

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

EDİTÖRLER

PROF. DR. HASAN KAVRUK

DOÇ. DR. SALİM DURUKOĞLU

DR. TUĞRUL GÖKMEN ŞAHİN

DR. ELİF MERVE KOÇ

SAYI-15

YIL / YEAR 6 SAYI / ISSUE 15 AĞUSTOS / AUGUST 2024

Değerli okuyucular,

DergiPark çatısı altında yayın hayatını sürdüren Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi USBAD'ın 6. yılının 2. sayısı olan 15. sayısını, Ağustos 2024 sayısını yayınlamış bulunuyoruz. Bu sayıda, yine sosyal bilimlerin, eğitim bilimlerinin güncel konularını ele alan makaleler ve değerlendirmeler bulacaksınız. Kelebek etkisi kuramınca, bu içeriklerin, bilim insanlarımızın düşünce dünyasını zenginleştireceğini ve toplumsal sorunlara daha derin bir bakış açısı kazandıracığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin akademik birikimini çoğaltacağını umuyoruz. Bu bağlamda ve bu sayıda sizlere sosyal bilimler alanındaki önemli konuları sunmaktan gurur duyuyoruz.

DergiPark sayfasından aldığımız bilgilere göre dergimiz 430 bin makale indirme ve 128 bin de tıklanma sayısı ile toplamda yaklaşık 558 bin okur sayısına ulaşmıştır. İlaveten 15. sayımızda yayınladığımız 9 makale ile toplamda 245 makale yayınlamış bulunmaktayız. Süreci devam eden, geri çekilen, iade edilen, reddedilenler toplamı olarak da 132 makale istatistiğimiz vardır. Bu rakamlar katlanarak artmaktadır.

USBAD, bilimsel dergicilik ölçütlerinden ve nitelikli yayıncılık ilkelerinden ödün vermeden Türk bilim insanlarına ve bilim dünyasına akademik yayıncılık alanında katkı sunmaya devam edecektir. USBAD'ın Ağustos 2024 sayısının sizlerle buluşmasını sağlayan, yayınlanmasına emeği karışan bütün editörlerimize, yazarlarımıza, hakemlerimize ve dergimize nitelikli yayın ortamı sağlayan DergiPark yetkililerine teşekkür ederiz.

Kastamonu, 22.08.2024

EDİTÖR

Dear Readers

We have published the 15th issue of August 2024, the 2nd issue of the 6th year of USBAD, the International Journal of Academy of Social Sciences, which continues its publication life under the roof of DergiPark. In this issue, you will again find articles and evaluations on current issues of social sciences and educational sciences. In line with the butterfly effect theory, we hope that these contents will enrich the world of thought of our scientists, give them a deeper perspective on social problems, and increase the academic accumulation of the Republic of Turkey. In this context and in this issue, we are proud to present you important topics in the field of social sciences.

According to the information we received from DergiPark page, our journal has reached a total of approximately 558 thousand readers with 430 thousand article downloads and 128 thousand clicks. In addition, with the 9 articles we published in our 15th issue, we have published 245 articles in total. We have a total of 132 article statistics as the sum of those that are in process, withdrawn, returned and rejected. These figures are increasing exponentially.

USBAD will continue to contribute to Turkish scientists and the scientific world in the field of academic publishing without compromising the criteria of scientific journalism and qualified publishing principles. We would like to thank all our editors, authors, referees who contributed to the publication of the August 2024 issue of USBAD and DergiPark officials who provided a qualified publishing environment for our journal.

Kastamonu, 22.08.2024

EDITOR

Yayıncı / Publisher

Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr.	Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Salim DURUKOĞLU	İnönü Üniversitesi
Dr.	Tuğrul Gökmen ŞAHİN	İnönü Üniversitesi
Dr.	Elif Merve KOÇ	Yeditepe Üniversitesi

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

YL Öğr.	Zeynep ÖZBAY	İnönü Üniversitesi
YL Öğr.	Afranur ALTUNIŞIK	İnönü Üniversitesi

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İktisadi İdari Bilimler
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	Eğitim Bilimleri
Dr.	Esra MACİT	İlköğretim Ana Bilim Dalı
Dr.	Gökçen DURUKOĞLU	Türk Dili ve Edebiyatı

I

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board

Yurtdışı-Yurtiçi Alfabetik Sıra İle / Abroad-Domestic Alphabetical Order

Prof. Dr.	Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet KARA	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali AYHAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUMAN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ESGİN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Ayşe YÜCEL ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Aytek MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Doç. Dr.	Bahadır KÖKSALAN	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Baktygul KULZHANOVA	Al-Farabi Kazakh National Üniversitesi
Prof. Dr.	Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr.	Bilal GENÇ	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Cemile KINACI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Ebru ŞENOCAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ERSOY	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi

Prof. Dr.	Fatih ARSLAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Fuzuli BAYAT	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Prof. Dr.	Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniv. Türk Dünyası Arşt. Enstitüsü
Prof. Dr.	Hatice İÇEL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr.	Hülya ARGUNŞAH	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr.	İrfan KALAYCI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Kenan Ziya TAŞ	Balıkesir Üniversitesi
Ass. Prof.	Ljubica Jovic KNEZEVIĆ	Belgrade University – Serbia
Doç. Dr.	Mahmut AÇAK	İnönü Üniversitesi
Dr.	Margareta ASLAN	Universitatea Babeş – Bolyai
Doç. Dr.	Marufjon YULDASHEV	Özbekistan Devlet Sanat ve Medeniyet Enst.
Prof. Dr.	Mustafa KUTLU	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr.	Neslihan DURAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nesrin SİS	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr.	Nurullah ÇETİN	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz GÜRBÜZTÜRK	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr.	Oğuz HACİYEV	Nahcivan Devlet Üniversitesi
Doç. Dr.	Süleyman Kaan YALÇIN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Turgut BAYDAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr.	Ülker MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
Dr.	Yelena ÇEKUŞKİNA	Churagh Devlet Üniversitesi
Prof. Dr.	Yüksel GÖĞEBAKAN	İnönü Üniversitesi

Yabancı Dil Sorumlusu / Responsible for Foreign Language

Doç. Dr. | Bilal Genç | Erciyes Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Hakem – Makale – Kurum - Alan

Nalan Özhan Elbaş, Z Kuşağı Hemşirelik Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Yeterliliklerinin İncelenmesi, Başkent Üniversitesi, Hemşirelik

Zeynep Arabacı, Z Kuşağı Hemşirelik Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Yeterliliklerinin İncelenmesi, Kastamonu Üniversitesi, Hemşirelik

Fatima Münevver Saatçioğlu, Covid-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (Akuzet): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme

Halil İbrahim Karabulut, Covid-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (Akuzet): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Kutahya Dumlupınar University, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, Eğitimde Ve Psikolojide Ölçme Teorileri Ve Uygulamaları, Ölçek Geliştirme, Test Kuramları, Eğitim Teknolojisi Ve Bilgi İşlem, Sınıfıçi Ölçme Uygulamaları, Kültürlerarası Ölçek Uyarlama

Murat Polat, Covid-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (Akuzet): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Anadolu University, Eğitim, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme, İkinci Bir Dil Olarak İngilizce

Birol Azar, Âşıklık Geleneğinde İdeal İnsan Tasavvuru, Fırat Üniversitesi, Dil Çalışmaları

Hatice İçel, Âşıklık Geleneğinde İdeal İnsan Tasavvuru, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkiye Sahası Türk Halk Bilimi, Türk Halk Bilimi, Türkiye Dışındaki Türk Halk Bilimi

Tuğrul Gökmen Şahin, Âşıklık Geleneğinde İdeal İnsan Tasavvuru, İnönü Üniversitesi, Türkçe Eğitimi

Asil Kaya, Kitap İncelemesi: Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir?, Ahmet Pristine City Archive And Museum (Apıkam), İzmir, Turkey, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasi Düşünce Tarihi, Siyasi Tarih

Oğuz Kalafat, Kitap İncelemesi: Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir?, Afyon Kocatepe University, Afyon Vocational School, Siyasi Tarih, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Yakınçağ Basın Tarihi

Selim Saygın, Kitap İncelemesi: Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir?, Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türk Siyasi Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Yakınçağ Osmanlı Tarihi

Demet Şafak, Sefil Yakub'un Kısmeti Hikâyesinin Motif, Epizot Yapısı Açısından İncelenmesi, Manisa İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, Türk Halk Edebiyatı, Türkiye Sahası Türk Halk Bilimi, Türk Halk Bilimi

Fatih Köse, Sefil Yakub'un Kısmeti Hikâyesinin Motif, Epizot Yapısı Açısından İncelenmesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Halk Bilimi, Türkiye Dışındaki Türk Halk Bilimi, Türkiye Sahası Türk Halk Bilimi, Kültür, Temsil Ve Kimlik, Türk Halk Edebiyatı

İbrahim Boz, Sefil Yakub'un Kısmeti Hikâyesinin Motif, Epizot Yapısı Açısından İncelenmesi, Samsun Millî Eğitim Müdürlüğü Kitap Yazım Komisyonu, Türk Halk Bilimi, Türkiye Sahası Türk Halk Bilimi, Türkiye Dışındaki Türk Halk Bilimi, Alevilik Bektaşilik Araştırmaları

Oğuz Gürbüz Türk, Distance Education Students' Attitudes Towards Online Exams in Higher Education, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimde Program Geliştirme, Eğitimde Program Değerlendirme, Öğretim Tasarımı

Şengül Büyükboyacı, Distance Education Students' Attitudes Towards Online

Exams in Higher Education, Sdü Eğitim Fakültesi, Öğretmen ve Öğrenci Refahı, Eğitim Politikası, Yükseköğretim Politikaları, Sosyal ve Beşeri Bilimler Eğitimi (Ekonomi, İşletme Ve Yönetim Hariç), Tarih Eğitimi, Teftiş ve Planlama

Aysun Danayiyen, Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform İle Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri ve Adalet Algıları, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Yönetimi, Sağlık Kurumları Yönetimi

Necla Yılmaz, Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform İle Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri ve Adalet Algıları, Süleyman Demirel Üniversitesi, Örgütsel Davranış, Sağlık Yönetimi, Sağlık Kurumları Yönetimi

Papatya Karakurt, Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform İle Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri ve Adalet Algıları, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Bilimleri Eğitimi Ve Program Geliştirme: Tıp, Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri, Sağlık Bilimleri

Hamdi Çilingir, Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukataa Adlı Eser Üzerine, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku

Hatice Kübra Kahya, Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukataa Adlı Eser Üzerine, İstanbul Üniversitesi, İslam Hukuku

Adnan Tönel, Clown Oyunculuğunun Dikkat Gelişimine Etkisi: Bir Deneyimleme Atölyesi İncelemesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sinema, Arkeoloji, Tiyatro Kuramı, Sahne Tasarımı, Oyunculuk-Reji

Tuğçe Mine Aktulay Çakır, Clown Oyunculuğunun Dikkat Gelişimine Etkisi: Bir Deneyimleme Atölyesi İncelemesi, Beykent Üniversitesi, Sahne Tasarımı, Tiyatro Kuramı, Oyunculuk-Reji, Performans Sanatları

IV

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi (USBAD), İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Yerleşke / Malatya

Telefon: 0533 5438933, <https://dergipark.org.tr/pub/usbad> -- sdurukoglu@gmail.com -- usbaddergi@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Elif KOCAAĞALAR AKİNCE - Hatice YÜCELER KAÇMAZ Salime MUCUK

Z KUŞAĞI HEMŞİRELİK | EXAMINATION of 21st CENTURY
ÖĞRENCİLERİNİN 21. YÜZYIL | COMPETENCIES IN Z GENERATION
YETERLİLİKLERİNİN İNCELENMESİ | NURSING STUDENTS
165-181

Atilla BİNGÖL - Yunus GÜRAL

COVID-19 DÖNEMİNDE | ACADEMICIANS' ATTITUDE SCALE
AKADEMİSYENLERİN UZAKTAN | TOWARDS DISTANCE EDUCATION
EĞİTİME YÖNELİK TUTUMLARI | (AKUZET) IN THE COVID-19 PERIOD:
ÖLÇEĞİ (AKUZET): TÜRKÇEYE | THE STUDY OF ADAPTATION TO
UYARLAMA, GEÇERLİK VE | TURKISH, VALIDITY AND RELIABILITY
GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI
182-197

Faruk DOĞAN

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE İDEAL İNSAN | IDEAL HUMAN CONCEPTION IN
TASAVVURU | MINSTRELSY TRADITION
198-233

Fatma TOMBAK

KİTAP İNCELEMESİ: DAG NIKOLAUS | BOOK REVIEW: DAG NIKOLAUS
HASSE, AVRUPALI NEDİR? | HASSE, WHAT IS A EUROPEAN?
234-244

Merve Nur SEZGİN

SEFİL YAKUB'UN KISMETİ | AN INVESTIGATION of THE STORY of
HİKÂYESİNİN MOTİF, EPİZOT YAPISI | THE MISERABLE JAKUB'S LOTTERY in
AÇISINDAN İNCELENMESİ | TERMS OF MOTIF AND EPISODE
STRUCTURE
245-278

Emine KULUŞAKLI

DISTANCE EDUCATION STUDENTS' | YÜKSEKÖĞRETİMDE UZAKTAN EĞİTİM
ATTITUDES TOWARDS ONLINE EXAMS | ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVİRİMİÇİ
İN HIGHER EDUCATION | SINAVLARA YÖNELİK TUTUMLARI
279-294

Alp Caner AKAY

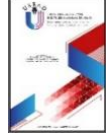
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ BEYAZ REFORM İLE GELEN EK ÖDEME SİSTEMİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ VE ADALET ALGILARI | OPINIONS AND PERCEPTIONS of JUSTICE of HEALTH WORKERS ABOUT THE ADDITIONAL PAYMENT SYSTEM COMING WITH THE WHITE REFORM
295-315

Nazan LİLA

KİTAP İNCELEMESİ Kitabın Künyesi: Muhammed Emin Durmuş, Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukataa. İstanbul: İktisat Yayınları, 2021. | BOOK REVIEW ON THE BOOK CALLED MUKATAA IN OTTOMAN FOUNDATION LAW
316-320

Yiğit KOCABIYIK

CLOWN OYUNCULUĞUNUN DİKKAT GELİŞİMİNE ETKİSİ: BİR DENEYİMLEME ATÖLYESİ İNCELEMESİ | THE EFFECT OF THE CLOWN ACTING ON THE DEVELOPMENT OF ATTENTION: A STUDY OF AN EXPERIENTIAL WORKSHOP
321-335

Z KUŞAĞI HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN 21. YÜZYIL YETERLİLİKLERİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF 21st CENTURY COMPETENCIES IN Z GENERATION NURSING
STUDENTS

Elif KOCAAĞALAR AKİNCE

Araştırma Görevlisi,
Erciyes Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü,
Hemşirelik Eğitimi
Anabilim Dalı
Research Assistant,
Erciyes University
Faculty of Health
Sciences, Department of
Nursing, Department of
Nursing Education
elifakince@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-
9623-5335

Hatice YÜCELER KAÇMAZ

Doç. Dr. Öğr. Üyesi,
Erciyes Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü,
Cerrahi Hastalıkları
Hemşireliği Anabilim Dalı
Assist. Prof., Erciyes
University Faculty of
Health Sciences,
Department of Nursing,
Department of Surgical
Diseases Nursing
haticeyclr@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-
4529-1991

Salime MUCUK

Prof. Dr., Erciyes
Üniversitesi Sağlık
Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü,
Doğum - Kadın Sağlığı
ve Hastalıkları
Hemşireliği AD.
Prof. Dr., Erciyes
University Faculty of
Health Sciences Nursing
Department Obstetrics -
Women's Health and
Diseases Nursing
Department
smucuk@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-
4787-7515

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1444905

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29.02.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27.06.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kocaağalar Akince, E., Yüceler Kaçmaz, H., & Mucuk, S. (2024). Z Kuşağı Hemşirelik Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Yeterliliklerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 165-181.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu araştırma Z kuşığı hemşirelik öğrencilerinin 21. yüzyıl yeterliliklerinin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırma bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında 475 hemşirelik öğrencisi ile yürütülmüştür. Çalışma tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde yapılmıştır. Veriler öğrenci bilgi formu ve 21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Veriler SPSS 22.0 paket programında sayı, yüzde, ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler, Shapiro-Wilk testi ve korelasyon testi kullanılarak analiz edilmiştir. Z kuşığı hemşirelik öğrencilerinin tamamının (%100) bilgi ve iletişim teknoloji araçlarını kullandıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri bilgi alt ölçeği toplam puan ortalaması 112.36 ± 12.80 , beceri alt ölçeği toplam puan ortalaması 78.31 ± 8.01 , karakter alt ölçeği toplam puan ortalaması 79.87 ± 9.71 , metaöğrenme alt ölçeği toplam puan ortalaması 68.96 ± 8.18 'dir. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek ve alt boyutları bakımından çoğunlukla "iyi" ve "çok iyi" oldukları; yapılan korelasyon analizinde ise bilgi alt ölçeği ile beceri ($r=0.681$), karakter ($r=0.647$) ve metaöğrenme ($r=0.625$) alt ölçekleri arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu; beceri alt ölçeği ve karakter alt ölçeği ($r=0.812$) arasında pozitif yönde yüksek düzeyde korelasyon olduğu belirlenmiştir. Z kuşığı hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileriyle iç içe oldukları ve 21. yy. yeterlilikleri ölçek alt boyutları bağlamında iyi ve çok iyi oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Eğitimi, Hemşirelik Öğrencileri, 21. YY. Yeterlilikleri, Z Kuşığı

Abstract: This research was conducted to determine the 21st century competencies of Z generation nursing students. The research was conducted at the Faculty of Health Sciences of a state university with 475 nursing students in the 2021-2022 academic year. The study was conducted in descriptive and correlational type. Data were collected using the student information form and the 21st Century Competencies Scale. The data were analyzed in the SPSS 22.0 package program using descriptive statistics such as number, percentage, mean and standard deviation, Shapiro-Wilk test and correlation test. It was determined that all of the Z generation nursing students (100%) used information and communication technology tools. Students' 21st century competencies knowledge subscale total score mean is 112.36 ± 12.80 , skill subscale total score mean 78.31 ± 8.01 , character subscale total score mean 79.87 ± 9.71 , metalearning subscale total score mean 68.96 ± 8.18 . Students are mostly "good" and "very good" in terms of 21st century competencies subscales and sub-dimensions; in the correlation analysis, there was a moderate positive correlation between the knowledge and skill ($r=0.681$), character ($r=0.647$) and metalearning ($r=0.625$) subscales; A high level of positive correlation was found between the skill subscale and the character subscale ($r=0.812$). It was determined that Z generation nursing students are intertwined with information and communication technologies and they are good and very good in terms of 21st century competencies scale sub-dimensions.

Key Words: Nursing Education, Nursing Students, 21st Century Competencies, Generation Z

Giriş

Hızla değişen bilgi ve iletişim teknolojileri, küreselleşme, uluslararası rekabet ve göç küresel çapta toplumu, ekonomiyi ve sağlığı etkilediği gibi eğitimi de etkilemiştir. Eğitimde değişikliklerin olması kaçınılmaz olmuş, bu bağlamda sağlıklı

ve donanımlı yeni nesillerin yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanmasının önemi daha da artmıştır (Yılmaz & Alkış, 2019).

Bilişim çağında eğitim-öğretim ortamlarında bilgiye ulaşılması için bilginin üretilmesini, kullanılmasını ve yayılmasını sağlayacak çağa uygun birçok aracın kullanılması gerekmektedir. Tüm bunları gerçekleştirecek yeterliklerde ve yetkinliklerde bireylerin yetiştirilmesi daha da önemli hale gelmiştir (Erten, 2020). Bu kapsamda bilgi ve iletişim çağında başarılı olabilmek için gerekli görülen özellikler 21. yüzyıl yeterlikleri kavramı ile hayatımıza girmiştir. 21. yüzyıl yeterlikleri hem bilgi hem de beceri kavramlarını içeren, bilgi ve iletişim çağında başarılı olmak ve ayakta kalabilmek için geliştirilmesi gereken üst düzey beceriler ve öğrenme eğilimleridir (Ilgaz, 2021; Dede, 2010). 21. yüzyıl yeterlikleri Trilling ve Fadel (2009) tarafından "öğrenme ve yenilik becerileri", "dijital okuryazarlık becerileri" ve "kariyer ve yaşam becerileri" olarak sınıflanmış ve her başlığın altında farklı alt boyutlarda incelenmiştir (Trilling & Fadel, 2012; Göksun & Kurt, 2017). Ledward ve Hirata (2011) ise, "öğrenme, bilgi, bilim, bilimin harmanlanması, alanındaki ihtisası ve gündelik hayatında ve çalışma ortamında başarıyı elde edebilmek için gerekli beceriler" olarak tanımlamıştır (Ledward & Hirata, 2011). Öğrenci hemşirelerin "21. yüzyıl yeterlikleri" doğrultusunda; yaratıcılık, problem çözme, eleştirel düşünme, farklı kültürden bireylerle etkili iletişim kurabilme, öğrenme ve yenilenme, farklı ekipler ile iş birliği içinde çalışabilme, hızla değişen ortamlara uyum sağlayabilme, özgüvenli olma, yaptığı işi etkin bir şekilde yönetme ve yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Wu vd., 2021; Aydın & Duman, 2020; Günüş vd., 2013; Bellanca, 2010).

Küresel sağlık hizmetlerinin karmaşıklığı ve Z kuşağı öğrencilerinin öğrenme farklılıklarının karşılanması amacıyla hemşirelik eğitiminde de 21. yüzyıl yeterliklerini göz önünde bulundurmanın, hemşirelik eğitim programlarını bu yeterlikleri dikkate alarak planlamanın ve uygulamanın gerekliliği giderek artmaktadır (Kahraman, 2024; Yavuz vd., 2022; Tan vd., 2018; Eckleberry-Hunt & Tucciarone, 2011). Hemşirelik eğitiminde hemşire eğitimciler kuşakların ve özellikle Z kuşağının özelliklerini dikkate alarak, ilerlemeci ve öğrenen merkezli yaklaşımı benimseyerek, yeni reformlara uyum sağlayacak, sürekli değişen sağlık hizmetleri ortamına duyarlı olacak bireylerin yetiştirilmesinden sorumludurlar (Bouchaud vd., 2017). Literatür incelendiğinde geleneksel eğitim yaklaşımının Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin öğrenme stillerine hitap etmediği, yenilikçi eğitim yaklaşımıyla öğrenen merkezli ve keşfederek öğrenmeye dayalı, bireysel, problem merkezli öğretim tekniklerinin kullanılmasının bu kuşak için daha çok tercih edilebileceği belirtilmektedir (Akince, 2020; Sevinç & Kavgaoğlu, 2019; Seemiller & Grace, 2017; Singh & Dangmei, 2016). Hem çevrimiçi hem de yüz yüze eğitim ortamlarında küresel düşünmenin ve bir o kadar da yerel çözümler üretmenin önemli hale geldiği bu teknoloji çağında, hemşirelik eğitim programlarından mezun olan hemşirelerin hastane ortamında artan bakım karmaşıklığı, bireylerin ve ailelerin değişen bakım ihtiyaçları, gelişen teknolojiyi kapsayacak yeterliklerde yetişmelerinin sağlanması için hemşire eğitimciler 21. yüzyıl yeterliklerinin neler olduğunu ve öğrencilerin bu yeterlikleri ne kadar sağladıklarının farkında olmaları,

farklı öğrenme, öğretme becerileri, yaklaşımları, modelleri ve kuramları bilmeleri ve bunları öğretimlerinde kullanma çabası içerisinde olmaları zorunluluk haline gelmiştir (Bouchaud vd., 2017; Gelen, 2017). Bunlarla birlikte hemşire eğitimcilerin anlamlı eğitim fırsatları sağlamak için eğitim teknolojilerinden iyi bir şekilde yararlanmaları, yaşam boyu öğrenmeyi öğretmek, her öğrencinin farklı öğrenme stillerinin olduğunu, yaparak yaşayarak öğrenmenin öğrenmeyi daha kalıcı hale getirdiğini, öğretirken yönlendirici, rehber rolünü benimsemelerinin öğrencilerin bilgiye işlerlik kazandırabileceklerini, sürekli gelişim ve değişimleri takip edebileceklerini bilmelidirler. Bu bağlamda geçmiş yüzyıllardaki gibi bireylerin kesin bilgiye hakim olmalarının onları rakiplerinden bir adım önde tutmaya yetmediği, bilginin ve işini yerine getirmenin yanında mutlaka üretken, sorunları çözen, yaratıcı, kendi kendini yönlendirebilen, iletişimi ve sosyal becerileri güçlü olan bireyler tercih edilmektedir. Bu bağlamda 21.yüzyıl yeterliklerinin daha detaylı ve sistematik bir şekilde eğitim sistemine entegre edilmesi ve eğitim programlarının güncellenmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Wu vd., 2021; Karadaş vd., 2021; Mannino & Cotter, 2016; Eryılmaz & Uluyol, 2015). Hemşirelik öğrencilerine 21.yüzyıl yeterliklerinin kazandırılabilmesi ve hemşirelik eğitim programlarına entegre edilebilmesi için öncelikle bu standartların bilinmesi, neleri kapsadığının incelenmesi, yeterliklerin neler olduğu ve nasıl sınıflandırılacağına bilinmesi önem arz etmektedir (Yalçın, 2018).

Bu çalışma, Z kuşığı hemşirelik öğrencilerinin 21. yüzyıl yeterliklerinin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır.

GEREÇ-YÖNTEM

Araştırmanın Tipi

Araştırma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde tasarlanmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören Hemşirelik Bölümü'ndeki lisans programı hemşirelik öğrencileri oluşturmuştur (N:1008).

Herhangi bir örnekleme yöntemine başvurulmadan, araştırmaya dâhil edilme kriterlerine uyan öğrencilerin tamamı çalışmaya dahil edilmiştir (n:425).

Örnekleme dahil edilme kriterleri:

- 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılında üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi hemşirelik bölümünde öğrenimine aktif şekilde devam eden,
- 2000 ve sonrası yıllarda doğmuş olan (Z kuşığı),
- Araştırmaya katılmayı kendi rızası ile kabul eden öğrenciler oluşturmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler Mayıs 2022 - Haziran 2022 tarihleri arasında; google form üzerinden alınan bağlantı linkinin Whatsapp ve Microsoft Teams uygulamaları aracılığıyla öğrencilerle paylaşarak toplanmıştır. Öğrencilere çalışmanın amacı ve ayrımları

gereken tahmini süre (5-10 dakika) açıklanmıştır. Veri toplama aracı öncesinde bilgilendirilmiş gönüllü olur formu yer almış ve öğrenciler katılmak istiyorum butonunu tıkladığında araştırmaya katılımları gerçekleşmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak; Öğrenci Bilgi Formu ve 21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği kullanılmıştır.

Öğrenci Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan form öğrencinin; doğum tarihi, cinsiyeti, anne babasının eğitim düzeyi, ailesinin gelir düzeyi, dijital araçları kullanıp kullanmadıklarını belirleyen sorulardan oluşmaktadır.

21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği: Yılmaz ve Alkış (2019) tarafından geliştirilen ölçek; 80 maddeden ve Bilgi, Beceri, Karakter ve Metaöğrenme isimli 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Her bir alt ölçek diğer ölçeklerden bağımsız bir şekilde kullanılabilir. 5 dereceli likert tipinde hazırlanmıştır. 21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeğinin maddeleri "kesinlikle katılıyorum (5 puan)", "katılıyorum (4 puan)", "kararsızım (3 puan)", "katılmıyorum (2 puan)" ve "kesinlikle katılmıyorum (1 puan)" seçeneklerini içermektedir.

21. Yüzyıl Yeterlilik Ölçeği'nin Bilgi alt ölçeği, 27 maddeden oluşmaktadır. Bilgi alt ölçeğinin yedi alt boyutu vardır. Bunlar; Girişimcilik, Kişisel Finans, Sosyal Sistem, Teknoloji-Mühendislik, Biyoenerji, Medya ve Sağlık boyutlarıdır. Bilgi alt ölçeğinin boyutlarının güvenilirlik katsayıları, 0.62 ile 0.84 arasında değişmektedir.

21. Yüzyıl Yeterlilik Ölçeği'nin Beceri alt ölçeği 18 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; İletişim, Eleştirel Düşünme, Yaratıcılık ve İşbirlikçi Öğrenme alt boyutlarıdır. Beceri alt ölçeğinin boyutlarının güvenilirlik katsayıları, 0.61 ile 0.83 arasında değişmektedir.

21. Yüzyıl Yeterlilik Ölçeği'nin Karakter alt ölçeğinde 19 madde vardır. Bu maddeler dört alt boyutta oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; Liderlik, Ahlak, Merak ve Farkındalık'tır. Karakter alt ölçeğinin boyutlarının güvenilirlik katsayıları, 0.64 ile 0.84 arasında değişmektedir.

21. Yüzyıl Yeterlilik Ölçeğinin Metaöğrenme alt ölçeği, 16 maddeyi kapsamaktadır. Bu maddeler iki alt boyuta dağılmıştır. Bu boyutlardan birisi, Düşünce Yapısı diğeri ise Üstbilis'tir. Metaöğrenme alt ölçeğinin güvenilirlik katsayısı Düşünce Yapısı boyutunun 0,80; diğeri alt boyutu olan Üstbilis'in 0,89'tur. Bu çalışmada bilgi alt ölçeği güvenilirlik katsayısı 0.92, beceri alt ölçeği güvenilirlik katsayısı 0.92, karakter alt ölçeği güvenilirlik katsayısı 0.93 ve metaöğrenme alt ölçeği güvenilirlik katsayısı 0.94 olarak bulunmuştur.

Ölçekte, ters puanlama gerektiren madde yoktur. Her bir alt boyutla ilgili maddeler verilen cevaplara göre toplanmakta ve ölçeğin ilgili alt boyutunun puanı hesaplanmaktadır. Ölçekten toplam puan elde edilirken tüm maddelerden alınan puanlar toplanmaktadır. Alınan yüksek puan kişinin ilgili boyutta yeterliliğe yüksek düzeyde sahip olduğu, düşük puan ise ilgili alanda yeterliliğe düşük düzeyde sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca her alt ölçek ve alt boyut için yeterlilik düzeyleri

çok düşük, düşük, orta, iyi ve çok iyi olmak üzere gruplandırabilmektedir. Ölçeğin bilgi alt ölçeğinden alınabilecek minimum değer 27, maksimum değer ise 135; beceri alt ölçeğinden alınabilecek minimum değer 18, maksimum değer ise 90; karakter alt ölçeğinden alınabilecek minimum değer 19, maksimum değer ise 95; metaöğrenme alt ölçeğinden alınabilecek minimum değer 16, maksimum değer ise 80'dir (Yılmaz & Alkış, 2019).

İstatistiksel Analiz

Veriler SPSS 22.0 paket programında analiz edilerek değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmış olup, sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğunu değerlendirmek için Shapiro-Wilk testinden yararlanılmıştır. Normal dağılım gösteren alt ölçek puanları ile öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi (Independent Sample t-Test) ve tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) uygulanmıştır. Alt ölçek puanlarının ve yaş arasındaki ilişkinin belirlenmesinde korelasyon analizi kullanılmıştır. Tüm bulgularda anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır (No: 152). Araştırma Helsinki Bildirgesine uygun olarak yapılmış ve öğrencilere sözlü olarak bilgi verildikten sonra araştırmanın amacının açık ve net bir şekilde anlatıldığı Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur formunu okuyup onay vermeleri sağlanmıştır. Ayrıca 21. Yüzyıl Yeterlikleri Ölçeği'ni geliştiren araştırmacılardan ölçeğin kullanım izni e-posta yolu ile alınmıştır.

BULGULAR

Bu araştırma ile Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin 21. yy. yeterliliklerine ait bulgular ortaya konulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri

Özellikler	$\bar{x} \pm SS$	
Yaş	19.84 \pm 1.22	
	N	%
Cinsiyet		
Kadın	371	87.3
Erkek	54	12.7
Sınıf		
1.sınıf	216	50.8
2.sınıf	145	34.1
3.sınıf	64	15.1
Gelir durumu		
Gelir giderden az	84	19.8
Gelir gidere denk	307	72.2
Gelir giderden fazla	34	8.0
Anne eğitim durumu		
İlköğretim	231	54.4
Ortaöğretim	164	38.5
Önlisans-Lisans	25	5.9

Lisanüstü	5	1.2
Baba eğitim durumu		
İlköğretim	122	28.7
Ortaöğretim	218	51.3
Önlisans-Lisans	79	18.6
Lisanüstü	6	1.4
Bilişim teknolojileri kullanımı		
Evet	425	100
Hayır		

x: Ortalama, SS: Standart sapma

Çalışmaya katılan Z kuşuğu hemşirelik öğrencilerinin yaş ortalaması 19.84±1.22 olup çoğunluğu kadın (%87.3) ve 1. sınıf öğrencisidir (%50.8). Öğrencilerin %72.2'si gelir durumlarını gelir gidere denk olarak belirtmişlerdir. Çoğunlukla öğrencilerin anneleri ilköğretim mezunu (54.4), babaları ortaöğretim mezunudur (%51.3). Z kuşuğu hemşirelik öğrencilerinin tamamı bilişim teknolojilerini kullandıklarını bildirmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri ölçek puan dağılımları

21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği	Madde sayısı	Min-max	x±SS
Bilgi Alt Ölçeği	27 madde	27-135	112.36±12.80
Girişimcilik	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. madde	8-40	32.43±4,69
Kişisel Finans	11, 12, 13, 14 ve 15. madde	5-25	21.88±3.20
Sosyal Sistem	25, 26 ve 27. madde	3-15	13,13±1.80
Teknoloji-Mühendislik	21, 22, 23 ve 24. madde	4-20	16,44±2,71
Biyoenerji	1 ve 2. madde	2-10	9.03±1.09
Medya	16, 17 ve 18. madde	3-15	12.37±1.98
Sağlık	19 ve 20. madde	2-10	7.06±1.84
Beceri Alt Ölçeği	18 madde	18-90	78.31±8.01
İletişim	10, 11, 12, 13, 14 ve 15. madde	6-30	27.20±2.88
Eleştirel Düşünme	5, 6, 7, 8 ve 9. madde	5-25	21.34±2.75
Yaratıcılık	1, 2, 3 ve 4. madde	4-20	16.51±2.48
İşbirlikçi Öğrenme	16, 17, 18. madde	3-15	13.25±1.65
Karakter Alt Ölçeği	19 madde	19-95	79.87±9.71
Liderlik	13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19. madde	7-35	28.70±4.73
Ahlak	9, 10, 11 ve 12. madde	4-20	17.69±2.03
Merak	4, 5, 6, 7 ve 8. madde	5-25	20.85±2.98
Farkındalık	1, 2 ve 3. madde	3-15	12.61±1.72
Metaöğrenme Alt Ölçeği	16 madde	16-80	68.96±8.18
Düşünce Yapısı	1,2,3 ve 4. madde	4-20	17.37±2.07
Üstbilmiş	5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16. madde	12-60	51.58±6.48

x: Ortalama, SS: Standart sapma

Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri ölçeği bilgi alt ölçeği toplam puan ortalaması 112.36±12.80, beceri alt ölçeği toplam puan ortalaması 78.31±8.01, karakter alt ölçeği toplam puan ortalaması 79.87±9.71, metaöğrenme alt ölçeği toplam puan ortalaması 68.96±8.18'dir (Tablo 2).

Tablo 3. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri ölçek puanlarına göre yeterlilik düzeylerinin dağılımı

21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği	Yeterlilik Düzeyi n (%)				
	Çok Düşük	Düşük	Orta	İyi	Çok İyi
Bilgi Alt Ölçeği	-	3 (0.7)	13(3.1)	218 (51.3)	191(44.9)
Girişimcilik	-	5 (1.2)	46 (10.8)	212 (49.9)	162 (38.1)
Kişisel Finans	2 (0.5)	9 (2.1)	21 (4.9)	143 (33.6)	250 (58.8)
Sosyal Sistem		6 (1.4)	26 (6.1)	140 (32.9)	253 (59.5)
Teknoloji-Mühendislik	3 (0.7)	10 (2.4)	43 (10.1)	184 (43.3)	185 (43.5)
Biyoenerji	1 (0.2)	2 (0.5)	5 (1.2)	117 (27.5)	300 (70.6)
Medya	3 (0.7)	4 (0.9)	49 (11.5)	188 (44.2)	181 (42.6)
Sağlık	11 (2.6)	69 (16.2)	78 (18.4)	178 (41.9)	89 (20.9)
Beceri Alt Ölçeği	-	-	4 (0.9)	162 (38.1)	259 (60.9)
İletişim	1 (0.2)	-	4 (0.9)	142 (33.4)	278 (65.4)
Eleştirel Düşünme	-	2 (0.5)	32 (7.5)	194 (45.6)	197 (46.4)
Yaratıcılık	-	4 (0.9)	50 (11.8)	173 (40.7)	198 (46.6)
İşbirlikçi Öğrenme	-	3 (0.7)	16 (3.8)	143 (33.6)	263 (61.9)
Karakter Alt Ölçeği	-	-	14 (3.3)	131 (30.8)	280 (65.9)
Liderlik	1 (0.2)	11 (2.6)	47 (11.1)	193 (45.4)	173 (40.7)
Ahlak	-	-	11 (2.6)	143 (33.6)	271 (63.8)
Merak	-	2 (0.5)	62 (14.6)	186 (43.8)	175 (41.2)
Farkındalık	-	1 (0.2)	50 (11.8)	175 (41.2)	199 (46.8)
Metaöğrenme Alt Ölçeği	-	2 (0.5)	12 (2.8)	197 (46.4)	214 (50.4)
Düşünce Yapısı	-	1 (0.2)	11 (2.6)	174 (40.9)	239 (56.2)
Üstbilmiş	-	2 (0.5)	15 (3.5)	193 (45.4)	215 (50.6)

Tablo 3'te Öğrencilerin bilgi, beceri, karakter ve metaöğrenme alt ölçekleri yeterlilikleri sunulmuştur. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek ve boyutları bakımından çoğunlukla "iyi" ve "çok iyi" oldukları tespit edilmiştir. Tüm alt boyutlarda sağlık alt boyutu hariç öğrencilerin yaklaşık %80'den fazlasının "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli oldukları belirlenmiştir. Bilgi alt ölçeğinin alt boyutu olan biyoenerji öğrencilerin en çok "çok iyi" yeterliliğe sahip oldukları alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler en yüksek oranda beceri alt ölçeği (%91.1) ve iletişim alt boyutundan (%88.9) "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt boyutları açısından yapılan değerlendirmede "çok düşük" ve "düşük" yeterliliklerinin çoğunlukla (%18.8) sağlık alt boyutunda olduğu saptanmıştır.

Tablo 4. Öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine göre ölçek puanlarının dağılımı

Cinsiyet	Bilgi alt ölçeği $\bar{x}\pm SD$	Beceri alt ölçeği $\bar{x}\pm SD$	Karakter alt ölçeği $\bar{x}\pm SD$	Metaöğrenme alt ölçeği $\bar{x}\pm SS$
Kadın	111.5 ±12.5	77.9 ±7.7	79.3 ±9.4	68.6±7.9
Erkek	118.3 ±12.9	80.7 ±9.4	83.4 ±11.0	71.1±9.5
p*	<0.001	0.016	0.004	0.033
Sınıf				
1.sınıf	111.6±12.6 ^a	77.3±8.5 ^a	79.5±10.1	68.1±8.4
2.sınıf	111.8±13.7 ^a	78.8±7.5 ^a	79.5±9.3	69.3±7.8
3.sınıf	116.1±10.3 ^b	80.3±6.8 ^b	81.6±9.0	70.8±7.5
p**	0.034	0.021	0.275	0.052
Gelir durumu**				
Gelir giderden az	111.8±12.6 ^a	77.5±9.0 ^a	78.1±10.5 ^a	67.8±8.2 ^a
Gelir gidere denk	111.7±12.6 ^a	78.0±7.5 ^a	79.8±9.3 ^a	68.8±8.1 ^a
Gelir giderden fazla	119.2±12.7 ^b	82.2±8.3 ^b	84.2±10.22 ^b	72.7±7.6 ^b
p**	0.005	0.011	0.009	0.012
Anne eğitim durumu				
İlköğretim	112.5±12.4	78.5±7.8	79.9±9.7	69.5±7.8
Ortaöğretim	112.3±11.7	78.4±8.07	80.0±9.4	68.6±8.3
Önlisans-Lisans	111.8±10.6	77.7±7.5	80.0±9.3	68.6±7.5
Lisansüstü	110.0±9.7	76.4±9.7	78.7±10.2	68.5±7.2
p**	0.881	0.760	0.099	0.330
Baba eğitim durumu				
İlköğretim	113.3±11.8	78.7±7.7	80.1±9.0	69.4±7.7
Ortaöğretim	112.1±12.0	78.3±7.8	80.0±9.7	69.1±8.2
Önlisans-Lisans	111.8±13.1	78.0±8.3	79.5±10.2	68.2±8.4
Lisansüstü	107.6±8.3	73.0±12.5	72.3±12.1	62.6±7.7
p**	0.636	0.382	0.279	0.118

*Bağımsız örneklem t testi, **: Tek yönlü varyans analizi

Tablo 4'de öğrencilerin bazı özellikleri ile 21. yy. yeterlilikleri ölçeği alt ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Erkek öğrencilerin bilgi (p<0.001), beceri

($p=0.016$), karakter ($p=0.004$) ve metaöğrenme alt ölçeği ($p=0.033$) puanlarının kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bilgi ($p=0.034$) ve beceri alt ölçek ($p=0.021$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ve bu farkın 3. sınıf öğrencilerden kaynaklandığı saptanmıştır. Geliri giderden fazla olan öğrencilerin bilgi ($p=0.005$), beceri ($p=0.011$), karakter ($p=0.009$) ve metaöğrenme alt ölçek ($p=0.012$) puanları istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anne ve babanın eğitim durumu ile öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada, Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin 21. yüzyıl yeterliklerine ait veriler ortaya konulmuştur. Çalışmaya katılan Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin tamamının bilişim teknolojilerini kullandıkları belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin bilişim teknolojilerinden yararlanmalarıyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; İşeri ve Şen Atasayar (2021) çalışmalarında öğrencilerin %95.4'ünün bilişim teknolojilerinden yararlanmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Tatlı ve ark. (2018) yaptıkları çalışmada öğrenci hemşirelerin bilişim teknolojilerinden yararlanma ölçeğinin tüm alt boyutlarında aldıkları ortalama puanların yüksek olduğunu; Şahin ve ark. (2020) hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik tutumlarının olumlu yönde yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Günümüz Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin kuşağın verdiği özelliklerde dikkate alındığında küçük yaşlardan itibaren internetle ve bilişim teknolojileri ile büyüdüklerinden dolayı sonucun bu şekilde çıkması diğer çalışmalarla benzerdir.

Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri ölçeği bilgi alt ölçeği toplam puan ortalaması 112.36 ± 12.80 , beceri alt ölçeği toplam puan ortalaması 78.31 ± 8.01 , karakter alt ölçeği toplam puan ortalaması 79.87 ± 9.71 , metaöğrenme alt ölçeği toplam puan ortalaması 68.96 ± 8.18 olarak saptanmıştır. Çalışmamızda kullanılan ölçeğe ilişkin literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmadığı için ölçek puan ortalamaları literatürde yer alan çalışmalarla tartışılmamıştır. Fakat ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar; bilgi alt ölçeğinden (27-135), beceri alt ölçeğinden (18-90), karakter alt ölçeğinden (19-95), metaöğrenme alt ölçeğinden (16-80) göz önüne alındığında öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri puanlarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek ve boyutları bakımından çoğunlukla "iyi" ve "çok iyi" oldukları tespit edilmiştir. Bilgi alt ölçeği alt boyutlarıyla ve toplam bir şekilde puanlandığında alınan yüksek puan kişinin ilgili boyutta daha yüksek yeterliliğe sahip olduğunu, düşük puan ise ilgili boyutta yeterliliğe düşük düzeyde sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmada Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin tüm alt boyutlarda sağlık alt boyutu hariç yaklaşık %80'den fazlasının "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli oldukları belirlenmiştir. Bilgi alt ölçeğinin alt boyutu olan biyoenerji öğrencilerin "çok iyi" yeterliliğe sahip oldukları alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi alt ölçeğinin alt boyutu olan sağlık ise öğrencilerin "çok düşük" yeterliliğe

sahip oldukları boyut olarak belirlenmiştir. Bu alt boyutta yer alan düzenli egzersiz yapma, doğru ve dengeli beslenme vb. konularında öğrencilerin kendilerini yetersiz değerlendirdiği ortaya çıkmaktadır.

Öğrenciler en yüksek oranda beceri alt ölçeği (%91.1) ve iletişim alt boyutundan (%88.9) "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli bulunmuşlardır. Beceri alt ölçeğinin iletişim, eleştirel düşünme, yaratıcılık ve işbirlikçi öğrenme alt boyutlarının "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli olması Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinden 21. yy. yeterlikleri kapsamında olması gereken/beklenen yeterlikler olup, olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Hemşirelik eğitimi öğrencileri eleştirel düşünmeye sevk edecek ve iş birliğine, ekip çalışmasına yönlendirecek (Amzaleg, Masry-Herzallah, 2022). Rol play, vaka tartışmaları, demonstrasyon gibi çeşitli öğretim stratejilerinin kullanıldığı probleme dayalı öğrenme, entegre öğrenme modeli gibi modellerin benimsendiği eğitim anlayışının geliştirilerek devam etmesinin önemi ortaya çıkmaktadır (Kocaağalar Akince vd., 2022).

Hemşirelik öğrencilerinin karakter alt ölçeği ve metaöğrenme alt ölçeği alt boyutlarının sonuçlarına bakıldığında "çok iyi" ve "iyi" yeterlik düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur. 21. yy. yeterlikleri kapsamında değerlendirildiğinde evrensel hemşire yetiştirebilmek için öncelikle bu becerilerin önemli olduğu düşünülmektedir. Hemşirelik öğrencisinin meslek yaşamına başladığı zaman iyi bir rol model olabilmesi, çalışma arkadaşlarına ve öğrencilere karşı iyi bir lider olabilmesi, ahlaklı bir duruş sergilemesi, çalışma ortamındaki problemleri çözebilmesi, mesleği ile ilgili araştırmaları takip etmesi ve bunun için de meraklı olması, tüm bunları farkında olarak yapması gerekmektedir. Olaylara bakarken sadece kendi fikirlerinin doğru olabileceği düşüncesini benimsemeyip, tüm görüşlere açık olması, eleştirel bakabilmesi, tarafsız olması ve kanıta dayalı uygulamaları takip etmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP 2021)'nin hemşirelik eğitiminde belirlediği minimum standartlar göz önünde bulundurularak hemşirelik eğitimcilerinin hemşirelik eğitime karşı bakış açılarını kalite yaklaşımı çerçevesinde değiştirmeleri, program amaçlarını ve program çıktılarını bu doğrultuda yenilemeleri, gerekiyorsa müfredat güncellemesi yaparak öğretim ortamını iyileştirme çalışmaları yapmalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Erkek öğrencilerin bilgi (118.3 ±12.9), beceri (80.7 ±9.4), karakter (83.4 ±11.0) ve metaöğrenme (71.1±9.5) alt ölçeği puanlarının kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (p<0.05). Alkış (2020) yaptığı çalışmada 21. yy. yeterliklerini cinsiyete göre incelediğinde erkek öğrencilerin girişimcilik, teknoloji ve mühendislik becerilerinin genel olarak kadın öğrencilere oranla daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Alt ölçeklerin alt boyutlarının incelendiği bazı çalışmalarda ise cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır (Özden vd., 2018; Atakişi, 2019; Kozikoğlu & Altunova, 2018).

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bilgi ve beceri alt ölçek puanları arasında anlamlı farklılık bulunduğu ve bu farkın istatistiksel olarak 3. sınıf öğrencilerden kaynaklandığı saptanmıştır (p<0.05). Literatür incelendiğinde bu çalışmanın

bulgularını destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiş olup, öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça edindikleri bilgi ve kazanımlar ile birlikte kişisel finans yeterliklerinin (Başarır & Sarihan, 2017), iletişim becerilerinin (Pehlivan, 2005), üst biliş yeterliklerinin (Tuncer & Kaysi, 2013) arttığı vurgulanmıştır.

Geliri giderden fazla olan öğrencilerin bilgi ($p=0.005$), beceri ($p=0.011$), karakter ($p=0.009$), ve metaöğrenme ($p=0.012$), alt ölçek puanları istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde aile gelir düzeyinin artmasıyla 21. yy. yeterlik algılarında da anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Özden vd., 2018; Alkış, 2020).

Anne ve babanın eğitim durumu ile öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Literatür incelendiğinde öğrencilerin babalarının eğitim durumlarının artmasıyla 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek puanlarından bilgi ve beceri alt boyutlarında anlamlı farklılık olduğu (Bakar & Çiftçi, 2020); Engin ve Korucuk (2021) yaptıkları çalışmada baba eğitim durumunun eleştirel düşünme, problem çözme, sosyal sorumluluk ve liderlik becerileri boyutlarında anlamlı düzeyde fark olduğu belirtilmiştir. Ancak annenin eğitim durumu ile anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı vurgulanmıştır. Bu bulgu bizim çalışmamızdan elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan bu çalışma sonucunda Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileriyle iç içe oldukları ve 21. yy. yeterlikleri ölçek alt boyutları bağlamında iyi ve çok iyi oldukları belirlenmiştir.

Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin 21. yy. yeterliklerinin farklı gruplar arasında ölçülmesine, etkileyen faktörlerin ortaya konulmasına, yeterlilik düzeylerinin artırılmasını sağlayacak çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akince, E. K., Özkütük, N., & Orgun, F. (2022). Hemşirelik eğitiminde yaşam boyu öğrenme teori ve modelleri. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(2), 46-53.
- Akince, E. K. (2020). *Kuşaklara göre bireylerin bilişim teknolojilerini kullanım amaçları ve epistemolojik inançları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Alkış, M. (2020). Üniversite öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. (Master's thesis). Erişim Adresi: <https://acikerisim-old.erbakan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12452/5253>
- Amzaleg, M., & Masry-Herzallah, A. (2022). Cultural dimensions and skills in the 21st century: The Israeli education system as a case study. *Pedagogy, Culture & Society*, 30(5), 765-785.
- Atakişi, T. (2019). *Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerini esas alan bilgi okuryazarlık durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

- Aydın, S., & Duman, B. (2020). Üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin 21. yüzyıl becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *EJER Congress 2020 Bildiri Kitabı*, ss.1227-1238.
- Başarır, Ç., & Sarıhan, A. Y. (2017). Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarının belirlenmesi: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Örneği. *Journal of Management & Economics Research*, 15.
- Bakar, M. H. D., & Çiftçi, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algılarının incelenmesi: (Nevşehir İli Örneği). *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 1(2), 44-61.
- Bellanca, J. A. (Ed.). (2010). *21st century skills: Rethinking how students learn*. Solution tree press.
- Bouchaud, M., Brown, D., & Swan, B. A. (2017). Creating a new education paradigm to prepare nurses for the 21st century.
- Dede, Ç. (2010). 21. yüzyıl becerileri için çerçevelerin karşılaştırılması. 21. yüzyıl becerileri: Öğrencilerin nasıl öğrendiğini yeniden düşünmek, 20(2010), 51-76.
- Eckleberry-Hunt, J., & Tucciarone, J. (2011). The challenges and opportunities of teaching "Generation Y". *Journal of graduate medical education*, 3(4), 458-461.
- Ekici, G., Abide, Ö. F., Canbolat, Y., & Öztürk, A. (2017). 21. yüzyıl becerilerine ait veri kaynaklarının analizi. *Journal of Research in Education and Teaching. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-12.
- Engin, A. O., & Korucuk, M. (2021). Öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 1081-1119.
- Erten, P. (2019). Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 190-202.
- Erten, P. (2020). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ve bu becerilerin kazandırılmasına yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 33-64.
- Eryılmaz, S., & Uluyol, Ç. (2015). 21. yüzyıl becerileri ışığında fatih projesi değerlendirmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 209-229.
- Gelen, İ. (2017). P21-Program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (ABD Uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-29.
- Göksun, O. D. & Kurt, A. A. (2017). Öğretmen adaylarının 21. yy. öğrenen becerileri kullanımları ve 21. yy. öğreten becerileri kullanımları arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 107-130.
- Günüç, S., Odabaşı, H., & Kuzu, A. (2013). 21. yüzyıl öğrenci özelliklerinin öğretmen adayları tarafından tanımlanması: bir twitter uygulaması/the defining characteristics of students of the 21st century by student teachers: a twitter activity. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 436-455.
- Ilgaz, H. (2021). Shifting to digital with 21st century skills. *Educational Technology Research and Development*, 69(1), 199-200.
- İşeri, Ö., & Şen Atasayar, B. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin bilişim teknolojilerinden yararlanma düzeyleri ile bireyselleştirilmiş bakım algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 111-118. DOI: 10.47115/jsbs.844599

- Kahraman, H. A. (2024). Hemşirelik öğrencilerinin 21. yüzyıl becerileri ile kariyer karar verme düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Göbeklitepe Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(15).
- Karadaş, A., Kaynak, S., Ergün, S., & Karaca, P. P. (2021). Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin 21. Yüzyıl Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 232-239.
- Kozikoğlu, İ., & Altunova, N. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine ilişkin öz-yeterlik algılarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini yordama gücü. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 3, 522-531.
- Ledward, B. C., & Hirata, D. (2011). An overview of 21st century skills. Summary of 21st Century Skills for Students and Teachers, by Pacific Policy Research Center. Honolulu: Kamehameha Schools–Research & Evaluation, 20.
- Mannino, J. E., & Cotter, E. (2016). Educating nursing students for practice in the 21st century. *International Archives of Nursing and Health Care*, 2(1).
- Özden, D. Ö., Tayşi, E. K., Şahin, H. K., Kaya, S. D., & Bayram, F. Ö. (2018). Öğretmen adaylarının 21. yüzyıl becerilerine yönelik yeterlik algıları: Kütahya Örneği. *Turkish Studies*, 13, 27.
- Pehlivan, K. B. (2005). Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları üzerine bir çalışma. *İlköğretim Online*, 4(2), 17-23.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2017). Generation Z: Educating and engaging the next generation of students. *About Campus*, 22(3), 21-26.
- Sevinç, E., & Kavgaoglu, D. (2019). Kuşakların hemşirelikte yönetim ve eğitim pratikleri açısından incelenmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 9, 944-957.
- Singh, A. P., & Dangmei, J. (2016). Understanding the generation Z: the future workforce. *South-Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(3), 1-5.
- Şahin, E., Yavan, T., Demirhan, M., Aydın, M., & Yeşilçınar, İ. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine (BİT) yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(22), 193-202.
- Tan, K., Chong, M. C., Subramaniam, P., & Wong, L. P. (2018). The effectiveness of outcome based education on the competencies of nursing students: A systematic review. *Nurse education today*, 64, 180-189.
- Tatlı, Z., Aydın, A., Şimşek, P., Özdemir, M., Gölbaşı, S., Karacan, S., & Gündüz, A. (2018). Hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin bilişim teknolojilerini kullanma durumları. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 18-27.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2012). 21st century skills: Learning for life in our times. John Wiley & Sons.
- Tuncer, M., & Kaysi, F. (2013). Öğretmen adaylarının üst biliş düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Education*, 2(4), 44-54.
- Wu, W.C.V., Manabe, K., Marek, M.W., & Shu, Y. (2021). Enhancing 21st-century competencies via virtual reality digital content creation. *Journal of Research on Technology in Education*, 1-22.
- Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 51(1), 183-201.

Yavuz, A. Y., Pehlivan, Z., & Özdemir, V. A. (2022). İntörn hemşirelerin mesleki ve akademik yeterliliklerinin Türkiye yükseköğretim yeterlilikleri çerçevesine göre öz değerlendirilmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 523-536.

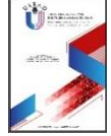
Yılmaz, E., & Alkış, M. (2019). 21. yüzyıl yeterlilikleri ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 125-154.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Bilişim çağında eğitim-öğretim ortamlarında bilgiye ulaşılması için bilginin üretilmesini, kullanılmasını ve yayılmasını sağlayacak çağa uygun birçok aracın kullanılması gerekmektedir. Tüm bunları gerçekleştirecek yeterliklerde ve yetkinliklerde bireylerin yetiştirilmesi daha da önemli hale gelmiştir (Erten, 2020). Bu kapsamda bilgi ve iletişim çağında başarılı olabilmek için gerekli görülen özellikler 21. yüzyıl yeterlikleri kavramı ile hayatımıza girmiştir. 21. yüzyıl yeterlikleri hem bilgi hem de beceri kavramlarını içeren, bilgi ve iletişim çağında başarılı olmak ve ayakta kalabilmek için geliştirilmesi gereken üst düzey beceriler ve öğrenme eğilimleridir (İlgaz, 2021; Dede, 2010). 21. yüzyıl yeterlikleri Trilling ve Fadel (2009) tarafından "öğrenme ve yenilik becerileri", "dijital okuryazarlık becerileri" ve "kariyer ve yaşam becerileri" olarak sınıflanmış ve her başlığın altında farklı alt boyutlarda incelenmiştir (Göksun ve Kurt, 2017). Küresel sağlık hizmetlerinin karmaşıklığı ve Z kuşağı öğrencilerinin öğrenme farklılıklarının karşılanması amacıyla hemşirelik eğitiminde de 21. yüzyıl yeterliklerini göz önünde bulundurmanın, hemşirelik eğitim programlarını bu yeterlikleri dikkate alarak planlamanın ve uygulamanın gerekliliği giderek artmaktadır (Tan vd., 2018; Eckleberry-Hunt & Tucciarone, 2011). Hemşirelik eğitiminde hemşire eğitimciler kuşakların ve özellikle Z kuşağının özelliklerini dikkate alarak, ilerlemeci ve öğrenen merkezli yaklaşımı benimseyerek, yeni reformlara uyum sağlayacak, sürekli değişen sağlık hizmetleri ortamına duyarlı olacak bireylerin yetiştirilmesinden sorumludurlar (Bouchaud vd., 2017). Bu kapsamda geçmiş yüzyıllardaki gibi bireylerin kesin bilgiye hakim olmalarının onları rakiplerinden bir adım önde tutmaya yetmediği, bilginin ve işini yerine getirmenin yanında mutlaka üretken, sorunları çözen, yaratıcı, kendi kendini yönlendirebilen, iletişimi ve sosyal becerileri güçlü olan bireyler tercih edilmektedir. Bu bağlamda 21.yüzyıl yeterliklerinin daha detaylı ve sistematik bir şekilde eğitim sistemine entegre edilmesi ve eğitim programlarının güncellenmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Wu vd., 2021; Karadaş vd., 2021; Mannino & Cotter, 2016; Eryılmaz & Uluyol, 2015). Hemşirelik öğrencilerine 21. yüzyıl yeterliklerinin kazandırılabilmesi ve hemşirelik eğitim programlarına entegre edilebilmesi için öncelikle bu standartların bilinmesi, neleri kapsadığının incelenmesi, yeterliklerin neler olduğu ve nasıl sınıflandırılacağına bilinmesi önem arz etmektedir (Yalçın, 2018). Bu çalışma, Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin 21. yüzyıl yeterliklerinin belirlenmesi amacı ile yapılmıştır. Araştırma, tanımlayıcı ve ilişki arayıcı türde tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini bir devlet üniversitesinin Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 2021-2022 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören Hemşirelik Bölümü'ndeki lisans programı hemşirelik öğrencileri oluşturmuştur (N:1008). Herhangi bir örnekleme yöntemine başvurulmadan, araştırmaya dâhil edilme kriterlerine uyan öğrencilerin tamamı çalışmaya dahil edilmiştir (n:425). Araştırmada veri toplama araçları olarak; Öğrenci Bilgi Formu ve 21. Yüzyıl Yeterlilikleri Ölçeği kullanılmıştır. Veriler SPSS 22.0 paket programında analiz edilerek değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmış olup, sayısal verilerin normal dağılıma uygunluğunu değerlendirmek için Shapiro-Wilk testinden yararlanılmıştır. Normal dağılım gösteren alt ölçek puanları ile öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi (Independent Sample t-Test) ve tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) uygulanmıştır. Alt ölçek puanlarının ve yaş arasındaki ilişkinin belirlenmesinde korelasyon analizi kullanılmıştır. Tüm bulgularda anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır (No: 152). Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri ölçeği bilgi alt ölçeği toplam puan ortalaması 112.36 ± 12.80 , beceri alt ölçeği toplam puan ortalaması 78.31 ± 8.01 , karakter alt ölçeği toplam puan ortalaması 79.87 ± 9.71 , metaöğrenme alt ölçeği toplam puan ortalaması 68.96 ± 8.18 'dir (Tablo 2). Tablo 3'te Öğrencilerin bilgi, beceri, karakter ve metaöğrenme

alt ölçekleri yeterlilikleri sunulmuştur. Öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek ve boyutları bakımından çoğunlukla "iyi" ve "çok iyi" oldukları tespit edilmiştir. Tüm alt boyutlarda sağlık alt boyutu hariç öğrencilerin yaklaşık %80'den fazlasının "çok iyi" ve "iyi" düzeyde yeterli oldukları belirlenmiştir. Tablo 4'de öğrencilerin bazı özellikleri ile 21. yy. yeterlilikleri ölçeği alt ölçek puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Erkek öğrencilerin bilgi ($p<0.001$), beceri ($p=0.016$), karakter ($p=0.004$) ve metaöğrenme alt ölçeği ($p=0.033$) puanlarının kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre bilgi ($p=0.034$) ve beceri alt ölçek ($p=0.021$) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu ve bu farkın 3. sınıf öğrencilerden kaynaklandığı saptanmıştır. Geliri giderden fazla olan öğrencilerin bilgi ($p=0.005$), beceri ($p=0.011$), karakter ($p=0.009$) ve metaöğrenme alt ölçek ($p=0.012$) puanları istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Anne ve babanın eğitim durumu ile öğrencilerin 21. yy. yeterlilikleri alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Yapılan bu çalışma sonucunda Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileriyle iç içe oldukları ve 21. yy. yeterlilikleri ölçek alt boyutları bağlamında iyi ve çok iyi oldukları belirlenmiştir. Z kuşağı hemşirelik öğrencilerinin 21. yy. yeterliliklerinin farklı gruplar arasında ölçülmesine, etkileyen faktörlerin ortaya konulmasına, yeterlilik düzeylerinin artırılmasını sağlayacak çalışmaların yapılması önerilebilir.

EXTENDED ABSTRACT: In the information age, in order to access information in education and training environments, it is necessary to use many modern tools that will enable the production, use and dissemination of information. It has become even more important to train individuals with the competencies and competencies to achieve all these (Erten, 2020). In this context, the characteristics deemed necessary to be successful in the information and communication age have entered our lives with the concept of 21st century competencies. 21st century competencies are high-level skills and learning tendencies that include the concepts of both knowledge and skills and need to be developed in order to be successful and survive in the information and communication age (Ilgaz, 2021; Dede, 2010). 21st century competencies were classified as "learning and innovation skills", "digital literacy skills" and "career and life skills" by Trilling and Fadel (2009) and were examined in different sub-dimensions under each heading (Göksun & Kurt, 2017). In order to meet the complexity of global health services and the learning differences of Generation Z students, it is increasingly necessary to consider 21st century competencies in nursing education and to plan and implement nursing education programs taking these competencies into account (Tan, Chong, Subramaniam, & Wong, 2018; Eckleberry- Hunt, & Tucciarone, 2011). In nursing education, nurse educators are responsible for raising individuals who will adapt to new reforms and be sensitive to the ever-changing healthcare environment by taking into account the characteristics of generations, especially Generation Z, and adopting a progressive and learner-centered approach (Bouchaud et al., 2017). In this context, as in the past centuries, individuals' mastery of precise knowledge is not enough to keep them one step ahead of their competitors, and individuals who are productive, problem-solving, creative, self-directed, and have strong communication and social skills are preferred, in addition to knowledge and fulfilling their job. In this context, it is emphasized that the necessity of integrating 21st century competencies into the education system in a more detailed and systematic way and updating educational programs has emerged (Wu et al., 2021; Karadaş, Kaynak, Ergün, & Karaca, 2021; Mannino & Cotter, 2016; Eryılmaz & Uluyol, 2015). In order to provide nursing students with 21st century competencies and integrate them into nursing education programs, it is important to first know these standards, examine what they cover, know what the competencies are and how to classify them (Yalçın, 2018). This study was conducted to determine the 21st century competencies of Generation Z nursing students. The research was designed as descriptive and relationship-seeking. The population of the research consisted of undergraduate nursing students in the Department of Nursing studying at the Faculty of Health Sciences of a state university in the 2021-2022 academic year (N: 1008). Without using any sampling method, all students who met the inclusion criteria were included in the study (n: 425). As data collection tools in the research; Student Information

Form and 21st Century Competencies Scale were used. The data were analyzed and evaluated using the SPSS 22.0 package program. Descriptive statistics such as number, percentage, mean and standard deviation were used to evaluate the data, and the Shapiro-Wilk test was used to evaluate the suitability of numerical data for normal distribution. Independent sample t-test and one-way analysis of variance (One-Way ANOVA) were applied to compare the normally distributed subscale scores and the descriptive characteristics of the students. Correlation analysis was used to determine the relationship between subscale scores and age. In all findings, the significance level was accepted as $p < 0.05$. Ethical approval was received from Erciyes University Social and Human Sciences Ethics Committee (No: 152). Students' 21st century competencies scale knowledge subscale total score average is 112.36 ± 12.80 , skill subscale total score average is 78.31 ± 8.01 , character subscale total score average is 79.87 ± 9.71 , metalearning subscale total score average is 68.96 ± 8.18 (Table 2). Table 3 presents students' knowledge, skills, character and metalearning subscale competencies. It was determined that the students were mostly "good" and "very good" in terms of 21st century competencies subscales and dimensions. It was determined that more than 80% of the students were proficient at "very good" and "good" levels in all sub-dimensions, except for the health sub-dimension. Table 4 shows the comparison of some characteristics of the students and the 21st century competencies scale subscale scores. It was determined that male students' knowledge ($p < 0.001$), skill ($p = 0.016$), character ($p = 0.004$) and metalearning subscale ($p = 0.033$) scores were higher than female students. It was determined that there was a statistically significant difference between the students' knowledge ($p = 0.034$) and skill subscale ($p = 0.021$) scores according to their grade levels, and that this difference was due to 3rd grade students. It was determined that the knowledge ($p = 0.005$), skill ($p = 0.011$), character ($p = 0.009$) and meta-learning subscale ($p = 0.012$) scores of the students whose income was higher than the expenses were statistically higher. There was no statistically significant difference between the educational status of the mother and father and the 21st century competencies subscale scores of the students ($p > 0.05$). As a result of this study, it was determined that Generation Z nursing students are intertwined with information and communication technologies and are good and very good in terms of 21st century competencies scale subscales. It may be recommended to measure the 21st century competences of Generation Z nursing students among different groups, to reveal the factors affecting them, and to carry out studies to increase their competence levels.

COVID-19 DÖNEMİNDE AKADEMİSYENLERİN UZAKTAN EĞİTİME YÖNELİK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ (AKUZET): TÜRKÇEYE UYARLAMA, GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

ACADEMICIANS' ATTITUDE SCALE TOWARDS DISTANCE EDUCATION (AKUZET)
IN THE COVID-19 PERIOD: THE STUDY OF ADAPTATION TO TURKISH, VALIDITY
AND RELIABILITY

Atilla BİNGÖL

Dr., Bilgi İşlem Daire Başkanlığı,
Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye.
PhD., Department of IT, Fırat
University, Elazığ/Türkiye.
abingol@firat.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8505-5400

Yunus GÜRAL

Dr., Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü,
Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye.
PhD., Faculty of Science, Department
of Statistics, Fırat University,
Elazığ/Türkiye.
ygural@firat.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0572-453X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1317808

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21.06.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 20.12.2023

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Bingöl, A., & Gural, Y. (2024).

COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları
Ölçeği (AKUZET): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 182-197.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu çalışma, Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 salgın hastalık döneminde neredeyse tüm ülkelerde ve tüm eğitim seviyelerinde hazırlıksız geçiş yapılan uzaktan eğitim uygulamalarına yönelik akademisyen tutumlarını ölçmeyi hedefleyen Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeğinin (DEAS - Distance Education Attitudes During COVID-19) Türkçeye uyarlamasını yaparak geçerlik ve güvenilirliğini sınamayı amaçlamaktadır. İngilizce versiyonu Tzivinikou, Charitaki ve Kagkara (2020) tarafından oluşturulan 10 maddelik ölçeğin Cronbach's Alfa değeri 0,764 bulunmuştur. Araştırmanın örneklemini 2021-2022 öğretim yılı ikinci döneminde Fırat Üniversitesinde görev yapan 190 akademisyen oluşturmaktadır. Ölçekteki özgün maddeler, alanında uzman dilbilimci üç öğretim üyesi tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Katılımcılara uygulanan Türkçe ölçekten alınan verilerle ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Barlets değerleri hesaplanmış ve faktör yapıları için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizler neticesinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0,854 olarak, Cronbach's Alfa katsayısı ise $\alpha = 0,852$ olarak hesaplanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, Türkçeye uyarlanan ve AKUZET ismiyle kullanılacak "COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği"nin üniversitelerde görev yapan akademisyenler için geçerli ve yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Gelecekte de uygulanması muhtemel olan uzaktan eğitim uygulamalarının iyileştirilmesi açısından, farklı deneyimlere sahip akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının belirlenmesi için daha fazla sayıda ölçme değerlendirme araçlarının geliştirilmesi çalışmalarına önem verilmelidir. Araştırmada doğrulanan ölçeğin uygulanmasından elde edilecek bulguların, günümüzde artık eğitim metotlarının merkezinde yer edinen uzaktan eğitim uygulamalarının iyileştirilmesi açısından araştırmacılar, eğitimciler ve politika yapıcılar için değerli bilgiler sağlayacağına inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum, Ölçek Uyarlama, Akademisyen, Geçerlik ve Güvenirlik

Abstract: This study aims to test the validity and reliability of the Distance Education Attitude Scale (DEAS), which aims to measure the attitudes of academics towards distance education practices, which are transitioned unprepared in almost all countries and at all educational levels during the COVID-19 pandemic period, which was declared as a pandemic by the World Health Organization in March 2020, by adapting it into Turkish. The Cronbach's Alpha value of the 10-item scale, the English version of which was created by Tzivinikou, Charitaki, and Kagkara (2020), was found to be 0,764. The sample of the study consisted of 190 academicians working at Fırat University in the second semester of the 2021-2022 academic year. The original items in the scale were independently translated into Turkish by three linguist faculty members who are experts in their fields. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Barlets values of the scale were calculated with the data obtained from the Turkish scale applied to the participants and confirmatory factor analysis was performed for factor structures. As a result of the analysis, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value was calculated as 0,854 and Cronbach's Alpha coefficient was calculated as $\alpha = 0,852$. The findings obtained from the research show that the "Scale of Academics' Attitudes Towards Distance Education in the COVID-19 Period", which was adapted into Turkish and will be used as AKUZET, is valid and highly reliable for academics working in universities. In order to improve distance education practices that are likely to be implemented in the future, more attention should be paid to the development of more measurement and evaluation tools to determine the attitudes of academics with different experiences towards distance education. We believe that the findings to be obtained from the application of the scale

validated in the research will provide valuable information for researchers, educators and policy makers in terms of improving distance education practices, which are now at the center of educational methods.

Key Words: COVID-19, Attitude Towards Distance Education, Scale Adaptation, Academics, Validity and Reliability

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2020 yılı başlarında pandemi olarak ilan edilen ve etkisi günümüzde de devam eden COVID-19 salgın hastalık süreci, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir felaket olarak tanımlanmaktadır (World Health Organization, 2020). Pandemi döneminde salgının toplum üzerindeki etkilerini en aza indirebilmek için çeşitli tedbirler alan hükümetlerin uygulamaları tüm sektörler üzerinde ani ve büyük etki yaratmış, küresel sektörlerin %81'i olumsuz etkilenmiştir (International Labour Organization, 2020). Hükümetlerin uyguladığı tedbirlerden olumsuz etkilenen sektörlerden birisi de zorunlu kapatma önlemi uygulanan eğitim sektörü ve dolayısıyla her eğitim seviyesindeki eğitimciler ve öğrenciler olmuştur. Türkiye'deki üniversiteler de Nisan 2020 sonlarında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) talimatı ile örgün eğitime yaklaşık iki akademik yıl boyunca ara vermiş ve eğitim faaliyetlerine uzaktan eğitim yoluyla devam etmişlerdir. Bu dönemde öğrenciler derslerini bilgisayarlar veya diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla evlerinden takip etmişler. Uzaktan eğitim, çevrimiçi dersler, video konferanslar, e-öğrenme platformları ve diğer dijital araçlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ders materyalleri öğrencilere çevrimiçi sunularak, dersler canlı yayınlanarak veya kaydedilmiş videolar paylaşarak eğitimler devam ettirilmiştir. Bu yöntem, COVID-19 döneminde sosyal mesafe önlemlerine uyulmasını sağlamak ve salgının yayılmasını engellemek amacıyla tercih edilmiştir.

Uzaktan eğitim, zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın, bir organizasyonda bir iletişim kanalı kullanılarak yapılan planlı öğretme ve öğrenme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır (Moore & Kearsley, 2011: 2). Artan nüfus karşısında bilgiye erişim taleplerinin artması ve yüz yüze eğitimin yetersiz veya imkansız olması gibi sebepler, günümüzde geleneksel eğitime alternatif bir yöntem olarak uzaktan eğitimin daha fazla tercih edilmesine neden olmuştur (Balaman, 2018).

Açık öğretim sistemlerinin zaten bilinen temel bir yöntemi olan ve aynı zamanda da geleneksel öğrenme yöntemlerinden farklılaştığı nokta olan uzaktan eğitimin; öğrenenlere nerede ve ne zaman öğrenmek istediklerine karar vermede esneklik sağlaması (Hartnett vd., 2011), öğrenme esnekliği sağlaması (Thoms & Eryılmaz, 2014) ve kendi öğrenme tarzlarına göre öğrenme programlarını oluşturmalarına imkan sağlaması (Davis vd., 2019) gibi birçok olumlu özelliği vardır. Ancak, uzaktan eğitim; geniş hazırlık süresi ve duruma özgü didaktik uyarlama gerektirdiğinden, önceden oluşturulmuş kavramlar ve araştırma bulguları, pandemi dönemindeki gibi acil durum uzaktan eğitim uygulamalarına uyarlanmadan uygulanamaz (Bozkurt vd., 2020). Literatürde, uzaktan eğitimle ilgili olarak pandemi döneminde yürütülen çalışmalarda eğitim kurumlarının

teknolojik altyapı eksiklikleri, eğiticilerin yetersiz uzaktan eğitim tecrübeleri ve teknolojik yetkinliklerinin olmaması gibi sorunların daha fazla ön plana çıktığı belirtilmektedir (Afşar & Büyükdoğan, 2020; Can, 2020; Karadağ & Yücel, 2020).

COVID-19 pandemisinin, üniversitelerin uzaktan eğitim platformlarındaki eksiklikleri keşfetmek ve gidermek, çevrimiçi eğitim ağını geliştirmek ve etkili yönetim sayesinde çevrimiçi eğitim reformunu hızlandırmak gibi eğitim sistemlerinin gelişimine dolaylı faydaları da olmuştur. Eğitim kurumlarının uluslararası iş birliklerini sağlayabilmesi ancak, pandemi döneminde dünya çapında milyonlarca eğitmen ve öğrencinin etkilendiği süreçte uzaktan eğitim platformlarında karşılaşılan zorlukların analizi, edinilen deneyimlerin, bilgilerin ve kaynakların paylaşılması ile mümkündür.

Araştırmacılar COVID-19 sürecinin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini araştırmaya devam ederken, birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de eğitim faaliyetlerinin aksamaması için yürütülen uzaktan eğitim faaliyetlerinin etkililiğine ilave olarak hem öğrenen hem de öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının ölçülmesi yönünde araştırmalar da yapılmaya devam etmektedir. Bu araştırmaların geneli, uzaktan eğitim sürecinin öğretmenler ve öğrenenler üzerindeki etkisini, eğitim kalitesini, öğretmenler ve öğrenenlerin başarısını ve motivasyonunu, öğretim yöntemlerini ve diğer birçok faktörü değerlendirmeyi amaçlamıştır.

2. AMAÇ VE PROBLEM

COVID-19 pandemisi döneminde derslere uzaktan eğitim yoluyla katılan akademisyenlerin uzaktan eğitime karşı tutumlarını ve bu tutumlarla ilişkili faktörleri anlamak, gelecekte yaşanabilecek küresel kriz dönemlerinde uzaktan eğitim sistemlerinde karşılaşılabilecek sorunların önlenmesi, öğretmenler ve öğrenenler için daha etkili uygulamalar tasarlanabilmesi, daha somut ve doğru müdahale stratejileri geliştirilebilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle, akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını olumsuz yönde etkileyen faktörleri anlamaya yönelik ölçme ve değerlendirme araçlarına daha geniş bir yelpazede ihtiyaç duyulduğu da açıktır.

COVID-19 döneminde eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin uzaktan eğitim tutumlarını belirleyebilmek için geliştirilmiş bir ölçeğin Türkiye’de bir yükseköğrenim kurumunda görev yapan ve Türkçe konuşan akademisyenler için uyarlanması, ölçeğin faktör yapısı, güvenilirlik ve yapı geçerliği analizlerinin yapılması bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Ülkemizde ve dünyadaki üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin uzaktan eğitime karşı tutumlarını belirlemenin, bu tür kriz dönemlerinde uzaktan eğitim programlarının en optimal düzeyde geliştirilebilmesi ve ilerlemelerin izlenebilmesi için eğitim teknolojisi şirketlerine ve yükseköğrenim kurumlarına fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

3. ÖLÇEĞİN TÜRKÇEYE UYARLANMASI

Tzivinikou, Charitaki ve Kagkara (2020) tarafından oluşturulan ve orijinal formu İngilizce olan "Distance Education Attitudes During COVID-19 Crisis (DEAS)" ölçeğinin Türkçeye uyarlanması aşamasında, öncelikle ölçeğe ait çalışmanın sorumlu yazarlarına e-posta ile ulaşılarak ölçeğin kullanımı için gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında ölçekteki özgün maddeler, alanında uzman ve birbirinden bağımsız üç dilbilimci öğretim üyesi tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çeviri aşamasında her bir maddede kullanılan ifadelerin Türkçe karşılıkları belirlenirken en az iki uzmanın benzer biçimde ifade etmiş olmaları kıstası göz önünde bulundurulmuştur. Daha sonra, ölçekte yer alan maddelerin uzaktan eğitime yönelik akademisyen tutumlarını tam olarak ölçüp ölçmediği açısından gözden geçirilmesi ve kapsam yönünden değerlendirmeleri amacıyla uzaktan eğitim alanında çalışmaları bulunan iki akademisyene daha gönderilmiştir. Son aşamada ise bir Türk dili uzmanı tarafından anlaşılabilirlik ve imla bakımından incelenen ölçeğin Türkçeye uyarlama işlemi tamamlanmış ve katılımcılara uygulanacak hale getirilmiştir.

4. KATILIMCILAR

Araştırmaya, 2021-2022 eğitim-öğretim yılının ikinci yarısında Fırat Üniversitesinde görev yapan akademisyenler arasından gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 190 akademisyen dahil edilmiştir.

5. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Orijinal adı "Distance Education Attitudes During COVID-19 Crisis (DEAS)" olan ölçek, eğitimcilerin uzaktan eğitim programlarındaki etkililiğini ve kalitesini ölçmek için Tzivinikou, Charitaki ve Kagkara (2020) tarafından geliştirilmiştir. 10 maddeden oluşan orijinal ölçeğin Cronbach's Alpha değeri $\alpha=0,764$ 'dür. İki alt boyut yapısına sahip olan ölçeğin birinci alt boyutu Uzaktan Eğitimin Etkinliği (UEE) ile ilgili altı maddeden (M1, M3, M6, M7, M9, M10), ikinci alt boyutu ise Uzaktan Eğitimle İlgili Zorluklar (UEZ) ile ilgili dört maddeden (M2, M4, M5, M8) oluşmaktadır. Ölçeğe verilecek yanıtlar 4'lü Likert tipinde olup, 4. ve 5. maddeler dışındaki tüm maddeler "1=Kesinlikle Katılmıyorum" ile "4=Kesinlikle Katılıyorum" arasında, 4 ve 5. maddeler "4=Kesinlikle Katılmıyorum" ile "1=Kesinlikle Katılıyorum" arasında derecelendirilmiştir.

Örneklemeden veri toplamak için; DEAS ölçeğinin araştırmacılar tarafından Türkçeye uyarlanan formu, "COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (AKUZET)" adıyla katılımcılara uygulanmıştır. Uzmanlar tarafından Türkçeye uyarlanmış soruları içeren anket, Google Forms uygulaması aracılığıyla çevrimiçi ortama aktarılmış, oluşturulan anket formuna ait katılım linki WhatsApp, e-posta, SMS gibi iletişim uygulamalarıyla akademisyenlere gönderilmiştir. Gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılar, araştırmanın gizlilik esasları çerçevesinde araştırmaya katkı sunmuşlardır.

6. ETİK KURALLARA UYGUNLUK

Araştırma için, Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 18.03.2022-160765 sayılı "Etik Kurallara Uygunluk" onayı alınmıştır. Çevrimiçi uygulanan anketler yanıtlanmaya başlamadan önce "Gönüllü Katılım Formu" aracılığıyla katılımın gönüllük esaslı olduğu ve elde edilecek verilerin araştırma haricinde kullanılmayacağı katılımcılara bildirilmiş ve onay alınmıştır.

7. VERİLERİN ANALİZİ

Katılımcıların ölçeğe verdiği yanıtlardan elde edilen veri seti içerisinde aykırı değer ve veri kaybı olmadığı tespit edildikten sonra SPSS-22 paket programı ile gerekli analizler yapılmıştır. Uygulanan anketten elde edilen veriler; ölçeğin geçerlik sınaması açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analiziyle, güvenirlilik sınaması ise Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmadaki analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi $p=0,05$ olarak belirlenmiştir.

8. BULGULAR VE YORUMLAR

Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

İngilizce orijinalinden Türkçeye çevrilen COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeğinin güvenirliliğini belirlemek için test-tekrar test yöntemi kullanılarak madde fark analizi, Cronbach alfa katsayısı ve madde analizi yapılmıştır. Bir anket formun tekrarı yöntemi, bir ölçme aracının aynı denek grubuna aynı koşullarda, önemli derecede hatırlamaları önleyecek kadar uzun, fakat ölçülecek özellikte önemli değişimler olmasına izin vermeyecek kadar kısa bir zaman aralığında iki kez uygulanmasıdır. Bu durum dikkate alınarak iki tekrar arasında yaklaşık iki haftalık bir süre sonra olmasına dikkat edilerek aynı katılımcılara ($n=190$) tekrar test uygulanmıştır.

Tablo 1. AKUZET ölçeğinin Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha	Madde sayısı
Test	.852	10

Tablo 1'e göre yapılan iç tutarlılık analizi neticesinde $\alpha= 0,852$ olarak hesaplanan Cronbach's Alfa katsayısı, uygulanan ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermiştir.

Tablo 2. Test Madde Analizi

	Madde silindiğinde ölçek ortalaması	Madde silindiğinde ölçek varyansı	Toplam korelasyon	Madde silindiğinde Cronbach's Alfa
Madde 1	22,28	20,550	,509	,843
Madde 2	22,25	20,385	,594	,835

Madde 3	23,01	20,398	,592	,835
Madde 4	21,81	21,923	,423	,849
Madde 5	21,89	20,560	,655	,830
Madde 6	22,53	19,811	,616	,832
Madde 7	22,91	20,324	,608	,833
Madde 8	21,60	22,858	,341	,854
Madde 9	22,50	20,543	,560	,838
Madde 10	22,42	19,873	,631	,831

Test madde analizi tablosu (Tablo 2) incelendiğinde herhangi bir maddenin silinmesine gerek olmadığı ve herhangi bir maddenin silinmesi durumunda güvenilirlik katsayısında yükselme olmayacağı görülmüştür.

Tablo 3. Test-Tekrar Test Madde Fark Analizi

Test -- Tekrar Test	Ortalama	SS	t	P
M1 -- m1	-,01053	1,22145	-,119	,906
M2 -- m2	-,10526	1,10768	-1,310	,192
M3 -- m3	,02632	1,09561	,331	,741
M4 -- m4	,03158	1,00214	,434	,665
M5 -- m5	-,01579	1,06148	-,205	,838
M6 -- m6	,02105	1,19061	,244	,808
M7 -- m7	,00526	1,09592	,066	,947
M8 -- m8	-,01579	,89960	-,242	,809
M9 -- m9	,02632	1,14288	,317	,751
M10 -- m10	,09474	1,21780	1,072	,285

Tablo 3 incelendiğinde Madde 1 ($p=0.906$), Madde 2 ($p=0.192$), Madde 3 ($p=0.741$), Madde 4 ($p=0.665$), Madde 5 ($p=0.838$), Madde 6 ($p=0.808$), Madde 7 ($p=0.947$), Madde 8 ($p=0.809$), Madde 9 ($p=0.751$) ve Madde 10 ($p=0.285$) maddelerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık gözlemlenmemiştir ($p>0.05$). Bu doğrultuda iki farklı zamanda uygulanan ölçeğin kararlı sonuçlar verdiği görülmüştür.

Çalışmada, COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeğinin geçerliği için öncelikle (AFA) Açıklayıcı Faktör Analizi, sonrasında ise (DFA) Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır.

Bir uyarılma çalışmasında ilk olarak DFA'nın kullanılması sonucunda gerçekte olması gerekenden farklı bir durum ortaya çıkabilir ve model yanlış uyum gösterebilir. Ayrıca bir veri seti birden fazla DFA modeli ile uyum sağlayabilir. Bu

nedenle uyarlamada kültürel farklılıkların ortaya konması ve çeviriden kaynaklı bir hata oluşmasını engellemek ve muhtemel hatayı fark etmek için ilk olarak AFA'nın yapılması önemli hale gelmektedir (Orçan, 2018, 414).

Mevcut faktör yapısı Açıklayıcı Faktör Analizi ile elde edilmiştir. Ölçeğin son faktör yapısı elde edilmiş ve yapı geçerliliği test edilmiştir.

AFA (Açıklayıcı Faktör Analizi)

Veri setinin ve örneklem büyüklüğünün Açıklayıcı Faktör Analizine (AFA) uygunluğu KMO ve Bartlett's testi ile incelenmiştir.

Tablo 4. KMO ve Bartlett's testi

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,854
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1109,129
	Df	45
	Sig.	,000

Tablo 4 incelendiğinde KMO değerinin (0,854) evrenden seçilen örneklem sayısının Açıklayıcı Faktör Analizi için yeterli olduğunu göstermektedir.

COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeğine uygulanan AFA sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

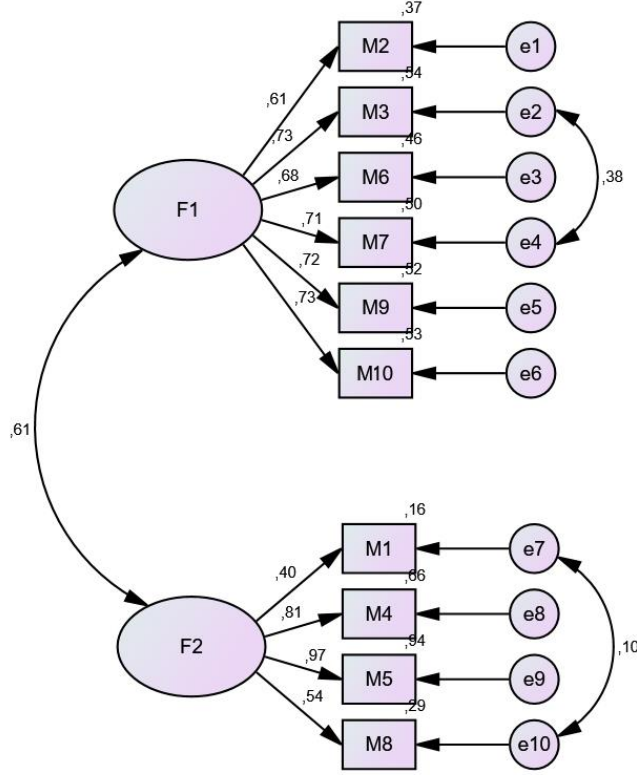
Tablo 5. Açıklayıcı Faktör Analizi

Faktörler	Maddeler	Faktör Yükleri	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	Cronbach's Alfa
F1 (UEE)	Madde 2	.628	4.334	43.343	.842
	Madde 3	.798			
	Madde 6	.660			
	Madde 7	.826			
	Madde 9	.733			
F2 (UEZ)	Madde 10	.681	1.450	14.505	.725
	Madde 1	.505			
	Madde 4	.794			
	Madde 5	.764			
	Madde 8	.756			

Tablo 5'e göre, ölçek maddelerinin faktör yükleri 0,505 ile 0,826 arasında değişmektedir. Her faktör için Cronbach's Alfa katsayıları kabul edilebilir sınırlar içindedir. Yapılan AFA sonucu 2 faktörlü (F1 ve F2) bir yapı elde edilmiştir. UEE (F1) varyansın %43.343'ünü, UEZ (F2) varyansın %14.505'ini, UEE ve UEZ birlikte varyansın %57.848'ini açıklamaktadır. Elde edilen bu faktör yapısında F1 ($\alpha=0,842$) ve F2 ($\alpha=0,725$) alt boyutlarının oldukça güvenilir düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi)

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ile faktörlerin yapısı değerlendirildikten sonra Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile model uyumu incelenmiştir. AMOS programı yardımıyla yapılan DFA sonucu elde edilen son faktör yapısı Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği İçin Gerçekleştirilen DFA Sonucu Çıkan Model

DFA sonucunda modele ait uyum iyiliği indekslerinin yeterli olması gerekmektedir. GFI uyum iyiliği indeksi (Goodness of Fit Index), CFI karşılaştırmalı Uyum (Comparative Fit Index), Normlaştırılmış Uyum (Normed Fit Index) ve TLI (Tucker Levis Index) indeksleri 0 değerine yaklaştıkça kötü, 1 değerine yaklaştıkça mükemmel uyumun olduğunu göstermektedir. 0.9 değerinden büyük olması yeterli düzeyde uyumun olduğunu göstermektedir. RMSEA Yaklaşık Hataların Ortalama Karekök (Root Mean Square Error of Approximation) indeksinin 0.5 değerinin altında olması iyi bir uyumun, 0.8 değerinin altında olması ise kabul edilebilir bir uyumun olduğunu göstermektedir. RMR Artıkların kök ortalama karesi (Root Mean-Square Residual) 0.5 değerinin altında olması mükemmel uyumun olduğunu göstermektedir. Ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının 5’in altında olması ise iyi uyumu göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyükoztürk, 2010; Şimşek, 2007). DFA uygulandıktan sonra uyum iyiliği değerleri ve modifikasyon indisleri incelenmiştir. Modifikasyon indisleri aynı alt boyutta yer alan M3 ile M7 ve M1 ile M8 arasında modifikasyon gerçekleştirilmiştir. Modifikasyon

işlemi sonucu uyum indislerinde iyileşme olduğundan ve modifikasyon işlemi model ile uyumsuz ilişkiler içermediğinden modifikasyonlar uygulanmıştır (Meydan ve Şeşen, 2015).

Tablo 6. Doğrulayıcı Faktör Analizinin Uyum İndeksleri

χ^2	sd	χ^2/sd	p	GFI	CFI	RMR \leq	NFI	TLI	RMSEA
111.382	32	3.481	.000	0.935	0.926	0.043	0.901	0.92	0.075

Tablo 6 incelendiğinde χ^2/sd 'nin 3.481 olması modelin iyi uyum sağladığını göstermektedir. Ayrıca RMSEA'nın 0.075 değerinde, GFI'nin 0.935 değerinde, NFI'nin 0.901 değerinde, CFI'nin 0.926 değerinde, TLI'nin 0.92 değerinde, RMSEA'nın 0.075 değerinde olması modelin iyi uyumda olduğunu ve RMR'nin 0.043 değerinde olması modelin mükemmel uyumda olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Türkçeye uyarlanan modelin iyi uyum sağladığı görülmüştür.

9. TARTIŞMA VE SONUÇ

Pandemi döneminde acil ve zorunlu geçiş yapılan uzaktan eğitim uygulamaları, eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamaması açısından yapılan acil durum eğitimi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde yürütülen uygulamaların etkililiğinde, eğitim kurumlarının teknolojik alt yapılarının ve ders materyallerinin yeterliliği, öğrencilerin teknolojik yetkinliği ve sosyo-ekonomik durumları gibi faktörlere ilave olarak akademisyenlerin uzaktan eğitim tecrübeleri önemli bir rol oynamıştır. Uzaktan eğitimin etkililiği ve uzaktan eğitim uygulamalarının zorluklarının tespiti, gelecekteki eğitim politikalarının şekillendirilmesi ve kaliteli uzaktan eğitim programlarının oluşturulması açısından özellikle önemlidir.

Beklenmedik olağanüstü durumlar nedeniyle yapılan zorunlu değişimlerin eksikleri görebilmek ve iyileştirebilmek adına fırsatlar sunabileceği düşüncesinden hareketle; uzaktan eğitimin etkinliğinin ve zorluklarının araştırılması, kaliteli uzaktan eğitim programlarının geliştirilmesi açısından özellikle önemlidir. Uzaktan eğitim programlarının etkili uygulanmasında akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumları önemli bir rol oynadığından ve uzaktan eğitim programlarının iyileştirilmesi için dikkate alınması gerektiğinden, bu çalışmada Türkçeye uyarlaması yapılan ve kısa adı AKUZET olan ölçeğin doğrulanmasının uzaktan eğitim çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu sebeple; üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını analiz eden ölçme araçlarının geliştirilmesi; uzaktan eğitimin etkinliği ve zorluklarının bilinmesi ve kaliteli uzaktan eğitim programlarının geliştirilmesi açısından özellikle önemlidir. Çalışmamızda da; Türkiye'de bir yükseköğretim kurumunda görev yapan ve Türkçe konuşan akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını ölçmeye yarayan Uzaktan Eğitim Tutumları Ölçeğinin (AKUZET) geçerlik ve güvenirlik doğrulanması yapılmıştır.

Çalışmamız sonucunda elde edilen bulguların analizinde COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeğinin (AKUZET) geçerlik ve güvenilirlik analizleri ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Test-tekrar test sonucuna göre maddelerde anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p < 0,05$). Bu sonuca göre iki farklı zamanda uygulanan ölçeğin kararlı sonuçlar verdiği görülmüştür. İç tutarlılık analizi neticesinde Cronbach's Alfa katsayısı $\alpha = 0,852$ olarak hesaplanmış, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri $0,854$ bulunmuştur.

Çalışmada Türkçeye uyarlanan AKUZET ölçeğinin Cronbach's Alfa katsayısının ($\alpha = 0,852$), uyarlaması yapılan DEAS ölçeğinin Cronbach's Alfa katsayısından ($\alpha = 0,764$) daha yüksek çıkma nedenlerinden birisinin, uzmanlar tarafından yapılan çevirinin araştırma konusuna bağlı olarak daha anlaşılır bir dil ile ifade edilmiş olduğu ve ölçeğin seçilen örneklem grubuna uygun olduğu düşünülebilir.

Açımlayıcı faktör analizine göre maddeler için faktör yükleri 0.505 'den 0.826 arasında değişmekte olup iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör 1 varyansın $\%43.343$ 'ünü, Faktör 2 varyansın $\%14.505$ 'ini, faktör 1 ve faktör 2 birlikte varyansın $\%57.848$ 'ini açıklamaktadır. Elde edilen bu faktör yapısında F1 ($\alpha = 0,842$) ve F2 ($\alpha = 0,725$) alt boyutlarının oldukça güvenilir düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

DFA model sonuçları incelendiğinde χ^2/sd 'nin 3.481 , RMSEA 0.075 , GFI'nin 0.935 , NFI'nin 0.901 , CFI'nin 0.926 RMSEA'nın 0.075 olması modelin iyi uyumda olduğu ve RMR'nin 0.043 olması modelin mükemmel uyumda olduğunu göstermektedir. Yani Türkçeye uyarlanan modelin iyi uyum sağladığı tespit edilmiştir.

Türkçeye uyarlama için kullanılan DEAS ölçeğindeki faktör yapısı çalışmamız sonucunda AKUZET ölçeğinde de aynı yapıda oluşmuştur. Orijinal ölçeğin Uzaktan Eğitimin Etkinliğini ölçen 1. faktöründe yer alan 1. madde ile Uzaktan Eğitimle İlgili Zorlukları ölçen 2. faktöründe yer alan 2. madde, çalışmamız sonucunda karşılıklı yer değiştirerek 1. madde faktör 2'de, 2. madde faktör 1'de yer almıştır. Faktörler arasındaki bu geçiş; Madde 1'deki "*COVID-19 krizi sırasında uzaktan eğitim programlarına katılımım tatmin ediciydi*" ve Madde 2'deki "*Geleneksel eğitimdeki zorluklardan ziyade Uzaktan eğitimdeki zorluklarla daha kolay başa çıkıyorum*" sorularında katılımcıların dil yapısı ve kültürel farklılığının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Literatürde, farklı bir dildeki ölçek uyarlamalarında ölçek yapısında değişiklik olmasının normal bir durum olduğu ve ölçekten bir maddenin çıkartılmasının dahi söz konusu olduğu görülmüştür (Orçan, 2018: 414).

COVID-19 döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik yapılan ölçek geliştirme çalışmalarının genel ve ortak amacı, akademisyenlerin uzaktan eğitim derslerine yönelik tutumlarını, deneyimlerini ve görüşlerini belirlemek ve ölçeklerin uygulanmasından elde edilecek veriler yardımıyla uzaktan eğitim süreçlerinin geliştirilmesine katkı sunmaktır.

Sonuç olarak; araştırmacılar tarafından Türkçeye uyarlanan AKUZET ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik analizleri, akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. Çalışma sonucunda elde edilen ölçek, 2 alt boyut yapısına sahip olup ölçeğin birinci alt boyutu Uzaktan Eğitimin Etkinliği (UEE) ile ilgili altı maddeden (M2, M3, M6, M7, M9, M10), ikinci alt boyutu ise Uzaktan Eğitimle İlgili Zorluklar (UEZ) ile ilgili dört maddeden (M1, M4, M5, M8) oluşmaktadır.

Ölçeğin uygulanmasından elde edilecek verilerin, üniversitelerin uzaktan eğitim uygulamalarında akademisyenlerin uzaktan eğitime uyum sağlama düzeyleri ile onların motivasyonunu etkileyen ve iyileştirilmesi gereken stratejiler hakkında bir dizi bilgi sağlayacağı ve elde edilen bilgilerin kurumların eğitim yönetiminin iyileştirilmesi ve başarılı uzaktan eğitim programlarının geliştirilmesi için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etik Beyan

"COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (AKUZET): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik Çalışması" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve değerlendirme için başka bir akademik yayın ortamına gönderilmemiştir.

EK 1:

COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği (AKUZET)

Bu anket, COVID-19 pandemisi döneminde üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının doğasını anlamamıza yardımcı olmak için tasarlanmıştır.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	COVID-19 krizi sırasında uzaktan eğitim programlarına katılımım tatmin ediciydi.	1	2	3	4
2	Geleneksel eğitimdeki zorluklardan ziyade Uzaktan eğitimdeki zorluklarla daha kolay başa çıkıyorum.	1	2	3	4
3	Uzaktan eğitimin, geleneksel eğitimle aynı derecede etkili olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4
4	Derslerde dijital materyal kullanmada zorluklarla başa çıkabiliyorum.	4	3	2	1

5	Online derslerde karşılaştığım zorluklarla başa çıkabiliyorum.	4	3	2	1
6	Online derslerde öğrencilerle etkileşim kurabiliyorum.	1	2	3	4
7	Uzaktan eğitim ve geleneksel eğitimde etkili öğrenme çıktılarının eşit düzeyde elde edilebileceğini düşünüyorum.	1	2	3	4
8	Uzaktan eğitim derslerine katılmak için gerekli becerilere sahip olduğumu düşünüyorum.	1	2	3	4
9	Uzaktan eğitim derslerinde, geleneksel eğitimle aynı düzeyde motivasyona sahip olduğumu düşünüyorum.	1	2	3	4
10	Gelecekte uzaktan eğitim programlarına katılmak istiyorum.	1	2	3	4

- 4. ve 5. maddeler ters puanlanmaktadır.
- Birinci alt boyut (M2, M3, M6, M7, M9, M10): Uzaktan Eğitimin Etkinliği (UEE)
- İkinci alt boyut (M1, M4, M5, M8): Uzaktan Eğitimle İlgili Zorluklar (UEZ)

KAYNAKÇA

- Afşar, B., & Büyükdoğan, B. (2020). COVID 19 Pandemisi Döneminde İİBF ve SBBF Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Hakkındaki Değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 161- 182.
- Balaman, F. (2018). Web Tabanlı Uzaktan Eğitim ile Geleneksel Eğitimin İnternet Programcılığı 2 Dersi Kapsamında Karşılaştırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 1173-1200. DOI: 10.15869/itobiad.407953
- Bozkurt, A., Jung, I., Xiao, J., Vladimirschi, V., Schuwer, R., Egorov, G., et al. (2020). A Global Outlook to the Interruption of Education Due to COVID-19 Pandemic: Navigating in a Time of Uncertainty and Crisis. *Asian Journal of Distance Education*, 15(1), 1–126. DOI:10.5281/zenodo.387857
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik yansımaları: Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları (Birinci baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Davis, N. L., Gough, M., & Taylor, L. L. (2019). Online Teaching: Advantages, Obstacles and Tools for Getting it Right. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 19(3), 256–263. DOI: 10.1080/15313220.2019.1612313
- Hartnett, M., St. George A., & Dron, J. (2011). Examining Motivation in Online Distance Learning Environments: Complex, Multifaceted and Situation-dependent. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(6), 20. DOI: 10.19173/irrodl.v12i6.1030
- International Labour Organization (2020). *COVID-19 ve Çalışma Yaşamı: Etkiler ve Yanıtlar*. Retrieved October 23, 2022, from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/briefingnote/wcms_740193.pdf

- Karadağ, E., & Yücel, C. (2020). Distance Education at Universities During the Novel Coronavirus Pandemic: An Analysis of Undergraduate Students' Perceptions. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2),181-192. DOI: 10.2399/yod.20.730688
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları (2. Baskı)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Orçan, F. (2018). Açımlayıcı ve Doğrulamalı Faktör Analizi: İlk Hangisi Kullanılmalı?. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi* 9(4), 413-421
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Thoms, B., & Eryılmaz, E. (2014). How Media Choice Affects Learner Interactions in Distance Learning Classes. *Computers & Education*, 75(6), 112-126. DOI: 10.1016/j.compedu.2014.02.002
- Tzivinikou, S., Charitaki, G., & Kagkara, D. (2021). Distance Education Attitudes (DEAS) During Covid-19 Crisis: Factor Structure, Reliability and Construct Validity of the Brief DEA Scale in Greek-Speaking SEND Teachers. *Technology, Knowledge and Learning*, 26(3), 461-479. DOI: 10.1007/s10758-020-09483-1
- World Health Organisation (2020). *Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19*. Retrieved November 17, 2022, from <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Uzaktan eğitim, zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın, bir organizasyonda bir iletişim kanalı kullanılarak yapılan planlı öğretim ve öğrenme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır (Moore ve Kearsley, 2011: 2). Artan nüfus karşısında bilgiye erişim taleplerinin artması ve yüz yüze eğitimin yetersiz veya imkansız olması gibi sebepler, günümüzde geleneksel eğitime alternatif bir yöntem olarak uzaktan eğitimin daha fazla tercih edilmesine neden olmuştur (Balaman, 2018). COVID-19 pandemisi döneminde hükümetlerin uyguladığı tedbirlerden olumsuz etkilenen sektörlerden birisi de zorunlu kapatma önlemi uygulanan eğitim sektörü ve dolayısıyla her eğitim seviyesindeki eğitimciler ve öğrenciler olmuştur. Türkiye'deki üniversiteler de Nisan 2020 sonlarında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) talimatı ile örgün eğitime yaklaşık iki akademik yıl boyunca ara vermiş ve eğitim faaliyetlerine uzaktan eğitim yoluyla devam etmişlerdir. Bu dönemde öğrenciler derslerini bilgisayarlar veya diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla evlerinden takip ettiler. Uzaktan eğitim, çevrimiçi dersler, video konferanslar, e-öğrenme platformları ve diğer dijital araçlar kullanılarak gerçekleştirildi. Ders materyalleri öğrencilere çevrimiçi sunularak, dersler canlı yayınlanarak veya kaydedilmiş videolar paylaşarak eğitimler devam ettirildi. Bu yöntem, COVID-19 döneminde sosyal mesafe önlemlerine uyulmasını sağlamak ve salgının yayılmasını engellemek amacıyla tercih edildi. COVID-19 pandemisi döneminde derslere uzaktan eğitim yoluyla katılan akademisyenlerin uzaktan eğitime karşı tutumlarını ve bu tutumlarla ilişkili faktörleri anlamak, yaşanabilecek küresel kriz dönemlerinde uzaktan eğitim sistemlerinde karşılaşılabilecek sorunların önlenmesi, öğretmenler ve öğrenenler için daha etkili uygulamalar tasarlanabilmesi, daha somut ve doğru müdahale stratejileri geliştirilebilmesi açısından önemlidir. Bu sebeple; üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını analiz eden ölçme araçlarının geliştirilmesi; uzaktan eğitimin etkinliği ve zorluklarının bilinmesi ve kaliteli uzaktan eğitim programlarının geliştirilmesi açısından özellikle önemlidir. Çalışmamızda da; Türkiye'de bir yükseköğretim kurumunda görev yapan ve Türkçe konuşan akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarını ölçmeye yarayan Uzaktan Eğitim Tutumları Ölçeğinin (AKUZET) geçerlik ve güvenilirlik doğrulaması yapılmıştır. Bu çalışma, uzaktan eğitim uygulamalarına yönelik öğretmen tutumlarını ölçmeyi hedefleyen

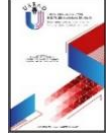
Uzaktan Eğitim Tutum Ölçeğinin (DEAS - Distance Education Attitudes During COVID-19) Türkçeye uyarlamasını yaparak geçerlik ve güvenilirliğini sınamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini 2021-2022 öğretim yılı ikinci döneminde Fırat Üniversitesinde görev yapan 190 akademisyen oluşturmaktadır. İngilizce versiyonu Tzivnikou, Charitaki ve Kagkara (2020) tarafından oluşturulan 10 maddelik ölçeğin Cronbach's Alfa değeri 0,764'dür. Ölçekteki özgün maddeler, alanında uzman dilbilimci üç öğretim üyesi tarafından bağımsız olarak Türkçeye çevrilmiştir. Katılımcılara uygulanan Türkçe ölçekten alınan verilerle ölçeğin Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Bartlett's değerleri hesaplanmış ve faktör yapıları için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizler neticesinde Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri 0,854 olarak, Cronbach's Alfa katsayısı ise $\alpha = 0,852$ olarak hesaplanmıştır. Türkçeye uyarlanan AKUZET ölçeğinin Cronbach's Alfa katsayısının ($\alpha = 0,852$), uyarlaması yapılan DEAS ölçeğinin Cronbach's Alfa katsayısından ($\alpha = 0,764$) daha yüksek çıkma nedenlerinden birisinin, uzmanlar tarafından yapılan çevirinin araştırma konusuna bağlı olarak daha anlaşılır bir dil ile ifade edilmiş olduğu ve ölçeğin seçilen örneklem grubuna uygun olduğu düşünülebilir. Açımlayıcı faktör analizine göre maddeler için faktör yükleri 0.505'den 0.826 arasında değişmekte olup iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Faktör 1 varyansın %43.343'ünü, Faktör 2 varyansın %14.505'ini, faktör 1 ve faktör 2 birlikte varyansın %57.848'ini açıklamaktadır. Elde edilen bu faktör yapısında F1 ($\alpha = 0,842$) ve F2 ($\alpha = 0,725$) alt boyutlarının oldukça güvenilir düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir. DFA model sonuçları incelendiğinde χ^2/sd 'nin 3.481, RMSEA 0.075, GFI'nin 0.935, NFI'nin 0.901, CFI'nin 0.926 RMSEA'nın 0.075 olması modelin iyi uyumda olduğu ve RMR'nin 0.043 olması modelin mükemmel uyumda olduğunu göstermektedir. Yani Türkçeye uyarlanan modelin iyi uyum sağladığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen ölçek, 2 alt boyut yapısına sahip olup ölçeğin birinci alt boyutu Uzaktan Eğitimin Etkinliği (UEE) ile ilgili altı maddeden (M2,M3,M6,M7,M9, M10), ikinci alt boyutu ise Uzaktan Eğitimle İlgili Zorluklar (UEZ) ile ilgili dört maddeden (M1,M4,M5,M8) oluşmaktadır. Sonuç olarak; araştırmadan elde edilen bulgular, Türkçeye uyarlanan ve AKUZET ismiyle kullanılacak "COVID-19 Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları Ölçeği"nin üniversitelerde görev yapan akademisyenler için geçerli ve yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Gelecekte de uygulanması muhtemel olan uzaktan eğitim uygulamalarının iyileştirilmesi açısından, farklı deneyimlere sahip akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının belirlenmesi için daha fazla sayıda ölçme değerlendirme araçlarının geliştirilmesi çalışmalarına önem verilmelidir. Araştırmada doğrulanan ölçeğin uygulanmasından elde edilecek bulguların, günümüzde artık eğitim metotlarının merkezinde yer edinen uzaktan eğitim uygulamalarının iyileştirilmesi açısından araştırmacılar, eğitimciler ve politika yapıcılar için değerli bilgiler sağlayacağına inanıyoruz.

EXTENDED ABSTRACT: Distance education is defined as planned teaching and learning activities carried out using a communication channel in an organization, without time and place restrictions (Moore and Kearsley, 2011: 2). Reasons such as increasing demands for access to information in the face of a growing population and insufficient or impossible face-to-face education have led to distance education being preferred more as an alternative method to traditional education (Balaman, 2018). One of the sectors negatively affected by the measures implemented by governments during the COVID-19 pandemic was the education sector, where mandatory closure measures were implemented, and therefore educators and students at all levels of education. Universities in Turkey also suspended formal education for approximately two academic years with the instruction of the Council of Higher Education (YÖK) in late April 2020 and continued their educational activities through distance education. During this period, students followed their lessons from home via computers or other communication technologies. Distance education was carried out using online courses, video conferences, e-learning platforms and other digital tools. Education was continued by presenting course materials to students online, broadcasting live lessons or sharing recorded videos. This method was preferred to ensure compliance with social distance measures during the COVID-19 period and to prevent the spread of the epidemic. Understanding the attitudes of academics who attend courses by

distance education during the COVID-19 pandemic period towards distance education and the factors related to these attitudes, in order to prevent problems that may be encountered in distance education systems during periods of global crisis, to design more effective applications for teachers and learners, and to develop more concrete and accurate intervention strategies. It is important. Therefore; Developing measurement tools that analyze the attitudes of academics working at universities towards distance education; It is especially important to know the effectiveness and difficulties of distance education and to develop quality distance education programs. In our study; The validity and reliability of the Distance Education Attitudes Scale (AKUZET), which is used to measure the attitudes of Turkish-speaking academics working in a higher education institution in Turkey towards distance education, has been verified. This study aims to test the validity and reliability of the Distance Education Attitude Scale (DEAS - Distance Education Attitudes During COVID-19), which aims to measure instructor attitudes towards distance education practices, by adapting it into Turkish. The sample of the research consists of 190 academics working at Firat University in the second semester of the 2021-2022 academic year. The Cronbach's Alpha value of the 10-item scale, whose English version was created by Tzivinikou, Charitaki and Kagkara (2020), is 0,764. The original items in the scale were independently translated into Turkish by three faculty members who are expert linguists in their field. With the data taken from the Turkish scale administered to the participants, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Bartlett's values of the scale were calculated and confirmatory factor analysis was performed for the factor structures. As a result of the analyses, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) value was calculated as 0.854 and the Cronbach's Alpha coefficient was calculated as $\alpha = 0,852$. One of the reasons why the Cronbach's Alpha coefficient ($\alpha = 0,852$) of the AKUZET scale adapted to Turkish is higher than the Cronbach's Alpha coefficient ($\alpha = 0,764$) of the adapted DEAS scale is that the translation made by experts is expressed in a more understandable language depending on the research topic and the scale is chosen. It can be considered suitable for the sample group. According to exploratory factor analysis, factor loadings for the items ranged from 0,505 to 0,826 and a two-factor structure was obtained. Factor 1 explains 43,343% of the variance, Factor 2 explains 14,505% of the variance, and factor 1 and factor 2 together explain 57,848% of the variance. In this obtained factor structure, the F1 ($\alpha = 0,842$) and F2 ($\alpha = 0,725$) subdimensions were found to have a highly reliable level. When the DFA model results are examined, the fact that χ^2/sd is 3.481, RMSEA is 0,075, GFI is 0,935, NFI is 0,901, CFI is 0,926, RMSEA is 0,075, shows that the model is in good fit, and RMR is 0,043, which shows that the model is in perfect fit. In other words, it has been determined that the model adapted to Turkish has a good fit. The scale obtained as a result of the study has a structure of two sub-dimensions, and the first sub-dimension of the scale consists of six items (M2, M3, M6, M7, M9, M10) related to the Effectiveness of Distance Education (UEE), and the second sub-dimension consists of four items (M1, M4, M5, M8) related to the difficulties related to distance education (UEZ). The answers to the scale are in 4-point Likert type, all items except the 4th and 5th items range from "1 = Strongly Disagree" to "4 = Strongly Agree", and the 4th and 5th items range from "4 = Strongly Disagree" to "1 = Strongly Agree". The average time required to complete the AKUZET scale is estimated to be 9–12 minutes. In conclusion; The findings obtained from the research show that the "Academics' Attitudes Towards Distance Education Scale during the COVID-19 Period", which has been adapted into Turkish and will be used under the name AKUZET, is valid and highly reliable for academics working at universities. In order to improve distance education practices that are likely to be implemented in the future, importance should be given to developing more measurement and evaluation tools to determine the attitudes of academics with different experiences towards distance education. We believe that the findings obtained from the application of the scale validated in the research will provide valuable information for researchers, educators and policy makers in terms of improving distance education practices, which are now at the center of education methods.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 15, Issue 15,
Ağustos 2024, August 2024
e issn: 2687-2641

ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE İDEAL İNSAN TASAVVURU IDEAL HUMAN CONCEPTION IN MINSTRELSY TRADITION

Faruk DOĞAN

Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Halk Bilimi,
Malatya/Türkiye.

Phd., Inonu University Faculty of Education,
Turkish Language and Literature, Turkish Folklore,
Malatya/Türkiye.

faruk.dogan@inonu.edu.tr

ORCID ID: 000-0001-5839-5437

Makale Bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1401639

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07.12.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06.04.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Doğan, F. (2024). Âşıklık
Geleneğinde İdeal İnsan Tasavvuru. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi
Dergisi* 6(15), 198-233.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Var oluşundan beri idealin izini süren insanoğlu, idealleri uğruna mücadele eden sosyal bir varlıktır. İdeali arama tutkusunu, her toplumun yaşamında farklı bir şekilde tezahür eder. Türk toplumunda da ideali bulma ve ideal insan tipini oluşturma arzusu günümüze kadar farklı arayışlarla devam edegelmiştir. Gelenekten güç ve ilham alan "ideal insan" tipi çağa, coğrafyaya ve şartlara göre değişkenlik gösterse de Türk kültüründe "alp tipi", "gazi tipi", "veli tipi", "bilge tipi", "derviş tipi", "âşık tipi" ve günümüzde "yeni insan tipi"ne dönüşerek ideal arayışını her dönem devam ettirmiştir. Türk halk kültürünün önemli temsilcisi konumunda bulunan âşıklık geleneği hoşça vakit geçirme, inanç ve değerlere destek verme, kültürü gelecek kuşaklara aktarma, eğitim, bireysel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma gibi önemli işlevlerle geçmişten günümüze varlığını sürdürmüştür. Bu geleneğin icracısı olan âşıklar, sazı ve sözünü diyar diyar gezerek bir yandan bilgisini görgüsünü artırırken diğer yandan iletişimde bulunduğu zengin insan kaynağıyla Türk toplumunun ortak değerlerini dile ve tele dökerek şiirleştirmişlerdir. Genelde sevgiliden, aşktan, aşk acısından, âşıkların ahvalinden, feleğe sitemden söz eden âşıklar; ait oldukları toplumdan bağımsız kalamamış, toplumsal düzenin devamını sağlayacak nitelikli insan profili için de farklı tasavvurlarda bulunmuşlardır. Çalışmanın amacı, âşıkların saz ve söz aracılığıyla betimledikleri ideal insan tipinin temel özelliklerini belirlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniğinin kullanıldığı araştırma kapsamında âşıkların dizelerinde söz konusu ettikleri ideal insan tasavvuru "din ve tasavvuf", "genel ahlak" ve "bireysel ve toplumsal hayat" başlıkları altında incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Şiiri, Âşık, İdeal İnsan, İdealizm

Abstract: Human beings, who have been pursuing the ideal since the beginning of their existence, are social beings who struggle for their ideals. The desire to search for the ideal manifests itself differently in the life of each society. In Turkish society, the desire to find the ideal and create the ideal human type has continued with different searches until today. Although the type of "ideal human being" that draws strength and inspiration from tradition varies according to the era, geography and conditions, the search for the ideal has continued in every period by transforming into "alp type", "veteran type", "veli type", "wise type", "dervish type", "minstrel type" and today "new human type" in Turkish culture. The tradition of minstrelsy, which is an important representative of Turkish folk culture, has continued its existence from past to present with important functions such as having a good time, supporting beliefs and values, transferring culture to future generations, education, escaping from individual and social pressures. The minstrels, who are the performers of this tradition, have traveled from land to land with their instruments and words, increasing their knowledge and manners on the one hand, and on the other hand, they have poetized the common values of the Turkish society with the rich human resources they communicate with. The minstrels, who generally talk about the beloved, love, the pain of love, the state of the minstrels, and reproaches against the catastrophe, could not remain independent from the society to which they belonged, and had different conceptions for the qualified human profile that would ensure the continuation of the social order. The aim of this study is to determine the basic characteristics of the ideal human type described by minstrels through saz and lyrics. Within the scope of the research, in which the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used, the ideal human being imagination mentioned in the verses of âşıks was analyzed and evaluated under the headings of "religion and mysticism", "general morality" and "individual and social life".

Key Words: Turkish Folk Poetry, Minstrel, İdeal Person, Idealism

GİRİŞ

Fikir ve sanat adamları, medeniyetleri inşa sürecinde ortaya koydukları bilim ve sanat eserleriyle önemli roller üstlenirler. Bilim insanlarının, sanat erbaplarının, kanaat sahiplerinin, devlet yöneticilerinin ve toplumda söz sahibi bireylerin iş ve eserleriyle ortaya koydukları fikirler, zamanla toplumun geleneğini ve geleceğini etkileyen birer eyleme dönüşür, toplumun dinamik yapısını derinden etkiler. Toplumsal değişim ve dönüşümün temelinde bu sanat, edebiyat ve bilim adamlarının katkısı her dönem yadsınamaz bir gerçek olarak hem takdir hem de tenkit edilmiştir.

Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle çok yönlü bir varlık olan insan; aldığı eğitim, bulunduğu çevre, edindiği donanım, sahip olduğu beceri, benimsediği din ve ahlak değerleriyle hem doğal çevresini hem de kendi öz değerlerini geliştirme gayreti güder. Sadece maddi parçalardan ibaret olmayan insan; düşünce dünyası, sosyal çevresi, ahlak anlayışı, Yaratıcı ile ilişkileri, dünya görüşü gibi çok sayıda bileşenle hayatını sürdüren çok katmanlı bir canlıdır. İnsana bakış açısı, ideal toplum kaygısıyla genelde insanın karakter yapısı, ahlak anlayışı ve değerler dünyası ile ilgili konulara yoğunlaşma düzleminde ilerlemiştir. Bireysel kazanımları, değerleri ve farklılıkları ile insan bulunduğu coğrafyayla, toplumsal norm ve kurallarla birlikte bir kimlik edinir. Kimliği oluşturan değerleri ve kültürü bireye aktarmanın etkili yollarından biri de kişiyi kendi dil verimlerinin nitelikli örnekleriyle buluşturmadır. Kişi bu eserler vasıtasıyla bir taraftan kültür değerlerini edinirken diğer taraftan milli kimliğini oluşturan temel nitelikleri özümser. Türk kültür ve edebiyatı, muhatabı olan okuruna milli ve evrensel değerlerin öğretilmesine, toplumsal refah ve zenginliğe aracılık edecek zengin kaynaklara sahiptir.

“Son zamanlarda her türlü bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen dünyada yaşanan şiddet ve korku havası, maddî ve manevî tatminsizlik, acımasızlık, adaletsizlik, çevrede olup bitenlere karşı duyarsızlık, mutsuzluk ve hayattan memnuniyetsizlik gibi problemler, eksikliği hissedilen değerlerin öğretimi ve aktarımını daha önemli bir hâle getirmiş; devletleri, millî ve evrensel kimi değerleri yeniden canlı ve etkili hâle getirmeye ve yaşanan çağa uygun yeni birtakım değerler oluşturmaya; böylelikle kaybolmaya yüz tutmuş sosyal kontrolü yeniden sağlamaya sevk etmiştir” (Kurtoğlu, 2017: 102). Teknik ve teknolojik ilerlemelere, bireysel ve toplumsal gelişmelere rağmen insanlar huzursuz, toplumlar güvensizdir. İletişim ve etkileşimin öne çıktığı bu milenyum çağında nicelik olarak artan zenginlik, toplumların niteliğini aynı oranda yükseltmemiştir. Günümüzde ihtiyaç duyulan insanî değerler geçmişin kültür ve medeniyet kodlarında aranmıştır. Halk kültürünün önemli bir bileşeni olan âşıklık geleneği, ideal insan arayışının odak noktası olacaktır.

Âşıklar halkın duygu, düşünce, sevinç ve acılarını sadece şiirleştirmekle kalmamış, onların kaderlerine de ortak olmuşlardır. Mutluluk ve acıyı paylaşırken kusur ve sıkıntıları da çekinmeden dile getirmişlerdir. Olumlu tavır ve davranışları överek, destekleyerek; olumsuz durumları tenkit ederek ve kınayarak iyileştirmeye çalışmışlardır. Yapıcı ve eğitici işlevleri kadar onarıcı ve kınayıcı rolleriyle de halkın

hafızasında yer etmişlerdir. "Halkın içinden yetişen âşıklar, halkın; acılarını, sevinçlerini, hasretlerini, beklentilerini, dünyaya bakışlarını, halkın diliyle anlatmış ve halkın hislerine tercüman olmuş, beklentilerini ya da huzursuzluklarını dillendirmiş, halkın sesini şiirin gücüne katarak yükseltmiştir. Âşıklar söyledikleri şiirlerle yalnız halkın hislerine tercüman olmakla kalmamış; çeşitli mesajlar vermiş, yönlendirmiş, tavsiye ve telkinlerde bulunmuştur" (Korkmaz, 2020: 5).

Ortak kültür özelliklerine sahip ve aynı ülkede yaşayan insan topluluğu anlamındaki halk, sözlü ve yazılı araçlarla kültürün en önemli üretene, taşıyanı ve aktaranı olarak değerlerini oluşturur ve aktarır. Halk şiiri ve onun önemli bir bölümünü oluşturan saz şiiri; halka dair her duygu ve düşünceyi içine alarak yüzyıllar içerisinde oluşan bir birikimi ifade eder. XVI. yüzyıldan itibaren takip edebildiğimiz saz şairleri, sözün ve sazın etkileyici gücünden faydalanarak geleneksel değerleri yaşatır ve geleceğe aktarırlar. Hayat okulunun hem öğrencisi hem de öğreticisi konumunda bulunan âşıklar; yaşadıkları toplumun değerlerini kültürel belleğe taşır ve kalıcı bir forma büründürür. Sağlıklı ve kalıcı bir toplumun güvencesi olan ahlaklı ve erdemli bireylerin varlığı hemen her dönemde önemsenen ve öncelenen bir anlayış olmuştur. Ulaşım, iletişim ve etkileşimin yetersiz olduğu geçmiş dönemlerde diyar diyar gezen âşıklar, sözlü ve yazılı kültürün hem elçisi hem de bekçisi olarak her açıdan "ideal" olanı yaşama ve yaşatma güdüsüyle hareket etmişlerdir. Âşıklar, özledikleri ideal insan arayışlarını toplumu oluşturan bireylerin tamamına yaymaya çalışarak bu tasavvurlarını şiirlerinde her fırsatta dile getirmişlerdir.

Âşıklar yaşadıkları toplumu saz ve söz icralarıyla eğlendirirken eğitir de. Sözlü ve yazılı dil ürünleriyle hoşça vakit geçiren izleyici, zihinsel olarak da beslenir. Doğrular telkin ve teşvikle güçlendirilirken yanlışlar tenkitle iyileştirilmeye çalışılır. İdeal insanın sahip olduğu ya da olması gerektiği temel nitelikler dizelere konu edilerek toplumsal düzene katkı sunulmuştur. Çalışmayla yüzyıllar öncesinden betimlenen veya tasavvur edilen ideal insan portresi belirlenmeye çalışılmış ve günümüze ilham olması amaçlanmıştır. "İdeal olanı arama çabası şiirlerin metnine ve ruhuna sızmış, âşıklar ve halk tarafından içselleştirilmiş, âşık-halk ilişkisi karşılıklı bir alışveriş halinde ilerleyerek yolunu bulmuştur. Âşıklar halk arasında; halkın dertleriyle, doğru ve yanlışlarıyla, iyilik ve kötülükleriyle yüzleşmiş onları dile getirmiştir. Halk da âşıkların sözlerine kulak vermiş, dünyanın halini, zamanın ve insanların yanlış giden yönlerini, toplumsal bozukluğun kaynaklarını öğrenmiş ve kendisini âşıkların dilinden öz eleştiriye tabi tutmuştur" (Korkmaz, 2020: 8).

Âşıklar ideal bir insanda bulunması gereken temel özellikleri, tutum ve davranışları bazen doğrudan belirtmiş bazen de bulunmaması gereken insanlık hâllerini olumsuz örnekler üzerinden dolaylı olarak iyileştirmeye çalışmışlardır. Âşıkların şiirlerinde din, ahlak ve sosyal hayat bağlamında ideal olan veya idealize edilen insanlarda bulunması gereken tavır, davranış ve alışkanlıklar çalışmaya konu edilmiştir.

1. YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir" (Yıldırım & Şimşek, 2018: 189). Elde edilen bulgular ise tematik içerik analizi ile değerlendirilmiştir. "İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır" (Yıldırım & Şimşek, 2018: 242).

Âşıklık geleneği, salt manzum türlerle sınırlı değildir ancak çalışma, saz şairlerinin şiirleriyle sınırlı tutulmuştur. Çalışmayı belirli bir yüzyıl ve dönemle sınırlandırmak yerine örneklem yöntemiyle araştırmaya veri sağlayacak yeterlilikte şiir örneği, çalışmaya dâhil edilmiştir.

2. TÜRK KÜLTÜRÜNDE İDEAL İNSAN TİPLERİ

Türk kültüründe ortak değerlerin bir bütün olarak belirli bir kişinin şahsında yansıtılması "tip" kavramını ortaya çıkarmıştır. Anlatmaya bağlı metinlerde olay örgüsünün merkezinde yer alan tipler, temsil ettiği sınıfın ve dönemin başat/temel özelliklerini yansıtır, bireysel özellik taşımazlar. Tarihî ya da hayali bir şahıs olabilen tipler, zaman içinde ve toplum yaşamında kendi olmaktan çıkar, temsil ettiği ortak rolü temsil eden sembolik şahsiyetler olurlar. Kişi ve karakterler çoğalsa da ortak kültürün sembol tipleri sınırlıdır. Türk kültür ve edebiyatındaki tipler, çağının ortak değerlerini yansıtan ve üstün vasıflara sahip olan kahraman şahsiyetlerdir. Bilge, alp, gazi, veli, ahi, derviş ve âşık gibi şahsiyetler sadece eserlerde değil toplum yaşamında da etkin olarak yaşayan ve yaşatılan önemli tiplerdir. TDK Türkçe Sözlük'te "ülkü", "ülküsel", "uygun", "düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan" anlamlarında kullanılan "ideal" sözcüğü, Örnekleriyle Türkçe Sözlük'te (1996: 1942) "mefkûre" anlamında, felsefe terimi olarak da "insan saadetinin sırlarını keşfetmek" (Olguner, 1994: 469) anlamlarında kullanılmıştır.

Türk kültür ve edebiyatında ideal arayışı, belirli sembol tipler vasıtasıyla toplumun geneline yayılmıştır. Toplumun her kesimine ulaşmayı amaçlayan bu tipler, ideal insan tasavvurunun müşahhas örnekleridir. Bilgisi ve görgüsü ile topluma rehberlik eden "bilge tipi", aksakal ünvanına sahiptir. "Türk kültür ve edebiyatında 'bilge tipi' sahip olduğu nitelikler ile topluma önderlik eden, sağduyuyu temsil eden, bilgi ve birikimiyle yol gösteren, öğüt veren ve 'aksakal' olarak nitelenen bir tiptir. Aksakal ifadesini oluşturan 'ak' renk; temizlik, yaşlılık ve deneyimle dolu 'koca'lığı ifade eder" (Ögel, 1991: 377-378). Gerçek yaşamda ve anlatılarda bilicilik yapma, rüya yorumlama, ad koyma, nasihat etme, yol gösterme, sorunları çözme gibi önemli sorumluluklar yüklenen bu bilge kişiliklere Dede Korkut, Uluğ Türk, İrkıl Ata, Yuşi Hoca, Manas ve Bekay gibi tipler örnek olarak verilebilir. Bilge tipi, Türk kültüründe bilgeliği, deneyimi, yaşlılığı, kocalığı, nasihati ve yol göstericiliği simgeler.

Yiğitlik ve mertliğin simgesi olan "*alp tipi*", toplumsal faydanın savunucusu ve koruyucusu olarak cihan hâkimiyeti mefkûresinin temsilcisidir. Alpler, fiziksel heybetleri ve ruhsal derinlikleri ile halklarının "öz gücü"nü temsil ederler. İdeal insan tipinin en iyi yansıtıcısı olan alp tipi, Tanrı tarafından doğuştan birtakım farklı ve üstün hususiyetlerle donatılmıştır. Fiziki açıdan olduğu kadar ruhsal derinliği ile de güçlü ve kudretli bir yapıya sahiplerdir (Kaplan, 1985: 6). Madde ve manaya bir bütün olarak hâkim olan alpler töreyi gözetir, adaleti önceler, hak ve hakikatten ayrılmaz.

Alp tipinin İslamiyet'ten sonraki taşıyıcı gücü "*gazi tipi*" olmuştur. Var olan kahramanlık ve savaşçılık gibi yeteneklerini İslam'ın cihat anlayışıyla kaynaştırıp devam ettirirler. Kaplan (1985: 112), gazi tipinin de alp tipi gibi cihan hâkimiyeti gayesi olduğunu ifade eder. Anadolu'da İslamiyet'in yayılmasında önemli bir rolü bulunan Battal, gazi tipinin müşahhas bir örneğidir. Battalgazi idealist bir halk kahramanı olarak Anadolu'da cihat ruhuyla mücadele eder ve İslam'ın yayılmasına katkıda bulunur.

Türk-İslam kültürünün inşasında önemli bir rol edinmiş olan "*veli tipi*", tasavvufi duyuş ve düşünüşün prensiplerini yaşamak ve yaymak amacındadır. Veli tipi, geniş gönlü ve derviş mizacıyla en büyük mücadelenin insanın kendi nefsiyle olduğu bilinciyle hareket eder. İslamiyet öncesi Türk kültüründeki bilge tipi, İslamiyet'ten sonra veli tipine dönüşmüştür. Maddi gücün yanında manevi gücü de temsil eden veli tipi "Osmanlı fetihlerinde savaflara katılan 'gazi tipi'nin yanında, fethin gerçekleşmesine zemin hazırlayan ve fetih sonrası Türk-İslam kültürünün yerleşmesini sağlayan" (İyiyol, 2010: 27) bir tip olarak değerlendirilir. Toplum hayatında halkla iç içe bir yaşam süren veliler, dinî eğitimin de bir parçası olarak din-tasavvufî kültürün yaygınlaşması için mücadele vermişlerdir.

Ekonomik hayatta ve halk anlatılarında öne çıkan sembol tiplerden biri de "*ahi tipi*"dir. Ahi tipi, halka nasihat ederek onları doğru yola sevk eder. Daha çok ilim ve irfanla uğraşan veli tipiyle birlikte esnaf ve sanatkâr sınıfının haklarını ve sorumluluklarını vazife edinerek toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlarlar. Meslek edindirme yöntemi olan usta-çırak ilişkisiyle gündüz meslek öğrenen ve sanatını icra eden ahiler, gece de ilim öğrenip ibadet ederek esnaf ve sanatkâr sınıfının ahlaki ve ticari açıdan olgunlaşmasını görev edinmişlerdir.

Tasavvuf düşüncesinin ortaya çıkardığı "*derviş tipi*", hem sosyal hayatta hem de edebi eserlerde önemli bir motif olarak yer almaktadır. Farsça kökenli derviş kelimesi "fakir, yoksul, dilenci, sufî, mutasavvıf, mürid, münsib" (Uludağ, 1991: 136) anlamlarında kullanılmıştır. "Derviş ve dervişî kelimeleri, erken bir dönemden itibaren zâhidi ve zühdü, sûfiyi ve tasavvufu ifade etmek üzere Arapça'daki fakîr ve fakr kelimelerinin yerine kullanılmış, zamanla daha farklı ve daha geniş bir muhteva kazanmıştır" (Yazıcı, 1994: 188). Onlara göre yaşam, fani dünya hayatı ile baki ahiret hayatı arasında gerçekleştirilen manevi bir yolculuk hâlidir. Derviş dünya malına meyletmez, yoksuldur, bir lokma ve bir hırka ile yetinir. Asıl zenginliğin manevi zenginlik olduğunu bilir. El emeği ve alın teriyle geçinir, cömerttir. Dövene elsiz, sövene dilsizdir. Yaradan'dan ötürü herkesi sever. Ermiş

ve ergindir, ilim ve edep ile meşguldür. Dervişlik Anadolu'da abdallık ile eş anlamlı da kullanılır. Dervişler abdallık, bilgelik, âşıklık ve filozofluğu bir arada barındıran özel şahsiyetlerdir (Yazıcı, 1994: 189). Anadolu'da Türk-İslam kültürünün yaygınlaşmasında Anadolu dervişlerinin önemli bir katkısı vardır. Mevlâna, Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Şeyh Edebali önemli derviş tipleridir.

Halk anlatılarında sosyal ve kültürel yaşamda en sık karşılaşılan tiplerin başında "âşık tipi" gelir. Köprülü (1985: 131), âşıkların kökeninin İslamiyet öncesi ozanlara dayandığını ifade eder. Türk halk kültürünün ve sözlü belleğin en önemli temsilcisi ve taşıyıcısı olan âşıklık geleneğinin kökeni kadim zamanlara uzanır. İslamiyet öncesi dönemde ozan, kam, baksı, şaman, oyun gibi adlarla anılan saz şairleri, zamanla değişerek ve dönüşerek halk şairi, saz şairi ve âşık gibi adlarla anılmışlardır. Türk kültür ve edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturan âşıklık geleneği, kültürel varlığımızın korunmasını amaçlayan önemli işlevlere sahiptir.

Âşıklar; aşk, sevgi, doğa, kahramanlık, eleştiri, vatan ve millet gibi temel konuların yanı sıra millî ve manevi değerleri dile getiren gönül insanlarıdır. Diyar diyar gezerek bilgisini ve görgüsünü artıran âşıklar, doğaçlama söz söyleyen saz ve söz ustalarıdır. Sözleri dinlenen saygın kişiler olarak söylediklerinden ve anlattıkları kıssalardan dinleyicilerin hisse çıkarmalarını amaçlarlar. Sanatı toplum için yaptıklarından sanatın fayda amacına odaklanırlar. Bir taraftan hoşça vakit geçirtirken diğer taraftan düşündürmeyi de ihmal etmezler. İcralarıyla güldürürken düşündürür, düşündürürken güldürürler. Yaşam mücadelesinde hayal ve hakikatin, doğru ve yanlışın, geçmiş ve geleceğin, takdir ve tenkidin iç içe hâli âşıkları haz ve fayda sarmalına sürükler. Onlara göre güldüren hayat bir o kadar da ağlatmak için acımasızca fırsat kollar. O halde "güzellik" arayışı "ideal" olanı bulmaya engel değildir. Hem güzel hem de ideal olanı birleştirmek ve kaynaştırmak hayatın gayesi olmalıdır.

21. yüzyıl; siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişim ve değişimlerin baş döndürücü bir hızla yaşandığı bir zaman dilimidir. Bilgi devrimi olarak ifade edilen teknolojik devrim; her alanda olduğu gibi bireylerin sosyal, kültürel, eğitim, iletişim, ulaşım düzeylerini etkileyen bir güç olmuştur. Bu değişim ve dönüşümün bir sonucu olarak karmaşıklaşan insan ilişkileri, girift bir yapıya bürünmüştür. Refah düzeyinin yükselmesi ile birlikte ihtiyaç duyulan kaynaklara erişimin kolaylaşması ve bireyselleşmede haz düzeyinin yükselmesi, materyalist ve kapitalist değerlerin daha çok öne çıkmasına neden olmuştur.

Modern çağın "yeni insan tipi"; geçmişin kazanımlarıyla geleceğin değerlerini birleştiren, gelenekle moderniteyi harmanlayan, ulus olma özelliklerini kaybetmeden evrensel olmayı başarabilen yeni bir insan tipidir. Modern çağın "post-modern insan tipi" ise geleneği ve eskiyi reddederek yeniliği, akılcılığı ve bireyselliği öncelendiği yeni bir yaşam tarzı oluşturur. Küreselleşme ile birlikte özgürlük, dijitalleşme ve tüketim vurgusu öne çıkar. Üretim toplumundan tüketim çılgınlığına geçiş olduğu için tükettikçe özgürleştiğini zanneden insan kazanma hırsıyla rekabeti artırır, insani değerleri azaltır. Daha çok kazanmanın gerektirdiği

daha fazla çalışma, daha az zaman ve daha sınırlı özgürlük demektir. Bugünün tükenen tüketicileri, geçmişin ideal insan tasavvurunun özünü kavrayamamış mirasyedilerdir. Kalp ve zihin meşguliyeti artan, sadelik ve samimiyeti azalan yeni insan tipi, toplum içinde yaygın eğitimle edinemediği değerleri örgün eğitimle kazanma iddiasındadır. Yeni insan tipi hayatı yaşamaz, ekranlardan izler. "Günümüzde ideal insana kazandırılması hedeflenen değerler örgün ve yaygın eğitim vasıtasıyla Millî Eğitim Bakanlığı müfredatına dâhil edilmiştir. Bu amaçla kanun, genelge ve ders öğretim materyallerinde tavsiye edilen ve yeni nesle kazandırılması hedeflenen kazanımlar belirlenmiştir" (Kurtoğlu, 2017: 104-105).

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Toplumlar, birlikte yaşamanın ve yığın olmaktan kurtulmanın düzenini oluşturan yapılardır. Kültür ve medeniyet değerlerimizin kodlandığı bu yapılarda huzurlu ve güvenli bir yaşam için toplumu oluşturan bireylerin nitelikli olması gerekir. Beslendiği toprakların şeklini ve rengini alan insan, yaşadığı toplumun normlarıyla hayatına çekidüzen verir, yaşamını sürdürür. Toplum düzenine uyduğunda onaylanır, benimsenir; uymadığında ise yazılı veya sözlü birçok yaptırımla yüz yüze gelir. Toplumla bütünleşmenin ve bütünün bir parçası olmanın yolu, yazılı olan veya olmayan bütün normları benimsemekten geçer.

"Günümüzde birey, ait olduğu milletin kültürel değerleriyle hayatını onunla şekillendirecek kadar tanışmamaktadır. Zira modern hayatın beraberinde getirdiği anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile modeli ve yaşanan şartlar dolayısıyla, kültür değerlerinin aktarımındaki etkileri inkâr edilemeyecek aile büyüklerinin rollerinin zayıflamasına yol açmış, diğer taraftan popüler kültürün yazılı, basılı her türlü iletişim araçlarıyla yaptığı çok kuvvetli tazyik, gencin kendi değerleriyle karakter ve kişiliğini şekillendirecek derecede karşılaşmasına mani olmuştur" (Kurtoğlu, 2017: 103).

İçinde bulunduğu toplumun değerlerini özümseyen ve toplum düzeniyle barışık bireylerin devamı için genelde örgün eğitimler planlanırken zaman zaman da yaşamın doğal akışı içinde birçok ritüel kendiliğinden yaygın eğitimin bir aracı olmuştur. Törenler, örf, âdet ve gelenekler, edebî eserler, folklor icraları bunlardan bazılarıdır. Âşıklar, sazın ve sözün insan karakteri üzerindeki etkileyici ve geliştirici gücünü kullanarak bireyin ve toplumun aksayan, yozlaşan ve bozulan yönlerine dikkat çeker; yanlış düzeltme ve doğruya yönlendirme adına ideal, doğru, yerinde, adil ve hakikat olanı dile getirir ve bunu tavsiye/telkin üslubuyla ifade ederler. "Edebiyat terbiyesinin her insanın şahsiyeti üzerinde geliştirici bir tesiri vardır" (Genç, 2007: 5). Gelenek içerisinde önemli rollere sahip olan âşıklar; bireysel ve toplumsal düzenin korunmasında önemli sorumluluklar almışlardır. Gündelik durumlardan tarihi ve toplumsal hareketlere kadar toplumu etkileyen hemen her türlü olayı sazın ve sözün büyüleyici gücüyle dile getirerek toplum belleğinin taşıyıcı aktörleri olmuşlardır. Yaşadıkları toprakların milli ve manevi değerleriyle beslenerek içinde buldukları toplumun gören gözü, işiten kulağı ve konuşan dili olmuşlardır. Doğruyu ve güzeli takdir, yanlış ve çirkini tenkit ederek toplumsal istikrara katkı sunmuşlardır.

Sanat eserleri, sahiplerinin yaşam serüvenlerini anlatan kişisel anlatılar olarak düşünülse de sanatçılar kendilerinden başlayarak topluma yayılan bir güzellik arayışını sürdüren bilge insanlardır. Bu hâliyle halk şiiri geleneğinin temsilcisi konumunda bulunan âşıklar; yaşadıkları toplumun kanaat önderleri olarak yol gösterici ve öncü görevi görürler. Bu nedenle de âşıklar, aktarıcısı ve koruyucusu oldukları toplum kültürünü yüceltecek icralarıyla halkın eğitilmesine ve ideal insanın oluşumuna destek olurlar. "Topluma öğüt vermek de eski ozanların töresidir. Onların yerini tutan saz şairi, Tanrı'ya yakın sayılmakta, her sözünde bazen keramet aranmaktadır. O da halkın bu sanısına uygun cevaplar vermeyi şairliğin şanından saymaktadır. Bu açıdan bakılınca halk şairi bazen halkın öncüsü, bazen da savunucusudur. Köylünün hükümetten, mütegalibeden, zalimlerden, haksızlıktan, yoksulluktan, kıtlık, hastalık gibi şeylerden duyduğu ıstırapı ve ettiği şikâyetlerini de saz şairleri yansıtmaktadır" (Kabaklı, 1985: 447).

Âşıklar, ait oldukları toplumun temel değerlerine, norm ve kurallarına, dinî inançlarına göre sözünü söyler, sazına ayar verir. Âşığa can veren topraklar sözünü ve sazını da besler. Doğduğu ve yaşadığı toplumun bir parçası olan âşıklar, yetiştiği topraklardan azade değildir. Başlangıçta insan ve doğa merkezli konulardan hareketle eserlerini oluştururken zamanla yaşanan değişim ve dönüşümle birlikte değişen yargılar, sarsılan inançlar ve yozlaşan değerler nedeniyle ideal olanı koruma adına telkin ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. İçinde buldukları toplumun bilinç düzeyi yüksek fertleri olarak takdir ve tebriklerini sunarken tenkit ve tercihlerini de ifade ederek değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme işlevlerini yerine getirmişlerdir. Bu makalede, âşıkların ideal insan tasavvurları "Dinî ve Tasavvufî", "Genel Ahlak", "Bireysel ve Toplumsal Hayat" bağlamında değerlendirilerek ortaya konulmuştur.

3.1. Âşıkların Dinî ve Tasavvufî Bağlamda İdeal İnsan Tasavvuru

İnsanların hayat tarzlarını şekillendiren, toplumların yaşam düzenlerini belirleyen yapıların başında din ve dine ait inançlar gelir. İnanç ve kabullerin birey ve toplum yaşamında belirleyici bir güce sahip olduğu, her dönem şahit olunan bir gerçektir. Giyim kuşamdan yiyecek içeceğe, örf âdetten devlet yönetimine kadar din ve inançlar yaşamı şekillendiren önemli unsurlar olarak öne çıkar. Birey ve toplum hayatında doğrudan veya dolaylı olarak etkili bir güç olan din ve dine ait değerler hem birçok eserin konusu hem de eserlerin tür çerçevesini belirleyen belirleyici bir faktör olur.

Kemale ulaşma ve kâmil bir insan olma yolunda âşıkların din ve tasavvuf kaynaklı öğretileri önemli bir yer tutar. "Katı kurallarla sınırları çizilen biçimsel din anlayışına karşı çıkan âşıklar, Allah aşkı, peygamber sevgisi, din ve tasavvuf ile ilgili konularda korkutucu, cezalandırıcı, asık yüzlü bir din algısı yerine sevecen, hoşgörülü, bağışlayıcı bir dil ve üslup geliştirirler" (Doğan, 2023: 234). Her türlü inanç ve kültürü bir zenginlik olarak kabul eden âşıklar, sadece hoşça vakit geçirme işlevleriyle değil aynı zamanda manevi rehberlikleriyle de tanınmışlardır. Dinî konulardaki bu birikimleri eserlerine yansımış; iman, ibadet ve ahlak ile ilgili temaları icralarına konu edinmişlerdir.

“Âşıklar, toplumun dini değerlerini ve manevi hayatını yansıtmada önemli rol oynayan sanatçılardır. Özellikle âşık şiiri türü, toplumun dini inançlarını ve manevi hassasiyetlerini ifade etmede özel bir konuma sahiptir. Âşıklar, eserlerinde sadece kendi manevi deneyimlerini paylaşmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun ortak dini değerlerini de işler. Bu tür şiirler, bireysel içsel yolculukların yanı sıra toplumun kolektif manevi deneyimlerini de yansıtmaya amacı güder. Âşıklar, Allah'a olan inançlarını, peygamberlere olan sevgilerini, ahlaki değerleri ve insanların manevi ihtiyaçlarını eserlerine taşırlar. Bu şekilde âşık şiiri, toplumun dini hayatını ve manevi değerlerini yansıtarak, insanların ortak manevi bilincini güçlendirir ve kültürel mirasın koruyucusu olarak rol oynar” (Tikdemir, 2023: 462).

“Din, herkesin kabul edebileceği Mutlak Varlık'tan kaynaklanan ahlâkî ilkeler koyar. Sürekli her şeyi görüp gözetken bir Allah'a inanmak, insanın davranışlarını kontrol açısından da önemlidir. İnsandaki ahlâkî faziletler büyük oranda dine dayanmakta ve dinden destek almaktadır. Ahlâklı insan yetiştirme konusunda inancın etkin gücünü ise ahlâkın dışında tutmak mümkün değildir” (Akıncı, 2004: 30). Geleneksel ve yüzeysel bir dinî inanca sahip olan âşıklar; katı, tutucu ve bağnaz bir din anlayışını reddederek ideal insanın iki dünya saadetini önceleyen bir anlayışa sahip olmaları gerektiğini ifade ederler. Bu amaçla ideal insanın günlük yaşamda nasıl davranması gerektiğini her fırsatta dile getirerek özellikle Allah ve peygamber, helal ve haram, dünya ve ahiret, kader ve kaza, edep ve haya, sabır ve şükür, tefekkür ve tevekkül, nefis terbiyesi ve kul hakkı gibi hususlarda sağlam bir iman ve itikada sahip olmaları gerektiğini belirtirler.

İdeal insan yaradılış amacına uygun olarak Allah'ın varlık ve birliğine iman, emir ve yasaklarına itaat eder, dünya ve ahiret hayatında bir denge gözetir. Eskiler, kendi nefisinden başlayarak çevresine yol gösterir; sabır, şükür ve tevekkülle her daim Yaradan'ı zikretmek gerektiğini ifade ederler. Aksi takdirde düşünen insan için pişmanlıkların kaçınılmaz olduğunu ve son pişmanlığın da fayda etmeyeceğini vurgularlar. “Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.” (Zariyat, 51/56) ayetinde açıkça belirtildiği üzere, yaratılan her canlı kendi dilince ibadet etmekle yükümlüdür. Ruhsatî, “Ettiğin işleri bilmez belleme / Kara karıncayı gece gören var” (Özdemir, 2010: 303) dizelerinde Yaradan'ın her şeyi gördüğünü, olan ve olacak her şeyi bildiğini ifade eder. Âşık Sümmanî içten ve gönülden yapılan dua ve ibadetlerin cennetle müjdelendiğini “Bir yiğit sıdk ile dursa namaza / Cennet libâsları giyer sabahtan” (Erkal, 2007: 237) dizelerinde ifade eder. Anadolu irfanının ve bilgeliğinin temsilcisi olan âşıklardan Ruhsatî, kâmil insanın inanç ve ibadet konusunda hassas olması gerektiğini dile getirir:

“Ey Ruhsati Yaradan'ı zikreyle

Leyl ü nehar ol haline şükreyle

Geleceği sen gelmeden fikreyle

Sonra dönüp pişman olsan ne fayda” (Kaya, 1994: 250)

İçinde buldukları kültürden hem beslenen hem de onu zenginleştiren âşıkların saz ve söz icraları, yaşamlarından bağımsız değildir. Yaşadıklarını sözün ve sazın etkileyici gücüyle söyler ve söylediklerini de yaşarlar. Sümmânî, "İhlâs ile kılmaz isen namazı / Nafile yorulma iman nerede" (Erkal, 2012: 173) dizelerinde ideal insanın bütün fiil ve hareketlerinde dinin gerektirdiği samimiyetin önemli olduğunu, aksi takdirde yapılan ibadetin bir yorulmadan ibaret kalacağını ve boşa gideceğini ifade eder. İnanç ve ibadet hususunda hassas olan Âşık Ruhsatî, ideal insanı özellikle beş vakit namaz konusunda uyarır, makbul insanın "dinin direği" olan namazı (Tirmizi, İman 8) asla terk etmemesi gerektiğini dile getirir. Manevi kurtuluşun "namaz ibadeti"nden ve "sırrını korumak"tan geçtiğini tembihler:

"Kurtarayım dersin eğer serini

Beş vakit namaza sarf et varını

Kardeşine bile deme sırrını

Kasdederler öz canına iyice bak" (Kaya, 1994: 321)

Kutsal kitaplar, emir ve yasakların bildirildiği rehber kaynaklardır. İslamiyet'te Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim dört hak kitaptır. İlahi kitaplarda hak ve hakikatler ortak, Allah bir, insan kutsal bir varlıktır. Yaşamın ilahi kanunlardan bağımsız olmadığını bilen âşıklar, toplum fertlerinin temel inançları ile ortak değerlerini konu edinerek temel hak ve özgürlükleri korumaya çalışmışlardır. Âşık Veysel, "Şu âlemi yaratan bir / Odur külli şeye kâdir" (Oğuzcan, 2001: 59) der. Ünlü âşık, başta son ilahi kitap Kur'an-ı Kerim olmak üzere, bütün hak kitapların insanları hor ve hakir görme hastalığını şiddetle reddettiğini söyler ve bu anlayışın gerçekte yüz karası olduğunu belirtir:

"Kur'an'a bak İncil'e bak

Dört kitabın dördü de Hak

Hakir görüp ayırmak

Hakikatte yüz karası" (Kaya, 2011: 186)

Yaradılış gayesini bilen hiçbir insan, fani dünyanın geçici zevklerine aldanmaz, asıl hayatın beka âleminde olduğunu unutmaz. Âşık Sümmânî, "Hak bize vermiştir akıl izânı / Kendine ibadet etmek içindir" (Erkal, 2012: 317) dizeleriyle aslolanın Yaradan'ı tanımak ve O'na ibadet etmek olduğunu ifade eder. Mükemmel becerilerle donatılan insan, heva ve hevesine yenilmeden Allah'tan korkar, peygamberden utanır, kendisine edilen nasihatleri tutar. Seyrânî, "Ezelden böyledir Seyrânî âdet / İbadetten yeğdir nefse ticaret" (Kasır, 1984: 76) dizelerinde nefesine yenik düşen insanoğlunun geçmişten beri ticareti ibadete tercih ettiğini dolayısıyla sıradanlaşan bu durumun tehlikelerine dikkat çeker, şeytanın tuzaklarına dair uyarılarda bulunur. Âşık Ruhsatî de bu gerçeğe dikkat çekerek akıl ve fikir, edep ve hayâ sahibi her kâmil insanın atalarından öğüt alması, yaşananlardan ders çıkarması, kibir ve riyadan uzak durması gerektiğini öğütler:

"Gece gündüz Hakk'a yalvar dua et

Derman bulup dertlerine deva et
Allah'tan kork peygamberden hayâ et
Terk-i edep olma elden ayıptır

Bir nasihat öğrenmezsen atadan
Sonra başın kurtulamaz şitadan
Ey Ruhsati kendin sakla hatadan

Azimüşşan Zülcelal'den ayıptır" (Kaya, 1994: 445-446)

"Müslümanın Müslüman üzerindeki haklarından biri de ona nasihat etmedir." (Müslim, Selâm, 5) hadisi, telkin ve tavsiyenin önemini ifade eder ve inanan bir kimsenin tebliğle mükellef olduğunu vurgular. Ayrıca "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Muttaki olanlar için şüphesiz ki ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (En'âm Suresi, 32), ayeti de dünya malına ve hayatına düşkünlüğün hırsızlık, arsızlık ve imansızlığa neden olacağı hususunda insanoğlunu uyarır. Sümmânî akıl, fikir ve feraset sahiplerinin kendisine ettiği nasihatleri dinlediğini "Ârifler her vakit nasihât eyler / Aklı olmayanlar öğüdü neyler" (Erkal, 2012: 306) dizeleriyle belirtir. Âşık Ruhsati, "Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar." (13/Ra'd 19) ayetine telmihte bulunarak akıl ve feraset sahiplerinin geçmiş hatalardan ibret alması ve ders çıkarması gerektiğini söyler:

"Bir nasihatim var ibret alana
Nedendir baz'adam pek arsız olur
Şu dünyada heves eden yalana
Vadesi yeterse imansız olur

"Meyil verme şu dünyanın malına
Zenginler bakmıyor züğürt halına
Aç koyup da çok söylersen geline
Hem edepsiz olur hem hırsız olur" (Kaya, 1994: 500)

Helal ve haram anlayışı dinin temel sınırlarını çizen, Müslüman'ın yaşam çerçevesini belirleyen önemli kavramlardır. Yapılmasında bir yasak ve sakınca görülmeyen fiiller helal, görülenler ise haramdır. Kanaat ve şükür olduğu süreçte bir insanın helal yoldan kazandığı ve harcadığı kendisine yeterlidir. Seyrânî, "Helal haram demez bulduğun yersen / Mü'minlik sözünden feragat eyle" (Kasır, 1984: 90) dizelerinde helal ve haramın sınırlarının ayet ve hadislerle belli olduğunu, bu ayrıma dikkat etmeyenlerin ise mü'minlik sıfatından vazgeçmesi gerektiğini söyler. Zira helal ve haram dairesinde yaşamının Müslüman'ın temel vasfı olduğuna dikkati çeker. Âşıkların ideal insan arayışında İslam'a göre yaşama, ayet ve

hadisleri rehber edinme vasfının önemli olduğunu vurgular. Âşık Veysel, ölümlü dünyada az ya da çok kazanmanın bir anlam ifade etmediğini, kimsenin öte dünyaya bir şey götüremeyeceğini söyler ve helal kazancın değerinin bilinmesi gerektiğini öğütler. Kâmil insan, dinin sınırlarını çizdiği helal ve haram noktasında ideal olanı yapmalı, bir hak ihlalinde bulunmamalı diye uyarılarda bulunur:

“Çalış kazan helâlden

Feragat et malından

Gelip geçen evvelinden

Ne götürmüş azdan çoktan” (Kaya, 2011: 259)

Sonsuz isteklerine rağmen sınırlı imkânlarla sahip olan insan, dünyanın sınırsız görünen zevklerine aldanmamalı, dost ve düşmana karşı maskara olmamalıdır. “Hak ile bâtili fark edip seçtik” (Birgören, 2018: 152) diyen Dertli, iman sahibi olmanın her şeyden önce bir bilinç ve farkındalık meselesi olduğunu, Hakk’ı seçip iman edenlerin batıldan uzak durmaları gerektiğini söyler. Âşık Temel Turabî, kemal sahibi insanın varlıkta şaşırması, yoklukta sapıtması gerektiğini belirtir, alın teriyle kazandığı ve hak ettiği kazanç dışında harama meyletmesinin doğru olmadığı hususunda tavsiye ve telkinlerde bulunur. İdeal insan için emek ve çalışmanın önemini vurgular:

“Dünyanın varlığı gelmesin gözen

Sakin kimse acı bakmasın yüzen

Alnının teriyle ekmeğin kazan

Hak etmeden lokma yutma evladım” (Alptekin, 2002: 133)

Âşık Veysel “Can kafeste durmaz uçar / Dünya bir han, konan göçer” (Kaya, 2011: 266) dizeleriyle insanın ölümlü, dünyanın fani olduğunu anlatır. Ruhsâtî, “Ölümden evvel ölmeli / Ölümü yakın bilmeli” (Özdemir, 2010: 171) diyerek zengin-fakir herkesi eşitleyen ölüme hazırlanmak gerektiğini tavsiye eder, ideal insanın ölümlü olduğunu bilerek hareket etmesinin önemli olduğunu söyler. “Ölmeden önce ölmek” ifadesiyle de yaşarken dünya nimetlerine karşı ağgözlü ve hırslı davranmamayı kasteder. Toplum hâlinde yaşayan insan için hayat bir paylaşma ve dayanışma üzerine kuruludur. Âşık Sümmanî bu gerçeği vurgulayarak kısa dünya hayatında ömür gibi dünya nimetlerinin de geçici olduğunu hatırlatır ve ideal insanın bu bilinçle hareket etmesi gerektiğini söyler:

“Hey Sümmanî gönül asla tek olmaz

Konar göçer hiç kimseye yük olmaz

Can emanet bir kimseye mülk olmaz

Bu dünyaya gelen gitmek içindir” (Batur, 2005: 313)

Âşık Reyhanî, ömür sermayesi her geçen gün tükenen insanoğlunun fani dünya hayatı uğruna kendini neden bu kadar acımasızca tükettiğini bir türlü anlayamadığını söyler ve hayat hikâyesi sona erdiğinde zaten çarçabuk

unutulacağını hatırlatır. Bir masalda olduğu gibi, hiç yaşanmamış, gerçekte böyle bir durum gerçekleşmemiş gibi insan çaresiz bir şekilde tek sermayesi "beş arşın bez" ile bu dünyadan göçüp gider. Akıl ve feraset sahibi insan yalan dünyanın bu vefasız hâline aldanmaz, göz ve gönül alıcı renklerine bağlanmaz. İdeal insan temkinli ve tedbirli davranır, geçici olanın değil kalıcı olanın peşine düşer:

"Ey Reyhanî nedir güttüğün gaye

Beş arşın bez olur sana sermaye

Gün geçtikçe ölen olur hikâye

Bir varımış bir de yoğumuş gibi" (Düzgün, 1997: 129)

Kişinin aleyhinde eleştiri maksadıyla söylenen doğru ya da yanlış her söz, bireysel ve toplumsal hayata zarar verir, sosyal bağları zayıflatır, huzur ve barış ortamını zedeler. Zayıf karakterli insanların dedikoduyu bir cezalandırma ve intikam aracı olarak kullanması, cehaletlerinin bir yansımasıdır. Zihinleri bulandıran, ahlaki yozlaştıran bu tür davranışlar, değerleri aşındırmaktan başka işe yaramaz. Karacaoğlan "Bir yiğit ne bulursa dili belâsı / Ben bilirim bana dilimden oldu" (Sakaoğlu, 2004: 638) derken Erzurumlu Emrah, "Bu dil bu güft ü gû bu beyhûde kâl / İki âlemde de nedâmet verir" (Erkal, 2014: 365) dizeleriyle dedikodunun, boş ve faydasız sözün her iki cihanda pişmanlıktan başka bir şey kazandırmayacağını söyler. İdeal insanın gıybet ve faydasız sözden uzak durması gerektiği, aksi takdirde hem dünyasını hem de ahiretini berbat edeceği uyarısında bulunur.

Ruhsatî münafıklığın alametlerinden yalanın küfürle eş değer olduğunu, yalanla dinin talan olacağını "Kimi gıybet söyler kimisi yalan / Demez ki imanım oluyor talan" (Özdemir, 2010: 234) dizeleriyle anlatır. Âşık Gamgüder de kâmil insanların arif sözü dinlediğini, nefsinin esiri olmadığını, özü ve sözüyle sağlam bir karakter sergilediğini ifade eder, nifak ve şer tohumlarının yeşermemesi için dedikodunun her şekliinden kaçınmanın önemli bir meziyet olduğunu telkin ve tembih eder:

"Kâmil isen dinle arif sözünü

Özün nefsin penceresi olmasın

Kıl u kaldan sakın gönül gözünü

Şer kaynatan tenceresi olmasın" (Kılıç, 2012: 334)

Âşık Veysel, ölümün kaçınılmaz bir son olduğu gerçeğini "İnsanoğlu yana yana / Gitgide yaklaşır sona" (Oğuzcan 2001: 108) dizelerinde anlatır. Ölüm ve ötesine hazırlık, en çok işlenen dinî konuların başında gelir. İdeal insanın dünya ve ahiret saadetine yönelik çalışması, ibadetlerini ihlas ve takva ile yapması, imkân ve fırsatları iyi değerlendirmesi ile ömür sermayesini amaca uygun harcaması her fırsatta öğütlenir. Âşık Abdülvahap Kocaman da bir oyun ve eğlenceden ibaret dünya hayatına aldanılmamasını, insana bahşedilen hayatın değerinin iyi bilinmesini şu dizeleriyle anlatır:

"Sanma dünya baştan başa eğlence

Kimine zevk kimisine işkence

İhtiyarlık ölüm gelmezden önce

Gençliğin hayatın kıymetini bil" (Sever, 2004: 125)

Dünya hayatının geçici, insan ömrünün kısa olduğu anlayışı, inanç dünyamızın önemli bir gerçeğidir. Bu nedenle ölümün hiç unutulmaması, hayatın geçici zevklerine kanılmaması ideal insana hep tavsiye edilen ve hatırlatılan durumlardır. Tasavvufa göre dünya malının değersiz ve düştan ibaret olduğu gerçeği sıkça vurgulanan bir meseledir. Âşık Abdülvahap Kocaman, ideal insanın bu gerçeği göz ardı etmeden ucuz veya pahalı, zengin ya da fakir demeden fani olma gerçeğini unutmaması gerektiğini ifade eder:

"İster çuha giysen ister ki şalı

İster kaymak yesen ister ki balı

Hepsi senin olsa dünyanın malı

Gelip geçicidir düştan ibaret" (Sever, 2004: 196)

Dünyanın türlü güzelliklerine tutku derecesinde bağlanma, servete ve şöhrete aşırı düşkünlük hayat ve yaratılış sırrına erememektir. Âşık Feymanî, bu gerçeğe dikkat çekerek hem dünya sevgisine tutkuyla bağlanmanın hem de ahiretini kurtarmaya çalışmanın birlikte mümkün olmadığını zira "bir imtihan yeri şu dünya"ya aldanmamak gerektiğini "Servete, şöhrete gel olma bende / Kaç türlü gül biter bak şu dikende" (Artun, 1996: 202) dizeleriyle anlatır. Şan ve şöhrete güvenmenin, mala mülke tamah etmenin ve sadece dünya için çalışmanın acı sonuçlarına değinen Ruhsatî, dünya kadar malın olsa da elde kalanın bir top kefen bezi olduğunu üzümlere ifade etmektedir. Ruhsatî gönül dünyasında tasavvur ettiği ideal insanın fani dünyanın aldatıcı zevklerine kanmaması gerektiğini, mal zenginliğinin gelip geçici olduğunu söyler ve baki hevesler peşinde mücadele edilmesini tavsiye eder:

"Ruhsat yüz bin halın olsa

Çok yeşilin alın olsa

Dünya kadar malın olsa

Sararlar ak beze bizi" (Özdemir, 2010: 158)

Ümit ile korku arasında yaşayan insan, elinden geleni yaptıktan sonra beklemesini bilmeli, kaderine tevekkül etmelidir. Bulunduğu şartlara uyum sağlamak, azim ve gayretle mücadele ederek yaşamına yön vermek insanın fitratında bulunan güçlü bir duygudur. Uzun yolculuğu göze alamayan, engelleri aşip hedefe varamayan insan, sahip olduğu sınırlı imkânlarla yetinmek zorunda kalır. İnsanın kaderini, yaptıkları ve yaşadıkları belirler. Dadaloğlu, koç yiğitlerine seslenerek tedbir ve temkini elden bırakmamalarını, cenkte ölümden korkup geri durmamalarını ve çıktıkları kutlu yolda asla tereddüt etmemelerini çünkü insan için kaderden ötesinin olmayacağını ve yiğidin alınına yazılanın geleceğini ifade eder:

“Yürü yiğit yürü yolundan kalma
Her yüze güleni dost olur sanma
Ölümden korkup da sen geri durma

Yiğidin alnına yazılan gelir” (Yorgancı, 2013: 141).

Türk-İslam inancında nezaket ve zarafet gibi anlamlara gelen güzel ahlak; iyi davranış, terbiye, edep ve hayâ sahibi olmak anlamlarında kullanılmıştır. Âşıklar, ideal insanın öncelikle güzel ahlak sahibi olmasını, tavır ve davranışlarının tenasüp içinde olması gerektiğini telkin ve tavsiye etmişlerdir. Sümmânî, “Bî-edep işlerden utanmak lâzım / Çünkü edep erkân hâya sendedir” (Erkal, 2012: 313) ifadeleriyle ideal insanın ahlaki değerlerle kıymet kazandığını ve bu değerleri muhafaza etmesi gerektiğini belirtir. Ruhsâtî, ideal insanın edep ve adapla hareket etmesinin önemli olduğunu ve edep erkân bilmeyen cahil meclisinden de uzak durması gerektiğini “Edepli ol edebini takın ha / Cahil meclisine olma yakın ha” (Özdemir, 2010: 235) dizeleriyle ifade eder. Mutasavvıflar, Arapça kökenli “edeb”in elif, dal ve be harflerinden müteşekkil olduğunu; “elif” harfinin kişinin eline, “de” harfinin diline, “be” harfinin ise beline sahip olması gerektiğine işaret ettiğini söyler. Âşık Sefai de ideal insanın söylem ve eylemde, hâl ve harekette, bireysel ve toplumsal hayatta edep, adap ve erkân sahibi olması gerektiğini vurgular:

“Edebinle otur, edebinle kalk
Sonra cemiyette yüzden düşersin
Bütün insanlara bir nazarla bak
Meydan içerisinde gözden düşersin

Boğaz kırk boğumdur, düşün de konuş
Eğer bilmiyorsan, bilene danış
Söyleme yalanı, doğruyu konuş
Kendi yalanında sözden düşersin

Sefai sözümüz bizim, alana
Sana nasihatim atma yabana
Sakin benlik ile girme meydana
Hakikat ilminde haktan düşersin” (Kürkçüoğlu & Akbıyık, 2011: 125)

3.2. Âşıkların Genel Ahlak Bağlamında İdeal İnsan Tasavvuru

Huy ve karakter sözcüklerinin çoğulu olan “ahlak”, Arapça kökenli (Çağrı, 1989: 2) bir sözcüktür. Kişilerin toplum içerisinde uymak zorunda oldukları norm ve kurallar (TDK Türkçe Sözlük), “Huy, karakter, mizaç; iyi vasıflar, faziletler” (MEB Örnekleriyle Türkçe Sözlük, 1995: 56), “insanın davranış tarzı, makbul

davranış ve kurallar” (Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 1993: 31) şeklinde tanımlanır. Başta din olmak üzere birçok kaynaktan beslenen ahlak anlayışı; ideal insanın uyması gereken bütün davranış kalıplarını ifade eder. Değerli ve güvenilir kabul edilmek, ahlaklı ve edepli olmak birlikte yaşamının bir gereği görülmüştür. “Ahlaklı insanların oluşturduğu erdemli toplumlar, huzur ve güvenin teminatı, mutlu yaşamın hazırlayıcılarıdır. Kur’an’ın ‘yüce bir ahlak üzeresin’ (Kalem suresi, 4. ayet) diye övdüğü Hz. Peygamber, ‘güzel ahlakı tamamlamak için’ (İbn Hanbel, II, 381) gönderildiğini yani hayatın ana gayesinin ‘güzel ahlak’ olduğuna işaret eder. Hz. Peygamberin ‘Din, güzel ahlaktır’ buyruğu da söylemin değil eylemin önemini, söylemenin değil yapmanın gereğini ifade eder” (Doğan, 2003: 283).

Âşıklar saz ve söz becerileri, yaşam tecrübeleri, bilgi ve görgü birikimleri ve bilge kişilikleri ile fert ve toplum üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptirler. Toplumun gerektirdiği genel ahlak anlayışına hem hâkim hem bağlı olan âşıkların, toplumun her kesimi ile gönül ilişkileri kurmaları onları toplumda ayrıcalıklı hale getirir, söz söylemede etkili ve yetkili kılar. Âşıklar bir taraftan yapılması gereken tutum ve davranışları zikrederek diğer taraftan hoş karşılanmayan ve hatta ayıplanan insanlık hâllerini kınayarak tasavvur ettiği ideal insanın özelliklerini şiirlerine konu etmiştir. Âşıklar bu amaçla telkin, tembih, teşvik ve öğütlerde bulunarak ideal insanı ihya ve inşa etmeye çalışmışlardır. Âşıklar ideal insanın yiğitlik ve mertlik, doğruluk ve dürüstlük, vefa ve sadakat, adalet ve liyakat, haddini ve kendini bilme, kanaatkârlık ve tevazu, sevgi ve saygı, nezaket ve hoşgörü, iyilik ve yardımseverlik, şefkat ve merhamet, sır saklama, konuşma adabı ve tatlı dil gibi temel insanî değerlere sahip olması gerektiğini şiirlerinde işlemiştir.

Dostluk, arkadaşlık, yarenlik Türk kültürünün önemli değerleri olarak âşıkların şiirlerinde de işlenen yaygın temalardır. Abdülvahap Kocaman, “İyileri ara kötüden sakın / İyi bir arkadaş sana eş olur” (Sever, 2004: 110) dizelerinde dost ve arkadaş seçiminin öneminden bahseder, iyilerin insan hayatına büyük değer kattığını söyler. Dertli de ideal insanın arkadaş ve dost canlısı olmasını, dost ve arkadaş seçerken dikkat etmesi gerekenleri şöyle anlatır:

“Yürü gönül yürü dostundan kalma

Daim hatırını soruver gitsin

Eski düşman sakın dost olur sanma

Arkasından bıyık buruver gitsin” (Birgören, 2018: 212)

Âşık Şeref Taşlıova, insan hayal ettiklerine, gönlünden geçirdiklerine, uğruna hayatını tükettiği isteklerine kavuşamayacaksa bu mücadele “Neye Yarar?” diye sorar. Taşlıova’ya göre insan sevdiklerine kavuşamayacaksa, dertlilere derman olamayacaksa, gönül sarayını sevgiyle kuramayacaksa, dar günde dostuna şefkatle el uzatamayacaksa, gam yükünü tatlı söz ve güler yüzle azaltamayacaksa, sır tutup sözünün eri olamayacaksa, insanlara can evinden giremeyecekse, sevdiğini saramayacaksa menzile varmak, saraylarda yaşamak, dostu görememek, bir yaraya merhem sürememek “neye yarar?” diye sorar. Dolayısıyla hakiki insan dar gününde dostunu kollar, ona gönlünü ve kollarını açık tutar.

Sözünün eri, helal kazancın peşinde olur. Âşık Şeref de ideal insanın hayata ve sevdiklerine gönülden bağlı olması gerektiğini aksi takdirde sahip olunanların bir anlam ifade etmeyeceğini belirtir:

“Kapalı tutma yolunu,
Şefkatle uzat elini,
Dar günde dostun hâlini,
Görmeyince neye yarar?”

Şeref der düşün derini,
Unutma gönül varını,
Seven sevdiği yârını,
Sarmayınca neye yara?” (Aslan, 2016: 68-69)

Kendini üstün, başkalarını hor ve hakir görmek çirkin davranışların başında gelir. Bu kötü huy hem cehaletin hem de ruhî bir hastalığın işaretidir. Tevazu ve vakarın karşıtı olarak konumlanan kibir, kendini yüksek görme hastalığı; gurur ise değersiz becerilerle avunma zafiyetidir. Hem dinî hem de kültürel açıdan hoş karşılanmayan bu davranışlar, toplumda yaralayıcı ve yıkıcı etkileriyle her daim ayıplanan ve kınanan insanlık hâlleridir. Karacaoğlan, “Bir yiğit kendi miktarın bilmese / Âkıbet başına belâ getirir” (Sakaoğlu, 2004: 612) dizelerinde kendini ve haddini bilmeyen insanın, başının belalardan kurtulamayacağını ifade eder. Ruhsatî, kendini övmenin, gururlu ve kibirli davranmanın münafıklığın alameti olduğunu “Bazı münafıklar kendin öğerler” (Özdemir, 2010: 220) dizesiyle belirtir. Karacaoğlan, hayat yolculuğunun başlangıcında yücelerden uçan, dağ taş demeden menzilleri aşan gönlüne, yaşlandığını ima ederek artık tevazu ve kanaat sahibi olması gerektiğini telkin eder. İdeal insanın heva ve heveslerinin peşinde koşmadan özü ve sözüyle dürüst olması gerektiğini ifade eder:

“Evvel sen de yücelerden uçardın
Şimdi enginlere indin mi gönül
Derya deniz dağ taş demez aşardın
Karadan menzilin aldın mı gönül

Karac’oğlan der ki söyle sözünü
Hakk’a teslim eyle kendi özünü
Nâs içinde karalama yüzünü
Yolun doğrusun buldun mu gönül” (Bakırcıoğlu, 2007: 211)

Yaptıklarından pişmanlık duyduğu fiilleri bir daha işlemeyeceğine dair verilen sözler anlamına gelen tövbe; özür dileme, hataları terk etme, lütuf ve ihsana

dönme anlamlarıyla ruhu arındırmayı ifade eder. İşlediği günahla kalbi kararan insan sözünde durmaz, korkak ve alçakça davranışlar sergiler yani namert davranır. Halk içinde sözüne inanılmayan ve güven duyulmayan bu tiplerin yapacakları iyilikler de makbul görülmez. Karacaoğlan, "Yiğit gölgesinde yiğit saklanır / Nâmertlerde gölge olmaz ar olmaz" (Sakaoğlu, 2004: 647) dizelerinde mert insanın iyilik ve cesaret sahibi olduğunu, korkak ve sözünün eri olmayan kişilerde utanma duygusu olmadığı için onlardan bir şey beklenemeyeceğini ya da istenemeyeceğini ifade eder. Âşık Sümmanî, ideal insanın yiğit, mert, sözünün eri ve hata yaptığında bunu kabul edecek erdeme sahip olduğunu belirtir:

"Tövbekâr ol gönül tarikten çıkma

Namertten şefaât şifadar olmaz

İyilik eyle sakın bir gönül yıkma

Görüşme kötüyle onda ar olmaz" (Arısoy, 1985: 319)

Alçak gönüllüğü ve tevazuyu ifade eden "kendini tanımak" deyimi; yeteneklerini, sorumluluklarını ve sınırlarını bilmeyi ifade eder. Düşünmeden, olur olmaz yerde konuşan, büyüklük taslayan, haddini ve sınırlarını bilemeyen ise "kendini bilmez" olarak nitelenir. İdeal insan, başkalarını tanımak için önce kendini keşfeder. Zihinsel ve fiziksel potansiyelini, kuvvet ve kudretinin sınırlarını fark ederek eksiklerini tamamlamaya, zayıflıklarını güçlendirmeye ve iyiliklerini çoğaltmaya çalışması, niyet ve farkındalığını dönüştürmesidir. Daima iyilik yapmak, iyilik düşünmek, iyiliği çoğaltmak ve iyilerle hareket etmek hayat amacı olmalıdır. Sümmanî, "İyilerden kemlik gelmez sevdiğim" (Erkal, 2012: 208) dizesinde iyilerden kötülük gelmeyeceği inancını paylaşarak iyilerle birlikte hareket etmeyi teşvik eder. "Kim kemlik ederse sen eyle eylik" (Erkal, 2012: 219) diyerek de ideal insanın kötülüğe bile iyilikle mukabele etmesi gerektiğini öğütler.

Hem dinî hem de sosyal hayatta hoş karşılanmayan, ayıplanan hatta günah kabul edilen kusurların başında kibir ve gurur gelir. Erzurumlu Emrah, "Eğer ister isen cennet ü hûri / Getirme gönlüne kibr ü gururu" (Erkal, 2014: 314) dizelerinde her iki dünyada huzur arayanların, mükâfat bekleyenlerin gurur ve kibir hastalığından uzak durması gerektiğini söyler. İdeal insandan beklenen tevazu sahibi olmak, böbürlenme hastalığından uzak durmaktır. Karşılığı yokken hem kendini övmeyi hem de başkalarından üstün görmeyi ifade eden kibir, büyüklenme ve böbürlenme hastalığının dışa yansımalarıdır. Alçak gönüllülük ve tevazu; kendini ve haddini bilmek, yerine ve adabına göre davranmak, büyüklenme hastalığını terk etmek gibi anlamlara gelir. İdeal insan, mütevazı ve engin gönüllü olarak öncelikle kendini düzeltir, kusurlarını giderir, sonra başkalarını iyileştirmeye çalışır. Bu gerçeği Neşet Ertaş şöyle dile getirir:

"Yâre yâr olmadan, kendini tanı!

O zaman bilirsin canı, canânı

Tanı gönlündeki yatan aslanı!

Ona saygıyınan var, delikanlı!

Tepeden bakarak konuşma boşa!

Dengesiz sevgiler gider mi hoş?

Engin ol, aslanın gönlünü okşa

Eğer yaralıysa sar, delikanlı!" (Parlak, 2019: 275)

Yaradılış gerçeğini unutarak nisyan, haddini aşarak isyan sarmalına düşen insanoğlu, beşer olması nedeniyle şaşmaya her daim meyillidir. Çıkar ilişkisi bittiğinde unuttur, vefa göstermez, nankörlük yapar. İdeal insan hatır gönül bilir, vefalıdır, iyiliğin karşılıksız yapılması gerektiğinin bilincindedir. Karacaoğlan, "Tırnağın var ise başın kaşı / Kimseden kimseye vefa yoğ imiş" (Kutsi, 1998: 128) dizeleriyle bu gerçeği dile getirir. Kişinin bilgisi ve becerisi dâhilinde davranması gerektiğini, aksi takdirde hayal kırıklığına uğramasının kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Âşık Veysel; çağın, şartların ve insanların değişmesiyle vefasızlığın en yakınlarımızda dahi görülebildiğini, bu nedenle "Bu kahpe dünyanın sonu vefasız"dır, der. Ona göre kâmil insan vefa ve fayda beklentisine girmeden üç günlük dünyada huzurlu bir hayat geçirmenin yollarını aramalıdır:

"Evlattan uşaktan fayda bekleme

Binde bir bulunur o da tekleme

Cahil insan gül ise de koklama

Ayvası turuncu nar belli değil

Bu kahpe dünyanın sonu vefasız

Beş günlük ömrünü geçir kavgasız

Diyorlar Veysel'e serssem kafasız

Başımda duman var kar belli değil" (Kaya, 2011: 222)

"Söylenen söz ve atılan ok geri gelmez" atalar sözünde vurgulandığı gibi, ağızdan çıkan bir sözü değiştirmek ve geri almak mümkün değildir. İyice düşünülmeden sarf edilen bir söz, insanı güç durumda bırakabilir, zarar ve ziyana uğratabilir. İdeal insanın düşünce ve söyleminde uyumlu, anlam ve bağlamda mantıklı olması için sözü söylemeden önce düşünmesi, tartıya koyması ve öz konuşması gerekir. Zira yersiz ve değersiz konuşmaların neden olacağı pişmanlıkların telafisi mümkün olamayacaktır. Dadaloğlu doğru sözlü ve dürüst olmanın önemini "Yiğit olan yiğit dönmez sözünden / Sözünün üstünde dur Kozanoğlu" (Görkem, 2006: 378) dizeleriyle vurgular. Âşık Şeref Taşlıova çok konuşmanın değil çok düşünmenin ve öz konuşmanın önemini "Şeref der ki iki düşün bir söyle / Elinden geldikçe insanlık eyle" (Karadeniz, 2006: 84) dizeleriyle belirtir.

İhtiyaç sahiplerine yapılan her türlü maddi ve manevi destek yardımseverlik olarak adlandırılır. İçten gelerek ve karşılık beklenmeden yapılan yardım makbul olanıdır. Toplum bireyleri arasında huzur, güven ve dayanışma duygularını en üst düzeye çıkararak yardımseverlik, Türk-İslam toplumunda ideal insanın sahip olması gereken temel insani değerler arasındadır. Değerlerin değişmesi ve geleneklerin yozlaşmasıyla unutulmuş garip gureba ve mazlumların hatırlanması, haklarının savunulması, Âşık Mevlüt Mertoğlu'nun "Garibe mazluma biz oluruz kürk" dizisinde ifade edilir ve onlara sahip çıkmanın Türk-İslam töresinin bir gereği olduğu hatırlatılır:

"Dinimiz İslam'dır adımız Türk,
Garibe mazluma biz oluruz kürk,
Cumhuriyet kurdu Kemal Atatürk,
Biz evladı Osmanlıyız bilesin" (Atalay, 2019: 123)

Kişilere has bilgilerin, özel durumların, mahrem konuların, duyulmasında sakınca görülen gizli hâllerin ifşa edilmemesi, ortaya saçılmaması kişiye duyulan saygının bir gereğidir. Birlikte yaşamın önemli bir değeri olan sır tutmak, güvenilir olmanın da bir ölçüsüdür. "Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır" atalar sözü, sır saklamanın ne denli hassas bir konu olduğunu vurgular. İdeal insan bilmesi gerektiği kadarını bilir, fazlasını konuşmaz, diline sahip çıkar. Güvenilmez ve geveze insanlarla özelini paylaşarak büyük kayıplara yol açacak durumlara meydan vermez. Sümmanî, "Yiğit odur ki saklar sırrını" (Ercan, 2007: 300) der. Ruhsâtî, "Doğruyu koyup da sen eğri gitme / Bir kulun sırrını bir kula satma" (Özdemir, 2010: 303) dizelerinde kişinin doğruluktan ayrılmaması ve sırrını bir başkasıyla paylaşmaması gerektiğini belirtir. Âşık Murat Çobanoğlu, duyulması ve ifşa edilmesi hâlinde büyük zararlara yol açacak sırların kesinlikle korunması gerektiğini "Açma gönül her insana sırrını / Kayıp etme namusunu arını" (Kafkasyalı, 1998: 219) dizeleriyle ifade eder.

3.3. Âşıkların Bireysel ve Toplumsal Hayat Bağlamında İdeal İnsan Tasavvuru

Doğduğu ve büyüdüğü toplumun şeklini ve rengini alan insan; gelenek, örf, âdet, ahlak ve diğer normları toplum içinde öğrenir ve benimser. Bu kurallara, norm ve hakikatlere uyduğunda kabul ve benimsenme; uymadığında ise ret, dışlanma ve yaptırımlarla karşı karşıya kalma söz konusudur. Toplumun sözcüsü ve temsilcisi konumunda olan âşıklar bazen cümle içine bazen de şiirin bütününe yayılmış mesaj ve göndermelerle toplum fertlerine olumlu ya da olumsuz mesajlar vermiştir. İdeal insandan bireysel ve toplumsal hayatta beklenen tavır ve davranışları sıralayarak ideal insan ve toplum özlemlerini halkla paylaşmışlardır.

Birlikte yaşamın temelini oluşturan toplumlar, sahip oldukları ortak duygu, düşünüş ve hayallerle kültür ve medeniyet değerlerini oluştururlar. Bu değerler hem birey ve toplum hayatına yön verir hem de düzen getirir. İnsanlar sahip oldukları maddi ve manevi kazanımlarla kendi yaşam alanını oluştururken toplum

hayatına da destek olurlar. Bireyin inanç ve değerlerindeki yozlaşma toplum hayatını doğrudan ve derinden etkiler. Bu nedenle bireyin hayatına yapılan her katkı, aslında toplum düzenine verilmiş bir destek olacaktır.

Toplumsal düzen ve değerler bağlamında kabul ve makbul makamındaki kişilerin söz ve eylemleri ile tavır ve davranışları toplumun bilge kişileri olan âşıklar tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. Kişinin toplumca onaylanan ideal davranış kalıplarını sergilemesi için sık sık birey ve toplum hayatına dair telkin, teşvik ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Kişiler toplum hayatında geçerli olan örf, âdet ve normları benimser, uygular ve toplum tarafından kabul görerek bütünün bir parçası olur. Âşıklar bireysel ve toplumsal yaşam bağlamında ideal insanın arkadaşlık ve dostluk, birlik ve beraberlik, çalışkanlık ve üretim, evlilik ve aile, tasarruf ve cömertlik, eğitim ve okul, vatan ve millet, millilik ve yerlilik gibi hususlarda üstün niteliklere sahip olması; cehalet ve bağınazlık, cimrilik ve hasislik, hırs ve tamahkârlık, gurur ve kibir ile dedikodu gibi kötü alışkanlık ve davranışlardan uzak durması gerektiğini vurgularlar.

Bilgi, beceri ve davranışların geliştirilmesi sürecini ifade eden eğitim, kişisel gelişim ile birlikte toplumsal faydayı da önemser. Eğitim, hayatın her aşamasında devam eden bir değişimi ifade ederken bireysel ve toplumsal gelişimin sağlanmasında da başat rol oynar. Kişi eğitimle hem fikir ve değerlerini zenginleştirir hem de ait olduğu toplumun yükselmesine ve yücelmesine daha fazla katkıda bulunur. Âşık Şeref Taşlıova bu gerçeğe dikkat çekerek toplumda söz sahibi olmanın yolunun iyi yetişip nitelikli insan olmaktan geçtiğini belirtir. Çevresine ve toplumuna faydalı olmak, öncelikle bireysel olarak eğitilmiş ve ahlaklı olmayı gerektirir:

“Gel kardeşim sana üç öğüdüm var

Güzel yetiş iyi öğren adam ol

Doğruluk insana getirmez zarar

Güzel yetiş iyi öğren adam ol

Çalış ki her zaman ak olsun yüzün

Girdiğin toplumda tutulsun sözün

Gaflette yatmasın açılsın gözün

Güzel yetiş iyi öğren adam ol

Şeref der bu sözü kenara atma

Haram olan şeye elin uzatma

Zaman çabuk geçer kendin anlatma

Güzel yetiş iyi öğren adam ol” (Karadeniz, 2006: 100-102)

Bilgi, görgü, edep ve ahlaktan yoksun olma anlamına gelen cehalet; akıl, vicdan ve muhakeme yetisinden de mahrum olmak demektir. Cehalet sarmalında hem bilmeyen hem de bilmediğini bilmeyen insan, bilmek için de adım atmaz, gaflet uykusundan uyanmaz. "Cahil, meyve vermeyen ağaca benzer" ya da "Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez" atasözleri, bilgisiz kişilerin çevrelerine hiçbir faydalarının olmayacağını veya güzelliğin simgesi olan gülün, çalıda bitmesinin imkânsızlığını ifade ederken bilgisiz insanların da sözün doğrusunu kavramada büyük zorluklar yaşadığı gerçeğini hatırlatırlar. Ruhsâtî, "Devamsız sözlerden başım ağrıyor / Cahillerin sohbetinden usandım" (Özdemir, 2010: 251) dizelerinde cahillerle bir arada bulunmanın verdiği rahatsızlığı dile getirir. Neşet Ertaş, cahille gezenin başına türlü belalar, sıkıntılar geleceğini ifade eder ve bu dertlerden emin olmanın yolunun cahilden ve cehaletten uzak durmaktan geçtiğini söyleyerek uyarılarda bulunur:

"Düşme cahilin peşine
Neler getirir başına
Zehirler katar aşına
Derdine derman bulunmaz

Dinle Garib'in sözünü
Görme cahilin yüzünü
Bendine çevir özünü
Seni başkası anlamaz" (Parlak, 2019: 285)

Atalarımız, "Tebdil-i mekânda ferahlık vardır" vecizesi ile mekân değişikliğinin insana rahatlık ve ferahlık verdiğini, sıkıntılarını giderdiğini vurgular. Çünkü her gün tekrarlanan durumlar insanı bunaltır ve hayatı tekdüzeleştirir. Bazen de bilgi, görgü ve yeteneğiyle toplumda yer edinmek isteyen kişiler, beklentilerini karşılayamayan kişi ve şartları ancak yer değiştirerek yenileyebilir. Mekânla birlikte sağlanan ortam ve insan değişikliği kişiye yeni fırsatlar sunabilir, yeni ufuklar açabilir. İnsan, kendini yenileme güdüsüyle öz eleştiri yapar, alışkanlıklarını gözden geçirir ve yeni başlangıçlar için kendini değiştirme fırsatı yakalar. Âşık Sümmanî, kendini yenileme arzusuyla yola çıkan idealist insanlara tebdil-i mekân önerir, atalarıyla ve geçmişiyile övünmek yerine bugün neler yapmaları gerektiğini düşünmelerini öğütler:

"Namertler içinden hicret et durma
Yapacağın hayrı kimseye sorma
Kişizadellekle kendini kurma
Mezar taşı ile iftihar olmaz" (Arısoy, 1985: 319)

Sevgilinin her hâli gibi ondan gelen cefa da sefa da âşıklar için hayata tutunma sebebidir. Sevdiğinin sevgisiyle yanıp yakılan, akli başından giden ve gönlü coşan

âşık, her türlü dert ve ıstırapının kaynağı olan sevgilinin vefasızlık ve ilgisizliğine aldırılmaz, çektiği acılardan yılmaz. İdeal insan maşukunun her hâline sabreder ve ona sadakatini gösterir. Sazı ve sözüyle bu gerçeği en iyi şekilde ifade eden Karacaoğlan; şivenin, cilvenin, edanın ve nazın güzeller için âdetten olduğunu hatta onlara yakıştığını söyler ve sevenin, sevdiğine sabretmesinin, sevgisinin bir gereği olduğunu ifade eder:

“Sevdiğim üstüne dört libas geymiş

Bir kara, bir yeşil, bir al, bir beyaz

Güzellere dört şey adet olunmuş

Bir şive, bir cilve, bir eda, bir naz” (Makal, 1998: 129)

Türk töresi ve ahlak anlayışı kişileri iyiliğe, doğruluğa ve güzelliğe teşvik etmeyi; kötülükten, yanlışlıktan ve çirkinlikten sakındırmayı bir meziyet kabul eder. Din ve devlet adamları, aile ve toplum büyükleri, zanaat ve kanaat erbabları ile sanatçı ve âşıklar yaygın eğitimin en önemli eğitim ve terbiye modellerinden biri olan nasihat/öğüt yoluyla güzellikleri çoğaltmaya, çirkinlikleri azaltmaya çalışmışlardır. “Öğüt kavramı ders verme, doğruyu gösterme amacının yanı sıra dolaylı ve dolaysız olarak eleştiriyi, yergiyi ve bazen öfkeyi de içerir. Öğütler genelde düzeltilmesi gereken bir davranış üzerine söylenir. Öğütler uyarma, deneyimi aktarma ve eğitim amaçlıdır, geçmişte ve günümüzde olmuş, gelecekte olabilecek olumsuzlukların önceden gösterilerek tekrar yaşanmaması çabasına ve isteğine dayanır” (Artun, 2011: 183). Öğüt almak da vermek de kâmil insan için bir meziyet kabul edilmiştir. Karacaoğlan da sözünün eri yiğitlere seslenerek öğütlerinin dinlenmesini, aşk ve şevkle mücadele etmelerini aksi takdirde acı ve hüsrarla biten bir sonla karşılaşacaklarını tembih eder:

“Benim sözüm yiğit olan yiğide

Yiğit olan muntazırdır öğüde

Ben yiğit isterim fırka dağıta

Yiğidin başında duman olmalı

Karac’oğlan der ki çile çekilmez

Hazan tarlalara sünbül ekilmez

Sad yabancı ile başa çıkılmaz

İçinden sıdk ile yanan olmalı” (Bakırcioğlu, 2007: 214)

Memleketi adım adım gezerken insanların çaresiz durumlarına, edep ve hayâdan uzak hâllerine derinden üzülen âşıklar; bütün kötülüklerin kaynağının cehalet olduğunu bizzat görerek, yaşayarak şahit olmuşlardır. Âşık Huzurî, cehaletin ve cahillerin arttığı bir dünyada kötülüklerden kurtulmanın ve cehaleti yok etmenin yolunun cahillerle dost olmamak ve onların sözüne kanmamaktan geçtiğini belirtir. İlim ve öğrenmeyle, edep ve ahlakla insanın kemal sıfatını kazanacağını,

cehaletten kurtulup aydınlığa çıkacağını ve kalbini vesveseden temizleyerek hakiki iman sahibi olacağını ifade eder:

“Cahiller sözüne aldanma sakın

Kardaşın olsa da dolanma sakın

Hayâ libasın giy, edebin takın

Hayâsız adamda iman olur mu” (Dizdaroğlu, 1949: 101)

Dünya ve ahiret işlerinin düzenli ve dengeli yapılması gerektiği amacıyla söylenen “Hiç ölmeyeceğini zanneden biri gibi çalış, yarın ölecek biri gibi de tedbirli ol” (Câmiu’s-Sagîr, II/12) sözü, hadis kaynaklarında geçen uyarıcı bir rivayettir. “Yarın ölecek” insan dünya hırsına kapılmaz, hak ve hakikatte hassas davranır, ahiretini unutmaz; “hiç ölmeyecek” insan da “dünyadan nasibini unutma!” (Kasas, 77) ayetindeki buyrukla dünya hayatına dair çabasını ve mücadelesini sürdürerek nasibini arar. İslam kültürünün ideal insan anlayışında ne tamamen dünyadan el etek çekme ne de dünyalık biriktirme hırsıyla hareket etme anlayışı vardır. Âşık Veysel “bir lokma bir hırka” anlayışıyla “dünya fani” deyip “avara duran”ları uyarır, bu ikilem ve çatışmayı reddeder. “Faydalı insan ve ideal toplum” denkleminde doğru olanın çalışmak ve üretmek olduğunu vurgular:

“Veysel der kafanı nafîle yorma

Dünya fani değil çöküp oturma

Adım at ileri avara durma

Yoldaş ol refaha kavuşanlara” (Kaya, 2011: 168)

Her fırsatta çalışmaktan ve üretmekten bahseden Âşık Veysel; “laklak edip gülüşenlere” seslenir, “kulak ver sözüme” diye uyarıda bulunur. Tembellik ve gafletin toplumları içerden çürüttüğünü, perişan ettiğini söyler. Bu dünyanın bir harman yeri olduğunu, insanın ancak ektiğini biçebildiğini ve yaptıklarının karşılığını alabileceğini ifade eder. “Yürüyen yolcuyu çekme geriye / Dikkat eyle karıncaya arıya” (Oğuzcan, 2001: 165) dizelerinde çalışana, üretene engel olma; zira karınca bile kış için yazın çalışır, tedbir alır, diyerek telkin ve tavsiyelerde bulunur:

“Uyan bu gafletten, uyuma yurttaş

Kulak ver sözüme dinle vatandaş

Uyma lâklâk edip gülüşenlere

Seni meşgul eder işinden eğler

Karışır tembel perişanlara” (Oğuzcan, 2001: 62)

Sahip olunanların yerli yerince ve miktarınca kullanılması tasarruf kavramı ile ilgilidir. Tasarruf yeterince harcamayı, cimrilik ise gerektiğinde harcamaktan çekinmeyi ifade eder. Tasarrufla sınırlı kaynakların sınırsız tüketimi önlenir, israf ve savurganlığın önüne geçilir, zor zamanlar için kaynak birikimi sağlanır.

Mevcutun gereksiz yere tüketilmesi olan savurganlık, ayağın yorgana göre uzatılmamasıdır. Geçmişte yaşanan büyük savaşlar, afetler, kıtlıklar ve yokluklar toplumun hafızasında yer etmiş, bilinçaltında tasarruf etmeyi, tutumlu davranmayı bir hayat tarzı hâline getirmiştir. Atalarımızın "Ak akçe kara gün içindir", "Sakla samanı gelir zamanı" ya da "Damlaya damlaya göl olur" nasihatleri tasarruflu yaşamayı teşvik eder, tutumlu olmanın gerekliliğini öğütler. İdeal insan zor zamanlar için hayat birikimlerini tecrübeleriyle birleştirerek ayağını yorganına göre uzatır. Yaşadığı dönemde yokluk ve yoksulluğu derinden yaşayan Âşık Veysel, toplumun her bir ferdine seslenerek tembelliğin her türlüünden uzak durmalarını, çalışıp üretmelerini tavsiye eder, "eline geçeni harcama bol bol" diye öğüt verir. Ayrıca rahat etmenin ve mutlu olmanın yolunun meslek sahibi olmaktan, sahip olduklarının değerini bilmekten ve sorumluluklarını yerine getirmekten geçtiğinin altını çizer:

"Ya bir zanaatkâr ya bir memur ol
Düşün her tarafı ehl-i zamir ol
Eline geçeni harcama bol bol
Beyhude sarf olan altın tunç olur

On kuruş bulursan beşini harca
Doğru hak yoluna düşersin borca
Eğer zengin isen paraca malca

Yabancılar sana kardeş bac'olur" (Kaya, 2011: 312)

Her şeyin fiyatının bilindiği ancak kıymetinin bilinmediği günümüz dünyasında tüketim çılgınlığı yaşanmaktadır. İnsanlığı tüketime yönlendiren küresel sermaye sahiplerinin amacı ülkelerin ekonomik bağımsızlığını baltalamaktır. Ekonomik bağımsızlıktan geçen milli bağımsızlık ancak tasarruf ve üretimle sağlanabilir. Devlet, toplum ve fertlerin sahip olduğu her türlü zenginlik ve güç, her durumda yüzünü ak, sözünü hak eder. Âşıklık geleneğinde tasavvur edilen ideal insan aşırı tüketimin her türlüüne karşı çıkar, çalışmayı ve üretmeyi teşvik eder, tasarruf etmenin milli bir görev olduğu bilinciyle hareket eder. İyi günde dost olan, kötü günde yok olur diyen Hacı Ali Şen; eşe, dosta, evlada güvenmenin yanlış olduğunu zira zor zamanda en sevdiklerimizin dahi bize yabancı olacağını söyler:

"Zengin isen kara yüzün ak olur
Zalim isen haksız sözün hak olur
Düştüğünde tekme vuran çok olur

Güvenme, evlattan yârdan fayda yok" (Arı, 2013: 144)

Kumar, kâğıt ve şans oyunları başta olmak üzere bütün kötü alışkanlıklar, fert ve toplum düzeni için büyük bir tehdit; cana, mala ve sağlığa kasteden sinsi birer düşmandır. Şemsi Yastıman, "Hem vallahi hem billahi / Harap etti tütün beni"

(Ülgen, 2007: 320) derken, Arapgirli Fehmi Gür de "İçkiye, kumara düş olma sakın" (Çiftlikçi, 2000: 50) dizesiyle kötü alışkanlıklardan uzak durmayı öğütler. Âşık Veysel, günlük yaşamda sinsi bir düşman gibi bağımlılık yaratan tavla ve domine gibi oyunların özellikle çalışma çağındaki genç ve idealist insanların zamanlarını ve enerjilerini çaldığını, sosyal ve ekonomik hayatlarını tehdit ettiğini ifade eder:

"Karnını doyurmaz tavla domine

Çare düşün bak derdinin em'ine

Bakma hesabına boş ver cemine

Ne derdine derman ne ilaç olur" (Kaya, 2011: 312)

Yiyecek, içecek, giyecek, barınma, araç ve gereç gibi en temel ihtiyaçlarını doğadan karşılayan ve doğayla iç içe bir yaşam süren insan, zaman içerisinde doğanın sınırlı kaynaklarını şuarsuzca kullanma gafletine düşmüştür. Hâlbuki doğa canlı cansız bütün varlıklar için hayat kaynağıdır. Hayat mücadelesinin odak noktasını oluşturan doğa, insanlar için hem hayat sığınağı hem de kıyamet nedenidir. İnsanların hayat kaynağı çünkü insan doğumdan ölüme doğaya sığınır, her türlü ihtiyacını oradan karşılar. Kıyamet nedeni çünkü kirletilen ve tüketilen doğa can veren değil can alan bir hâle bürünmektedir.

Âşık Veysel, "Orman yurdun temelidir / Nesillerin evvelidir" (Kaya, 2011: 209) dizeleriyle ormanlarını önemini dile getirirken Murat Çobanoğlu, "Bizlere hazine orman / Ricam budur kesme fidan" (Kafkasyalı, 1998: 182) diyerek ormanların ülke için değerini vurgular. Âşık Zikri Aliyâr, "Çevre güzeldir seninle / Gel bu kirliliği önle" (Topcu, 2013: 177) sözleriyle insanın doğayı, ormanı, ağaçları ve çevreyi koruyup temiz tutmalarını ister. Âşık Halil Karabulut bu bilinç ve sorumlulukla doğaya zarar verilmemesi gerektiğini savunur, ormanların korunması için dikkatli ve duyarlı olunması gerektiğini öğütler:

"Türlü türlü avlarını avlatma,

Bir damla su için fidan kavlatma,

Sakın söndürmeden izmarit atma,

Bir kipritten bir memleket kül olur" (Sakaoğlu, 1987: 153-154)

Hacı Ali Şen, orman ve ağaç sevgisinin kelimelerle tarif edilemeyecek kadar büyük olduğunu, doğa ve çevre sevgisinin vatan ve millet sevgisiyle eş değer olduğunu ve bu durumun farkında olmayan insanın vatanına ihanet etmiş gibi zarar vereceğini söyler:

"Garip Ali der ki yetmiyor lisan

Olmasın sözüme darılan küsen

Ağaç sevgisini bilmeyen insan

Vatanına mikrop yaymış gibi olur" (Arı, 2013: 151)

Sevgilerin en yücesine layık vatan toprakları, bize atalarımızdan miras değil emanettir. Vatan sevgisi güzel sözlerle, süslü cümlelerle değil vatan için çalışarak, üreterek ve fedakârlık yapılarak dile getirilir. Vatani sevmek demek, onu korumak ve vatan için bir şeyler yapmaktır. Vatan sevgisi de ancak ona hizmetle ölçülür. Tefik Fikret'in "Vatan için ölmek de var / fakat borcun yaşamaktır." dizelerinde ifade gibi, vatan için gerektiğinde göz kırpmadan ölmek elbette ki gerekir ancak hayatta kalıp vatan için mücadele etmek, vatan topraklarına borcumuzu ödemek vatana daha büyük katkı olacaktır. Ayrıca aynı şiirde "Vatan senden hayat umar / Sen yaşarsan o canlanır" dizeleri vatan için ölmenin değil sağ kalmanın gerekliliğini anlatır. Birleştirici ve kaynaştırıcı özellikleriyle Âşık Veysel, ülke kalkınmasının ancak gönülden çalışarak, üreterek ve sorumluluk üstlenerek gerçekleşeceğini ifade eder:

"Vatan sevgisini içten duyanlar

Sıtkı ile çalışır benimseyerek

Milletine ulusuna uyanlar

Demez neme lazım neyime gerek" (Oğuzcan, 2001: 161)

Türk-İslam kültüründe aile, fertlerin birbirine maddi ve manevi bağlarla bağlandığı kutsal bir kurumdur. Anne, baba ve çocuklardan müteşekkil en küçük toplumsal yapı olan aile; sevgi, saygı, dayanışma, din, hukuk ve töre bağlarıyla kurulan sosyal yapıdır. Türk-İslam kültürünün şekillendirdiği Türk ailesi, bireyin sosyalleşmesi ve toplumun bir ferdi olmasında temel sorumluluk sahibidir. Toplumda geçerli olan bütün kural ve normlar, düzen ve disiplin ailede edinilir. Toplumun sürekliliğini sağlayan neslin yetiştirilip eğitildiği ilk mektep ailedir. Bireylerin aile ortamında kazandığı değerler hem aileyi yüceltir hem de topluma destek olur. Biyolojik, kültürel, dinî bağlar ve değerler etrafında teşekkül eden ailede baba, gücü ve otoriteyi; anne ise şefkat ve merhameti temsil eder. Ailenin sıcaklığını ve sevgisini temsil eden anneden uzak düşmek sahipsizlik ve kimsesizlik olarak değerlendirilmiştir. Karacaoğlan bu gerçeği "Bir yiğidi ayırsalar anadan / Anasından ayrı düşen sağ olmaz" (Sakaoğlu, 2004: 646) dizeleriyle ifade eder. Gurbette atadan, aileden özellikle de anadan yoksun olmanın ölümle eş değer ve her türlü acıya bedel olduğu ifade edilir:

"Gittim gurbet ele, geri gelinmez.

Kim ölüp de kim kaldığı bilinmez.

Ölsem gurbet ilde, gözüm yumulmaz.

Anam, atam, bir ağlarım yok benim" (Cunbur, 1985: 150)

"Sözlükte 'engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak' anlamlarındaki 'sabr' kelimesinin ahlâk terimi olarak 'üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet' gibi manalara geldiği, karşıtının ceza (telâş, kaygı, yakınma) olduğu belirtilmektedir" (Çağrı, 2008: 337). Hoşa gitmeyen hatta acı veren olay ve durumlar karşısında sükunetini muhafaza etmek, güçlü ve dirençli kalmak,

olumsuzu olumluya çevirmek için mücadele etmek demektir. Sabır ile birlikte vazgeçmemek (sebat) ve güçlü olmak (metanet) önemlidir. "Sabır acı olsa da meyvesi tatlıdır" atalar sözü, hedefe ulaşmanın ve sıkıntıları aşmanın yolunun sabırdan geçtiğini dile getirir. Karacaoğlan da fani dünyanın yalan saltanatı hakkında "Sana konan göçer bir gün" diyerek gelip geçici heveslerin peşinde koşulmaması, mücadeleyi sabırla sürdürmek gerektiğini öğütler:

"Yörü, bire yalan dünya,

Sana konan göçer bir gün!

İnsan, bir ekin misâli.

Seni eken, biçer bir gün" (Cunbur, 1985: 251)

Küçükler büyür, gençler yaşlanır, günler birbirini kovalar, hayat hızla tükenir. Bu gerçeğin farkında olan insan, zamanın her derde deva, sabrın her sıkıntıya şifa olduğunun bilinciyle hareket eder. Bu nedenle kâmil insan sabır anahtarının her kapıyı açacağını bilir; karanlıkların aydınlığa, acıların mutluluklara gebe olduğunu unutmadan umudunu canlı tutar:

"Koyun meler kuzu meler

Sular hendeğine dolar

Ağlayanlar bir gün güler

Gamlanma gönül gamlanma" (Cunbur, 1985: 363)

Toplumun bir arada huzur ve güven içinde yaşamasını sağlayan değerlerin başında doğruluk ve dürüstlük gelir. Kişinin çevresine güven vermesini sağlayan dürüstlük niteliği sözde, özde ve işte doğruluğu ifade eder. Atalarımızın "Doğruluk minarede kalmış" sözü, doğruluk ve dürüstlüğü kısa vadede kaybettirdiği ve her geçen gün azaldığı gerçeğini düşündürse de "alnı açık yüzü ak" bir hayat sürmenin yolunun dürüstlükten geçtiği unutulmamalıdır. Seyrânî, iman sahibi dürüst insanların dünya malına tamah etmeyeceğini "Varısa sendeki zerrecik iman / Dünya tamahına söyleme yalan" (Kasır, 1984: 179) dizeleriyle dile getirir. Karacaoğlan da kişinin doğruluk ve dürüstlükten ayrılmadan, dünyanın gelip geçici saltanatına aldanmadan, helal kazancına haram katmadan, değer ve kutsallarını kaybetmeden yaşaması gerektiğini söyler ve aksi halde ahirde kaybedeceği uyarısında bulunur:

"Dünya benim diye zenginlik satan,

Helâl ekmeğine haramlar katan,

Sonradan sonraya beğliğe yeten

Zalım olur, il kadrini ne bilir?" (Cunbur, 1985: 169)

Sosyal bir varlık olan insan, çevresinde iletişim kurabileceği, derdini anlatabileceği, iyi günde sevincini, kötü günde acısını paylaşabileceği insanlar arar. Bir arada mutlu ve güvenle yaşayabilmenin yolu, sağlam arkadaşlık, dostluk ve topluma aidiyet bağlarının kurulmasıyla mümkündür. Menfaat güdülmeden kurulan

dostluklar uzun ömürlü olur. Atalarımız dost ve arkadaşların her an yardıma hazır olduklarını ifade için "Dost dostun eyerlenmiş atıdır." sözünü kullanırlar. Karacaoğlan dost ve arkadaş seçiminin önemini vurguladığı bu dizelerde yolsuz, arsız, densiz ve edepsiz insanlardan uzak durmasını tembihler, dürüst ve ahlaklı insanlarla dost ve arkadaş olmayı tavsiye eder:

"Yoldaş olma, yolun bilmez yolsuza.

Komşu olma, sözün bilmeyen densize.

Meyil verme edepsiz, arsız.

Âkıbet ırzına hîle getirir" (Cunbur, 1985: 193)

Din, inanç, kültür ve medeniyet değerleri aracılığıyla hayatı şekillendiren öğretiyi ve ritüeller insanın toplum içindeki tutum ve davranışlarını oluşturur. Birey ve toplum hayatında sevgi ve kardeşlik duygularını pekiştiren erdemlerin başında yardımseverlik gelir. Sosyal bir varlık olan insan, doğumundan ölümüne değin hep bir başkasının yardımına muhtaçtır. Konuşma ve dinleme adabını hatırlatan Karacaoğlan, hoşgörü ve güler yüzle davranmayı, elinden geldikçe iyilik yapmayı, yıkıcı ve kırıcı olmamayı tavsiye eder:

"Mecliste ârif ol, kelâmı dinle.

İl iki söylerse, sen birin söyle,

Elinden geldikçe sen eylik eyle,

Hatıra dokunup yıkıcı olma" (Cunbur, 1985: 316)

4. SONUÇ

Âşıklık geleneğinde ideal ya da idealize edilen insanın izlerinin ve özelliklerinin arandığı bu çalışmada âşıklar, ideal insanda bulunan veya bulunması gereken erdem ve meziyetler ile bulunmaması gereken tavır, davranış ve tutumları şiirlerde işlemiş; dinî-tasavvufî, genel ahlak, bireysel ve toplumsal hayat bağlamında oluşan gözlem ve düşüncelerini paylaşmışlardır.

Âşıkların şiirlerinde dinî-tasavvufî bağlamda ideal insandan beklenen tutum, davranış ve düşünceleri şöyle tespit edilmiştir: Allah'a iman ve itaat eder, O'na güvenir, O'ndan yardım dlenirler. Peygamber sevgisi her daim dilinde ve kalplerindedir. Allah bir, Peygamber hak, Kur'an son ilahi kitaptır. İslam'ın imanî ve itikadî konularında hassaslardır. Dünya ve ahiret dengesini gözetir; ömrün sınırlı, dünyanın fani olduğunun bilincindedirler. Helal ve harama dikkat eder, kul hakkına girmezler. Sabır ve şükür sahibidir, kadere ve kazaya inanırlar. Nefsini ibadet ve riyazetle terbiye eder, tefekkür ve tevekkül hayatlarının merkezindedir.

Âşıkların şiirlerinde genel ahlak bağlamında ideal insanın tespit edilen tutum, davranış ve düşünceleri şöyle özetlenebilir: Edep ve hayâ sahibidir, doğruluk ve dürüstlük, vefa ve sadakat önemli değerleridir. Kibir ve gururdan, hırs ve tamahtan uzak durur, yalandan ve cimrilikten kaçınırlar. Dedikodu yapmaz, sır saklamasını bilirler. Emindir ve emanete sahip çıkarlar. Adalet ve liyakat sahibi, tatlı dilli ve

güler yüzlüdürler. Yardımseverdir, kanaatkârdır, nezaket ve zarafet sahibidir. Haddini ve kendini bilir, şefkatli ve merhametlidir.

Âşıkların şiirlerinde bireysel ve toplumsal hayat bağlamında betimledikleri ideal insanın özellikleri şöyle ifade edilebilir: Birlik ve beraberliğe önem verir; vatan, bayrak, millet, dil, din kutsaldır. Cömerttir ancak müsrif değildir. Yiğittir ve cesaret sahibidir. Arkadaş ve dost canlısıdır, çalışkandır, tüketmeyi değil üretmeyi teşvik eder. Evlilik ve aile kurumları kutsaldır. Eğitim ve okula değer verir, cehalet ve ataletle mücadele ederler.

Toplumsal kültürün oluşmasında ve geleceğe aktarılmasında söz konusu edilen "ideal insan" tipi toplumun gelecekte var olmasının da bir güvencesi olarak görülmüştür. Âşıkların şiirlerinde ideal insan bağlamında konu ettiği nasihat konuları, Türk milletinin örf, anane, töre, gelenek, kültür, din ve medeniyet anlayışlarıyla bağlantılı olarak değerlendirildiğinde geçmişin bütün hassasiyetlerinin günümüzde geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Gelişen sanayiye, üstün teknolojiye, artan refaha, hızlı ulaşım ve iletişim olanaklarına karşın günümüzde hâlâ özel kuruluşlarla kamu kurumlarında adalet ve liyakatin sorun olarak konuşuluyor olması en büyük eleştirilerin başında gelir. Aynı apartmanda, mahallede, iş yerinde veya şehirde yüzlerce, binlerce, milyonlarca insanın yaşamasına rağmen ahde vefa ve sadakatin, hoşgörü ve nezaketin yokluğu, sohbetlerin baş konusudur. Sınırsız imkânlarla rağmen sınırlı bir güce sahip insanın kutsal değerlerini ihmal etmesi çağın hastalıkları arasındadır. Gerçek arkadaşlık ve dostlukların kaybolması, asalet ve marifetin yozlaşması, aşk ve sevginin sanal âlemde aranması, birlik ve dayanışmanın sıkça vurgulanması, çalışkanlık ve üretimin her fırsatta teşvik edilmesi, cehalet ve bağınazlığa geçit verilmemesi gündemin baş sıralarındadır.

Çevre ve doğanın hızla tahrip edilmesi, yaşanan kaza, felaket ve olaylardan ders ve ibret alınmaması, insanlar arasında dürüstlük ve güvenin kaybolması, edep ve hayânın boyut değiştirmesi, evlilik ve ailenin yozlaşması, gıybet ve dedikodunun revaçta olması günümüzün en çok tartışılan gündem konularıdır. Helal ve haram hassasiyetinin kaybolması, kul hakkının örselenmesi, insanların hadsiz ve haksız davranması, hırs ve tamahkârlığın artması, israf ve tasarruf konusunda yeterince önlem alınmaması, konuşma adabının kaybolması, her şeyin medya aracılığıyla afişe edilip ortalığa saçılması, gurur ve kibrin yaygınlaşması, sevgi ve merhametin yok olması, zararlı alışkanlıkların her geçen gün artması, vatan ve bayrağa saldırıların hiç bitmemesi geçmişten günümüze değişmeyen gündemler olarak yerini almıştır.

"Toplumsal fayda" anlayışına sahip Türk halkı "ahlaklı insan" ve "ideal toplum" kaygısıyla didaktik temalı tür ve biçimlere yoğun bir ilgi göstererek modern çağda da "ideal insan" arayışını sürdürmüştür. Yeni insan tipi ile günümüzde kastedilen "ideal insan", sahip olduğu ve olması gerek niteliklerle günümüzün aranan insan tipidir. İdeal insanın dinî ve tasavvufî açıdan birtakım donanımlara sahip olması gerektiği, bireysel ve toplumsal bazı yeterlilikleri edinmesinin temel ihtiyaç olduğu,

genel ahlak prensipleri açısından hassas olması lazım geldiği günümüzün de ideal insan anlayışının değişmeyen temel değerleri arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A. B. (2002). "Begim" Âşık Temel Turabî. Bursa: Mir Ofset.
- Arı, B. (2013). Adana Âşıklık Geleneğinde Bir Alevi Âşık: Hacı Ali Şen'in Şiirlerinde Nasihat, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 68.
- Arısoy, M. S. (1985). *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Artun, E. (1996). *Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve Âşık Feymânî*. Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Artun, E. (2011). *Türk Halk Edebiyatına Giriş, Edebiyat Tarihi / Metinler*. Adana: Karahan Kitabevi, 6. Baskı.
- Aslan, A. (2016). *Âşık Şeref Taşlıova'nın Şiirlerindeki Değer Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Atalay, H. (2019). *Âşık Mevlüt Mertoğlu'nun Şiirlerinde Tema ve Değerler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2007). *Halk Şiirimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bakiler, Y. B. (1986). *Âşık Veysel, Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). *Âşık Kimdir, Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.4.
- Batur, S. (2005). *Halk Şiiri-Seçmeceler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Birgören, H. (2018). *Âşık Dertli Divanı*. Ankara: Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Cunbur, M. (1985). *Karacaoğlan*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Cunbur, M. (2008). *Karacaoğlan*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı.
- Çağrı, M. (1989). Ahlak. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2.
- Çağrı, M. (2008). Sabır. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35.
- Çiftlikçi, R. (2000). *Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür: Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri I-II*. Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1949). *Yusufelili Huzurî, Hayatı-Şahsiyeti-Şiirleri*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Doğan, F. (2023). *Türk Saz (Âşık) Şiirinde Nasihat*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Düzgün, D. (1997). *Âşık Yaşar Reyhanî, Hayatı-Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Erkal, A. (2007). *Âşık Sümmânî*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Erkal, A. (2014). *Erzurumlu Emrah Divanı*, Ankara: Birleşik Yayınları.
- Genç, İ. (2007). *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi-Giriş*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Görkem, İ. (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu*, İstanbul: E Yayınları.
- İyiyol, F. (2010). *Boşnak Halk Kültüründe Türk Tekke-Tasavvuf Geleneğinin İzleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kabaklı, A. (2008). *Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2. Baskı.
- Kafkasyalı, A. (1998). *Âşık Murat Çobanoğlu, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Kişisel Yayın.

- Kaplan, M. (1985). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3-Tip Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karadeniz, A. (2006). *Âşık Şeref Taşlıova'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Kasır, H. A. (1984). *Seyrânî*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Kaya, D. (1988). *Âşık Veysel'in Şiirlerinde Kafiye Yapısı Âşık Veysel Selam Olsun Kucak Kucak*. (Haz.). Kutlu Özen. Sivas.
- Kaya, D. (1994). *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- Kılıç, M. Z. (2012). *Âşık Gamgüder (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Korkmaz, Ö. (2020). *19. Yüzyıl Âşık Edebiyatında İdeal İnsanın Tutum ve Davranışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köprülü, M. F. (1985). *Saz Şairleri I-V*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurtoğlu, F. S. (2017). *Âşık Veysel'in Şiirlerini Değer Eğitimi Açısından Okumak. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 83.
- Kürkcüoğlu, S., & Akbıyık, A. (2011). *Şanlıurfalı Saz ve Söz Ustası Kısaslı Âşık Sefai (Mehmet Acet)*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 1. Baskı.
- MEB Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3 (1995). Ankara: MEB Yayınları.
- MEB Örnekleriyle Türkçe Sözlük 2 (1996). Ankara: MEB Yayınları.
- Oğuzcan, Ü. Y. (2001). *Dostlar Beni Hatırlasın (Âşık Veysel-Hayatı ve Bütün Şiirleri)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Olguner, F. (1994), Eflâtun, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul: TDV Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş, C.VI*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, A. (2010). *Âşık Ruhsâtî, İstanbul: Sivas Platformu Yayınları*.
- Özer Yürük, D. (2019). *Âşık Murat Çobanoğlu'nun On Birli Hece Ölçüsü ile Yazılan Şiirlerindeki Değerler Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Parlak, E. (2019). *Garip Bülbül Neşet Ertaş, Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi, 2. Cilt.
- Sakaoğlu, S. (1987). *Senin Aşkınla: Kadırlılı Âşık Halil Karabulut*. Konya: Nur Matbaası.
- Sakaoğlu, S. (2004). *Karaca Oğlan*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sever, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Tikdemir, H. (2023). *Âşık Şiirinde Din: Âşık Murat Çobanoğlu Örneği. Kesit Akademi Dergisi*, 9(36),
- Topcu, A. (2013). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği Bağlamında Zikri Aliyar'ın Şiir Dünyası Üzerine Kuramsal İncelemeler*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Ülgen, E. (2007). *Şemsi Yastıman Hayatı ve Eserleri*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.

Y.Y. (1993). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*. İstanbul: TÜRDAV Yayınları.

Yazıcı, T. (1994). *Derviş, İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C.9.

Yener, C. (1973). *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Bateş Yayınları.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayınları, 12. Baskı.

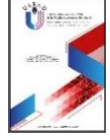
Yorgancı, O. (2013). *Dadaloğlu*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Var oluşundan beri idealin izini süren insanoğlu, idealleri uğruna mücadele eden sosyal bir varlıktır. İdeali arama tutkusu, her toplumun yaşamında farklı bir şekilde tezahür eder. Türk toplumunda da ideali bulma ve ideal insan tipini oluşturma arzusu günümüze kadar farklı arayışlarla devam edegelmiştir. Gelenekten güç ve ilham alan "ideal insan" tipi çağa, coğrafyaya ve şartlara göre değişkenlik gösterse de Türk kültüründe "alp tipi", "gazi tipi", "veli tipi", "bilge tipi", "derviş tipi", "âşık tipi" ve günümüzde "yeni insan tipi"ne dönüşerek ideal arayışını her dönem devam ettirmiştir. Çalışmanın amacı, âşıkların saz ve söz aracılığıyla betimledikleri ideal insan tipinin temel özelliklerini belirlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniğinin kullanıldığı araştırma kapsamında âşıklar, ideal insanda bulunan veya bulunması gereken erdem ve meziyetler ile bulunmaması gereken tavır, davranış ve tutumları şiirlerde işlemiş; dinî-tasavvufi, genel ahlak, bireysel ve toplumsal hayat bağlamında oluşan gözlem ve düşüncelerini paylaşmışlardır. Âşıkların şiirlerinde dinî-tasavvufî bağlamda ideal insandan beklenen tutum, davranış ve düşünceleri şöyle tespit edilmiştir: Allah'a iman ve itaat eder, O'na güvenir, O'ndan yardım dilerler. Peygamber sevgisi her daim dilinde ve kalplerindedir. Allah bir, Peygamber hak, Kur'an son ilahi kitaptır. İslam'ın imanî ve itikadî konularında hassaslardır. Dünya ve ahiret dengesini gözetir; ömrün sınırlı, dünyanın fani olduğunun bilincindedirler. Helal ve harama dikkat eder, kul hakkına girmezler. Sabır ve şükür sahibidir, kadere ve kazaya inanırlar. Nefsini ibadet ve riyazetle terbiye eder, tefekkür ve tevekkül hayatlarının merkezindedir. Âşıkların şiirlerinde genel ahlak bağlamında ideal insanın tespit edilen tutum, davranış ve düşünceleri şöyle özetlenebilir: Edep ve hayâ sahibidir, doğruluk ve dürüstlük, vefa ve sadakat önemli değerleridir. Kibir ve gururdan, hırs ve tamahtan uzak durur, yalandan ve cimrilikten kaçınırlar. Dedikodu yapmaz, sır saklamasını bilirler. Emindir ve emanete sahip çıkarlar. Adalet ve liyakat sahibi, tatlı dil ve güler yüzlüdürler. Yardımseverdir, kanaatkârdır, nezaket ve zarafet sahibidir. Haddini ve kendini bilir, şefkatli ve merhametlidir. Âşıkların şiirlerinde bireysel ve toplumsal hayat bağlamında betimledikleri ideal insanın özellikleri şöyle ifade edilebilir: Birlik ve beraberliğe önem verir; vatan, bayrak, millet, dil, din kutsaldır. Cömerttir ancak müsrif değildir. Yiğittir ve cesaret sahibidir. Arkadaş ve dost canlısıdır, çalışkandır, tüketmeyi değil üretmeyi teşvik eder. Evlilik ve aile kurumları kutsaldır. Eğitim ve okula değer verir, cehalet ve ataletle mücadele ederler. Toplumsal kültürün oluşmasında ve geleceğe aktarılmasında söz konusu edilen "ideal insan" tipi toplumun gelecekte var olmasının da bir güvencesi olarak görülmüştür. Âşıkların şiirlerinde ideal insan bağlamında konu ettiği nasihat konuları, Türk milletinin örf, anane, töre, gelenek, kültür, din ve medeniyet anlayışlarıyla bağlantılı olarak değerlendirildiğinde geçmişin bütün hassasiyetlerinin günümüzde geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Gelişen sanayiye, üstün teknolojiye, artan refaha, hızlı ulaşım ve iletişim olanaklarına karşın günümüzde hâlâ özel kuruluşlarla kamu kurumlarında adalet ve liyakatin sorun olarak konuşuluyor olması en büyük eleştirilerin başında gelir. Aynı apartmanda, mahallede, iş yerinde veya şehirde yüzlerce, binlerce, milyonlarca insanın yaşamasına rağmen ahde vefa ve sadakatin, hoşgörü ve nezaketin yokluğu, sohbetlerin baş konusudur. Sınırsız imkânlara rağmen sınırlı bir güce sahip insanın kutsal değerlerini ihmal etmesi çağın hastalıkları arasındadır. Gerçek arkadaşlık ve dostlukların kaybolması, asalet ve marifetin yozlaşması, aşk ve sevginin sanal âlemde aranması, birlik ve dayanışmanın sıkça vurgulanması, çalışkanlık ve üretimin her fırsatta teşvik edilmesi, cehalet ve bağınazlığa geçit verilmemesi gündemin baş sıralarındadır. Çevre ve doğanın

hızla tahrip edilmesi, yaşanan kaza, felaket ve olaylardan ders ve ibret alınmaması, insanlar arasında dürüstlük ve güvenin kaybolması, edep ve hayânın boyut değiştirmesi, evlilik ve ailenin yozlaşması, gıybet ve dedikodunun revaçta olması günümüzün en çok tartışılan gündem konularıdır. Helal ve haram hassasiyetinin kaybolması, kul hakkının örselenmesi, insanların hadsiz ve haksız davranması, hırs ve tamahkârlığın artması, israf ve tasarruf konusunda yeterince önlem alınmaması, konuşma adabının kaybolması, her şeyin medya aracılığıyla afişe edilip ortalığa saçılması, gurur ve kibrin yaygınlaşması, sevgi ve merhametin yok olması, zararlı alışkanlıkların her geçen gün artması, vatan ve bayrağa saldırıların hiç bitmemesi geçmişten günümüze değişmeyen gündemler olarak yerini almıştır. "Toplumsal fayda" anlayışına sahip Türk halkı "ahlaklı insan" ve "ideal toplum" kaygısıyla didaktik temalı tür ve biçimlere yoğun bir ilgi göstererek modern çağda da "ideal insan" arayışını sürdürmüştür. İdeal insanın dinî ve tasavvufî açıdan birtakım donanımlara sahip olması gerektiği, bireysel ve toplumsal bazı yeterlilikleri edinmesinin temel ihtiyaç olduğu, genel ahlak prensipleri açısından hassas olması lazım geldiği günümüzün de ideal insan anlayışının değişmeyen temel değerleri arasında yer almaktadır.

EXTENDED ABSTRACT: Human beings, who have been in pursuit of ideals since the beginning of their existence, are social beings who struggle for their ideals. The desire to seek the ideal manifests itself differently in the life of each society. In Turkish society, the desire to find the ideal and create the ideal human type has continued with different searches until today. Although the "ideal human" type, which draws strength and inspiration from tradition, varies according to the era, geography and conditions, the search for the ideal has continued in every period by transforming into "alp type", "veteran type", "veli type", "wise type", "dervish type", "minstrel type" and today "new human type" in Turkish culture. The aim of the study is to determine the basic characteristics of the ideal human type that âşiks describe through saz and lyrics. Within the scope of the research, in which the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used, the virtues and virtues that are or should be found in the ideal person and the attitudes, behaviors and attitudes that should not be found in the ideal person were processed in poems; they shared their observations and thoughts in the context of religious-mystical, general morality, individual and social life. The attitudes, behaviors and thoughts expected from the ideal person in the religious-sufistic context in the poems of minstrels were determined as follows: They believe in and obey Allah, trust Him and ask for His help. The love of the Prophet is always on their tongues and in their hearts. Allah is one, the Prophet is true and the Qur'an is the last divine book. They are sensitive about the faith and beliefs of Islam. They observe the balance between the world and the hereafter; they are aware that life is limited and the world is mortal. They pay attention to halal and haram and do not violate the rights of servants. They have patience and gratitude and believe in fate and accident. They discipline their nafs through worship and asceticism, and contemplation and tawakkul are at the center of their lives. The attitudes, behaviors and thoughts of the ideal person in the context of general morality in the poems of minstrels can be summarized as follows: They have decency and honor, truthfulness and honesty, loyalty and fidelity are important values. They stay away from arrogance and pride, greed and avarice, and avoid lying and stinginess. They do not gossip and know how to keep secrets. They are trustworthy and protect the trust. They are fair and meritorious, sweet-tongued and smiling. They are benevolent, self-reliant, and have courtesy and grace. They know their limits and know themselves, are compassionate and merciful. The characteristics of the ideal person depicted by ashiks in their poems in the context of individual and social life can be expressed as follows: He gives importance to unity and solidarity; homeland, flag, nation, language and religion are sacred. He is generous but not wasteful. He is brave and courageous. He is friendly, hardworking and encourages production rather than consumption. Marriage and family institutions are sacred. They value education and schooling and fight against ignorance and inertia. The "ideal human" type, which is mentioned in the formation and transfer of social culture to the future, is seen as a guarantee of the future existence of the society. When the subjects of advice given by ashiks in their poems in the context of the ideal human being are evaluated in connection with the Turkish nation's customs, traditions, traditions, traditions, culture,

religion and civilization, it is possible to say that all the sensitivities of the past are valid today. One of the biggest criticisms is that despite the developing industry, advanced technology, increasing prosperity, fast transportation and communication opportunities, justice and merit are still discussed as a problem in private and public institutions. Despite the fact that hundreds, thousands, millions of people live in the same apartment, neighborhood, workplace or city, the absence of loyalty, tolerance and kindness is the main topic of conversation. The neglect of sacred values by people with limited power despite unlimited opportunities is among the diseases of the age. The loss of true friendship and camaraderie, the degeneration of nobility and ingenuity, the search for love and affection in the virtual world, the frequent emphasis on unity and solidarity, the encouragement of hard work and production at every opportunity, and the prevention of ignorance and bigotry are at the top of the agenda. The rapid destruction of the environment and nature, the failure to take lessons and lessons from accidents, disasters and events, the loss of honesty and trust among people, the change in decency and honor, the degeneration of marriage and family, the popularity of backbiting and gossip are the most discussed agenda topics of today. The loss of the sensitivity of halal and haram, the violation of the right of servant, people behaving improperly and unfairly, the increase in greed and avarice, not taking enough precautions about waste and savings, the loss of speech etiquette, the fact that school and education are still among the priorities, everything is exposed and spread out through the media, the spread of pride and arrogance, the disappearance of love and compassion, the increase in harmful habits day by day, and the never-ending attacks on the homeland and flag have taken their place as unchanging agendas from past to present. The Turkish people, who have an understanding of "social benefit", have shown an intense interest in didactic themed genres and forms with the concern for "moral human beings" and "ideal society", and have continued their search for the "ideal human being" in the modern era. The fact that the ideal human being should possess certain religious and mystical qualifications, that it is a basic need for him to acquire certain individual and social competencies, and that he should be sensitive in terms of general moral principles are among the unchanging basic values of today's understanding of the ideal human being.

KİTAP İNCELEMESİ: DAG NIKOLAUS HASSE, AVRUPALI NEDİR?
BOOK REVIEW: DAG NIKOLAUS HASSE, WHAT IS A EUROPEAN?

Fatma TOMBAK

Dr. Öğretim Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, AİİT Bölümü,
Aydın/Türkiye.
Lecturer, Aydın Adnan Menderes University, Rectorate, Department of Atatürk's
Principles and Revolutions,
Aydın/Türkiye.

fatma.tombak@adu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2439-0173

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1496706

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 06.06.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.07.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Tombak, F. (2024). Kitap
İncelemesi: Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir?. *USBAD Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 234-243.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: 15. yüzyılın son döneminde Fransa ve Habsburg İmparatorluğu arasında İtalya'ya hâkim olma amacı bir asır boyunca devam etmiş ve 16. yüzyıl Avrupa siyasetine damgasını vurmuştur. 17. yüzyılda ise Orta Avrupa'yı bir savaş alanı haline getiren 30 Yıl Savaşları yaşanmıştır. 19. yüzyıl başlarında ise Fransız İmparatoru Napoleon Bonapart'ın seferleri, savaşı tüm Avrupa'yı kapsayan bir fenomene dönüştürmüştür. 20. yüzyılda yaşanan ve ilki dört yıl sürüp büyük yıkıma neden olan savaş ve ikincisi ilkinden daha geniş, çok daha şiddetli ve çok daha ölümcül bir savaş olan İkinci Dünya Savaşı başlamış; altı yıl boyunca milyonlarca insan ölmüş, onlarca şehir yerle bir olmuştur. Avrupa'da tarihte yaşanan her savaş, barışa duyulan özlemi arttırmış ve kıta üzerinde sonsuz bir barış sağlanması fikrini daima savaş fikri ile beraber yaşatmıştır. Avrupa, Avrupa fikri ve tipik Avrupalının özellikleri üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Özellikle yaşanan iki büyük dünya savaşından sonra Avrupa Birliği kurma ideali -savaşmamak gayesi- 20. yüzyıl Avrupası'nın en büyük hedefi olmuştur. Bu hedefe ulaşılarak Avrupa Birliği kurulmuştur. Bu siyasal birlik, günümüzde giderek sınırları genişleyen bir yapı durumuna gelmiştir. Peki kurulan Avrupa Birliği'nin geleceği ne olacaktır? Avrupalı kimdir ve hangi özelliklere sahiptir? Tipik bir ortak Avrupa kültürü var mıdır? Avrupa'nın coğrafi sınırları nerede bitmektedir? vb. sorular hâlâ Avrupa'da birçok insanın kafa yorduğu sorulardır. Bu çalışmada, Dag Nikolaus Hasse tarafından kaleme alınan "Avrupalı nedir?" adlı eser incelenmiştir. Eserde Avrupa fikri, tipik Avrupalının özellikleri ve Avrupa'nın geleceğine odaklanma düşüncesi kritik edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kitap incelemesi, Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir?, Avrupa'nın Geleceği

Abstract: The aim of dominating Italy between France and the Habsburg Empire in the last period of the 15th century continued for a century and left its mark on European politics in the 16th century. In the 17th century, the 30 Years' War took place, which turned Central Europe into a battlefield. In the early 19th century, the campaigns of French Emperor Napoleon Bonaparte turned the war into a phenomenon that covered all of Europe. The war that took place in the 20th century, the first of which lasted four years and caused great destruction, and the second World War, which was a larger, much more violent and much more deadly war than the first, started; Over the course of six years, millions of people died and dozens of cities were destroyed. Every war in history in Europe increased the longing for peace and kept the idea of eternal peace on the continent alive together with the idea of war. There is a large literature on Europe, the idea of Europe and the characteristics of the typical European. Especially after the two great world wars, the ideal of establishing the European Union - the aim of not going to war - became the biggest goal of 20th century Europe. It was the biggest target of 20th century Europe. This goal was achieved, and the European Union was established. Today, this political union has become a structure whose borders are gradually expanding. So what will be the future of the established European Union? Who is a European and what characteristics do they have? Is there a typical common European culture? Where do Europe's geographical borders end? etc. These are questions that many people in Europe still ponder. In this study, "What is a European?" written by Dag Nikolaus Hasse the work has been examined. In the work, the idea of Europe, the characteristics of the typical European and the idea of focusing on the future of Europe are criticized.

Key Words: Book review, Dag Nikolaus Hasse, What is a European?, The Future of Europe

Eserin Künyesi

Dag Nikolaus Hasse, Avrupalı Nedir? (Sömürgeci ve Romantik Düşünce Biçimlerinin Üstesinden Gelmek), Çev. Selahattin Akti, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul 2024. ISBN: 978-625-6385-96-2

Giriş

Avrupa kültürü ve Avrupa fikrini oluşturan ve bir arada tutan fikirler, değerler ve tanımlar üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Pek çok girişim de tek bir Avrupa, tek bir Avrupa kültürü kurma düşüncesiyle Avrupa tarihinde yer almıştır. Avrupa Birliği de bunun en somut örneğini oluşturmaktadır. Bu siyasal birlik, günümüzde giderek sınırları genişleyen bir yapı durumuna gelmiştir. Ancak özünde coğrafi sınırlar, kültürel sınırlar olarak Avrupa nerede bitmektedir? Avrupalı kimdir, hangi özelliklere sahiptir? Ortak bir Avrupa kültürü yaratılabilmiş midir? Böyle bir kültür oluşmuş/oluşturulmuş ise özellikleri nelerdir? Bu gibi sorular felsefeciler, siyaset bilimciler, kültür tarihçileri tarafından temel araştırma konuları arasında yer almıştır ve yer almaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, Dag Nikolaus Hasse tarafından kaleme alınan eserde Avrupa fikri, tipik Avrupalının özellikleri ve Avrupa'nın geleceğine odaklanan düşüncesi kritik edilmiştir.

Eserin Genel Özellikleri

Eser, karton kapakla kitap kâğıdında 12.5 x 19.5 cm ebatlarında yayımlanmıştır. Kitabın sayfa sayısı 112'dir. Kitap, giriş ile başlamaktadır. Eserde ön söz bulunmamaktadır. Çalışma dört bölüm olarak tasarlanmıştır.

Giriş kısmında (Hasse, 2024: 7-12) Orta Çağ Avrupası ve coğrafyası hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. I. Bölümde "Dekolonizasyon" başlığı altında (Hasse, 2024: 13-30) Avrupa kültürü, Avrupa ruhu ve Aydınlanma Dönemi'nde ortaya çıkan Avrupalılık kavramı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca "Aydınlanmacı Avrupa Kavramı"nın sakıncaları açıklanmaktadır. II. Bölümde "Deromantizasyon" başlığı altında (Hasse, 2024: 31-62) Yunan ve Roma kültürlerinin Avrupa kavramına ve kuramına ne kadar katkı sunduğu ya da ne kadar Avrupalı olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "Orta Çağ Avrupası'nın bir Hristiyan kıtası mı?" olduğu sorusuna da odaklanan yazar, romantik Avrupa kavramının tehlikelerini yorumlamaktadır. III. Bölümde ise "Tipik Avrupalı Olan Nedir?" başlığı altında (Hasse, 2024: 63-84) bu konuda yapılan üç çalışma kritik edilerek bu denemelerin zayıf noktaları belirtilmiş ve örneklerle, sorularla konu irdelenmiştir. Bu bölümün son alt başlığında ise Avrupa'yı açık düşünmenin üç yolu önerilmiştir. "Avrupalılık nedir?" sorusuna yanıt arayan yazar, sorularla ve örneklerle üç önermeyi yorumlamakta ve açıklamaktadır. Kitabın son bölümü olan IV. Bölümde "Çok Halklı Şehirler: Geleceğin Avrupası" başlığı altında (Hasse, 2024: 85-100) yanlış düşünce kalıpları sorgulanarak açık uçlu bir şekilde Avrupa'yı düşünmenin gerekliliği açıklanmaktadır. Çok çeşitli nedenlerle çok halklı olan Avrupa şehirlerinin yan yana yaşama kültürüne sahip bireylerden, çok kültürlü Avrupa halklarına dair bilgi ve analizler bu bölümde yer almaktadır. Yazar, siyasî yükümlülüklerle Avrupa fikrine

bağlılığı sağlanan bireylerin duygusal olmayan ama rasyonel olarak bir arada yaşama kültürünü geliştirebileceklerini ifade etmektedir. "Neden açık düşünülmüş bir Avrupa geleceğe hazırdır?" sorusuna üç nedenle cevap veren yazar, bu açıklamalarla eserini tamamlamaktadır.

Çalışmanın türü, denemedir. Sonuç ve dizin kısımları çalışmada yer almamaktadır. Çalışma kendine özgü bir kaynakça sunuşu ile devam etmiş ve son olarak "Teşekkür" kısmı ile son bulmuştur. Ayrıca çalışmada dört tane de Avrupa kıtası ile ilgili coğrafya haritası bulunmaktadır.

Yazara Dair

Alman Oryantalist ve Felsefe Tarihçisi olan yazar Hasse, 1969 yılında Bremen'de (Almanya) doğmuştur. Göttingen Üniversitesinden Orta Çağ ve Rönesans Latin Felsefesi ve Arap Çalışmaları alanında yüksek lisansını ve İngiltere'deki Londra Üniversitesi'ne bağlı Warburg Enstitüsünde doktorasını tamamlamıştır. Hasse, 2010 yılından bu yana Almanya'daki Würzburg Üniversitesinde Felsefe Profesörü olarak çalışmaktadır. Orta Çağ düşüncesi ve bilimi, Arapça felsefenin Latin dünyasındaki etkisi gibi alanlarda önemli çalışmaları bulunan akademisyen; çalışmalarıyla Almanya'nın en önemli ödüllerinden biri olan Leibniz-Preis'i almıştır. 2016 yılında yayımlanan "Success and Suppression: Arabic Sciences and Philosophy in the Renaissance" adlı eseriyle Şeyh Zayed kitap ödülünü kazanmıştır (Filiz, 2023: 44-53).

Yazarın araştırma alanları incelendiğinde ise bu alanların Arap felsefe ve bilim tarihi, Avrupa'da Arap etkisi, 12-16. yüzyıllarda Avrupa felsefe ve bilim tarihi ve Orta çağ Latin edebiyatı olduğu görülmektedir.

Eserin İçeriği ve Analizi

Eserin yazarı Hasse; bir felsefeci ve oryantalist olarak sorular sorarak ve bu sorulara cevaplar vererek; doğu-batı kültürlerini, geçmiş, günümüz ve gelecek açısından Avrupa'yı ve Avrupa kültürünü incelemiştir.

Anlatım yönünden gayet akıcı bir anlatıma sahip kitap, açık ve sade bir dille yazılmıştır. Bu çalışmada eserin Türkçe baskısı ele alınmıştır. Okuyucu açısından incelendiğinde anlatım ve yazımı ile çevirisi de başarılı olduğu görülmektedir. Yazarın üslubuna bakıldığında felsefeci olmanın getirdiği bir özellikle yazar, çalışmasında hep sorular sormakta ve bunlara cevaplar vermektedir. Eser didaktik ve akademik üslupla hazırlanmıştır. Deneme türünde yazıldığı için atıf sistemi ve dipnot neredeyse hiç kullanılmamıştır.

Eser; genel olarak Avrupa fikrinin ortaya çıkışını belirtmekte, Avrupa'yı kültürel olarak algılayan, sınırlayan düşünceleri analiz etmekte ve yorumlamaktadır. Yazar, özellikle bir bölümde Aydınlanma dönemindeki tarih düşüncesi ve romantik tarih anlayışı üzerinde durmaktadır.

Yazar Avrupa fikrinin "Aydınlanma Dönemi'yle" başladığını belirtmekte, bu noktada Avrupa fikrinin ortaya çıkışında sömürgeleştirmenin önemli bir başlangıç olduğunu ifade etmektedir (Hasse, 2024: 14-26). Aydınlanma kuramcılarında

bakıldığında bu dönemde Avrupa fikrinin oluşmaya başladığı görülmekte, Avrupa'yı ticaret ve örflerin yayılması açısından sivil toplumun gerekli olduğu bir devletler sistemi olarak icat ettikleri anlaşılmaktadır (Pagden, 2010: 87). Coğrafi keşiflerin etkisi ile büyük değişim ve dönüşüm yaşayan Avrupa'da insanlar özellikle Aydınlanma Dönemi ile kendini Avrupalı olarak üstün görmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Avrupa'nın diğer kıtalar, kültürler ile kendini ayrı tutmaya başladığı görülmektedir. Bilindiği gibi Metternich'e göre "Asya", Viyana'nın doğu kapısından başlıyordu. Ancak Avrupa ya da Avrupalı olmak için gerçek ayırım *coğrafyanın sınırlarında değildi*. Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi "Gerçek ayırım, hissedilen üstünlük duygusu ile hissettirilen aşağılık duygusu arasındaydı." (Hobsbawm, 2009: 274).

Ancak bu yargıların kırılması, sömürgeci ve romantik Avrupa algısından ya da kuramından vazgeçilmesi talebiyle okuyucusunun karşısına çıkan yazar, önemli bir çaba içerisinde girmiştir. Yazar, "açık uçlu bir Avrupa kavramını teşvik ediyor. Avrupa hakkında farklı bir şekilde konuşan sesleri duyulabilir kılmak için çabalıyor." (Hasse, 2024: 8).

Bu eserde yazar tarafından önerilen Avrupa kavramı benimsendiğinde, kıtada daha fazla insana manevî bir yuva sunmakta ve komşu kıtalara geleceğin ortak bir biçimde şekillendirilmesine temel oluşturabilecek ilgi ve saygıyı gösteren bir düşünce kültürü oluşması hedeflenmektedir. Böyle bir Avrupa kavramının kazanımı yazar tarafından ifade edildiği şekli ile Avrupa'ya "çeşitlilik içinde birleşmiş Avrupa için bir model olarak" hizmet edebilir (Hasse, 2024: 8).

Yazara göre Aydınlanma döneminin getirdiği ruh yapısı Avrupa dışında bir kıtada yoktur ve bunu sağlayan alt yapı ise Avrupa'nın geçmişindeki kendine özgü sömürge anlayışıdır (Hasse, 2024: 26) ki bu düşünce kabul edildiğinde Avrupa kültürü varsa o zaman Avrupa dışındaki kıtalarda bu kültür benimsenemez. Bu nedenle bu fikre karşı yazar haklı olarak şu soruyu sormaktadır: Avrupalı fikri ırkçı bir söyleme oturmaz mı? Aynı zamanda teknoloji ve bilim olarak bakıldığında Japonya ve diğer bazı batılı olmayan devletlerin gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler haline geldiği görülmektedir. Bu nedenle Avrupa ve Avrupalı fikirlerini ırkçılıktan arındırmak gerektiğini yazar vurgulamaktadır. Başka bir deyişle yalnızca Avrupa'ya özgü faktörler arama alışkanlığından vazgeçmek gerekmektedir (Hobsbawm, 2009: 279). Bunun sonucu olarak yazar, Aydınlanma Dönemi'nde Avrupa'nın Avrupalılaşmasının Doğu'yu oryantalize etmesiyle paralellik arz ettiğini belirtir ve bu ayrımcı fikirden de Avrupa'nın kurtulması gerektiğini ifade etmektedir. Batı-Orient/Doğu şeklinde gelişen bu dışlayıcı düşüncenin günümüzde yazarın da ifade ettiği gibi "bizi şekillendirmesine izin vermemeliyiz. Avrupa kavramı acilen sömürgeleştirilmelidir (Dekolonize edilmelidir)" (Hasse, 2024: 29). Böylece ırkçı, üstün, dışlayıcı ve sömürgeci Avrupa fikrinden uzaklaşılması Avrupa'nın geleceği açısından daha faydalı olacağı okuyucuya anlatılmak istenmiştir.

Aynı şekilde yazar, Avrupa'nın kültür kökenlerinin de sadece Roma ve Yunan kültüründe aranmasının ve sınırlandırılmasının yanlışlığına dikkat çekmektedir. Onun ifadesiyle: "Her şey Yunanlılarla başladı, cümlesi Aydınlanma Dönemi

sömürgeci, kibirli düşünmenin bu dönemdeki muadilidir" (Hasse, 2024: 36). Geleneksel düşünce biçimlerinin yıkılması gerektiği üzerine yoğunlaşan deneme, bu nedenle Avrupa ile ilgili farklı bir yol izlemektedir: "Geleceği şekillendirmek için geçmişin fikir ve geleneklerinden en iyilerini özgürce seçebilecek ideal bir durumdaymışız gibi, Avrupa'nın fikir tarihinden istediğimizi seçip alabilirmişiz gibi fikirlere doğrudan erişimi seçer" (Hasse, 2024: 61). Buradan hareketle "Peki ama sömürgeci ve romantik klişelere veda edersek hala tipik Avrupalı olan ne olacaktır, ne kalacaktır?" gibi sorulardan "Tipik Avrupalı kimdir?" sorusuna geçen yazar üçüncü bölümde anahtar kavramlarla başlayarak Avrupalı kimliği üzerine yakın dönemde yazılan üç çalışmayı kritik ederek onların olumlu ve olumsuz yanlarını yorumlar (Hasse, 2024: 62-76). Daha sonra partizan, dışlayıcı, kibirli, çarpıtılan kültürel Avrupa kavramlarının sıkıntılı düşünceler olduğunun altını çizer ve "artık bunlara veda etmeliyiz" önerisinde bulunur. (Hasse, 2024: 71).

Bundan sonra yazar, "Avrupa'yı Açık Düşünmenin Üç Yolu" başlığı ile "Avrupalılık nedir?" sorusuna cevap vermek için bir denemede bulunur: "Sömürgeci ve romantik düşünce biçimlerine bulaşmadan Avrupa hakkında en az 3 şekilde konuşulabilir" (Hasse, 2024: 77-84).

Son bölüm olan "Çok Halklı Şehirler: Geleceğin Avrupası" başlığında ise "O halde Avrupa'yı açık bir şekilde düşünmek Avrupa'yı ve kültürünü neyin oluşturduğu hakkında artık konuşamayacağımız anlamına gelmiyor." diyerek "Avrupa'yı bir arada tutan şey, kültürüdür cümlesi bir temennidir ama gerçek değildir" (Hasse, 2024: 85) yorumu ile çok kültürlü, çok halklı şehirleri ile yazar, yan yana yaşama olgunluğuna sahip bir Avrupa gerçeğine kapı aralıyor. Aynı zamanda ulusçuluk fikrinin sona erdiğini vurgulayan yazar "Aradan geçen zamanda milliyetçilik gerçeklik tarafından tasfiye edildi. Avrupa'daki tüm büyük şehirler çok halklı şehirlerdir" (Hasse, 2024: 85) diyerek, Avrupa halklarını bir arada tutan/tutması gereken şeyin siyasî yükümlülükler olduğuna dikkat çekmekte ve "yan yana yaşam" kültürünün güçlendirilmesini önermektedir (Hasse, 2024: 94-96). Burada yazarın da vurguladığı vatandaşlık bağının başka bir deyişle "böylesi bir topluluk, vatandaşlarının göstermesi gereken yeterli sadakatten yoksun değil mi?" sorusunun cevap bulması gerekmektedir. Bu konuda fikir yürütenlerin çalışmaları incelendiğinde Pagden'in editörlüğünde hazırlanan eserde ifade edildiği gibi: "Avrupa Birliği ve gelecekteki federal bir Avrupa Birleşik Devletleri'nin iddia ettiği gibi yeni bir siyasal proje olarak kendisine dönük bir sevgi bağı üretmediği takdirde hayatta kalması mümkün değildir. Sözün özü, insanlar kendi sistemlerinden daha iyi ya da daha kötü olmayan bir sistemi mübadele etmek için kendi uluslarına ya da siyasal sistemlerine yönelik kültürel ve normatif bağlılıklarından feragat etmeye pek istekli değildir. Bu mübadeleyi ancak daha parlak bir gelecek umuduyla yapabilirler" (Pagden, 2010: 33-34). "Bu haklı ve doğru tespite Hasse'nin eserinde çözüm var mıdır?" sorusuna ise bakıldığında şu şekilde karşılık verildiği görülmektedir: "Grup sadakatini özellikle de etnik sadakati bir devletin temeli olarak ilan etmek, dışlananlar için kaçınılmaz olarak acı yaratır. Dolayısıyla devletlerin daha fazla sadakate değil, daha fazla yurttaşlık yükümlülüğü duygusuna, yani rasyonel düşünce ve kökten gelen bir güvenlik duygusuyla,

kendilerini keyfi davranışlardan koruyan, devlete bağlı hisseden daha fazla bireye ihtiyaç vardır” (Hasse, 2024: 95). Hasse’ye göre çözüm siyasî yükümlülükten geçmektedir. Nitekim günümüz siyasî tartışmalarında Avrupa Birliği’ne bağlılık duygusunun, sadakat duygusunun çok zayıf olduğundan ve Avrupa fikrine yönelik coşkuyu canlandırmak için ortak bir Avrupa kimliği, kültürü ve değerler topluluğu üzerinde düşünülmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu noktada bazıları çok umutsuz bir şekilde “Ayırt edici bir Avrupa benliği düşüncesi açıkçası bir seraptir. Tek biçimli bir Avrupa benliği düşüncesi, tek bir Avrupa parası fikrinden çok daha az umut vericidir” (Pagden, 2010: 194) gibi cevaplarla tipik Avrupalı fikrinin ve kültürünün hayal olduğu düşüncesindedir. Çünkü Avrupa en azından çoğu insan için bir bütün olarak duygusal bir grup hissi ya da kültürel bir ev duygusu yaratmayacak kadar büyük ve çeşitlidir. Bu nedenle Hasse’nin de ifade ettiği gibi “Hepsi de çok etnikli olan Avrupa’daki siyasî devletlerin ve Avrupa Birliği’nin duygusal sadakate değil, rasyonel siyasî yükümlülüğe ihtiyacı vardır” (Hasse, 2024: 96).

Bu nedenle yazarın odaklandığı nokta, ulus kavramı değil; birey, çok halklı, çok kültürlü ve yan yana yaşama kültürünü benimsemiş, siyasî yükümlülüğünün bilincinde olan vatandaşlardır. Ona göre “Avrupa’yı açık bir şekilde düşünmek özellikle terimin içi doldurulmaya çalışıldığında ulusun uğursuz bir kavram olduğunu kabul etmek anlamına da gelir. Bu, yan yana yaşayan vatandaşların grup sadakatlerinin bir devleti tehlikeye atmaması gerektiğini de idrak etmek anlamına gelir. Bir siyasî yükümlülük duygusunun gelişmesini ve bu duygunun insanları kamuda aktif rol almaya motive etmesini sağlamak için çalışmak anlamına gelir.” (Hasse, 2024: 96).

Yazar son başlığında ise “Gelecek!” kaygısına odaklanarak “Neden açık düşünülmüş bir Avrupa geleceğe hazırdır?” sorusuna “üç nedenden ötürü?” şeklinde cevaplar vererek çalışmasını bitirir. Bu üç neden hukukun üstünlüğü, diğerkâmlık gibi manevi potansiyeller ve manevi vatan kavramları olarak yazar tarafından açıklanmaktadır (Hasse, 2024: 97-100).

Son olarak yazar; Avrupa’nın sömürgeci ve kendini romantik yüceltmesi fikrinin sadece ahlâkî ve bilimsel olarak katlanılması gereken bir zorunluluk olmadığını, aynı zamanda dünyanın diğer birçok bölgesinin tanınmasını ve saygı görmesini açıkça veya örtük olarak reddettiğini de vurgulamaktadır. Bunun için tüm farklılıklara rağmen doğru yerde ve bir arada olma bilincine yönelik “tüm kültürlerin ve tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğunu kabul etmek” fikrinin belirleyici bir adım olacağını ifade etmektedir (Hasse, 2024: 99-100).

Sonuç ve Değerlendirme

Yazar Hasse’nin uzmanlık alanı ile de yakından ilgili olan bu eseri bir denemedir. Yazarın bu çalışmayla ulaşmak istediği hedef; Avrupa ve Avrupalı fikirlerini romantik ve kalıpcı sınırlarından kurtarmak, açık uçlu sorular ve düşüncelerle, çok halklı, çok kültürlü bir yapıya sahip olduğunu ve bu zenginliğin gelecek için değerlendirilmesi gerektiğinin farkına varılmasıdır.

Çalışmayı hem siyaset bilimciler/siyasetçiler hem de akademisyenler ve genel okuyucu kitlesine kadar geniş bir kitle tarafından okunması gereken bir çalışma olarak değerlendirmek mümkündür. Kendi içinde bölümleriyle, metin inşâsı ile tutarlı bir bütünlüğe sahiptir. Anlatımı sade ve akıcıdır. Çalışmanın Türkçe çevirisi değerlendirilmiş olup; çeviri, anlam ve akıcılığı bozmadan okuyucunun keyifle okuyacağı bir şekilde dilimize kazandırılmıştır.

Üslup olarak değerlendirildiğinde yazarın felsefe alanında akademisyen olması, kitabına da yansımıştır. Sorular ve analizleriyle okuyucuyu ikna etmekte başarılı olan yazar, kendine has üslubu ile bundan önceki çalışmalarında ödüller de almıştır. Kitabın taslağı ve planı incelendiğinde geçmişten günümüze Avrupa fikri ve Avrupalı kimliği üzerine önemli sorunları ve çıkmazları ele alarak soru ve cevaplarla açık uçlu düşüncelere okuyucuyu yönlendirerek ön yargıları, geleneksel düşünce yapılarını kırmaya çalışmaktadır.

Çalışmanın kaynakları incelendiğinde Orta Çağ üzerine çalışmaları olan ve oryantalist bir yazar olarak Hasse; Doğu, Batı, Yahudi, İslam ve Hristiyan dünyasından verdiği örneklerle konuya hakimiyetini göstermektedir. Hem geçmişten hem de yakın dönemden verdiği çalışma ve araştırma örnekleriyle literatür konusuna hâkim olduğunu da göstermektedir. Aynı zamanda eserin sonunda farklı bir üslupla verdiği kaynakçasında farklı eserler önererek okuyucuyu daha derin okumalar için yönlendirmektedir.

Görsel malzeme olarak kitapta dikkat çeken en önemli şey, haritaların kullanılmış olmasıdır. Çalışmada, geçmişten günümüze coğrafi ve kültürel olarak Avrupa için önemli merkezleri içeren haritalara yer verilerek okuyucunun geniş bir bakış açısıyla konuya yaklaşması sağlanmaktadır.

Yazım yanlışlarına ya da hatalarına çalışmada rastlanmamıştır. Eserin editoryal çalışmasının da titiz bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Şekil ve hacim olarak küçük ve az sayfadan oluşan eser, baskı kalitesi ve gözü yormayan kâğıt özellikleriyle okuyucunun her zaman her yerde rahat okuyabileceği bir şekilde tasarlanmıştır.

Okuyucu için sorulması gereken en önemli sorulardan biri şüphesiz kitabın tavsiye edilip edilmeyeceğidir. Edilirse "Neden bu kitabı tavsiye ediyorsunuz?" sorusu da cevaplanması gereken diğer önemli bir sorudur. Çalışma oryantalist, felsefeci bir akademisyen tarafından kaleme alınması ile Avrupa fikrine, Avrupalı fikrine ve diğer önemli nokta olan Avrupa'nın geleceğine dair kaygı, teori açısından kalıpcı, taraflı, geleneksel bakış açılarından arınmış olduğu ve reel analizlerle okuyucuyu açık uçlu sorularla düşündüren, okuyucunun eleştirel bir bakış açısıyla konuya yaklaşmasını sağladığı için hem içerik hem üslup olarak okuyucuya faydalı olacak bir eser olarak tavsiye edilmektedir. Bilhassa sosyal bilimlerde çalışma yapan bütün akademisyen ve araştırmacıların okuması gereken bir kitap olma özelliği de göstermektedir. Çünkü coğrafi, felsefi, tarihî ve sosyolojik çıkarımların sağlanmasında önemli bir altyapı sağlaması bakımından önemli bir eserdir. Ayrıca

yazar, "Astroturfing"¹ gibi manipüle edici bir üslup sergilemediği gibi bilakis açıklayıcı ve okuyucuyu düşündürücü bir anlatım tarzı ile eseri kaleme almıştır.

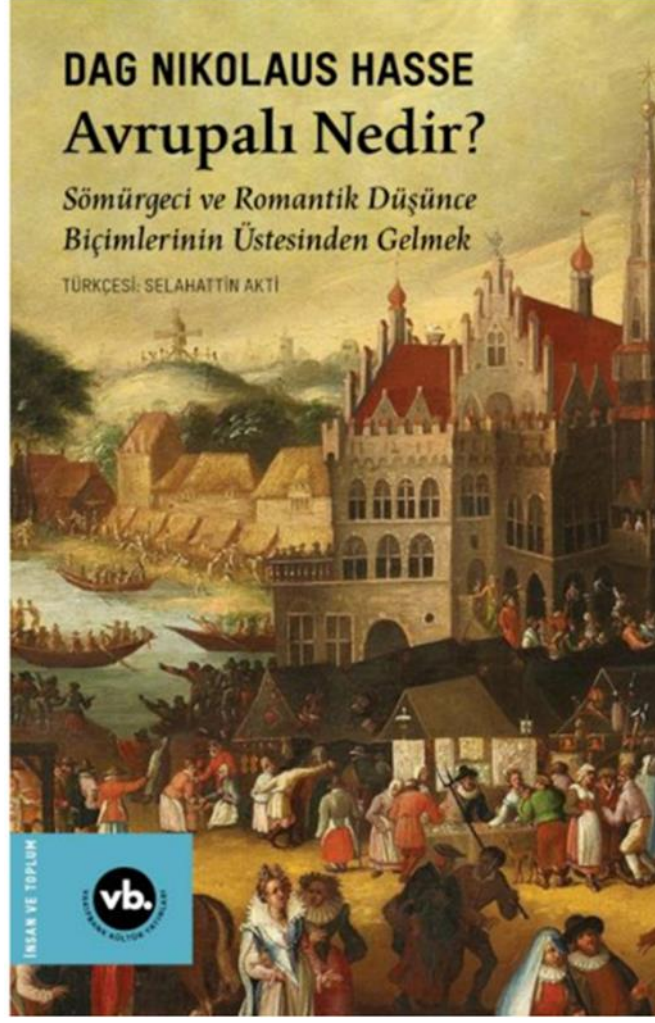
Avrupa nedir? Coğrafi ve kültürel sınırları var mıdır varsa nedir? Avrupa fikri, Avrupalı fikrini oluşturan geleneksel yanlış düşünce kalıpları nelerdir? Avrupa ve Avrupalı fikrini "üstün-aşağı" toplum ya da kıta bakışından ayrı düşünmenin getireceği faydalar nelerdir? Üstün Avrupa ya da aşağı diğer kıtalar, ulus devletler, bireyci toplumlar, çok halklı şehirler, çok kültürlü bir kıta, gelişmiş Batı, geri kalmış Doğu vb. bakış açılarına göre Avrupa'nın geleceği ne olacak?... Bu gibi sorulara cevap bekleyen okuyucular, bu kitapta beklentilerini bulacaktır. Bilindiği gibi İngiltere, Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır. "Avrupa Birliği'nin devamı ve ortak bir Avrupa vatandaşlığı mümkün mü?" sorusu birçok insanı düşündüren bir konudur.

Bu çalışmayı okumayı düşünen okuyucuya öneri olarak Hasse'nin eserini okumadan önce ya da sonra Eric Hobsbawm'ın "Tarih Üzerine" eserindeki "Avrupa'nın Tuhaf Tarihi" bölümünü okumaları tavsiye edilmektedir. Böylece iki uzmanın benzer sorulara benzer cevaplar verdiği, Hasse'nin bu sorulara biraz daha derin cevaplar aradığı görülecektir. Son tahlilde bu konuya ilgi duyanların ya da bu konuyu araştıranların düşünmesi gereken noktalardan biri Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi "Avrupa tarihi hâlâ eşsizdir ve kendine özgüdür. Bu nedenle Avrupa tarihinin yönü ne olacaktır? sorusu önemlidir ve Avrupa'nın geleceğine yeniden kafa yormak zorundayız" (2009: 279) düşüncesidir. Buna yönelik açık uçlu düşünmeyi tavsiye eden Dag Nikolaus Hasse de eserini Avrupa'nın geleceğine yönelik önemli sorulara cevap aramak için kaleme almıştır.

KAYNAKÇA

- Bağ, S. M, & Özsoy S. (2022). Suni Gündem Oluşturma Yöntemi: Astroturfing. *ISophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi*, 5(9), 1-8.
- Filiz, K. (2023). Dag Nikolaus Hasse ile Söyleşi. *Sabah Ülkesi Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, 74, 44-53.
- Hasse, D. N. (2024). *Avrupalı Nedir? (Sömürgeci ve Romantik Düşünce Biçimlerinin Üstesinden Gelmek)*. (Çev.). Selahattin Akti. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2009). *Tarih üzerine*. (Çev.). Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı. <https://www.zayedaward.ae/en/previous.editions/winners/sample.user3.aspx>. Erişim Tarihi: 01.05.2024.
- Pagden, A. (2010). *Avrupa Fikri*. (Çev.). Rahmi Ögdül & Mesut Varlık. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹ Astroturfing genellikle manipüle etmek için kullanılan bir yöntemdir. Geniş bir çerçevede "astroturfing"i insanları etkilemek şeklinde kullanılan yöntem olarak yorumlayabiliriz. "Astroturfer", ise birçok insanın aynı görüşe sahip olduğunu göstermek amacıyla harekete geçmektir. Yani ticarî veya siyasî faydalar için, genellikle ücretli yazarlar veya ideolojik olarak motive olmuş kişiler olarak tanımlamak mümkündür (Bağ & Özsoy, 2022: 1).

Kitabın Kapağı

Bu çalışma bir kitap incelemesi olduğu için veri toplanmasını gerektiren, insan ya da hayvanlarla deneysel, kliniksel vb. araştırma içermediğinden etik kurul onayı gerekmemekte ve etik ihlali bulunmamaktadır.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 15, Issue 15,
Ağustos 2024, August 2024
e issn: 2687-2641

SEFİL YAKUB'UN KISMETİ HİKÂYESİNİN MOTİF, EPİZOT YAPISI AÇISINDAN İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF THE STORY OF THE MISERABLE JAKUB'S LOTTERY
IN TERMS OF MOTIF AND EPISODE STRUCTURE

Merve Nur SEZGİN

Doktor Öğretim Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı,
Erzincan/Türkiye.

Assistant Professor, Erzincan Binali Yıldırım University,
Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education,
Department of Turkish Education,
Erzincan/Türkiye.

merve.sezgin@erzincan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2124-3821

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1410037

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26.12.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.07.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Sezgin, M. N. (2024). Sefil Yakub'un Kısmeti Hikâyesinin Motif, Epizot Yapısı Açısından İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 245-278.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Kültürün önemli parçasını oluşturan anlatmaya bağlı halk edebiyatı ürünlerinden olan halk hikâyeleri somut olmayan kültürel miras içinde yer alır. Bu nedenle, neredeyse unutulmuş ya da henüz ele alınmamış halk hikâyelerini ortaya çıkararak kültüre katkıda bulunmak büyük önem taşır. Bu yüzden bu çalışmada "Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı halk hikâyesi incelenmiştir. Bu hikâye 20 Haziran 1974 yılında Prof. Dr. Ahmet Uysal ve Prof. Dr. Warren S. Walker tarafından derlenmiştir. Hikâyenin orijinali Texas Tech University "Archive of Turkish Oral Narrative" bölümünden temin edilerek hikâye İngilizceden Türkçeye aktarılmıştır. "Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı halk hikâyesinin konusu aşktır. Bu hikâye, Sefil Yakub ve ismini hikâye boyu söylemediği "Amcamın kızı" dediği sevdiği etrafında gelişmektedir. Bu çalışmanın konusunu, hikâyenin epizot ve motif yapısı oluşturmaktadır. "Motif Index of Folk Literature" adlı esere bağlı kalarak incelenen hikâyede 28 motif tespit edilmiştir. Epizotları tespit edilen hikâyede olayların işleniş biçiminin halk hikâyesinin kendine özgü yapısı ile örtüştüğü görülmüştür. Çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sefil Yakub'un Kısmeti, Halk Hikâyesi, Motif, Epizot

Abstract: Folk stories, which are narrative folk literature products that constitute an important part of culture, are included in the intangible cultural heritage. For this reason, it is important to bring to light folk tales that have been forgotten or have not been talked about yet, in order to contribute to culture. The story called "The Misfortune of Miserable Yakub", one of the Turkish folk tales, is a story about love. This story develops around Yaqub the Miserable and his beloved, whom he calls "my uncle's daughter", whose name he does not say throughout the story. This story was written by Prof. on June 20, 1974. Dr. Ahmet Uysal and Prof. Dr. Compiled by Warren S. Walker. In order to add value to the field, the original of the story was obtained from Texas Tech University "Archive of Turkish Oral Narrative" department and the story was translated from English to Turkish. As can be seen from the recording at the end of the story, the story was told by Şerif Ayyıldız. The subject of this study is the episode and motif structure of the story. A motif study was carried out and 28 motifs were identified in the story, adhering to the work called "Motif Index of Folk Literature". In the story whose episodes were determined, it was seen that the way the events were handled coincided with the unique structure of the folk story. Document review method was used in the study.

Key Words: Misfortune of Jacob the Miserable, Folk Tale, Motif, Episode

Giriş

Türk halk edebiyatı anlatı türlerinden biri olan halk hikâyeleri edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir. Destanların uzantısı olan halk hikâyeleri, göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerindedir. Dastan, hekâye, yır, dession, ikaya, cır, rivayet, angeme gibi çeşitli isimlerle anılan Türk halk hikâyeleri destanların yerini alarak âşıklar tarafından anlatılıp icra edilmiştir. Dede Korkut'ta boy, Köroğlu'nda kol olarak adlandırılan halk hikâyeleri "Zaman seyri ve coğrafi mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan vb. mahsullerle beslenerek, dinî, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserler" (Sakaoğlu, 1988: 444) olarak görülmüş ve hakkında pek çok tanımlamalar yapılmıştır.

Ali Berat Alptekin, halk hikâyelerini; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap, İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar

tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalar (1997: 7) olarak tanımlamıştır. Halk hikâyelerini Otto Spies; Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal (akt. Boratav 1988: 64) olarak tarif etmiştir. Nihat Sami Banarlı, halk hikâyelerini "1. Menkıbevi kahramanlık hikâyeleri, 2. Aşk hikâyeleri, 3. Klâsik edebiyattan doğma hikâyeler" (1935: 19-22) olarak tasnif etmiştir.

Türk halk hikâyeleri ile ilgili çalışmalar 1892 yılında başlamış olup günümüzde de devam etmektedir. Pertev Naili Boratav'ın 1946 yılında yayımlanmış olduğu "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eseri ve Mehmet Kaplan'ın 1960 yılında yönetmiş olduğu doktora tezleri halk hikâyesi çalışmaları için önemli kaynak eserler olmuştur. Şükrü Elçin, Eflatun Cem Güney, Fikret Türkmen, Nihat Sami Banarlı, Ignacz Kunos, Otto Spies ve pek çok araştırmacı halk hikâyeleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapmışlardır.

Halk hikâyelerini değişik metotlar ve bakış açılarıyla incelemek mümkün olsa da genellikle bir halk hikâyesi a) epizotlarına göre, b) motiflerine göre olmak üzere iki şekilde incelenebilir (Alptekin, 1997: 87).

Anlatıma dayalı halk edebiyatı türlerinde kalıp tekrarlar olarak kullanılan ve anlatımda farklılık yaratan en küçük unsura motif denilir. Motifler, farklı eserlerde benzer şekillerde kullanılarak zihinde kalıcı yer edinilmesini sağlayan anlatım yapılarıdır. İçinde motif barındırmayan masal, hikâye ya da efsane düşünülemez (Sakaoğlu, 1988: 129). Halk hikâyelerinde birbiriyle ilişkili birçok motif bulunmaktadır. Stith Thompson, motif ile ilgili karışıklığı önlemek için anne olmanın bir motif olmadığını fakat hain üvey annenin görülmemiş bir şey olduğu için motif olabileceğini belirtir (Ekici, 1998: 31). Ayrıca Thompson motifin oluşması için farklı bir özellik göstermesi gerektiğini şu ifadeleriyle de dile getirmiştir: "Motif terimi çok esnek bir şekilde bir masaldaki herhangi bir unsur için kullanıldığında kesinlikle unutulmamalıdır ki geleneğin bir parçası olabilmek için bir unsur, insanların onu hatırlayacağı ve tekrar edeceği geleneğe has bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Sahip olunan bu özellik sıradan ve bayağı bir özellik değil, farklılığı gösteren bir özelliktir" (Thompson, 1946: 415). Bu ifade, her durumun motif olamayacağını göstermektedir. Bir unsurun motif olabilmesi için mutlaka dikkat çekici özelliğe sahip olması gerekmektedir.

Halk hikâyeleri epizotlarına göre incelenirken hikâyenin ana motifleri ele alınır ve şöyle bir tasnif yapılır:

1. Kahramanın Ailesi
2. Kahramanın Doğumu
3. Kahramana Ad Verilmesi
4. Kahramanın Eğitimi
5. Kahramanların Âşık Olması
6. Kahramanın Sevgiliyle Karşılaşması
7. Kahramanın Gurbete Çıkması

8. Sevgilinin Bir Başka Kahramanla Evlendirilmek İstenmesi

9. Kahramanın Memleketine Dönüşü

10. Sonuç (Alptekin, 1997: 87-89)

"Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı hikâye 1974 yılında Prof. Dr. Ahmet UYSAL ve Prof. Dr. Warren S. WALKER tarafından derlenmiş olup Şerif AYYILDIZ tarafından anlatılmıştır. Çalışmamız kapsamında İngilizceden aktarılan bu hikâye doküman inceleme yöntemi ile epizot ve motif yönünden incelenmiştir. Epizotlara ayrılan hikâyenin motifleri Stith Thompson'un "Motif Index of Folk Literature" adlı eserindeki motiflerin ana başlıklarına göre tespit edilmeye çalışılmıştır.

"Sefil Yakub'un Kısmeti" Hikâyesi

Önce size kendimi tanıtayım: Hortum'un Yaylaları bahçe ve bağlarla doludur. Orada çok güzel ve kötü günler geçirdim. Babam Külşerif'in oğlu Keleş Ahmet'tir. Benim soyadım Ayyıldız. Keşke Allah, zemzem suyu içmeme izin verseydi. Köyümüzün ince düşünceli ve saygılı oluşundan herkes memnundur. Bana Belen nahiyesinin Şembik köyünden Ahmet oğlu Şerif derler. Bu benim soy kütüğüm. Masal, hikâye anlatırken önce altına bir şilte sereriz. Mecburen bunu da ver. İşte böyle başlıyor: Varın, gelenler; sürücü, sürücüler izinsiz bağa girenin babası Tantan; annesi Mehriban. Dön ve çatıdan atla. Boynuna vur, kütüğü ağzından çıkar.

Eşek bulduğum bir hanın kapısında durdum. Veterinere gösterdim ve Nuh zamanından beri yaşadığını söyledi. Ya burada ya da orada eşeğimiz kurt tarafından kaçırıldı. Altmış tarla firik buğdayı yedik. Yüzümüz gülene kadar karnımızı doyurduk.

Ama yine de rahat edemedik. O Ağa!

Ayşe abla, Fatma abla.

Kalburu külsüz koydu; etli on iki bazlama yaptı.

Her şeyi yiyip içtik

Midemiz doldu; yüzümüz güldü,

Ama rahatımız yerini bulamadı [Memnun kalmadık]

Oğlunun adı Naşı;

Annesi sırtımı kaşı!

Altmış kazan bulgur yemeği.

Her şeyi yiyip içtik...

Midemiz doldu; yüzümüz güldü,

Ama rahatımız yerini bulamadı.

Kılıcı buradan fırlattım;

Halep'te hedefi belli oldu.

Seksen kantar Sevilla portakalı,
Suyunu sıkığımız;
Onu da yedik, içtik.
Midelerimiz halâ boştu;
Rahatımız halâ yerini bulamadı
Kayınvalidem hamur yoğurdu.
Ne yazık ki eşim de bir oğul doğurdu.
Seksen gatmaj Türkmen yoğurdu
Onu da yedik, içtik.
Karnımız doydu, yüzümüz güldü,
Ama tesellimiz yerine gelmedi Aga!
Kılıcı buradan fırlattım;
Halep'te hedefi belli oldu.
Sekiz kantar lehim sevilla portakalı
Suyu da sıkığımız;
Onu da yedik içtik.
Midelerimiz halâ boştu;
Rahatımız halâ yerini bulamadı
Keloğlan nereden geliyorsun?
Pamuk tarlasından.
Sırtın neden çıplak
Yoksulluktan.
Bacağın neden sıkışık?
Çünkü denizi geçtim.
Çok mu derindi?
Kenarında yürüdüm.
Keloğlan, nereden geliyorsun?
Amcamdan.
Altına ne yaydılar?
Perde.
Nerede uyudun?
Çıplak zeminde.

Neyi katlettiler?

Bir koç.

Ne yedin?

Hiçbir şey.

Ama bıyıkların neden parlıyor?

Haşlanmış bildircin yedim.

Çok şişman mıydı?

Hayır, havada uçtuğunu gördüm.

Bir kadın gördüm

Saçları sarıydı.

Beni oyalamaya devam etti.

Başımı bağladı.

Bana dedi ki. "Oğlum,

Adın ne?

Bir kızım var

Onu sana vermeme izin ver."

Kadına sordum,

"Kızının adı ne?"

"Emine."

Eğilip önüne baktım.

Bir tarafı sap ve samandı;

Bir taraf toz ve dumandı.

Bir yanda demirciler bohçanın yanında demir dövüyorlardı;

Bir tarafta kaplayıcılar çeşitli renklerde kapları kaplıyordu;

Bir yanda Çukur Ova batmıştı...

Bir ses çıkararak, "fan, hayran."

Kadına sordum,

"Kızının adı ne?"

"Hisınca."

Gevşek bir şekilde paketlenmiş altmış torba saman tutar.

Dudakları kesilse seksen eşeğe yiyecek torbası yaparlar.

Kadının küçücük bir kızı var;

Onu bana verdi ama ben onu kabul etmedim.

Bir zamanlar, birinin adı Yakub diğeri Muhammed olan iki erkek kardeş vardı. Her ikisinin eşleri de ateş gibidir. Evlendikten sonra dediler ki, "Ah, şimdi Allah bize zürriyet verse." Biri diğeri, "Senin kızın, benim de oğlum olursa kızını oğluma verir misin?"

"Elbette yaparım. Neden olmasın. Eğer bir kızım ve senin bir oğlun olursa çocuğumu senin oğluna vereceğim."

"Çok iyi."

Üzerlerine Fatıha ve şerbet okudular. Kabul ediyorum, çocuklar doğmadan önce olan buydu, ama bu Yakub ölmüştü, Muhammed hayatta kalmıştı. Bir gün Muhammed'in bir kızı ve Rahmetli Yakub'un bir oğlu vardı. Çocuğun adı Sefil Yakub'du. Bütün bunlar hızlıca geçti. Çocuk büyüdü ve kıza ilgi duymaya başladı. Söylenecek ama daha uzun olacak kızlar. Bir gün dar bir yerde kıza köşeye sıkıştırdığında ona dedi ki, "Seni kaba adam neden bana açıklamalar yapıyorsun ve ellerini üzerime koymaya çalışıyorsun? Var kendi ayarladığın geline."

"Kızım nişanım nerede? Onun hakkında hiçbir şey bilmiyorum."

"Nasıl olur?"

"Benim hakkımda bilmem gereken ama bilmediğim bir şey mi biliyorsun?"

"Sen bunu bilmiyor olabilirsin ama ben biliyorum. Biliyorum amcamın kızı senin söz verilen (beşik kertmesi yapılan) gelinin."

"Pekâla, öyleyse sözlerimi ve ellerimi senden geri alıyorum."

Bunu söyleyerek eve döndü ve annesine sordu: "Anne, onlara amcamın kızının benim gelinim (beşik kertmem) olduğunu söyle. Neden bana sahip çıkmıyorsun, onunla evlendir. Babam yok diye hayatım boyunca bekâr mı kalacağım? Neden onu benim için istemiyorsun?"

"Hayır oğlum. Ne paramız ne de pulumuz var. Bu yüzden amcan onu sana vermez."

"Eğer onu benim için istemezsen ben amcamın evinin yolunu tutacağım ve onu nasıl isteyeceğimi biliyorum. İslam inancı sırları kabul etmez."

Kalktı ve amcasının yanına gitti ve orada "Selamünaleyküm" dedi.

"Aleykümselâm" diye amcası cevap verdi.

"Amca eğer babam yoksa Allah'a şükür sen varsın! Sen benim babam gibisin. Kızının benim nişanım olduğunu söylüyorlar. Artık evlenme vaktim geldi. Kızını bana neden vermiyorsun?"

"Evet oğlum vaktiyle bunu konuşmuştuk ama daha konuşmadık. Kızıma bir danışayım seninle evlenmek ister mi? İsterse onu sana veririm ama eğer istemiyorsa onu buna zorlayamayız."

"Git ve kızına sor, isteyip istemediğini bana söyle."

Gerçekte amca, kızının onunla evlenmesini istemiyordu. Bu yüzden sadece bir yürüyüş yapıp geldi ve "Kızım seninle evlenmek istemiyor" dedi.

Genç adam ağlayarak oradan ayrıldı. Yolda giderken amcasının kızıyla karşılaştı. Amcasının kızı "Sorun ne? Babam sana hakaret mi etti, dövdü mü, küfür mü etti?" diye sordu.

"Hayır. Amcamın kızı nasıl olur da sen beni reddedersin? Benden daha iyi koca mı bulacaksın?"

"Hayır, amcamın oğlu. Kaç kez evimize geldin de eli boş döndün? Sen benim evlenmek istemediğimi nereden biliyorsun?"

"Şey, şu an babandan geliyorum. Seni bana vermesini istedim ama o reddetti. Bizim durumumuz ne olacak?"

"Endişelendin mi? Kafamızda yumurta sepetleri mi taşıyoruz? Hayatta endişelenecek ne var? Birlikte kaçabiliriz."

"Ey amcamın kızı, senin Allah'ına kurban olayım. Gerçekten ben de senden bu güzel iyiliği bekliyordum."

Birlikte ne zaman yola çıkacaklarına karar verdiler ve bunun için bir zaman belirlediler. Sonra genç adam evine gitti ve her biri kendi hazırlıklarını yaptılar. Gün ve saati geldiğinde genç adam, kararlaştırdıkları yere gitti, kız da geldi, mart çocuğu gibi zıpladı. "Geldin mi?" diye sordu. "Evet geldim." dedi.

Yola çıktılar, az gittiler, uz gittiler. Dere tepe dümdüz gittiler. Belli bir mesafe kat ettikten sonra; yiyecekleri tükendi ve bir köyde durdular. Kız dedi ki, "Amcamın oğlu, açlıktan yürüyecek halim kalmadı. Burada senin bildiğin, tanıdığın yok mu? Bir süre burada kalmak istiyorum. Ormanda ve dağlarda yürümeye devam edemeyiz."

"Amcamın kızı, burada kimseyi tanımıyorum ama her köyün bir muhtarı ve bir yaşlılar meclisi vardır. Bu köyde onlar sahip çıkarlar. Sen burada kal. Gidip muhtarın evini ve meclisin evini bulayım. Umarım sorunumuzu onlara anlatabiliriz. Eğer o, iyi bir adamsa ben seni almaya geleceğim ve onun evinde kalacağız. Eğer iyi adam değilse köyden yiyecek toplayıp geleceğim, böylece yolculuğumuza devam ederiz."

Kızı bir çalıya sakladı ve evin yolunu tuttu. Muhtar, vergi tahsildarıdır. Tahsildar vergiyi almış ve gitmeye hazırdır. Öğlen olmuştu. Genç, muhtarın evindeyken bakalım neler olmuş. Birkaç avcı gelip onu yakaladı ve kız çabaladı ama her şeye rağmen alıp götürdüler. Kızı bırakıp genç adama dönelim. Muhtar, "Evet Fatma, bu delikanlıya biraz yiyecek getir. Sabah geldiğinde onu karşılayamadık ve şimdi öğlen oldu." Onlar yemeği getirdi ve muhtar, "gel oğlum, yiyelim." dedi. Genç adam "Yemek istemiyorum." demesine rağmen muhtar tekrarladı "Gel ve ye!" genç adamın gözleri sulandı. "Sorun ne oğlum? Bir sorunun mu var? Düşmanın mı var? Neden gözlerinde gözyaşı var?"

"Hayır efendim. Yere yanan odun attılar ve gözüme girdi. Bu yüzden gözlerim sulandı."

"Hayır oğlum. Çok geç olmadan bana doğruyu söyle."

"Gerçeği istiyorsun amca gerçeği söyleyeceğim. Amcamın kızıyla kaçtım. Üç beş gündür ormanlarda ve dağlarda yemek yemeden, su içmeden dolaşıyorduk. Yorulduk ve yardım için sana geldim. Eğer sen evinde kalmamıza izin verirsen sana baba deriz ve sen bize oğlum, kızım diyebilirsiniz. İşlerinizde size yardımcı oluruz ve hep birlikte yaşarız."

"Kızı nerede bıraktın?"

"Onu dağlarda bıraktım."

"Aptal!" dedi. "Bir kızı nasıl dağda bırakırsın? Kız pişmiş yemek gibidir. Bir at gelirse bir at onu yer. Bu, Türkçe bir atasözü ifadesidir: At gelse at yer. İt gelse it yer. Köpek gelse köpek yer. "Genç adam kızı aramaya gittiğinde yerini boş buldu. Onu ararken çobanlar gördü ve sordu:

"Vatandaş, ne arıyorsun?"

"Burada bir şey saklamıştım ama şimdi bulamıyorum."

"Canlı bir şey miydi yoksa değil miydi?"

"Canlıydı."

"Erkek miydi kadın mıydı?"

"Kadındı."

"İşte geldiler onu götürdüler. Allah öyle dilemiş olmalı."

"Onu nereye götürdüler?"

"Çakallı köyüne götürdüler."

Genç adam muhtara dönerek "kız nerede" diye sordu.

"Pekâla baba, dediğin gibi bir at geldi ve yedi, it geldi ve onu yedi."

"Ne oldu?"

"Çakallı köyüne gitti."

Süleyman'ın çocukları...

"Sizin için şimdi ne yapabilirim? Süleyman Ağa'nın oğullarının kadınlara ihtiyacı var. Her neyse. Bırak kızı, annesini bile alıp götürürlerdi. Ben gidip onu satın alabilecek zengin biri değilim. Eğer oraya gidip onu getirebileceğimi söyleyecek olsam yalan söylemiş olurum."

"Pekâla, baba, sonunda ne yapmalıyız?"

"Pekâla, ceketi çıkarma zamanı geldi."

"Bu konuda bir şeyler yaparsan her şey yoluna girecek."

Muhtar elbiselerini çıkardı ve üzerine paçavralar giydirdi. Üç ya da beş çivinin bir arada tuttuğu sadece bir ya da iki teli olan, dedesi tarafından kendisine bırakılmış olan sazın kir ve pasını temizledi. Muhtar, sazı bir torbaya koydu ve astı. Omzunda ve onu takip eden genç adamla yola çıktı. Bir yol kat ettikten sonra Çakallı köyünün yakınlarında bir koyun ağılına ulaştılar. Yuvanın yanında bir incir ağacı ve bir çeşme vardı. Muhtar "Oğlum sen bu çeşmenin yanında bekle" dedi. Eğer o hala köyün içindeyse seni umursuyor, ona nerede olduğunu söyleyeceğim. İsteyerek gelirse gelsin ama istemiyorsa onu buraya zorla getirmeyeceğim.

"Bana, onu bulursan, ona nerede olduğumu ve adımı söyle, gerisi için endişelenme."

Genç adam orada kaldı ve muhtar köye doğru yola çıktı. Orada Hacı İbrahim adında bir adam vardı. O sabah köyde tarlasını sürmeyi planlıyordu. "Acıktın mı susadın mı? Uzun zamandır burada senin gibi bir adam yoktu." "Şey, bu benim kısmetim bazen etrafta dolaşmama neden oluyor." Oturması için yere bir battaniye attılar. O çantasından sazını çıkardı, elini kulağına koydu ve başladı:

Yâr, yâr, yâr, yâr, yâr, yâr

Onun dudakları Şam Ülkesi için yeter miydi?

Gözünün sürmesi o toprak için yeter miydi?

Topraklarımızın turnaları şarkı söyler mi?

Turnalar yârdan selam getirir.

Oyalanma, oyalanma.

Yâr, yâr, Şam Ülkesinin gülleri bitti mi?

Dalları bir tarafa düştü mü?

Sefil Yakub şimdi bekler yolları,

Turnalar yârdan selam getirir.

Oyalanma, oyalanma.

Onun bu şekilde şarkı söylediğini duydıklarında, insanlar merak ettiler, "O gerçekten âşık bir şair ya da çılgın bir adam" diye Sefil Yakub hakkında konuştular. Muhtar, aradığı kızın gerçekten bu köyde olup olmadığını merak etti ve bu yüzden farklı bir şarkı söylemeye karar verdi. Kız, aşığın belki de bir şey elde etme bahanesiyle buraya gelmiş olan bir hırsız olduğunu düşündü. Gerçekten göz kulak olmak için bir şarkı daha hazırladı.

Yâr, yâr, yâr, yâr.

Yüce bir dağda ağaç olmalı mı?

Sahipsiz dallar gibi yayılmalı mı?

Eller boşsa (yapacak bişey yoksa) elemeye devam etmeli mi?

Turnalar yârdan selam getirir.

Oyalanma, oyalanma.

Şimdi kız anladı o kişinin âşık olduğunu (herhangi bir şeye ihtiyaç duymadı) bir dahaki sefere kocasının nerede olduğunu söylemesini umdu ki halâ oradayken, vakit çok geç olmadan kaçabilsin. Adam kendi kendine, "Ona nerede olduğunu söyleyeyim, böylece kalbi atıyorsa onu tespit edebilirim ve kalbimdeki endişe bitecek." Halâ kızın aradığı kişi önündedir ama onun hissedeceği bir şarkı söyleyecektir. Eğer gerçekten o ise duygularını açığa çıkaracaktır.

Yâr, yâr,

İki bülbül bir çınara konar

Mevlam işinizi onara,

Kız durma git pınara,

Turnalar yârdan selam getirir.

Şair (Hacı İbrahim'e) dedi ki, "Her zaman böyle neşeli ol."

Kız, "Şairin boğazı şarkı söylemekten kurudu. Ona çeşmeden su getireyim" dedi. Testiyi aldı ve çeşmeye doğru gitti. Oraya vardığında kocasını gördü.

Onu görünce, "Dünyanın en güzel kızı! Seni bir kez daha gördüğüme ne kadar sevindim!"

Testiyi aldı ve sevinçle çeşmeye çarptı. Parçalandı ve büyük bir parça (anlatıcının) kulağına çarptı. Hemen ikisi kaçtı. Ağa, âşiğe beş on lira ödedi. O, (âşık) çeşmeye döndü ne kızı ne de genci göremedi. Adamın tek gördüğü etrafa saçılmış testinin kırık parçalarıydı. Hepsi sonunda eve ulaştı. Yaşlı adamın elini öptüler ve ona teşekkür etti: "Teşekkürler baba, bizi kurtardın."

Ve sonra kız: "Uzun yaşasın!" dedi.

Sefil Yakub'a, "Bu kızla dağlarda dolaştığını söylüyorsun ama onunla birlikte oldun mu?"

"Hayır baba, bir şey yapmadım."

"Pekâlâ, bugün onun için mütevazi bir düşün yapalım ve evlilik odasına girin."

Birkaç genç adam davet edildi ve küçük bir eğlence yaptılar. Yediler, içtiler ve mutlu oldular.

" Siz de hep böyle mutlu olun efendim!"

Ahmet Uysal, Şerif Ayyıldız'a bu hikâyeyi nereden duyduğunu sorduğunda Şerif Ayyıldız, İshak oğlu Murat'tan duyduğunu söylemiştir. On beş, yirmi yıl önce amcasının bir kızı olduğunu ve o kızın kuduz bir köpek tarafından ısırılması sonucunda tedavi için İshak oğlu Murat'a gittiklerini ve orada beklerken bu hikâyeyi kendilerine anlattığını söylemiştir.

Anlatıcı: Şerif Ayyıldız

Yer: Şembik köyü, Belen nahiyesi, İskenderun kazası, Hatay ili

Tarih: 20 Haziran 1974

Hikâyenin Epizot Yapısı

Epizot 1: İki kardeş olan Muhammed ve Yakub'un doğmamış çocuklarını beşik kertme yapmaları.

Epizot 2: Yakub'un bir oğlu, Muhammed'in bir kızı olması.

Epizot 3: Yakub'un ölmesiyle oğlu Sefil Yakub'un yetim kalması.

Epizot 4: İki kardeş, çocukları olursa evlendireceklerini söyleyip doğan çocuklarını beşik kertmesi yapmışlardır. Çocuklar büyüyünce amcası bunu yok saymış kız istemiyor diyerek yalan söylemiştir.

Epizot 5: Amca kızının da kalbine Yakub'un aşkının düşmesi.

Epizot 6: Yakub'un amca kızına aşkını itiraf etmesi ve onun da karşılık vermesi.

Epizot 7: İki kahramanın birlikte kaçmaları.

Epizot 8: Dağda aç susuz kalınca Sefil Yakub'un kızı çalılarının arasına saklayıp köye inmesi.

Epizot 9: Sefil Yakub'un muhtardan yardım istemesi.

Epizot 10: Sefil Yakub yardım istemeye gittiğinde sevdiğinin kaçırılması

Epizot 11: Sefil Yakub'un sevdiği kızı bulmak üzere yola çıkması.

Epizot 12: Sefil Yakub'un şarkı söyleyerek kıza mesaj vermesi.

Epizot 13: Sefil Yakub'un sevdiğiyle kavuşması ve evlenmesi.

Hikâyenin Halk Hikâyelerinin Yapısı ile Mukayesesi

Halk hikâyelerinin konusu genellikle aşk ve kahramanlıktır. Bazen de iki konu birlikte işlenir (Alptekin, 1997: 31). Sefil Yakub'un Kısmeti hikâyesi aşk konulu hikâyeler içinde yer alır.

Kahramanlar genelde ailelerin güçlkle elde edilmiş çocuklarıdır (Koz, 1992:615). Yakub ve kardeşi Muhammed'in çocukları yoktur "Ah, şimdi Allah bize zürriyet verse" diyerek dua etmişlerdir.

Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar genellikle gerçek veya gerçeğe yakındır (Alptekin, 1997: 31). Sefil Yakub'un Kısmeti hikâyesi de gerçeğe yakın bir anlatıdır.

Kahramanlar genellikle bade içerek, aynı evde büyüyüp kardeş olmadıklarını öğrenince, resme bakarak veya ilk görüşte âşık olurlar (Alptekin, 1997: 37). İki genç beşik kertmesi yaptıklarını öğrenir ve birbirlerine âşık olurlar.

Halk hikâyelerinin özel anlatıcıları vardır (Özdemir, 2019: 12). Bu hikâye de Şerif Ayyıldız tarafından anlatılmıştır.

Hikâyeler genellikle mutlu son ile biter (Alptekin, 1997: 39). Hikâyenin sonunda Sefil Yakub ve sevdiği birbirlerine kavuşurlar.

Halk hikâyelerinde mekân dünyadır (Alptekin, 1997: 40). Bu mekân geniş veya dar bir mekân olabilir. Bu hikâye Şembik köyü ve Çakallı köyü arasında geçmiştir.

Hikâyelerin asıl kahramanlarının dışında; kahramanların yakın çevresi, idareciler, yardımcı tipler, ara bozucu tipler ve insan olmayan tipler vardır (Alptekin, 1997: 93). Bu hikâyede de bu tipler görülmektedir. Kızın babası Süleyman, kızını Yakub'a vermek istemeyen ara bozucu tiptir. Muhtar ise Yakub'a yardım eden yardımcı tiptir.

Halk hikâyelerinde olumlu ve olumsuz tipler bulunur (Alptekin, 1997: 92). Sefil Yakub'un Kısmeti hikâyesinde de olumlu ve olumsuz tipler vardır. Yakub, muhtar ve muhtarın hanımı Fatma iyi tiplerden olduğu gibi Muhammed ve Süleyman'ın oğulları kötü tipler arasındadır.

Halk hikâyelerinde kahraman engelleri aşarak sevgiliye kavuşur (Alptekin, 1997: 93). Sefil Yakub engelleri aşarak sevgiliye kavuşur ve muradına erer.

Genel olarak halk hikâyeleri sırası değişmeyen ana ve alt bölümlerden oluşmaktadır. Hikâyeler, hazırlık, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, sonuç (düğün) olmak üzere dört ana bölümden oluşur (Köse, 1996: 23-24). Hikâyenin epizotları genel olarak kahramanın ailesi, doğumu, ad verilmesi, eğitimi, kahramanın âşık olması, sevgiliyle karşılaşması, gurbete çıkması, sevgilinin bir başka kahramanla evlendirilmek istenmesi, kahramanın memleketine dönüşü ve sonuç sıralamasına uygun olarak incelenir (Alptekin, 1997: 92). Sefil Yakub'un Kısmeti hikâyesi incelendiğinde bu bölümlerin bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple bu hikâyenin genel olarak halk hikâyelerinde bulunan yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Hikâyenin Motif Yapısı

Motifler; destan, halk hikâyeleri, masal gibi halk edebiyatı ürünleri için önemli unsurlardır. Motif üzerine en mühim çalışmayı Stith Thompson yapmıştır. *Motif Index of Folk-Literature* isimli eseri içinde çok sayıda motif barındırmaktadır. "Eskiden beri yaşama kabiliyetine bağlı olan masalın en küçük unsuru" (Alptekin, 2002: 113) olarak tanımlanmıştır. Çoğu halk hikâyesinde yer alan çocuksuzluk, dua, aşk vs. motifler bu hikâyede de görülmektedir. İncelenen hikâyenin belli başlı motifleri şu şekildedir:

V50.Dua: Kardeşler, oğul ve kız evlatları olması için dua eder.

T61.5.3 Beşik kertmesi: Kardeş olan Yakub'un oğlu ile Muhammed'in kızına beşik kertmesi yapılır. Yakub ve sevdiği daha doğmadan beşik kertme ile sözlenirler.

T136.1 Düğün merasimi: Muhtar, Sefil Yakub ve sevdiği için düğün yapar.

T268 Sevgililerin birbirine kavuşması: Sefil Yakub ve sevdiği, çeşme başında birbirlerine kavuşurlar.

K1810. Hile ile kıyafet değiştirme: Kızı kurtarmak için muhtar kıyafet değiştirerek âşık kılığına girer.

N825 Yardımcı yaşlı adam: Muhtar, Sefil Yakub'a yardım eder. Muhtar, âşık kılığına girip Çakallı köyüne giderek Sefil Yakub'un sevdiğine kavuşmasını sağlar.

R49 Çeşitli yerlere hapsetme: Süleyman Ağa'nın oğulları çalıların arasındaki kızı kaçırmak için Çakallı köyünde zorla tutar.

C422.3. Kimliğin açıklanması yasaktır: Muhtar gerçek kimliğini gizleyerek Çakallı köyüne âşık kılığında gider.

H11.1 Baştan geçeni hikâye etme: Yakub başından geçenleri muhtara anlatır.

H12 Şarkı söyleyerek tanıma: Yakub'un sevdiği, âşığın şarkı yoluyla kendisini Yakub'a ulaştırmaya çalıştığını anlar.

H80 İşaretle tanıma: Şarkıdaki işaret sayesinde sevdiği kız, Yakub'un köyde olduğunu anlar.

H82.3 İsteğin şiirle ifade edilmesi: Âşık, Yakub'un çeşme başında olduğunu şarkı içinde belirtir.

L111.1. Gurbete gidiş ve dönüş: Yakub sevdiğini aramaya gider bulamaz ve geri döner. Muhtar ve Yakub, kızı bulmak için yola çıkar. Sevdiğinin kaçırıldığını duyan Yakub onu bulmak için peşinden Çakallı köyüne gider.

N800. Yardımcılar: Muhtar, Yakub'a yardım eder.

P233. Baba ve oğlu: Sefil Yakub'un babası, Yakub küçükken ölür.

P234. Baba ve kızları: Muhammed'in kızı olur. Babası söz verdiği halde Yakub'a vermez.

P414. Avcılık: Sefil Yakub'un sevdiği kız birkaç avcı tarafından kaçırlır.

P600. Gelenekler: İki kardeş beşik kertmesi için sözleşir sonrasında Fatiha okuyup şerbet içerler.

P634. Ziyafetler: Yakub ve sevdiğinin düğününde davetlilere ikramda bulunulur.

R39 Çeşitli kaçırmalar: Süleyman Ağa'nın oğulları kızı kaçırmak için.

R122. Çeşitli kurtarmalar: Muhtar âşık kılığına girerek Yakub'un sevdiğini kurtarır.

T10. Âşık olma: Beşik kertmesi yapılan amca çocukları birbirine âşık olur.

T30. Sevgililerin karşılaşması: Sevgililer çeşme başında yeniden karşılaşırlar.

T130. Evlenme adetleri: Yakub ve sevdiği evlenirken düğün eğlencesi yapılır ve ikramda bulunulur.

T135. Düğün merasimi: Sefil Yakub ve sevdiği evlenir.

T136.5. Düğünde eğlenme: Davetliler Yakub'un düğününde yiyip içip eğlenirler.

V50. Dua: İki kardeş, Allah bize zürriyet verse diye dua eder.

Z71. Formulistik sayılar: İki kardeşin çocukları olur.

Sonuç

“Sefil Yakub’un Kısmeti” adlı hikâye İngilizceden Türkçeye aktarılarak hikâyenin epizot yapısı verilerek belli motifleri incelenmiştir. “Motif Index of Folk Literature” adlı esere bağlı kalınarak gerçekleştirilen incelemede dua, beşik kertmesi, isteğin şiirle ifade edilmesi, aşık olma, sevgili ile karşılaşma, çeşitli formulistik sayılar gibi 28 motif tespit edilmiştir. Hikâye iki kardeşin çocuksuzluk imtihanı yaşayıp çocuk sahibi olmaları durumunda birbirlerine vereceklerini söylemeleri, kardeşin sözünden dönmesi ve Sefil Yakub’un sevgisi uğruna birtakım zorluklar, sıkıntılar çektikten sonra sevgilisiyle kavuşması ile sona ermiştir. Bu hikâyenin epizot yapısı incelendiğinde, klâsik halk hikâyelerinin epizot sıralaması ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Klasik halk hikâyelerinin yapısı ile mukayese yapıldığında ise nazım-nesir karışık olup dili sade oluşu ve olayların işleniş biçiminin halk hikâyesinin kendine özgü yapısı ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu hikâyenin incelenmesiyle halk edebiyatı bilim dünyasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Ek: Metin

Story #525 (Tape #4, 1974)

Narrator: Şerif Ayıldız

Location: Şembik köyü, Belen nahiyesi
İskenderun kazası, Hatay Province

Date: June 20, 1974

The Kısmet of Yakub the Miserable

First I shall introduce myself to you:

The yayla of Hortum is full of gardens and vineyards.

I spent many dark and light days [there].

My father is Keleş Ahmet, son of Külşerif;

My family name is Ayıldız.

I wish that Allah would allow me to drink of the Zemzem Water,²

Everyone is pleased with the gentle manners of our village.

They call me Şerif, son of Ahmet, from Şembik village of Belen
nahiye.

My genealogy³ is this.

When we tell a tale, we first spread a mattress beneath it. I must
give you that too. This is how it begins:

Arrive, arrivers; drive, drivers;

Of the one who enters a vineyard without permission,

[not clear]

His father, Tantan; his mother, Mehriban--

Come round and jump from the roof.

Hit him on the neck; pull the log out of his mouth.

¹ A yayla is a summer pasture, usually high in the mountains. Flocks are taken to the yayla to graze, and they are kept there until cold weather comes. Whole families, or even whole villages, migrate to their yaylas for the summer.

² Water from a holy spring at Mecca. Pilgrims bring back bottles of this miraculous water. A few drops swallowed by a dying person will take him straight to heaven.

³ The literal term used by the narrator was künve, meaning patronymic.

(s)U
In its recall a
very different
Zeharane?

Story #525

I stopped by the door of an inn where I found a donkey;
I showed him to the veterinarian, and he said it had been living
since the time of Noah--
Either here or there. We had the donkey carried off by a wolf.
We have eaten sixty fields of firik wheat⁴--
Getting our stomachs full, until our faces smiled;
But we still did not feel comfortable, O Ağa!
Sister Ayşe, Sister Fatma.
She put the griddle on without ashes;
She made twelve bazlama with meat.⁵
We ate and drank everything--
Our stomachs filled; our faces smiled,
But our comfort did not find its place [i.e., we were not satisfied].
My son's name is Naşı;
His mother--scratch my back!
Sixty cauldrons of a bulgur dish.
We ate and drank everything--
Our stomachs filled; our faces smiled,
But our comfort did not find its place.
I threw the sword from here;
Its point came out at Aleppo.
Eighty kantars⁶ of Seville oranges,
From which we also squeezed the juice;
We ate and drank that too.

⁴ Green wheat cut and roasted over a wood fire. The husks are then put through a mill and crushed--like oatmeal. Sometimes eaten after husks are rubbed off instead of being crushed. It is used for a type of pilav, like bulgur pilav.

⁵ Flat, unleavened bread, like pide, baked on thin, slightly convex griddle, saç.

⁶ A kantar is a weight of forty okes, or about 120 pounds.

Story #525

Our stomachs were still empty;
Our comfort still did not find its place
My mother-in-law kneaded dough.
Unfortunately my wife gave birth to a son.
Eighty çatma⁷ of Türkmen yoğurt.
We ate and drank that too.
Our stomachs were filled; our faces smiled,
But our comfort did not come to its place, Ağa!
I threw the sword from here;
Its point came out at Aleppo.
Eighty kantars of Lehim [?] Seville oranges.
We squeezed the juice out;
We ate and drank that too.
Our stomachs were still empty;
Our comfort did not come to its place.
Keloğlan, where are you coming from?
From the cotton field.
Why is your back bare?
From poverty.
Why is your leg cramped?
Because I crossed the sea.
Was it too deep?
I walked along its edge.

⁷Çatma here may mean batch; çatmak means to assemble or get something together.

Story #525

Keloğlan, where are you coming from?

From my uncle's.

What did they spread under you?

A curtain.

Where did you sleep?

On the bare ground.

What did they slaughter?

A ram.

What did you eat?

Nothing.

But why is your moustache shining?

I have eaten broiled quail.

Was it too fat?

No, I saw it flying in the air.

* *

I saw a woman--

Her hair was yellow.

She kept me dallying--

She tied my head.

She said to me, "My son,

What is your name?

I have a daughter

Let me give her to you."

I asked the woman,

"What is your daughter's name?"

"Emine."

I bent and looked in front of her.

One side was hay and straw;

One side was dust and smoke;

Story #525

On one side blacksmiths were hammering irons by the bundle;
On one side tin-coaters were coating utensils of various colors;
On one side Çukur Ova had sunk . . . ⁸
Making a noise, "Fan, fan."
I asked the woman,
"What is your daughter's name?"
"Hısınca." [No such name]
She holds sixty _____ of straw when packed loosely.
If her lips were cut off, they would make food bags for eighty asses.
The woman has a tiny daughter;
She gave her to me but I did not accept her.⁹

* * * *

At one time there were two brothers, one of whom was called Yakub and the other Mohammed. After they were married and both their wives were in heat, they said, "Ah, it looks now as if Allah will give us offspring."

The one said to the other, "If you have a daughter and I have a son, will you give your daughter to my son?"

"Of course I shall. Why should I not? If I have a daughter and you have a son, I shall give my child to your son."

"Very well." They recited a ^{Elham} Fatihe¹⁰ and drank sherbet on their agreement.¹¹

This was what went on before the children were born, but by that time, Yakub had died, though Mohammed had survived. One day Mohammed

⁸ Çukur Ova is a rich agricultural area near Adana. The reference here may, however, be to the female genitalia, for çukur ova, literally, means lower plain.

⁹ Many of the lines in this seemingly flat tekerleme rime in Turkish, thus having more verve.

¹⁰ This would be the Elham prayer from the Koran.

¹¹ In Southern Turkey the expression "Sherbet was drunk" is a figurative way of saying "An engagement was arranged."

Story #525

had a daughter and [the dead] Yakub a son. The boy was called Sefil Yakub [Yakub the Miserable] --All of this is quick to be told but longer to be experienced

The boy grew up and became interested in girls. When he cornered a girl one day in a narrow place, the girl said to him, "You rude fellow! Why do you make remarks to me and try to lay your hands on me? You have your own arranged bride."

"O girl, where is my arranged bride? I know nothing of her. How do you know something about me which I should know but do not?"

"You may not know this, but I do. I know that your uncle's daughter is your arranged bride."

"Very well, then. I take back my remarks and remove my hands from you." Saying this, he returned home and asked his mother, "Mother, they say my uncle's daughter is my arranged bride. Why do you not have me married to her? Shall I remain a bachelor all of my life simply because I do not have a father? Why do you not ask for her for me?"

"No, son. We have neither stamps [?] nor money. We are totally impoverished, and so your uncle could not give her to you."

"If you will not ask for her for me, I know the road to my uncle's house, and I know how to ask for her. The Islamic faith does not approve of secrets."

He arose and went to his uncle's house where he said, "Selâmünâleyküm." "Aleyküselâm," his uncle answered.

"Uncle, if I have no father, then Allah be thanked that I have you who are like a father to me. They say that your daughter is my arranged bride. It is now time for me to marry. Why do you not give me your daughter?"

Story #525

"Yes, my son, once we had talked about this, but we did not consult with our daughter, and so we do not know if this is something she wants. If she wishes to marry you, I shall give her to you, but if she does not want to, then we cannot force her to do so."

"Go and ask your daughter and then tell me if she wishes to marry me or not."

Now in truth, the uncle did not want his daughter to marry his nephew, and so he merely took a walk and returned. He said, "My daughter does not wish to marry you."

The young man departed and walked back crying. On the way he met the girl, who was coming from the opposite direction. She asked, "What is the matter, cousin? Did my father insult you, or beat you, or curse you?"

"No. How could it be that you, my uncle's daughter, should refuse to have me? Are you going to find a better husband than I would be?"

"No, cousin. How many match-makers have come [to our home] and returned empty-handed? How do you know that I do not wish to marry you?"

"Well, I am right now coming from your father. I asked him to give you to me, but he refused. What is our plight going to be?"

do you worry? Are we carrying egg-baskets on our heads? What do we have in life to worry about? We can just run away together."¹²

"O my cousin, let me be a sacrifice for your Allah."¹³ In truth, I was expecting this fine gesture from you."

¹² She uses the expression ip kırmak--to break the rope, to break loose.

¹³ An expression of great thanks.

Story #525

They decided when to set out together, in three or five days, and they set a time for this. Then the young man went to his home, and the girl to hers, each making his own preparations. When the day and hour arrived, the young man went to the place agreed upon, to which the girl also came, jumping like a March kid. "Have you come?" he asked
"Yes, I have come," she said.

Taking to the road, they went little, they went far, as if the hills and dales were level.¹⁴ After traveling for some distance, the ran out of food, and so they stopped at a village. The girl said, "Cousin, I am weak from lack of food. Might there be someone here that you know? I should like to stay here for a while. We cannot continue walking through woods and over mountains like this."

"Cousin, I know no one here, but every village has a muhtar and a council of elders. This village will also have them. You stay here. I shall go and find the muhtar's house and those of the council. I hope that we can explain our problem to them. If he is a good man, I shall come back for you, and we shall stay in his house. If he is not a good man, I shall gather food from the village and come back so that we may continue our journey."

He left the girl hidden in a bush and walked to the home of the muhtar, to which the tax collector had also come. By the time the tax collector had taken the tax and was ready to leave, it was noon While the young man was in the muhtar's house, let us see what the was doing. A couple of hunters came along, caught her, and, despite all

¹⁴ This is part of a formulaic expression which begins, "They went little, they went much, they went over hills and dales . . ." If the traveling is pleasant, then it may seem that the depths and the heights are leveled out and that they are walking on a flat plain.

Story #525

Abduction

14

her protests, carried her away.

Now let us leave the girl and return to the young man. The muhtar called, "Ayşe, Fatma, bring some food for this young man. He came during the morning, but we could not greet him then. And now it is noon." They brought the food, and the muhtar said, "Come, son, let us eat." Although the young man said, "I do not wish to eat," the muhtar repeated "Come and eat!" The young man's eyes watered. "What is the matter, son? Do you have a problem? Do you have an enemy? Why do you have tears in your eyes?"

"No, sir. They threw burning wood on the ground, and smoke from it got into my eyes. That was why my eyes were watering."

"No, son. You tell me the truth before it is too late."

"If you want the truth, uncle--since there are no secrets in our faith--I have run away with my uncle's daughter. We have been wandering about in the forests and mountains for three or five days without food or water. We are exhausted, and I have come to you for help. If you will let us stay in your house, we shall call you 'Father,' and you may call us 'Son' and 'Daughter.' We shall help you in your work, and we can all live happily together."

"Where did you leave the girl?"

"I left her in the mountains."

"O fool!" he said. "How could you leave a girl in the mountains? A girl is like cooked food. If a horse comes, a horse eats it."¹⁵ If a

¹⁵ This is a proverbial expression in Turkish: At gelse, at yer.
It gelse, it yer.

Story #525

dog comes, a dog eats it."

When the young man went to look for the girl, he found the place where he had left her empty. While he looked for her in this and that bush, some shepherds saw him and asked, "Fellow citizen, what are you looking for over there?"

"I had hidden something here, but I cannot find it now."

"Was it something alive or not?"

"It was alive."

"Was it male or female?"

"It was female."

"Well, they came and took her away. Allah must have willed it so."

"Where did they take her?"

"To Çakallı village."¹⁶

The young man returned to the muhtar, who asked, "Where is the girl?"

"Well, father, as you said, a horse came and ate it--a dog came and ate it."

"What happened?"

"She went to Çakallı village."

"Who did this?"

"The children of Süleyman Ağa."

"What can I do for you now? The sons of Süleyman Ağa need women anyway. Let alone a daughter, they would even carry off her mother. I am not a wealthy pimp that can go and buy her back. If I were to say

¹⁶ In English, the name would be Jackal village--an appropriate name for the home of men who would thus abduct a girl. On the chance that there may in fact be a Çakallı village, we have left the name in its Turkish form.

Story #525

16

that I could go there and bring her back by force, I should be lying."

"Well, father, what, finally, should we do?"

"Well, the time to take off the jacket has come."¹⁷

"As long as you do something about it, it will be all right."

The muhtar took off his clothes and put on some rags. He had a saz with three or five nails holding it together and only one or two strings. It had been left to him by his grandfather. He cleaned away its dirt and rust.¹⁸ The muhtar placed the saz in a bag, which he slung on his shoulder, and set out with the young man following him. After they had traveled together a way, they reached a sheep fold near Çakallı village. Near the fold there were a fig tree and a fountain

"Son, you wait by this fountain," the muhtar said. "If she is in the village and still cares for you, I shall tell her where you are. If she will come willingly, let her come. If she does not still care for you, however, I shall not carry her here by force.

"Father, if you find her, tell her where I am and my name, and do not worry about the rest."

The young man remained there, and the muhtar walked on to the village. There was a man there by the name of Hacı İbrahim in that village who had planned to plow his field that morning. "O AŞIK!" he called, "Are you hungry or thirsty?"¹⁹ We have not had a man like you

¹⁷This means much the same as it would in English: It is time to take off one's coat and roll up one's sleeves.

¹⁸Pis means dirty, and pas means rust. The noun for pis is pislik, but here the adjective is used as if it were a noun to give the alliterative effect of pis pas.

¹⁹Azık mısın, tezik misin (Do you want food, do you want drink) is an expression that both alliterates and rhymes.

Story #525

here for a long time."

"Well, it is my kismet. Sometimes it makes me wander around like this."²⁰

They threw down on the ground a blanket for him to sit upon. He took his saz from the bag, put his hand to his ear,²¹ and started singing.

Love, love, love, love, love, love!

Were her dates [i.e., lips] sufficient for the Land of Şam?²²

Has your eye shade been sufficient for that land?²³

Are the cranes of our land singing?

Greetings have come from the crane love.

Don't tarry; don't tarry

Love, love, are the roses of the Land of Şam finished?

Have their branches fallen over to one side?

Yakub the Miserable is now waiting by the road side.

Greetings have come from the crane love

Don't tarry; don't tarry.

When they heard him sing that way, the people wondered, "Is he really a lover poet [âşık] or a crazy fellow--talking about Yakub the Miserable?"

The muhtar wondered if the girl he sought was really in that

²⁰ The muhtar here assumes the pose of the traveling âşık who purportedly wanders in search of his spiritual loved one, but who in fact travels to reach more coffeehouse audiences who will pay for his performances.

²¹ Âşık minstrels often cup their hands over their ears in order to hear the pitch of their own voices before they start singing and playing.

²² Şam is an older name for Damascus.

²³ This is not the wide kidney-shaped shading but finer line close to lower eyelash. Among some Arabs, this line is like a tattoo, created by application of fine line of soot when the girl is three days old. Sürme is the term for it.

Story #525

village or not, and so he decided to sing a different song. The girl thought that the âşık was perhaps a thief, and she had come to that room on the pretense of getting something--but really to keep an eye on the ragged âşık. He prepared another song.

Love, love, love, love!

Must one be a tree on a big mountain?

Must one pull its branches because it is public property?

If hands are empty [i.e., one has nothing to do], should he go on sieving?

Greetings have come from the crane lover.

Don't tarry; don't tarry.

Now the girl understood the âşık and (though she did not need to anything from that place) she hoped that he would next tell her where her husband was so that she could run away while there was still time, before it was too late.

The man said to himself, "Let me tell her where he is, so that if she has a pulsating artery in her heart, I may detect it, and the worry in my heart will be over." [He is still not sure that the girl before him is the one he seeks, but he will sing something which will make her betray her feelings, if indeed she is the one.]

Love, love! Two nightingales alighted on a sycamore.

May God Almighty solve your problem.

Girl, take the pitcher and go to the fountain.

Greetings have come from the crane love

The poet said [to Hacı İbrahim], "May you always be so cheerful."

"The poet's throat has dried up from singing," [said the girl].

"Let me get some water for him from the fountain." She took the pitcher

Story #525

and went toward the fountain. When she arrived there, she saw her husband there, swollen like a male turkey [with arms extended] or like an English cigarette lighter.

When he saw her, he shouted, "O the most beautiful girl in the world! How happy I am to see you once again!" He picked up the pitcher and struck it against the fountain for joy. It shattered, and a large piece of it hit me [the narrator]²⁴ on the ear. Right away the two escaped.

The ağa paid the âsık five or ten liras. When he [the âsık] returned [to the fountain], he could see neither the girl or the young man. All he saw were the broken pieces of the pitcher scattered all over the place

All of them finally reached home. They kissed the old man's hand and thanked him: "Thank you, Father. You saved us." And then the girl said, "May you live long!"

"Yakub the Miserable, you say that you have wandered in the mountains with this girl, but have you made love to her?"

"No, Father, I have not."

"Well, let us have a modest wedding for her today and place her in the nuptial chamber."

A few young men were invited, and they had a small party. The two young people were married. They ate and drank and became happy. May you be happy also--and may you always be so cheerful, sir!²⁵

²⁴ The narrator here interjects himself into the story, though he has not previously been part of the action. This device is common near the end of comic tales but not common in serious tales.

²⁵ The "sir" addressed here is the collector, Ahmet Uysal.

Story #525

[Ahmet Uysal: Where did you hear this story?

Şerif Ayıldız: From Murat, son of Ishak. My uncle's daughter had been bitten by a mad dog, and we had gone to him for treatment. And--may he rest in peace--and while we were waiting there with him, he told us this story. It was perhaps fifteen or twenty years ago.]

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1935). Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhat ile Şerife Hanım Hikâyesi, *Altıok Dergisi* 22, 19-22.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Ekici, M. (1998). Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi. *Milli Folklor*, 10(39), 25-34.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koz, M. S. (1992). *Türk Halk Hikâyelerinde Aile*. Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Köse, N. (1996). *Araştırmalar I*. Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Oğuz, Ö. vd., (2017). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özdemir, M. (2019). *Aşk ve Kahramanlık Konulu Türk Halk Hikâyelerinde Düşman Tipi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1988). Bay Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi ile Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 36, 130-139.
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. London: Los Angeles, Univ. California Press.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Türk milleti farklı bölgelerde egemen olmuş değişik inanç ve kültürel unsurlarla karşılaşmıştır. Bunun neticesinde zengin değerler barındıran Türk halk kültürü hazinesi oluşmuştur. Halk hikâyeleri bu hazine içerisinde önemli yere sahiptir. Sözlü kültürün ürünü olan destanlar, yerleşik hayata geçişle yerini halk hikâyelerine bırakmıştır. Halk hikâyeleri, bir toplumun kültürel mirasını, inançlarını, değerlerini yansıtan genellikle sözlü olarak aktarılan öykülerdir. Geçmişten geleceğe miras bırakılan bu ürünler, geleneğe ait kodlar taşıyarak bize o dönemin kültürü hakkında bilgi verir. Toplumun örfünü, adetini, yaşayışını, inançlarını, geleneklerini halk hikâyelerinde bulmak mümkündür. İçinde mesajlar barındıran bu ürünler toplumun değerlerine bağlı olarak şekillenmiştir. Halk hikâyelerine bakıldığında toplumun yaşayışı, sevinci, acısı, kahramanlıkları, aşkı, hikâyelerin içinde verilmiştir. Bu hikâyelerde toplumun kültürel kodları, ahlâki normları aktarılmıştır. Ayrıca hikâye kelimesi farklı bölgelerde farklı terimlerle karşılanmıştır. Halk hikâyeleri açısından dikkat çeken Köroğlu ve Dede Korkut gibi iki önemli eser, hikâye teriminin farklı isimlerle karşılandığı birer örnektir. Halk hikâyelerinden kahramanlığın önde gelen ismi olan Köroğlu'nda hikâye yerine "kol" terimi kullanılırken Türk kültürünün önemli değerlerini yansıtan Dede Korkut'ta her bir hikâye "boy" olarak adlandırılmıştır. İlerleyen zamanlarda ise "halk hikâyesi" terimi yaygın olarak kullanılmıştır. Anlatmaya dayalı halk edebiyatının önemli bir parçasını oluşturan halk hikâyeleri somut olmayan kültürel mirasın da bir parçası olarak kabul edilir. Türk halk hikâyeciliği, destandan romana kadar genişleyen hikâye anlatma geleneğinin önemli bir parçasını oluşturur. Anadolu'nun zengin kültürel mirası içinde önemli bir yere sahiptir. Bu hikâyeler genellikle sözlü olup kuşaktan kuşağa aktarılan anlatılardır ve o toplumun değerlerini, inançlarını, yaşam tarzını ve duygularını yansıtır. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar devam eden süreçte halk hikâyeleri, âşık edebiyatıyla yakından bağlantılı olarak gelişmiştir. Sözlü kültür öğelerinden oluşan halk hikâyeleri içerik bakımından halk edebiyatının en zengin türlerindedir. Bir milletin kültürel değerlerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan önemli anonim eserlerdir. Farklı kültür ve

coğrafyalarda yayılan halk hikâyeleri olduğu dönemden söz ve yazı vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Bu nedenle, neredeyse unutulmuş ya da henüz ele alınmamış olanlarını ortaya çıkararak kültüre katkıda bulunmak büyük önem taşır. Türk halk hikâyelerinden biri olan "Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı aşk hikâyesi de geçmişten günümüze ulaşan hikâyelerdendir. Bu yüzden bu çalışmada "Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı halk hikâyesi incelenmiştir. Bu hikâye 20 Haziran 1974 yılında Prof. Dr. Ahmet Uysal ve Prof. Dr. Warren S. Walker tarafından derlenmiştir. Hikâyenin sonunda yer alan kayıttan da anlaşıldığına göre hikâye Şerif Ayyıldız tarafından anlatılmıştır. Hikâyenin orijinali Texas Tech University "Archive of Turkish Oral Narrative" bölümünden temin edilerek hikâye İngilizceden Türkçeye aktarılmıştır. Nazım-nesir karışık olan hikâye sadedir. "Sefil Yakub'un Kısmeti" adlı halk hikâyesinin konusu aşktır. Bu hikâye, Sefil Yakub ve ismini hikâye boyu söylemediği "Amcamın kızı" dediği sevdiği etrafında gelişmektedir. Bu çalışmanın konusunu, hikâyenin epizot ve motif yapısı oluşturmaktadır. Hikâyenin motifleri, Stith Thompson'un "Motif Index of Folk Literature" (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) adlı altı cilt halinde olup farklı milletlerin halk edebiyatı ürünlerinden saptanmış olan motifleri içeren, motifleri alfabetik olarak sıralayan, son ciltte ise konu ve kavram dizinine yer veren eserinden faydalanılarak tespit edilmiştir. "Motif Index of Folk Literature" adlı esere bağlı kalarak incelenen hikâyede 28 motif tespit edilmiştir. Hikâyede sırasıyla şu motifler belirlenmiştir: Dua, beşik kertmesi, düğün merasimi, sevgililerin birbirine kavuşması, hile ile kıyafet değiştirme, yardımcı yaşlı adam, çeşitli yerlere hapsetme, kimliğin açıklanmasının yasak oluşu, baştan geçeni hikâye etme, şarkı söyleyerek tanıma, işaretle tanıma, gurbete gidiş ve dönüş, yardımcıları, baba ve oğlu, baba ve kızları, avcılık, gelenekler, ziyafetler, çeşitli kaçırımlar, çeşitli kurtarmalar, âşık olma, sevgililerin karşılaşması, evlenme adetleri, düğün merasimi, düğünde eğlenme, formülistik sayılar. Epizotları tespit edilen hikâyede olayların işleniş biçiminin halk hikâyesinin kendine özgü yapısı ile örtüştüğü görülmüştür. Epizotlarına bakılacak olursa; iki kardeş olan Muhammed ve Yakub'un doğmamış çocuklarını beşik kertme yaparlar. Yakub'un bir oğlu, Muhammed'in bir kızı olur. Yakub'un ölmesiyle oğlu Sefil Yakub yetim kalır. İki kardeş, çocukları olursa evlendireceklerini söyleyip doğan çocuklarını beşik kertmesi yaparlar. Çocuklar büyüyünce amcası bunu yok sayar ve kız istemiyor diyerek yalan söyler. Amca kızının da kalbine Yakub'un aşkı düşer. Yakub'un amca kızına aşkını itiraf etmesiyle kızda karşılık verir. İki kahraman birlikte kaçarlar. Dağda aç susuz kalınca Sefil Yakub kızı çalılarının arasına saklayarak köye iner ve muhtardan yardım ister. Sefil Yakub, yardım istemeye gittiğinde sevdiği kaçırlır. Sefil Yakub, sevdiği kızı bulmak üzere yola çıkar. Sefil Yakub sevdiğinin nerede olduğunu bulur ve şarkı söyleyerek kıza mesaj verir. Sonunda Sefil Yakub sevdiğiyle kavuşur ve evlenirler. Bu şekilde Hikâyenin epizot yapısı verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada daha önce kaydedilmiş verilerin analiz edilmesini içeren doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

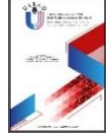
EXTENDED ABSTRACT: The Turkish nation encountered different beliefs and cultural elements that dominated different regions. As a result, a Turkish folk culture treasury containing rich values was formed. Folk tales have an important place in this treasury. Epics, which are the product of oral culture, gave way to folk tales with the transition to settled life. Folk tales are stories that reflect the cultural heritage, beliefs, and values of a society, usually transmitted orally. These products, inherited from the past to the future, carry codes belonging to tradition and provide us with information about the culture of that period. It is possible to find the customs, traditions, lifestyle, beliefs, and customs of the society in folk tales. These stories, which contain messages, have been shaped according to the values of the society. When we look at folk tales, the life, joy, pain, heroism, and love of the society are given in the stories. The cultural codes and moral norms of the society have been conveyed in these stories. In addition, the word story has been used

with different terms in different regions. Two important works that stand out in terms of folk tales, such as Köroğlu and Dede Korkut, are examples where the term story is used with different names. In Köroğlu, the leading name in heroic folk tales, the term "arm" is used instead of story, while in Dede Korkut, which reflects the important values of Turkish culture, each story is called "boy". In later times, the term "folk story" was widely used. Folk stories, which constitute an important part of narrative-based folk literature, are also considered a part of intangible cultural heritage. Turkish folk storytelling constitutes an important part of the storytelling tradition that extends from epics to novels. It has an important place in the rich cultural heritage of Anatolia. These stories are generally oral and are narratives passed down from generation to generation, and reflect the values, beliefs, lifestyle and emotions of that society. In the process that continued from the 16th century to the 20th century, folk stories developed in close connection with minstrel literature. Folk stories, which consist of oral culture elements, are one of the richest types of folk literature in terms of content. They are important anonymous works that reflect the cultural values, traditions and customs of a nation. Folk stories, which spread in different cultures and geographies, have reached the present day through speech and writing from the period in which they were formed. Therefore, it is of great importance to contribute to the culture by revealing the almost forgotten or not yet addressed ones. One of the Turkish folk stories, the love story called "Sefil Yakub'un Kısmeti" is also one of the stories that has survived from the past to the present. Therefore, the folk story called "Sefil Yakub'un Kısmeti" was examined in this study. This story was compiled by Prof. Dr. Ahmet Uysal and Prof. Dr. Warren S. Walker on June 20, 1974. According to the record at the end of the story, the story was told by Şerif Ayyıldız. The original of the story was obtained from the Texas Tech University "Archive of Turkish Oral Narrative" department and the story was translated from English to Turkish. The story, which is a mix of verse and prose, is simple. The subject of the folk story called "Sefil Yakub'un Kısmeti" is love. This story develops around Sefil Yakub and his beloved, whom he calls "Amcamın kızı" (my uncle's daughter), whose name he does not mention throughout the story. The subject of this study is the episode and motif structure of the story. The motifs of the story were determined by using Stith Thompson's work called "Motif Index of Folk Literature", which is in six volumes and includes motifs determined from folk literature products of different nations, lists the motifs alphabetically, and includes a subject and concept index in the last volume. 28 motifs were determined in the story, which was examined based on the work called "Motif Index of Folk Literature". The following motifs were determined in the story, respectively: Prayer, cradle engagement, wedding ceremony, lovers' reunion, changing clothes by trickery, old helper, imprisonment in various places, the prohibition of revealing one's identity, telling the story, recognition by singing, recognition by sign, going to and returning from a foreign land, helpers, father and son, father and daughters, hunting, traditions, feasts, various abductions, various rescues, falling in love, lovers' meeting, marriage customs, wedding ceremony, having fun at the wedding, formulative numbers. In the story whose episodes have been determined, it has been seen that the way the events are processed coincides with the unique structure of the folk story. When the episodes are examined; two brothers, Muhammed and Yakub, betroth their unborn children in the cradle. Yakub has a son and Muhammed has a daughter. When Yakub dies, his son, Miserable Yakub, becomes an orphan. The two brothers say that they will marry off their children if they have children and betroth them in the cradle. When the children grow up, the uncle ignores this and lies by saying that he does not want the girl. The love of Yakub falls into the heart of the cousin. When Jacob confesses his love to his cousin, the girl reciprocates. The two heroes escape together. When he is left hungry and thirsty on the

mountain, Miserable Jacob hides the girl in the bushes and goes down to the village to ask for help from the headman. When Miserable Jacob goes to ask for help, his beloved is kidnapped. Miserable Jacob sets off to find the girl he loves. Miserable Jacob finds where his beloved is and sings a message to the girl. In the end, Miserable Jacob reunites with his beloved and they get married. In this way, the episode structure of the story was tried to be given. The document review method, which includes analyzing previously recorded data, was used in the study.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 15, Issue 15,
Ağustos 2024, August 2024
e issn: 2687-2641

DISTANCE EDUCATION STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS ONLINE EXAMS IN HIGHER EDUCATION

**YÜKSEKÖĞRETİMDE UZAKTAN EĞİTİM ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVİRİMİÇİ SINAVLARA
YÖNELİK TUTUMLARI**

Emine KULUŞAKLI

Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu,
Yabancı Diller Bölümü,
Malatya/Türkiye.

Assist. Prof. Dr., Malatya Turgut Özal University, School of Foreign Languages,
Department of Foreign Languages,
Malatya/Türkiye.

emine.kulusakli@ozal.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6240-8050

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1475217

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 29.04.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11.08.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kuluşaklı, E. (2024). Distance Education Students' Attitudes Towards Online Exams in Higher Education. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 279-294.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Abstract: Online assessment has been considered an effective assessment instrument since distance education was widespread in the context of higher education throughout the world. During the COVID-19 pandemic, many higher education institutions had to conduct online examinations as an alternative way of assessment. Although there were numerous studies on university students' opinions about e-learning or distance learning there was not much research on their attitudes toward e-assessment. With this aim, the present study intends to understand undergraduate students' attitudes toward online exams and compare their attitudes in terms of gender, major, and first-time takers of online exams. Sample of the study comprised 130 undergraduate students taking first-year courses online through distance education from different departments of a university in Türkiye. The data were collected online and subjected to SPSS statistical analysis. The results displayed that distance students mostly had negative attitudes toward online exams. Individual features played a significant role in students' attitudes toward online assessment regarding gender and their first online exam experience. However, major did not play a significant role in students' attitudes.

Key Words: Higher Education, Online Exams, Distance Learning, Distance Education

Öz: Uzaktan eğitimin dünya genelinde yükseköğretim bağlamında yaygınlaşması nedeniyle çevrimiçi değerlendirme etkili bir ölçme aracı olarak düşünülmektedir. COVID-19 salgını sırasında birçok yükseköğretim kurumu çevrimiçi sınavları alternatif bir değerlendirme yöntemi olarak uygulamıştır. Üniversite öğrencilerinin e-öğrenme veya uzaktan öğrenmeye ilişkin görüşleri üzerine çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, e-değerlendirmeye yönelik tutumları üzerine çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu amaçla, bu çalışma, lisans öğrencilerinin çevrimiçi sınavlara ilişkin tutumlarını anlamayı ve tutumlarını cinsiyet, bölüm ve çevrimiçi sınavlara ilk kez girenler açısından karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini Türkiye'de bir üniversitenin farklı bölümlerinde öğrenim gören, birinci sınıf derslerini uzaktan eğitim yoluyla çevrimiçi alan 130 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Veriler çevrimiçi olarak toplanmış ve SPSS istatistiksel analizine tabi tutulmuştur. Sonuçlar, uzaktan öğrencilerin çoğunlukla çevrimiçi sınavlara karşı olumsuz bir tutuma sahip olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin cinsiyet açısından çevrimiçi değerlendirmeye yönelik tutumları ve ilk çevrimiçi sınav deneyimleri üzerinde bireysel özellikler önemli rol oynamıştır. Ancak eğitim aldıkları bölümün öğrencilerin tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, Çevrimiçi Sınavlar, Uzaktan Öğrenim, Uzaktan Eğitim

1. Introduction

Online exams have been one of the most effective assessment tools since distance education was widespread in the context of higher education throughout the world. If it is implemented effectively it is believed that online assessment provides many benefits in terms of the learning process and learners (Afacan Adanir et al., 2020). In order to understand to what extent learners obtain information assessment gets prominence in the educational system (Alsadoon, 2017). Enhancing learners' confidence through acquainting them with formats and technology use and forming their assessment competency are also of great importance (Aristeidou et al., 2023).

When examining the literature about university students' perceptions of online assessment many studies have appeared focusing on the issue from different perspectives (Abasli et al., 2023; Afacan Adanir et al., 2020; Almoslamani, 2022; Alsalhi et al., 2022; Arslan, 2023; Benghalem & Melouk, 2021; Mondal, 2021; Ocak & Karakuş, 2021; Shraim, 2019; Sözen & Güven, 2019). Some studies focused on students' negative opinions about online exams and the reasons behind them. Ocak and Karakuş (2021) investigated university students' opinions about online exams. The qualitative method namely a semi-structured interview was followed by using content analysis. The findings of the research indicated that participants encountered many problems during online exams such as sudden logout, lack of motivation during the exam, lack of feedback, and motivation along with insufficient time. Additionally, insufficient information about exams, internet problems, not returning to the previous question and lack of instructor-student interaction were among other difficulties met by the students during online exams. Similarly, Benghalem and Melouk (2021) also examined students' opinions about online assessment. It was the participants' first experience in taking online exams. The results of the research displayed participants' negative attitudes toward the exams. Among the factors that mostly negatively affected the students' attitudes there was poor quality of the internet during the implementation of the online exams. It was suggested that students' opinions should be taken into consideration to ensure the future success of online exams.

However, some research results showed students' positive views of online exams. Alsalhi et al. (2022) sought to measure undergraduate students' approval of online assessments in Jordan. It was seen that participants showed a high degree of acceptance of the implementation of online assessment in various ranks of degrees. The reason behind this was related to the flexibility of online exams in terms of place and time, time-saving, quick feedback, and chance to go back to unanswered questions. Findings indicated that students from the computing sciences department demonstrated a higher level of acceptance of online exams than others. There was not a significant difference between female and male students. It was suggested that technical and internet-related problems needed to be solved and cheating during online exams should be prevented to create better exam atmospheres. In a similar vein, Shraim (2019) explored undergraduate students' views about the implementation of online examinations and the results displayed that there were some advantages of online exams regarding security, practicality, affective factors, reliability, validity, and pedagogy. Students regarded online exams as more beneficial than paper-based exams or in other words, than traditional exams in terms of efficiency of cost, effort, time, and reliability of grading. Nevertheless, they mentioned fairness, validity, and security problems in the process of implementing online exams. In another study, Almoslamani (2022) stated that undergraduate students in Saudi Arabia had a positive attitude towards e-assessment. Students reported that online exams were accurate and flexible and they could rely on

online exams. According to them, online exams provided help for them to show their academic achievement and enhance their cognitive skills at the same time.

Although results of studies on online assessment varied from positive to negative opinions, some research indicated both the advantages and disadvantages of online exams. Specifically, Abasli et al. (2023) studied the students' impressions of online exams implemented during Corona Virus 19 in a university in Azerbaijan. The participants were taking online exams for the first time and had both negative and positive views on online exams. Findings displayed that low cost of education, lack of technological infrastructure, quick feedback, decrease in exam anxiety, and effective use of time were considered as the benefits of online exams reported by the students while cheating, inadequacy of control mechanism, and internet-related problems were among the poor sides of this type of assessment. It was recommended that training human resources and developing infrastructure were vital solutions to prevent possible drawbacks of online assessment. Arslan (2023) examined university students' attitudes toward online assessment methods in a Turkish university regarding final and midterm exams in terms of region, department, age and gender. Participants from various departments of the university were taking distance information technology courses. Results displayed no significant differences in participants' attitudes after the process of online exams considering the variables of region, age, and gender except from department. The majority of the participants thought that online exams had some advantages as they were comfortable and practical. Nevertheless, they did not hold a positive attitude towards online assessment after entering final and midterm exams as most of them mentioned about disadvantages of exams like technical problems and management met during the process of the exam. Furthermore, Afacan Adanir et al., (2020) compared the attitudes of undergraduate students from two different universities in Kyrgyzstan and Türkiye towards online assessment. The study indicated participants' different attitudes regarding prior online course experience, major, and gender. There were significant differences between Kyrgyz and Turkish students as Turkish participants thought online assessments fairer, more reliable, and less stressful compared to paper-pen exams. However, cheating, the existence of identical questions, and the only use of multiple-choice questions were among the factors that Kyrgyz students complained about. It was suggested that system usage and computer literacy needed to be enhanced and students should be informed about the use of online exams before they took the exams. In a similar vein, Mondal (2021) studied to determine university and college students' perceptions of e-assessment. It was found that there was a statistical difference between females' and males' attitudes toward online examinations as male students had more positive perceptions about online exams than their female counterparts. Moreover, Sözen and Güven (2019) stated that students' motivation was important while taking online exams and online assessment

instruments could be used to improve students' motivation for their subjects in class activities.

Although researchers need to study the perceptions of distance learners about the implementation of distance education, it is also necessary to explore their opinions about online exams to identify the problems in conducting these exams in higher education and have a better implementation of them. Accordingly, higher education institutions can increase teaching methodology and "online testing technology for the purpose of successful e-assessments" (Tran, Nguyen, Nguyen & Tran, 2021, p. 208). For this purpose, this study intends to find proper responses to the following research questions:

1. What are distance education students' attitudes towards online exams in higher education?
2. Do distance education students' gender, major, and first online exam experience affect their attitudes toward online exams in higher education?

2. Method

In this section, the research design, participants, data collection instrument, data collection procedure, and data analysis were given in detail.

2.1. Research Design

The current study was designed as a descriptive type of general survey research design with a quantitative method.

2.2. Participants

The participants were 130 undergraduate students from various faculties and vocational schools at a public university in Türkiye. They were all first-grade students and taking all their courses online for the year the present study was carried out. 64.6% of the students were female (n=84) and 35.4% were male (n=46). 62 (47.7%) of the participants were studying at three faculties and 68 (52.3%) of them were studying at three vocational schools. 40 (30.8%) of them stated that they had already taken online exams before while 90 (69.2%) of them were first takers of online exams.

2.3. Instrument

The scale of the Undergraduate Students' Attitudes towards Online Exams developed by Ocak and Karakuş (2022) was conducted to understand students' attitudes towards online exams in higher education. The scale comprised four dimensions such as exam structure, individual features, taking precautions, and technical element. In detail, technical element consisted of hardware, software, vehicle-related problems, internet connection problems, system problems, and vehicle problems. Taking precautions contained exam security and lack or insufficiency of course documents. Individual features included pedagogical impact, affective feature, time (preparation), motivation-anxiety, social control and communication, and exam structure were related to the exam, question structure, technical system, exam content, and duration (Ocak & Karakuş,

2022). The Cronbach alpha was found to be .825 for the overall scale. It was 0.74 for technical element, 0.75 for taking precautions, 0.70 for individual features, and 0.76 for exam structure. For the present study, the overall Cronbach alpha was found to be .88. Reliability analysis for the first factor was .89, for the second factor .88, for the third factor .78, and for the fourth factor 61. Five-point Likert scale was applied ranging from 1 (totally disagree) to 5 (totally agree).

2.4. Data collection procedure

The current research was administered at a state university in Türkiye in the fall semester of the 2023-2024 academic year. Data were collected shortly after midterm exams via Google Forms. All the exams including midterm, final, and make-up exams were created with the help of the LMS system. A learning management system (LMS) was used by the university to deliver all the courses the participants of the study were taking at the time of the study. The LMS system also allowed students to take online exams, projects, and homework synchronously or asynchronously along with providing to watch and re-watch the lecture videos. Before entering the exam, students were informed about the time and date of the exam through the system and on the websites of the university.

Data were collected through the survey shortly after midterm exams via Google Forms. With this aim, first, the students were sent an invitation email to fill out the scale. The invitation mail was sent in week nine to ensure students could explain their opinions about online exams and it was opened to the students for one week. All the students were provided with detailed information about the goal and the procedure of the study. They were also informed that their participation was voluntary and assured of anonymity and confidentiality.

2.5. Data analysis

A statistical program, SPSS, was used to analyze the quantitative data of the study. Independent sample t-test and one-way ANOVA were conducted to understand the mean differences for the factors and the scale. The significance level was set at 0.05.

3. Findings

3.1. Findings from students' attitudes toward online exams

To answer the first research question which was asked to understand students' attitudes toward online exams in higher education, descriptive means and standard deviations were calculated and presented in the tables below. Table 1 shows university students' responses about technical element of online exams.

Table 1. Descriptive statistics for students' responses to the items about the technical structure of online exams

Technical element	M	SD
1. If I have a problem with the system during the exam, the thought of	4.53	1.08

whether my exam will be repeated makes me unhappy.		
2. I hate experiencing problems due to the environment (power outage, sound, etc.) during the online exam.	4.68	.86
3. If I experience an internet outage during an online exam, I get nervous.	4.65	.83
4. I am afraid of making mistakes due to problems caused by the system while coding the answers in the online exam.	4.39	1.13
5. I am very afraid of my computer breaking down during the online exam.	4.31	1.14
6. It makes me uneasy when questions are missing from the system during the exam.	4.48	1.02
Total mean score	4.50	1.01

Table 1 indicates that university students' attitudes toward the technical element of online exams were at a very high level with a general arithmetic mean of 4.50 and a standard deviation of 1.01. The majority of the students reported that they hated experiencing problems due to the environment (power outage, sound, etc.) during the online exam ($M=4.68$) and if they experienced an internet outage during an online exam, they got nervous ($M=4.65$). Additionally, if they had a problem with the system during the exam, the thought of whether their exam would be repeated made them unhappy ($M=4.53$) and it made them uneasy when questions were missing from the system during the exam ($M=4.48$).

Table 2. Descriptive statistics for students' responses to the items about taking precautions during online exams

Taking precaution	M	SD
7. Knowing that the infrastructure of the system is good reduces my anxiety.	4.30	1.09
8. It motivates me that institutions take precautions against problems related to the examination system in advance.	4.55	.94
9. Checking the questions assigned in the online exam in advance increases my sense of confidence.	4.34	1.11
10. The fact that the online exam questions are compatible with the course reduces my anxiety.	4.62	.86
11. Getting information about the type of online exam (multiple choice, open-ended, etc.) increases my motivation to prepare for the exam.	4.48	.97
12. It would be a relief for me to contact the course instructor if I need it during the online exam.	4.47	.95
Total mean score	4.46	.98

Table 2 displays that university students' attitudes toward taking precautions during online exams were at a very high level, with a general arithmetic mean of 4.46 and a standard deviation of .98. As seen in the table, most of the students stated the fact that online exam questions were compatible with the course reduced their anxiety ($M=4.62$) and it motivated them that institutions took precautions against problems related to the examination system in advance ($M=4.55$).

Table 3. Descriptive statistics for students' responses to the items about individual features of online exams

Individual features	M	SD
13. During online exams, I feel uneasy until the time runs out.	3.49	1.41
14. I can't sleep before an online exam.	2.58	1.50
15. If I have problems during the online exam, I cannot express myself.	2.30	1.40
16. I spend a lot of time on questions in online exams.	3.12	1.24
17. I cannot get any results from online exams.	3.04	1.32
18. I worry about not being able to complete online exams on time.	3.94	1.22
Total mean score	3.07	1.35

Table 3 demonstrates that university students' attitudes toward the individual features of online exams were at a moderate level, with a general arithmetic mean of 3.07 and a standard deviation of 1.35. Most students reported that they worried about not being able to complete online exams on time (M=3.94) and they felt uneasy during online exams until the time ran out (M=3.49).

Table 4. Descriptive statistics for students' responses to the items about exam structure of online exams

Exam structure	M	SD
19. It concerns me that the questions in online exams come from the question pool.	3.04	1.35
20. Not being able to answer questions during the exam makes me nervous.	4.30	1.06
21. I would be annoyed if everyone got different questions in online exams.	3.09	1.58
Total mean score	3.47	1.34

Table 4 shows that university students' attitudes toward the exam structure of online exams were at a high level, with a general arithmetic mean of 3.47 and a standard deviation of 1.34. The students stated that not being able to answer questions during the exam made them nervous (M=4.30), they would be annoyed if everyone got different questions in online exams (M=3.09) and it concerned them that the questions in online exams came from the question pool (M=3.04).

3.2. Findings from the relationship between students' attitudes toward online exams and gender

An independent t-test was conducted to answer research question two as indicated in Table 5 to determine if there was a significant difference between gender and students' perceptions of online exams.

Table 5. Means and standard deviations of students' answers based on gender

Group	Gender	N	M	SD	t	p
Technical structure	Female	84	4.55	.88	.922	.35
	Male	46	4.41	.71	.980	
Taking precautions	Female	84	4.41	.87	-.823	.41
	Male	46	4.53	.60	-.916	
Individual features	Female	84	3.21	.93	2.24	.026*
	Male	46	2.82	.90	2.26	
Exam structure	Female	84	3.51	1.05	.64	.51
	Male	46	3.39	.95	.66	

As presented in Table 5, there was not a significant difference between the mean values for females and males in the factors of technical element ($.35 < 0.05$), taking precautions ($.41 < 0.05$), and exam structure ($.51 < 0.05$), p value of which was greater than the required statistical significance level (0.05). On the other hand, a significant difference was found in the factor of individual features ($.026 > 0.05$) and gender as female students had a higher mean score than male students.

3.3. Findings from the relationship between students' attitudes toward online exams and major

One-way ANOVA was applied to give a response to research question two whether there was a significant difference between students' major and their perception of online exams as shown in Table 6.

Table 6. One-way ANOVA test results for students' majors and online exams

		Ss	DF	MS	F	Sig.
Technical element	Between Groups	.631	1	.631	.909	.342
	Within Groups	88.861	128	.694		
	Total	89.492	129			
Taking precautions	Between Groups	.000	1	.000	.000	.992
	Within Groups	80.726	128	.631		
	Total	80.726	129			
Individual features	Between Groups	.002	1	.002	.002	.960
	Within Groups	114.840	128	.897		
	Total	114.842	129			
Exam structure	Between Groups	.182	1	.182	.175	.677
	Within Groups	133.582	128	1.044		
	Total	133.764	129			

Sayfa | 287

As indicated in Table 6, the findings revealed that no statistically significant differences existed between students' attitudes towards online exams and their majors according to the variables of technical element ($.342 < 0.05$), taking precautions ($.992 < 0.05$), individual features ($.960 < 0.05$) and exam structure ($.677 < 0.05$).

3.4. Findings from the relationship between students' attitudes toward online exams and their first online exam experience

One-way ANOVA was used to answer research question two if there was a significant difference between students' first online exam experience and their perception of online exams as demonstrated in Table 6 below.

Table 7. One-way ANOVA test results for students' first online exam experience

		Ss	DF	MS	F	Sig.
Technical element	Between Groups	.436	1	.436	.627	.430
	Within Groups	89.056	128	.696		
	Total	89.492	129			

Taking precautions	Between Groups	.407	1	.407	.649	.422
	Within Groups	80.318	128	.627		
	Total	80.726	129			
Individual features	Between Groups	6.987	1	6.987	8.292	.005*
	Within Groups	107.855	128	.843		
	Total	114.842	129			
Exam structure	Between Groups	.931	1	.931	.897	.345
	Within Groups	132.833	128	1.038		
	Total	133.764	129			

Based on Table 7, the results clearly showed that there were no statistically significant differences in students' perspectives according to the variables of technical element ($.430 < 0.05$), taking precautions ($.422 < 0.05$), exam structure ($.345 < 0.05$) and their first online exam experience. However, there was a significant difference between the variable of individual features ($.005 > 0.05$) and entering an online exam before as those who did not have online exam experience before had higher mean scores than the others.

4. Discussion and Conclusion

The present study aimed to identify the attitudes of university students toward online exams in a higher education institution in Türkiye according to four factors such as exam structure, individual features, taking precautions and technical element. It also intended to show whether there were any differences between gender, major, students' first online exam experience, and perceptions of students towards online exams in distance learning.

By looking at the results of the study, it was displayed that the students held mostly negative attitudes towards online exams, the result of which was supported by the previous research (Benghalem & Melouk, 2021) but inconsistent with the findings of the other research (Almoslamani, 2022) which indicated positive attitudes of participants towards e-assessment. In detail, the research showed that the majority of the participants felt anxious while taking the exam regarding the technical element dimension of the online exam. The results displayed that internet and system-related problems were among the most important factors affecting participants' views of the technical element of online exams. This finding aligned closely with the results of the study which displayed that online assessment had some disadvantages such as management, technical problems (Arslan, 2023), and poor internet quality during online exams (Benghalem & Melouk, 2021; Abasli et al., 2023). To be more specific, students were worried about external factors that could affect the exam atmosphere such as noise and power outage. Another reason for the anxiety the participants reported was internet connection problems and system-related problems met during the exam. Concerning taking precautions for online exams, participants' motivation played a vital role as most students felt motivated if the university could take precautions against problems related to the exam system in advance and if they knew there was not a problem in the infrastructure of the system. As

previously pointed out (Sözen & Güven, 2019) online instrument tools could be used to enhance students' motivation. Moreover, having information about the kind of online exams and the opportunity to check the questions beforehand made them feel relaxed. The help of the course instructors during the online exam also could contribute to enhancing their motivation. Lack or insufficiency of course documents was another factor that increased their anxiety before taking online exams. In this study, individual features were observed to receive the lowest level of satisfaction of the participants. In terms of individual features, the results showed that participants mainly felt anxious about time management as they were worried about not completing the exam on time. The results displayed that duration played the most important role in exam structure according to the participants' perceptions of online exams as they felt nervous about not answering all questions during the exam.

Furthermore, the results of the study found no significant differences between females and males regarding mean scores of technical element, taking precautions, and exam structure. The result obtained from this study was compatible with the study (Alsahhi et al., 2022) but inconsistent with another study (Mondal, 2021). Nevertheless, a statistical difference was observed in the factor of individual features where the female participants had higher mean scores compared to the males. Similarly, there was not a connection between students' perspectives on technical structure, taking precautions, exam structure, and their first online exam experience. However, there was a significant difference between individual features and entering online exams before as the students who did not have prior experience with online assessment obtained higher mean scores than those who had previous experience. This result indicated that having prior experience with taking an online exam could make students less worried and less anxious. For this reason, the students should be informed about the type of online exam structure and given courses or training about using technology in an effective way to deal with the possible drawbacks they could meet during the online exams because insufficient information about exams is an important factor affecting students' perception of online exams (Ocak & Karakuş, 2021). Without giving adequate information about the type of exam and useful instructions it would be difficult for the students to take online exams successfully. Additionally, students' opinions should be taken into consideration and changed positively in order to enhance the success of online exams (Benghalem & Melouk, 2021).

This study also displayed that there was no correlation between the students' majors and their attitudes toward online exams.

5. Suggestions

This study explored to give a detailed profile of distance education students' attitudes towards online exams and understand whether there were significant differences according to gender, major, and first-time takers of online exam variables. It is considered that the current research can contribute to the

progress of the literature in this field to better understand the issue of distance learners' attitudes toward online assessment. It is suggested that researchers studying in the area of distance education could investigate and explain the problems met during the implementation of online exams and look for possible ways to diminish these problems.

The study has some limitations as in the following:

- It is limited only to 130 first-year distance learners and certainly requires further investigation, including more diverse samples from different departments of the university with a larger sample group. For this reason, the study can't be generalized to the entire subjects.
- For future research, similar studies about online exams are recommended using different variables.
- The current study is limited as it utilized only a quantitative data collection instrument, however, using qualitative research tools like semi-structured interviews and observations could provide help for a better understanding of the issue.

REFERENCES

- Abasli, K., Yakut-Ozek, B., & Mammadli, A. (2023). University students' first online exam experience: Is it stressful or joyful? *Higher Learning Research Communications*, 13(1), 32-49.
- Afacan Adanir, G., Ismailova, R., Omuraliev, A., & Muhametjanova, G. (2020). Learners' perceptions of online exams: A comparative study in Turkey and Kyrgyzstan. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 21(3), 1-17.
- Almoslamani, Y. (2022). Attitude of higher education learners toward online examination. *Amazonia Investiga*, 11(53), 176-185.
- Alsadoon, H. (2017). Students' perceptions of e-assessment at Saudi Electronic University. *The Turkish Online Journal of Educational Technology* 16(1), 147-153.
- Alsalmi, N. R., Qusef, A. D., Al-Qatawneh, S. S., & Eltahir, M. E. (2022). Students' perspective on online assessment during the Covid-19 pandemic in higher education institutions. *Information Sciences Letters* 11(1), 37-46. Available at <https://digitalcommons.aaru.edu.jo/isl/vol11/iss1/10>.
- Aristeidou, M., Cross, S., Rossade, K. D., Wood, C., Rees, T., & Paci, P. (2023). Online exams in higher education: Exploring distance learning students' acceptance and satisfaction. *Journal of Computer Assisted Learning*, 40, 342-359.
- Arslan, K. (2023). University students' attitudes towards online exam during the pandemic: The case of a state university in Türkiye. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 11(4), 277-290.
- Benghalem, B., & Melouk, M. (2021). Investigating students' attitude towards online assessment during the pandemic of Corona Virus Disease 19. *Journal of Faslo El Khitab*, 10(4), 259-274.
- Mondal, R. (2021). Attitude towards online examination of college and university students. *International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT)*, 9(2), 326-331.

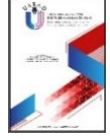
- Ocak, G., & Karakuş, G. (2021). Undergraduate students' views of and difficulties in online exams during the COVID-19 pandemic. *Themes in eLearning*, 14, 13-30.
- Ocak, G., & Karakuş, G. (2022). Üniversite öğrencilerinin çevrimiçi sınavlara yönelik tutumlarına ilişkin ölçek geliştirme çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 66-86.
- Shraim, K. (2019). Online examination practices in higher education institutions: Learners' perspectives. *Turkish Online Journal of Distance Education-TOJDE*, 20(4), 185-196.
- Sözen, E., & Güven, U. (2019). The effect of online assessments on students' attitudes towards undergraduate-level geography courses. *International Education Studies*, 12(10), 1-8.
- Tran, T. T. T., Nguyen, P. L. A., Nguyen, N. H. T., & Tran, D. T. (2021). An empirical study on students' perception and satisfaction towards online assessment and testing in tertiary education. *18th International Conference of the Asia Association of Computer-Assisted Language Learning (AsiaCALL-2-2021)*, 207-216.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Uzaktan eğitimin dünya genelinde yükseköğretim bağlamında yaygınlaşmasından bu yana çevrimiçi sınavlar en etkili değerlendirme araçlarından biri olmuştur. Etkili bir şekilde uygulandığı takdirde çevrimiçi değerlendirmenin öğrenme süreci ve öğrenenler açısından birçok fayda sağladığı görülmektedir (Afacan Adanir, vd., 2020). Öğrenenlerin bilgiyi ne ölçüde elde ettiğini anlamak için eğitim sisteminde değerlendirme ön plana çıkmaktadır (Alsadoon, 2017). Öğrencilerin formatlar ve teknoloji kullanımıyla tanıştırılması ve değerlendirme yeterliliklerinin oluşturulması yoluyla güvenlerinin artırılması da büyük önem taşımaktadır (Aristeidou vd., 2023). Uzaktan eğitimin uygulanmasına ilişkin uzaktan öğrenenlerin algılarının araştırılması önemli olmakla birlikte, yükseköğretimde bu sınavların yapılmasındaki sorunların tespit edilmesi ve daha iyi uygulanması için çevrimiçi sınavlara ilişkin öğrenci tutumlarının da araştırılması gerekmektedir. Buna göre yükseköğretim kurumları, başarılı e-değerlendirmeler yapmak amacıyla öğretim metodolojisini ve "çevrimiçi test teknolojisini" artırılabirler (Tran vd., 2021, s.208). Bu amaç doğrultusunda, bu çalışma üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecinde çevrimiçi sınavlara yönelik tutumlarının neler olduğunu ve cinsiyet, bölüm ve öğrencilerin ilk çevrimiçi sınav deneyimlerinin üniversite öğrencilerinin çevrimiçi sınava yönelik tutumlarını etkileyip etkilemediği sorularına cevap aramıştır. Bu çalışma, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı güz döneminde Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde uygulanmıştır. Veriler ara sınavlardan kısa bir süre sonra Google formları aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmanın yapıldığı üniversitede LMS sistemi, öğrencilerin eşzamanlı veya eşzamansız olarak çevrimiçi sınav, proje ve ödev yapmalarına olanak sağlamanın yanı sıra ders videolarını izleme ve tekrar izleme olanağı sağlamaktadır. Çalışmaya, Türkiye'deki bir devlet üniversitesinin çeşitli fakülte ve meslek yüksekokullarının 1. sınıfında öğrenim görmekte olan 130 lisans öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların 84'ü kadın ve 46'sı ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların 62'si fakültelerde ve 68'i ise meslek yüksekokullarında öğrenim görmektedir. Katılımcılardan 40'i daha önce çevrimiçi sınav deneyimi olduğunu ifade etmiştir, 90'ı ise çevrimiçi sınavları ilk defa deneyimlediğini belirtmiştir. Öğrencilerin çevrimiçi sınavlara ilişkin tutumlarını ölçmek amacıyla Ocak ve Karakuş (2022) tarafından geliştirilen Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi Sınavlara Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, sınav yapısı, bireysel özellikler, önlem alma ve teknik unsur olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Veriler ara sınavlardan kısa bir süre sonra Google Formları aracılığıyla toplanmıştır. Bu amaçla öncelikle öğrencilere ölçeği doldurmaları için bir davet e-postası gönderilmiştir. Öğrencilerin çevrimiçi sınavlara ilişkin tutumlarını açıklayabilmeleri amacıyla dokuzuncu haftada davetiye postası gönderilmiş ve ölçek bir hafta boyunca öğrencilerin erişimine açılmıştır. Tüm öğrencilere çalışmanın amacı ve süreci hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS istatistik programı

kullanılmıştır. Faktörlerin ve ölçeğin ortalama farklarını anlamak için bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü ANOVA testleri yapılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın sonuçları, öğrencilerin çevrimiçi sınavlara karşı çoğunlukla olumsuz tutum sergilediklerini ortaya koymuştur. Araştırma, ayrıntılı olarak incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun sınava girerken çevrimiçi sınavın teknik unsur boyutuna ilişkin kaygı duyduklarını, çevrimiçi sınavların teknik unsuruna ilişkin tutumlarını etkileyen en önemli faktörler arasında internet ve sistem kaynaklı sorunların olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öğrenciler gürültü, elektrik kesintisi gibi sınav atmosferini etkileyebilecek dış etkenlerden endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların kaygılarının diğer nedenleri arasında internet bağlantı sorunları ve sınav sırasında karşılaşılan sistemsel sorunlar gelmektedir. Çevrimiçi sınavlara yönelik önlemlerin alınması konusunda motivasyon önemli bir rol oynamaktadır çünkü çoğu öğrenci, üniversitenin sınav sistemiyle ilgili sorunlara karşı önceden önlem alabilmesi ve sistemin altyapısında bir sorun olmadığını bilmesi durumunda kendini daha motive hissettiğini belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerin çevrimiçi sınavların türleri hakkında bilgi sahibi olmaları, soruları önceden kontrol etme imkanına sahip olmaları ve dersi veren öğretim elemanlarının çevrimiçi sınav sırasında kendilerine yardımcı olmaları da motivasyonlarının artmasına katkı sağlayacak etkenler arasındadır. Öğrencilerin, ders dokümanlarının eksikliği ya da yetersizliği çevrimiçi sınavlara girmeden önce kaygılarını artıran bir diğer faktördür. Bu çalışmada katılımcıların en düşük düzeyde memnuniyet belirttikleri boyutun bireysel özellikler olduğu görülmüştür. Bireysel özellikler açısından çalışmanın sonuçları, katılımcıların sınavı zamanında tamamlayamama endişesi nedeniyle çoğunlukla zaman yönetimi konusunda kaygı duyduklarını göstermiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların çevrimiçi *sınava yönelik tutumlarına* göre, sınav sırasında tüm soruları yanıtlayamamaktan duydukları tedirginlik nedeniyle sürenin sınav yapısında en önemli rolü oynadığını göstermiştir. Çalışma sonuçları, kadın ve erkek katılımcılar arasında teknik unsur, alınacak önlemler ve sınav alt yapısı açısından anlamlı bir fark bulunmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, bireysel özellikler faktöründe kadın katılımcıların erkeklere göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu istatistiksel bir farklılık olarak ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin teknik yapıya, önlem almaya, sınav yapısına bakış açıları ile ilk çevrimiçi sınav deneyimleri arasında da bir bağlantı bulunamamıştır. Ancak bireysel özellik ile daha önce çevrimiçi sınava girme faktörü arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır; çünkü çevrimiçi sınav konusunda daha önce deneyimi olmayan öğrenciler, daha önce çevrimiçi sınav deneyimi olanlara oranla daha yüksek ortalamaya sahiptirler. Ayrıca, bölümlerine göre öğrencilerin çevrimiçi sınavlara ilişkin tutumları arasında bir farklılık olmadığı görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT: Online exams have been one of the most effective assessment tools since distance education was widespread in the context of higher education throughout the world. If it is implemented effectively it is believed that online assessment provides many benefits in terms of the learning process and learners (Afacan Adanir et al., 2020). In order to understand to what extent learners obtain information assessment gets prominence in the educational system (Alsadoon, 2017). Enhancing learners' confidence through acquainting them with formats and technology use and forming their assessment competency are also of great importance (Aristeidou et al., 2023). Although researchers need to study the perceptions of distance learners about the implementation of distance education, it is also necessary to explore their opinions about online exams to identify the problems in conducting these exams in higher education and have a better implementation of them. Accordingly, higher education institutions can increase teaching methodology and "online testing technology for the purpose of successful e-assessments" (Tran et al., 2021: 208). For this purpose, this study intends to find proper responses to the questions: What university students' perceptions of online exams during distance education are, and whether gender, major, and students' first online exam experience affect university students' perceptions of online exams. The current research was administered at a state university in Türkiye in the fall semester of the 2023-2024 academic year. Data were collected shortly after midterm exams via Google Forms. The LMS system allows students to take online exams, projects, and homework synchronously or asynchronously along with providing to watch and re-watch

lecture videos. The participants were 130 undergraduate students from various faculties and vocational schools at a public university in Türkiye. They were all first-grade students and taking all their courses online for the year the present study was carried out. 84 of the students were female and 46 of them were male. 62 of the participants were studying at faculties and 68 of them were studying at vocational schools. 40 of them stated that they had already taken online exams before while 90 of them were first takers of online exams. The scale of the Undergraduate Students' Attitudes towards Online Exams developed by Ocak and Karakuş (2022) was conducted to understand students' attitudes towards online exams in higher education. The scale comprised four dimensions as exam structure, individual features, taking precautions and technical element. Data were collected through the survey shortly after midterm exams via Google Forms. With this aim, first, the students were sent an invitation email to fill out the questionnaire in week nine. All the students were provided with detailed information about the goal and the procedure of the study. A statistical program, SPSS, was used to analyze the quantitative data of the study. Independent sample t-test and one-way ANOVA were conducted to understand the mean differences for the factors and the scale. The significance level was set at 0.05. It was revealed that the students held mostly negative attitudes towards online exams. The research showed that the majority of the participants felt anxious while taking the exam regarding the technical element dimension of online exams. The results displayed that internet and system-related problems were among the most important factors affecting participants' views of technical element of online exams. Students were worried about external factors that could affect the exam atmosphere such as noise and power outage. Another reason for the anxiety the participants reported was internet connection problems and system-related problems met during the exam. Concerning taking precautions for online exams, participants' motivation played a vital role as most students felt motivated if the university could take precautions against problems related to the exam system in advance and if they knew there was not a problem in the infrastructure of the system. Moreover, having information about the kind of online exams, the opportunity to check the questions beforehand made them feel relaxed and the help of the course instructors during the online exam also could contribute to enhancing their motivation. Lack or insufficiency of course documents was another factor that increased their anxiety before taking online exams. In this study, individual features were observed to receive the lowest level of satisfaction of the participants. In terms of individual features, the results showed that participants mainly felt anxious about time management as they were worried about not completing the exam on time. The results displayed that duration played the most important role in exam structure according to the participants' perceptions of online exams as they felt nervous about not answering all questions during the exam. In this study, individual features were observed to receive the lowest level of satisfaction of the participants. In terms of individual features, the results showed that participants mainly felt anxious about time management as they were worried about not completing the exam on time. The results displayed that duration played the most important role in exam structure according to the participants' perceptions of online exams as they felt nervous about not answering all questions during the exam. The results of the study found no significant differences between females and males regarding mean scores of technical element, taking precautions, and exam structure. Nevertheless, a statistical difference was observed in the factor of individual features where the female participants had higher mean scores compared to the males. Similarly, there was not a connection between students' perspectives on technical structure, taking precautions, exam structure, and their first online exam experience. However, there was a significant difference between individual features and entering online exam before as the students who did not have prior experience with online assessment obtained higher mean scores than those who had previous experience. This study also displayed that there was no correlation between the students' majors and their attitudes toward online exams.

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ BEYAZ REFORM İLE GELEN EK ÖDEME SİSTEMİ HAKKINDA GÖRÜŞLERİ VE ADALET ALGILARI

OPINIONS AND PERCEPTIONS OF JUSTICE OF HEALTH WORKERS ABOUT
THE ADDITIONAL PAYMENT SYSTEM COMING WITH THE WHITE REFORM

Alp Caner AKAY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği, Sağlık Yönetimi,
Sivas/Türkiye.

Cumhuriyet University Institute of Social Sciences, Health Institutions
Management, Health Management,
Sivas/Türkiye.

alpcnrakay@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-0521-8169

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1483491

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 14.05.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11.08.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Akay, A. C. (2024). Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri ve Adalet Algıları. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 295-315.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Sağlık hizmetlerinin sahadaki en çok konuşulan ve tartışılan sorunlarından birisi, adil ve dengeli bir ödeme sisteminin oluşturulamamasıdır. Performans sisteminin amacı ise sağlık meslek grupları arasında başarılıdan başarısız doğru bir mesleki sıralama yapmak olmamalı; sağlık hizmetleri bünyesinde özveri ile çalışan kişilerin adil bir ücretlendirme sistemi ile ödüllendirilmesi, çalışma isteklerinin artırılması ve adaletli kriterler ortaya konarak hesaplanması olmalıdır. Bu bağlamda araştırma, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma sistemi veya sağlık meslek gruplarını eleştirmeye yönelik bir çalışma değildir; çalışma sistemin daha etkin, verimli ve adil olmasını amaçlaması, profesyonel sağlık yöneticilerine sahadan veriler sunması sebebi ile güncel ve özgündür. Araştırma yüz yüze ve çevrimiçi anket tekniği ile gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden kişilerden alınan veriler ile yapılmıştır. Araştırmanın evreni bir Eğitim Araştırma Hastanesinde çalışan ve ek ödemeye tabi olan sağlık çalışanlarıdır. Örneklem ise araştırmaya katılmayı kabul eden 323 sağlık çalışanıdır. Ankette Çakır ve Sakaoğlu (2014) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılarak araştırmacılar tarafından uyarlanan yargı ifadeleri yer almaktadır. Son bölümünde ise sağlık çalışanlarının beyaz reform ile ilgili bilgilerini ve görüşlerini belirleyen analizlere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda sağlık çalışanları sistemin adil dağılım göstermediğini ve etkin olmadığını belirtmiştir. Hekimler dışındaki sağlık çalışanlarının ise adil dağılım konusunda çok daha olumsuz oldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Yönetimi, Ek Ödeme, Beyaz Reform, Adalet

Abstract: One of the most discussed and debated problems in the field of health services is the inability to establish a fair and balanced payment system. The purpose of the performance system should not be to make a professional ranking from successful to unsuccessful among health professional groups; people who work devotedly in health services should be rewarded with a fair remuneration system, their willingness to work should be increased and it should be calculated by setting fair criteria. In this context, the study was conducted to examine the opinions of healthcare professionals about the additional payment system introduced with the white reform and their perceptions of fairness. This study is not a study to criticise the system or health professional groups; the study is up-to-date and original because it aims to make the system more effective, efficient and fair, and to provide professional health managers with data from the field. The research was conducted by face-to-face and online survey technique with the data obtained from people who voluntarily agreed to participate in the study. The population of the research is the healthcare professionals working in a Training and Research Hospital and subject to additional payment. The sample is 323 health workers who accepted to participate in the study. The questionnaire includes judgement statements adapted by the researchers by using the scale developed by Çakır and Sakaoğlu (2014). In the last section, analyses determining the knowledge and opinions of health workers regarding the white reform are included. As a result of the research, healthcare professionals stated that the system does not show fair distribution and is not effective. It is seen that health professionals other than physicians are much more negative about fair distribution.

Key Words: Health Management, Additional Payment, White Reform, Justice

Giriş

Sağlık, toplumların en önemli ihtiyaçlarından biri olup, kamu hizmetlerinin merkezinde yer almaktadır. Sağlık hizmetleri, kişiye özel bir profesyonel hizmet dalıdır ve emek yoğunluğu, ikame edilemezliği, ertelenemezliği, arz ve talep dengesizliği, bilgi asimetrisi, yüksek uzmanlık seviyesi, hizmetin stoklanamaması ve rastlantısallığı gibi özellikleriyle diğer hizmetlerden ayrılmaktadır (Somuncuoğlu, 2012: 10). Sağlık hizmetlerinin zaman ve miktar açısından öngörülemezliği, bu hizmetlerin diğerlerinden ayrılan özgün niteliklerindedir. Sağlık hizmeti talebi genel olarak, bireyin belirli bir sağlık sorunuyla karşılaştığında sağlık kurumlarından yardım talep etmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Tıraş, 2013: 139). Son dönemlerde sağlık hizmetlerine olan talep artmış ve kamu sağlık hizmetleri, özel sağlık hizmetlerine doğru kaymıştır. Özel sağlık kuruluşlarının sayısı her geçen gün artarken, kamu hastanelerinde hizmet veren sağlık profesyonelleri için yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu uygulamaların başında performansa dayalı ücretlendirme sistemi gelmektedir. Bu konuda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kestane'ye göre, ödemelerin kamu sektörü verimliliğini artırma ve kamu sektörü tarafından sunulan hizmetlerin kalitesini geliştirme aracı olarak kullanılması, kamu hizmetlerinde hız, kalite ve verimliliğin artırılmasında önemli bir rol oynayabilir (Kestane, 2003: 138). Ancak, sağlık hizmetlerinin kişiye özel nitelikleri nedeniyle, ek ödeme beklentisiyle gerçekleşen performans artışlarının gerçekte sağlık performansının artışını ifade edip etmediği tartışmalıdır (Çakır & Sakaoğlu, 2014: 1-21). Performans sistemi ve Sağlık Bakanlığı'nın performansa dayalı ek ödeme sisteminin avantaj ve dezavantajlarını inceleyen birçok araştırma bulunmasına rağmen 01.07.2022 tarihinde beyaz reform ile yürürlüğe giren ek ödeme sistemi hakkında sağlık çalışanlarının görüşleri ve adalet algıları açısından yeterince çalışma olmadığı görülmektedir.

Sağlık hizmetlerinin sahadaki en çok konuşulan ve tartışılan sorunlardan birisi, adil ve dengeli bir ödeme sisteminin oluşturulamamasıdır. Sağlıkta eşitlik, uluslararası düzeyde sağlık sisteminin geliştirilmesi için temel bir unsur olarak kabul edilen çok boyutlu bir kavramdır (Mhazo & Maponga, 2022: 43). Sağlık çalışanlarının temel motivasyon düşüklüğü ve meslek içindeki maneviyatını olumsuz etkileyen faktörlerin başında düşük ücret almak değil, sağlık meslek grupları arasında aynı işi yapanlardan veya daha az iş yüküne sahip sağlık meslek gruplarından daha düşük ücret almalarıdır (Erkan, 2011). Performans sisteminin amacı sağlık meslek grupları arasında başarılıdan başarısız doğru bir mesleki sıralama yapmak değildir. Sistemin temel amaçları arasında sağlık hizmetleri bünyesinde özveri ile çalışan kişilerin adil bir ücretlendirme sistemi oluşturarak, çalışanların ödüllendirilmesi, çalışma isteklerinin artırılması ve adaletli kriterler ortaya konarak hesaplanması gibi hususlar yer almalıdır (Benligiray, 2007: 44). Sağlık hizmetleri genel anlamda ekip işine dayandığı için hastanenin her bir branşında çalışan sağlık çalışanlarının ekip dayanışması halinde olması önem arz etmektedir. Sağlık hizmetlerinin tamamının hekimler

üzerinden yürütülmediği göz önüne alındığında, ek ödeme sistemini hekim ağırlıklı olarak değerlendirmek sistemin geleceğini riske atmaktadır. Ek ödeme sistemin kurum içi veya farklı kurumlarda çalışan sağlık meslek grupları arasında çatışmaya yol açabileceği, bu sebeplerden ötürü meslekler arası dayanışmayı olumsuz olarak etkileyeceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bağlamda araştırma, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Sağlık kurumlarında günümüzde kullanılan sağlık profesyonellerine yönelik ödeme yöntemleri arasında; maaş ödemesi, performans dayalı ödemeler, vaka başına ödeme yöntemi, kişi başına ödeme yöntemleri yer almaktadır (Demirel, 2020: 97-117).

Maaş Ödemesi

Sağlık hizmeti sunan sağlık profesyonellerine aylık olarak çalışmalarının karşılığında verilen sabit ücretlerdir (Demirel, 2020: 97-117). Bu ödeme yönteminde ödeme yapılan miktarlar eğitim düzeyi, kıdem derece, çalışılan birim vb. değişkenler göz önünde bulundurulurarak hesaplanmaktadır.

Vaka Başına Ödeme Yöntemi

Vaka başına ödeme yönteminde hastalıklar veya hastalar için önceden belirlenmiş bazı fiyatlandırmalar mevcuttur. Sağlık hizmeti veren kurumlara verdikleri hizmet başına bu fiyatlandırma üzerinden ödeme yapılmaktadır (Demirel, 2020: 97-117). Bu yöntem ileriye dönük bir ödeme yöntemidir ve tedavi hizmeti sunulan her vaka için belli bir ödeme yapılması gerekmektedir (Özer & İleri, 2016: 78-92).

Kişi Başı Ödeme Yöntemi

Kişiye belli bir zaman diliminde sunulacak olan sağlık hizmetinin karşılığının belirlenmesini temel alan bir ödeme sistemidir (Şengül & Bulut, 2019: 196-209). Sağlık hizmetini sunacak olan hizmet sunucularına kişi başı olarak ve sabit ücretler ile ödeme yapılmasını kapsayan ödeme sistemidir (Özer & İleri, 2016: 78-92).

Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemi

Sağlık hizmetleri planlamasında ve sunumunda en önemli unsurlardan biri insan unsurudur. Yapılmış olan bilimsel araştırmalarda kurum içinde mutlu olan çalışanların beraberinde sunulan hizmetin başarısını da önemli ölçüde etkilediği ortaya konulmuştur (Demirkıran vd., 2013).

Sunulan hizmetin ne kadar etkin ve verimli olduğunu saptamak için performans değerlendirilmeleri yapmak oldukça önemlidir. Özellikle ana unsur insan sağlığı olan sağlık sektöründe bu değerlendirmeleri yapmak sektör içindeki

gelişmeleri takip etmek, daha kaliteli ve etkin hizmet sunmak için yapılması gereken önemli değerlendirmelerdir (Yüksel, 2022: 169-191).

Kamu sağlık kuruluşları tarafından performans değerlendirme yöntemleri oluşturulmuş ve uygulamaya konulmuştur. Uygulanan bu yöntemler üzerinden sağlık profesyonelleri performansa dayalı ek ücretler almaktadır. Performans değerlendirmesi temeline dayanan bu yöntem sağlık profesyonellerinin sağlık hizmeti sunumunda yer alan kaynakları verimli kullanımını ve kaliteli sağlık hizmeti sunmalarını amaçlamaktadır. Yöntemin en önemli amaçlarından biri ise sağlık profesyonellerinin motivasyonunu ve iş doyumlarını artırarak adil ve adaletli ücretler ile sistemin devamlılığını sağlamaktır (Yüksel & Sayın, 2018: 4).

Performansa dayalı ek ödeme sistemi 2004 yılında sağlık bakanlığı bünyesine bağlı hastanelerde, 2011 yılında ise üniversite hastanelerinde uygulanmaya başlamış ve günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir. Performansa dayalı ek ödeme sistemi sağlık bakanlığına bağlı kurumlarda ve üniversite hastaneleri arasında farklı yönetmelikler kapsamında uygulanmakta olup ek ödeme hesaplamaları birbirinden farklılık göstermektedir (Yüksel, 2022: 169-191).

Ülkemizde kamu hastanelerinde ve üniversite hastanelerinde çalışan sağlık profesyonellerinin maaşlarına ek olarak performansa dayalı ek ödeme sistemi adı altında döner sermaye üzerinden bakanlık tarafından yönetmeliklerle belirlenen hesaplamalar ışığında ek ödeme verilmektedir. Bu ödeme sistemi Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilmiş olmakla birlikte ülkemize özgü özellikler taşıması ile öne çıkmaktadır (Aydın & Demir, 2007: 7).

Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Tıbbi İşlemler Yönergesi ile sağlık profesyonellerinin performans değerlendirilmesinin temeli olmuştur. Bu yönergede uygulanan tüm tıbbi işlemlerin (5300 işlem) puanları belirtilmiş ve Sağlık Uygulama Tebliği (SUT)'nde yayınlanmıştır. Bu işlemlerden muayene, ameliyat gibi direk olarak hekim tarafından sunulan hizmetler, hekimin birebir olarak katkı sağladığı birçok işlem puanlandırılmaktadır; ancak sahada çalışmakta olan diğer sağlık profesyonellerinin yaptığı işlemler puanlandırılmaya dahil edilmemiştir (Akçakanat & Çarıkçı, 2016: 870).

Performansa dayalı ek ödeme sisteminde Sağlık Bakanlığı ve üniversite hastanelerinin ek ödeme yönetmelikleri birbirinden farklıdır. *'Sağlık Bakanlığı'na Bağlı Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında Görevli Personele Döner Sermaye Gelirlerinin Ek Ödeme Yapılmasına Dair Yönetmeliği*; üniversite hastaneleri ise, *Yüksek Öğretim Kurumları'na Bağlı Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında Görevli Personele Döner Sermaye Gelirlerinin Ek Ödeme Yapılmasına Dair Yönetmeliği'* dikkate alarak performansa dayalı ek ödeme sistemi yürütmektedir (Yüksel, 2022: 169-191).

Sağlık hizmeti üreten ve sunan sağlık kurum ve kuruluşlarının sundukları sağlık hizmetlerinden elde ettikleri gelirlerin tümü yukarıda belirtilen yönetmelikler kapsamında döner sermaye kalemine kaydedilmektedir (Sayan & Şayan, 2011: 53).

Sağlık Bakanlığı tarafından resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ek ödeme sistemi hesaplanma yöntemleri, katsayılar, hangi meslek gruplarını kapsadığı aşağıda belirtilen kaynakta ayrıntılı olarak verilmiştir.

“Sağlık Bakanlığı Ek Ödeme Yönetmeliği”, 12.08.2022 tarihli Resmi Gazete 'de yayımlanarak, 01.07.2022 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220812-9.htm>

Performansa Dayalı Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşler

Sağlık Bakanlığı ve Üniversite Hastaneleri altında hizmet veren sağlık profesyonellerinin işlerine olan bağlılığını ve duyarlılığını artırma hedefiyle performansa dayalı ek ödeme uygulamaları kurumlarda uygulanmaya başlamış zaman içerisinde geliştirilmeye çalışılmış ve yönetmeliklerce desteklenen “performansa dayalı ek ödeme sistemi” ortaya konulmuştur (Korku & Kaya, 2019: 86-88).

Bu sistem fiyatlandırma açısından hekim grubuna sunmuş olduğu girişimsel hizmetlerin puanlarına bağlı olan bir sistemdir. Hekim dışındaki sağlık profesyonellerinin üretmiş ve sunmuş olduğu hizmetler puanlandırılmaya dahil edilmemiştir (Erkan, 2011). Sağlık hizmetlerinin özelliklerine bakıldığında sağlık hizmetinin bir ekip işi dâhilinde ve bir bütün olduğu göz ardı edilemez. Sunulan sağlık hizmetinde muayene, teşhis, tedavi gibi hizmetlerde hekim ağırlıklı olmasına rağmen bu süreçlerin tamamında aktif rol oynayan hekim dışındaki sağlık profesyonellerinin emekleri yadsınamaz (Çankaya, 2017: 272-282).

Bütüncül hedefe yönelik ve istenilen kalitede sağlık hizmeti sunulabilmesi için, idari personelinden hemşiresine, yöneticilerinden hekimlere ve teknikerinden hizmetlisine kadar birçok meslek grubunun sahada göstermiş olduğu emekler dikkate alınmalı ve değer gösterilmelidir (Ceylan, 2009: 67).

Tüm bunlara karşın alan yazın incelendiğinde konuyla ilgili çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Araştırmaya benzer şekilde yapılan çalışmalar şöyledir:

- *Çankaya (2017)* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde hastane çalışanlarının performansa dayalı ek ödeme sistemine ilişkin görüşleri ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre ise çalışanlar arasında kazanç açısından haksızlıklara yol açtığı, sağlık meslek grupları arasında ekip halinde çalışma sistemine zarar verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

- *Çakır ve Sakaoğlu (2014)* Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesinde sağlık çalışanlarının performansa dayalı ek ödeme sisteminde ücret adaleti algısı ile ilgili yaptıkları çalışmada, ek ödeme sisteminin hekim ağırlıklı değerlendirilmesinin sağlık hizmetinin bütüncül yapısına zarar vereceği, bunun yanında hekim dışı sağlık çalışanlarının sunduğu hizmetlerin değersiz olarak algılanmasına yol açacağı belirtilmiştir.

- *Yüksel (2022)* ek ödeme sistemin hekimlerin motivasyonunu ve çalışma isteklerini artırma konusunda yetersiz kaldığını ve tüm kamu kurumlarında adil ve uygulama birliği olacak şekilde ek ödeme sistemin uygulanması gerektiğini savunmuştur.

- *Akçakanat ve Çarıkçı (2016)* ise üniversite yaptıkları çalışmalarında, hastanelerinde görev yapan hekimlerin ek ödeme sisteminden memnun olmadıkları ve bu memnuniyetsizliğin elde ettikleri gelirden kaynaklanmadığını; adaletli, iş ahlakını bozmayan ve motivasyonu artıracak şekilde olması gerektiğini savunmuştur.

Bu araştırmada ise 01.07.2022 tarihinde uygulanmaya konulan ve sağlıkta beyaz reform adı altında gelen güncel ek ödeme yöntemi ile ilgili olarak, sahada özveri ile çalışan sağlık profesyonellerinin görüşleri en şeffaf ve doğru şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sistemi veya sağlık meslek gruplarını eleştirmeye yönelik bir çalışma değildir; çalışma sistemin daha etkin, verimli ve adil olmasını amaçlaması, profesyonel sağlık yöneticilerine sahadan veriler sunması sebebi ile güncel ve özgündür. Tüm bunlar araştırmayı önemli ve özgün kılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın bu amacı ışığında geliştirilen problem cümleleri ve hipotezler ise şöyledir:

P₁: Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri nelerdir?

P₂: Sağlık çalışanlarının adalet algıları nasıldır?

H₁: Ek Ödeme sisteminin adil dağılımı ile ilgili olarak hekimler ile diğer sağlık çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır.

Araştırma Deseni

Nicel yöntemle yapılan bu araştırmada, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını belirlemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilmiştir. Öncelikle alan yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş, nihayetinde alan yazında konu ile ilgili boşluk olduğu görülmüş, yapılan çalışmalar ve teorik çerçeve ışığında araştırma deseni oluşturulmuştur. Tüm alan yazının kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesinden sonra, 15 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Havuz oluşturulurken maddeler katılımcıların cevaplarında çeşitlilik sağlayacak şekilde yazılmaya çalışılmıştır. Madde havuzu oluşturulurken katılımcıların cevapları için 5'li Likert ölçeği (kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum) kullanılmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin kapsam geçerliliği için uzmanların görüşleri Davis tekniğine göre alınmış olup, maddeleri; "uygun", "madde hafifçe gözden geçirilmeli", "madde ciddi olarak gözden geçirilmeli" ve "madde uygun değil" şeklinde dördü derecelendirmeleri istenmiştir. Ayrıca eklenmesini gerekli gördükleri madde olup olmadığı sorulmuştur. Bu kapsamda sağlık kurumu çalışanı, akademisyen ve istatistik uzmanı olmak üzere farklı uzmanlık alanından 12 kişinin fikri alınmıştır.

Uzman görüşleri doğrultusunda şekillenen maddeler taslak anket formuna dönüştürülmüştür. Taslak anket formuna bazı demografik sorular da eklenmiş ve 50 kişi üzerinden pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonunda ölçeğin toplam güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa değerine bakılmış, 6 maddenin güvenilirlik katsayısı değerini düşürdüğü için formdan çıkarılmasına karar verilmiştir. Nihayetinde 9 maddenin Cronbach alfa değeri 0,72 olarak ölçülmüş ve bu değer ölçeğin güvenilir olduğu konusunda ön fikir vermiştir. Bu form kullanılarak asıl veri toplama sürecinin başlatılmasına karar verilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni bir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde çalışan ve ek ödemeye tabi olan sağlık çalışanlarıdır. Örneklem ise iki aşamalı olarak toplanmıştır. İlk olarak güvenilirlik ve AFA yapabilmek için araştırmaya katılmayı kabul eden 180 sağlık çalışanına 11.08.2023-21.08.2023 tarihleri arasında anket uygulanmıştır. Daha sonra yapı geçerliliği de test edebilmek için araştırmaya katılmayı kabul eden 323 sağlık çalışanına 04.09.2023-02.10.2023 tarihleri arasında anket uygulanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma yüz yüze ve çevrimiçi anket tekniği ile gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden kişilerden alınan veriler ile yapılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik veriler yer alırken ikinci kısımda (Çakır & Sakaoğlu, 2014) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılarak araştırmacılar tarafından uyarlanan yargı ifadeleri yer almaktadır. İlgili ölçek dokuz madde 2 faktörden oluşmaktadır. Adil dağılım faktörü beş, etkinlik faktörü ise dört yargı ifadesinden oluşmaktadır. Anket formunun son bölümünde ise sağlık çalışanlarının beyaz reform ile ilgili bilgilerini ve görüşlerini belirleyen, uzman kişilerin fikirleri alınarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yargı ifadeleri yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS ve AMOS programlarından faydalanılmış olup, frekans analizleri, ki-kare testleri, normallik dağılımları, güvenilirlik analizi, açıklayıcı (AFA) ve doğrulayıcı (DFA) faktör analizi, ortalamalar ve t testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın veri toplama aşamasına geçilmeden önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu'ndan izin alınmıştır (Karar Tarihi: 10.07.2023 Karar Sayısı: 2023/12). Daha sonra ilgili hastaneden resmi izin alınmıştır. Sağlık çalışanlarına araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllülük ilkesine özen gösterilerek sözlü ve yazılı olarak onamları alınmıştır. Ayrıca istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri beyan edilmiştir.

Bulgular

Araştırma sonucunda elde verilen bulgular bu bölümde sırası ile sunulmuştur.

Tablo 1. Kişisel Veriler

Cinsiyet	n	%	Eğitim	n	%
Kadın	193	59,8	Lise	58	18,0
Erkek	130	40,2	Ön Lisans	47	14,6
Yaş	n	%	Lisans	150	46,4
20-29	183	56,7	Lisans Üstü	68	21,1
30-39	84	26,0	Çalışma süresi	n	%
40 ve üzeri	56	17,3	0-4 yıl arası	123	38,1
Meslek	n	%	5-8 yıl arası	105	32,5
Diğer Sağlık Personeli	257	79,6	9-12 yıl arası	54	16,7
Hekim	66	20,4	13 yıl ve üstü	41	12,7
Toplam	323	100			

Katılımcılara ait veriler incelendiğinde araştırmaya katılan sağlık personelinin ağırlıklı olarak diğer sağlık personellerinden oluşan hemşire ve ebelerden oluştuğu görülmektedir. Bu bilgilere ek olarak çalışmaya katılan bireylerin ağırlıklı olarak 20-29 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Yine ağırlıklı olarak lisans eğitim derecesine sahip bireyler katılım göstermiştir.

Tablo 2. Meslek Gruplarına Göre Ek Ödeme Yönetmeliği Bilgi Düzeyini Ölçen Ki-Kare Testi

Beyaz reform ile gelen ek ödeme yönetmeliğini biliyor musunuz?					
		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Diğer Sağlık Personeli	n	74	101	82	257
	% Meslek	28,8%	39,3%	31,9%	100,0%
	% Bilgi	71,8%	81,5%	85,4%	79,6%
Hekim	n	29	23	14	66
	% Meslek	43,9%	34,8%	21,2%	100,0%
	% Bilgi	28,2%	18,5%	14,6%	20,4%
Toplam	n	103	124	96	323
	% Meslek	31,9%	38,4%	29,7%	100,0%
	% Bilgi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

p=0.048*

$\chi^2=6,06$

Phi Cramer's V=0.137

Meslek gruplarına göre beyaz reformla gelen ek ödeme yönetmeliği bilgi düzeyini ölçen Ki-Kare testi sonucunda, hekimlerin %43,9'u bildiğini ifade ederken, diğer sağlık personelinin %28,8'i bildiğini ifade etmektedir. Genel olarak ise katılımcıların %31,9'u yönetmeliği bildiğini, %38,4'ü ise bilmediğini belirtmiştir.

Tablo 3. Meslek Gruplarına Göre Ek Ödeme Sisteminin Adil Olduğuna Dair Görüşleri Ölçen Ki-Kare Testi

		Beyaz reformla gelen ödeme sisteminin adil olduğunu düşünüyor musunuz?			
		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Diğer Sağlık Personeli	n	3	238	16	257
	% Meslek	1,2%	92,6%	6,2%	100,0%
	% Adalet	37,5%	83,5%	53,3%	79,6%
Hekim	n	5	47	14	66
	% Meslek	7,6%	71,2%	21,2%	100,0%
	% Adalet	62,5%	16,5%	46,7%	20,4%
Toplam	n	8	285	30	323
	% Meslek	2,5%	88,2%	9,3%	100,0%
	% Adalet	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

p=0.000*

$\chi^2=24,13$

Phi Cramer's V=0.273

Meslek gruplarına göre beyaz reform ile gelen ek ödeme yönetmeliğinin adil olup olmadığını ölçen Ki-Kare testi sonucuna göre hekimlerin %71,2'si sistemin adil olmadığını ifade ederken, diğer sağlık personelinin %92,6'sı sistemin adil olmadığını ifade etmektedir. Genel olarak ise katılımcıların %88,2'si sisteminin adil olmadığını ifade ederken %2,5'u sistemin adil olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4. Meslek Gruplarına Göre Ek Ödeme Sisteminin Hesaplanma Bilgisini Ölçen Ki-Kare Testi

		Ek ödeme yönteminin nasıl hesaplandığını biliyor musunuz?			
		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
Diğer Sağlık Personeli	n	41	149	67	257
	% Meslek	16,0%	58,0%	26,1%	100,0%
	% Hesaplama	73,2%	80,5%	81,7%	79,6%
Hekim	n	15	36	15	66
	% Meslek	22,7%	54,5%	22,7%	100,0%
	% Hesaplama	26,8%	19,5%	18,3%	20,4%
Toplam	n	56	185	82	323
	% Meslek	17,3%	57,3%	25,4%	100,0%
	% Hesaplama	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

p=0.421

$\chi^2=1,72$

Phi Cramer's V=0.073

Meslek gruplarına göre beyaz reformla gelen ek ödeme yöntemi hesaplanmasının bilgi düzeyini ölçen Ki-kare testi sonucunda hekimlerin %54,5'i

diğer sağlık personelinin ise %58'i ek ödeme yönteminin nasıl hesaplandığı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmektedir.

Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğine Ait Güvenilirlik –Geçerlilik Sonuçları

Örneklem olarak 180 sağlık çalışanından toplanan, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri ölçeğine ait güvenilirlik ve Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonuçları sırası ile Tablo 5 ve 6' da verilmiştir.

Tablo 5. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğine Ait Güvenilirlik Sonuçları (n:180)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
E1	15,16	24,98	,467	,661
E2	14,73	24,40	,493	,654
E3	14,61	24,57	,448	,665
E4	14,72	25,30	,386	,680
E5	15,01	25,55	,355	,687
AD1	15,82	28,73	,360	,685
AD2	15,78	28,35	,371	,683
AD3	15,91	29,90	,288	,696
AD4	15,86	29,41	,271	,697

Ölçekte yer alan 9 değişkenin güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde tüm maddelerin toplam korelasyon değerlerinin 0,250 üzerinde olduğu, dolayısı ile sorunlu bir madde olmadığı görülmektedir.

Tablo 6. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğine Ait AFA Sonuçları (n:180)

Soru İfadesi	Kodlar	Faktörler		Faktör Açık.	(Ca)
		Adil Dağılım	Etkinlik		
1. Performansa dayalı ek ücret ödemesinin meslek grupları arasında çatışmaya yol açtığını düşünüyorum.*					
2. Performansa dayalı ek ücret ödemesi personel üzerinde baskı yaratmaktadır.*	E1	,638			
3. Performansa dayalı ek ücret ödemesinin iş yükünü arttırdığını düşünüyorum.*	E2	,806			
	E3	,736		30,75	0,717
4. Performansa dayalı ek ücret ödemesinin tetkik ve uygulama sayılarını arttırdığını düşünüyorum.*	E4	,657			
5. Performansa dayalı ek ücret aynı meslek grubunda farklı birimlerde çalışanlar arasında eşitsizlik yaratmaktadır.*	E5	,579			
6. Performansa dayalı ek ücret ödemesi tüm çalışanlar açısından adil bir şekilde uygulanmaktadır.	AD1		-,748		
	AD2		-,764	22,39	0,771

7. Performansa dayalı ek ücret ödemesinin hesaplanmasında kullanılan katsayı puanlarının adil olduğunu düşünüyorum.	AD3	-,775
8. Mesleğime göre aldığım performansa dayalı ek ücret ödemesi yeterlidir.	AD4	-,792
9. İş yüküme göre aldığım performansa dayalı ek ücret ödemesi yeterlidir.		

** TVA: 53,14; KMO Testi: 0,695; Bartlett Testi (χ^2 : 726,742; sd: 36; p: 0,000), (Ca: 0,705)

* Ters soru

** TVA (Toplam Varyans Açıklayıcılığı), KMO (Kaiser-Meyer-Olkin), sd (serbestlik derecesi)

Ölçekte yer alan dokuz değişkenin faktör analizi sonucunda ifadelerin faktör yükleri -,79 ile ,80 arasında yer almaktadır. Yine KMO değerinin 0,695 ve Bartlett's testinin anlamlı çıkması ($p=0,000$) toplanan verilerin her bir boyut için faktör analizi noktasında uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğin TVA oranı %53,14 olarak tespit edilmiştir ve bu oran ile ölçek iki boyuttan oluşmaktadır. Araştırma modelinde yer alan iki faktörden ters sorulardan oluşan "etkinlik" faktörü beş maddeden oluşmakta ve toplam varyansın % 30,75'ini, "adil dağılım" faktörü % 22,39'unu açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha (Ca)' sı 0,705 olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermektedir.

Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğine Ait DFA Sonuçları

Ölçeğin yapısal geçerliliği 180 örneklem ile AFA sonucu test edildikten sonra, örneğe uygunluğunu test etmek amacıyla 323 sağlık çalışanından alınan veriler ile birinci düzey çok faktörlü DFA yapılmıştır. Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri ölçeğine ait model uyum değerleri Tablo 7'de regresyon katsayıları Tablo 8'de, model uyum diyagramı Şekil 1' de gösterilmiştir.

Tablo 7. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform İle Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğinin Ölçüm Modeli Uyum İndeksleri

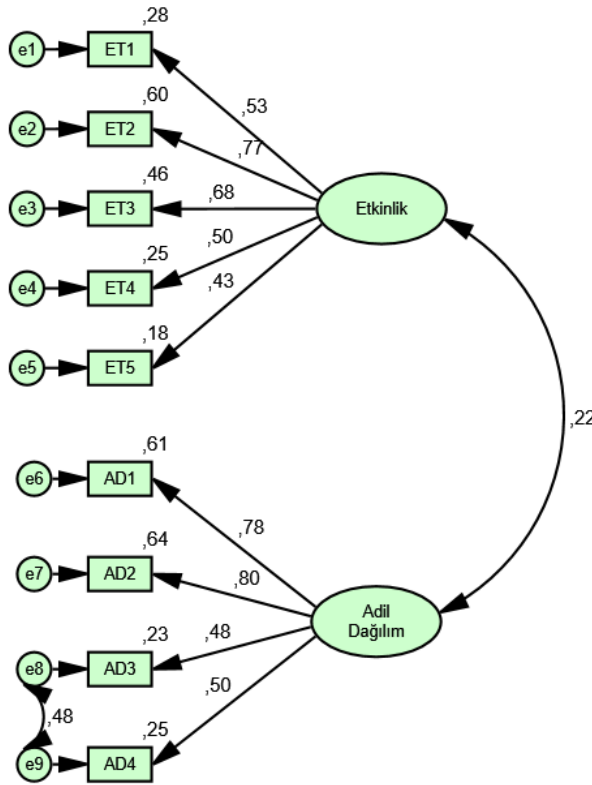
Ölçüm Modeli	p	χ^2/sd	GFI	AGFI	NFI	IFI	RMSEA
Referans Değerler		≤ 5	$\geq 0,850$	$\geq 0,850$	$\geq 0,900$	$\geq 0,900$	$\leq 0,080$
Ölçek Değerleri (Modifikasyonlu)	0,000	2,185	0,965	0,937	0,926	0,958	0,061

Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini içeren değişkenlerin ölçüm modelinden ki-kare/serbestlik derecesi (χ^2/sd) oranı referans değeri içerisinde 2,185 olarak bulunmuştur. Diğerlerinin de referans değerleri aralığında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda; modifikasyonlu DFA sonrasında modelin mükemmel düzeyde bir uyuma sahip olduğu görülmektedir. Ölçek parametre değerleri ise Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçüm Modelinin Parametre Değerleri

			Tahmin	SRA	SH	T	p
ET1	<---	Etkinlik	1,000	,527			
ET2	<---	Etkinlik	1,516	,774	,193	7,846	000
ET3	<---	Etkinlik	1,386	,679	,181	7,645	000
ET4		Etkinlik	1,021	,497	,159	6,418	000
ET5	<---	Etkinlik	,893	,427	,155	5,777	000
AD1	<---	Adil Dağılım	1,000	,779			
AD2	<---	Adil Dağılım	1,091	,799	,120	9,103	000
AD3		Adil Dağılım	,524	,476	,072	7,313	000
AD4	<---	Adil Dağılım	,654	,495	,086	7,593	000

Ölçüm modelinin parametrelerini içeren Tablo 8 incelendiğinde; SRA değerlerinin 0,427 ile 0,799 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca gizil değişkenleri arasındaki tüm ilişkileri temsil eden yolların anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$).

Şekil 1. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşleri Ölçeğine Ait DFA Diyarmanı

Araştırma modeli kapsamında yer verilen dokuz maddelik sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri öncüllerinden olan 5 maddelik "adil dağılım", 4 maddelik "etkinlik" gizil değişkenleri DFA sürecinde birinci düzey çok faktörlü model olarak ele alınıp incelenmiştir.

Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri ölçeğindeki değişkenlerin faktör yükleri incelendiğinde; gizil

değişkenlerdeki tüm maddelerin faktör yüklerinin 0,43 ile 0,80 arasında değiştiği, alt boyutların hiçbirinde sorunlu madde bulunmadığı tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğu bulgusu elde edilmiştir (Tablo 5-8; Şekil 1).

Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ölçen test sonuçları sırası ile sunulmuştur.

Tablo 9. Yargı İfadelerine İlişkin Ortalamalar

	N	Min	Max	Ort	Ss
Performansa dayalı ek ücret ödemesinin meslek grupları arasında çatışmaya yol açtığını düşünüyorum.*	323	1,00	5,00	2,04	1,29
Performansa dayalı ek ücret ödemesi personel üzerinde baskı yaratmaktadır.*	323	1,00	5,00	2,47	1,33
Performansa dayalı ek ücret ödemesinin iş yükünü arttırdığını düşünüyorum.*	323	1,00	5,00	2,58	1,39
Performansa dayalı ek ücret ödemesinin tetkik ve uygulama sayılarını arttırdığını düşünüyorum.*	323	1,00	5,00	2,47	1,40
Performansa dayalı ek ücret aynı meslek grubunda farklı birimlerde çalışanlar arasında eşitsizlik yaratmaktadır.*	323	1,00	5,00	2,19	1,42
Performansa dayalı ek ücret ödemesi tüm çalışanlar açısından adil bir şekilde uygulanmaktadır.	323	1,00	5,00	1,38	,84
Performansa dayalı ek ücret ödemesinin hesaplanmasında kullanılan katsayı puanlarının adil olduğunu düşünüyorum.	323	1,00	5,00	1,41	,89
Mesleğime göre aldığım performansa dayalı ek ücret ödemesi yeterlidir.	323	1,00	5,00	1,29	,72
Performansa dayalı ek ücret ödemesi tüm çalışanlar açısından adil bir şekilde uygulanmaktadır.	323	1,00	5,00	1,34	,86
PDEÖ Ortalama	323	1,00	4,00	1,91	,63
Etkinlik Ortalama	323	1,00	5,00	2,35	,94
Adil Dağılım Ortalama	323	1,00	5,00	1,35	,64

*Ters kodlanmış soru

Ölçek maddelerinin ortalamaları incelendiğinde en düşük ortalamaya sahip maddelerin adil dağılımla ilgili olan maddelere ait olduğu görülmektedir. Adil dağılım faktör ortalaması da $(1,35\pm 0,64)$ bunu göstermektedir. Buna göre çalışanların performansa dayalı ek ödeme sisteminin adaletsiz olduğunu düşündükleri görülmektedir.

Etkinlik faktör ortalaması ise adil dağılım faktörüne göre daha yüksektir; fakat onun da ortalaması düşüktür $(2,35\pm 0,94)$. Buna göre çalışanların performansa dayalı ek ödeme sisteminin etkin olmadığını düşündükleri görülmektedir.

Ölçek genelinin ortalaması $(1,91\pm 0,63)$ ise sağlık çalışanlarının performansa dayalı ek ödeme sistemine ilişkin görüşlerinin olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tablo 10. Sağlık Çalışanlarının Beyaz Reform ile Gelen Ek Ödeme Sistemi Hakkında Görüşlerini Meslek Gruplarına Göre Değerlendiren T Testi

	Meslek	n	Ortalama	Ss	t	p
Etkinlik Ortalama	Diğer Sağlık Personeli	257	2,33	,92	-,76	0,44
	Hekim	66	2,43	1,01		
Adil Dağılım Ortalama	Diğer Sağlık Personeli	257	1,25	,51	-5,99	0,00*
	Hekim	66	1,76	,89		
Genel Ortalama	Diğer Sağlık Personeli	257	1,85	,59	-3,22	0,01*
	Hekim	66	2,13	,74		

Sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini meslek gruplarına göre değerlendiren T testi sonucuna göre, hekimler sistemi diğer sağlık çalışanlarına göre daha olumlu değerlendirmektedir ve bu sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Buna göre H_1 (Ek Ödeme sisteminin adil dağılımı ile ilgili olarak hekimler ile diğer sağlık çalışanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır) hipotezi kabul edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de sağlık profesyonellerinin performans değerlendirilmesinde kullanılan tek bir model bulunmaktadır ve bu model performansa dayalı ek ödeme sistemi olarak adlandırılmaktadır. Sağlık sektöründe kalite ve performans değerlendirilmesi için güvenilir, şeffaf ve alanında uzman kişiler tarafından yönetilen adil standartlara sahip bir performans değerlendirme modelinin olmaması, kamu sağlık sistemi içinde finansal yönetim birimlerinin yeterince şeffaf ve alanında uzman kişilerin bulunmaması performansa dayalı ek ödeme sisteminin adil olup olmaması konusunda tartışmalara yol açmıştır (Karaca & Demirtaş, 2024).

Algılanan adaletsizlik çoğu zaman çalışanların görevlerini yerine getirme motivasyonunu azaltmaktadır. Çok sayıda çalışma (Colquitt vd., 2001; Rokhman, 2011; Mengstie, 2020; Zahednezhad, 2021) kurumlardaki adaletin, çalışanların örgütsel bağlılığının, iş tatmininin ve işten ayrılma niyetinin tutarlı ve anlamlı bir yordayıcısı olduğunu ortaya koymuştur. Sağlık hizmetlerinde uygulanmaya çalışılan performansa dayalı ek ödeme sistemi ise ayrıntılı bir şekilde göz önünde alındığında sağlık profesyonelleri için adil olmayan bir sistem oluşturulmakta ve sağlık hizmetleri için değeri tartışılmaz olan ekip ruhu kavramını riske atmakta; aynı kamu sağlık kurumunda veya farklı kamu sağlık kurumlarında hizmet veren sağlık profesyonelleri arasında sessiz bir çatışmaya yol açmaktadır (Sayan & Şahan, 2011).

Bu bağlamda; sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını incelemek amacıyla yapılmış olan çalışma alan yazını desteklemektedir. Araştırma sonucunda da alan yazına benzer

şekilde, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşleri olumsuz yöndedir ve adil olduğunu düşünmemektedirler.

Performansa dayalı ek ödeme sistemi sadece parasal bir ödeme modeli olmaktan çıkıp, başarı ve verimlilik ölçütlerine göre sağlık profesyonellerinin ödüllendirilmesi ve teşvik edilmesini sağlayarak sahadaki verimliliği ve hedeflenen başarıyı sağlamaya çalışan bir uygulamadır. Buna karşın araştırma sonucu göstermektedir ki sağlık çalışanları sistemi etkin ve verimli bulmamaktadır.

Performansa dayalı ek ödeme sisteminin hastalara sunulan hizmet kalitesine olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkileri de olmaktadır. Performansa dayalı ek ödeme sistemi hastaların sağlık hizmetine erişimini kolaylaştırmış ve buna bağlı olarak memnuniyeti artırmıştır. Fakat sistem; gerekli olmayan tetkikleri, hastaneye yatışları, ameliyatları ve etik dışı uygulamaları artırma riski bulundurmaktadır (Korku & Kaya, 2019).

Performansa dayalı ek ödeme sisteminin tartışmaya ve eleştiriye yol açan ve en önemli sorunlarından biri olan başka yönü, sistemi hekim ağırlıklı olarak değerlendirerek bu hizmeti sunmaya çalışmaktır. Sistem hekim ağırlıklı değerlendirilmesine ve hekimler sistemi diğer sağlık çalışanlarına göre daha olumlu bulmalarına rağmen hekimlere gerekli değer verilememektedir ve ek ödeme sistemi hekimler tarafından eleştirilmektedir (Öztunç & Cural, 2017: 889). Araştırma sonucu da bunu desteklemektedir.

Araştırmanın tek bir hastanede yapılmış olması verilerin genellemesini engellemektedir. Yine araştırmanın bir algı testi olması dolayısı ile bireylerin kişisel yorumlarına dayanmasına bağlı olarak değişebilmesi, farklı kültürlerden gelen bireyler için yanıltıcı olabilmesi ve katılımcıların anketleri cevaplarken bilinçli veya bilinçsiz olarak verdikleri yanıltıcı cevapların sonuçların doğruluğunu etkileyebilmesi kısıtlılıklar arasındadır. Bu bağlamda bundan sonra araştırma yapacak araştırmacılara evren ve örnekleme genişletmeleri ve farklı değişkenleri de araştırmaya dahil etmeleri önerilmektedir.

Sağlık hizmetlerinde sunulan hizmetin muayene, teşhis ve tedavi noktasında hekim meslek grubunun ön planla olmasına karşın, diğer sağlık personelinin emekleri göz ardı edilmemelidir. Sağlık hizmetleri içerisinde ekip ruhunu bozmamak ve etkin şekilde hizmet vermek adına hekim, hemşire, ebe, paramedik, acil tıp teknisyeni, sağlık teknikeri, psikolog, diyetisyen, idari personel ve hizmetlisine kadar tüm sağlık profesyonellerinin emekleri göz ardı edilmemeli tüm meslek gruplarına değer gösterilmeli, adil şeffaf ve sürdürülebilir bir ödeme sistemi oluşturulmalıdır.

Bu kapsamda politika yapımcıların bu hususlara odaklanarak sistemin işleyişinde düzenlemeler yapmaları önerilmektedir.

Hastane yöneticilerin adaleti gözeterek etkin bir hesaplama sistemi geliştirmeleri de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakanat, T., & Çarıkçı, İ. (2016). Sağlık kurumlarında performansa dayalı ödeme sistemi: Üniversite hastanelerinde çalışan öğretim üyeleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 865-892.
- Aydın, S., & Demir, M. (2007). *Sağlıkta performans yönetimi performansa dayalı ek ödeme sistemi*. T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlıkta Dönüşüm Serisi-2 Yayınları
- Benligiray, S. (2007). *Ücret Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ceylan, Z. (2009). Performansa dayalı ücretlendirme modelleri ve türkiye açısından bir değerlendirme, *Sayıştay Dergisi*, Temmuz-Aralık Sayısı 74-75.
- Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, M. J., Porter, C. O. L. H., & Ng, K. Y. (2001). Justice at the millennium: A meta-analytic review of 25 years of organizational justice research. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.3.425>
- Çakır, Ö., & Sakaoğlu, H. H. (2014). Sağlık çalışanlarının performansa dayalı ek ödeme sisteminde ücret adaleti algısı: Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(1), 1-21.
- Çankaya, M. (2017). Hastane çalışanlarının performansa dayalı ek ödeme sistemine ilişkin görüşleri Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde bir araştırma. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(4), 272-282.
- Demirel, G. (2020). Sağlık Hizmetlerinde Geri Ödeme Yöntemleri. *Selçuk Sağlık Dergisi*, 1(2), 97-117.
- Erkan, A. (2011). Performansa dayalı ödeme: Sağlık Bakanlığı uygulaması. *Maliye Dergisi*, 160(1), 423-438. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/08/20220812-9.htm>
- Karaca, M., & Demirtaş, Ö. (2024). Sağlık personelinin performans değerlendirmesine yönelik bir model önerisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 16-35.
- Kestane, D. (2003). Performansa dayalı ücret sistemi ve kamu kesiminde uygulanabilirliği, *Maliye Dergisi*, 142(1), 126-144.
- Korku, C., & Kaya, S. (2019). Performansa dayalı ek ödeme sisteminin hastane hizmet kalitesine etkisi: Hastane yöneticileri ve sağlık personelinin değerlendirmeleri. *Verimlilik Dergisi*, (3), 83-113.
- Mengstie, M. M. (2020). Perceived organizational justice and turnover intention among hospital healthcare workers. *BMC psychology*, 8(1), 19-30. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-0387-8>
- Mhazo, A. T., & Maponga, C. C. (2022). The political economy of health financing reforms in Zimbabwe: a scoping review. *International journal for equity in health*, 21(1), 42-56. <https://doi.org/10.1186/s12939-022-01646-z>
- Özer, A. & İleri, Y. Y. (2016). Sağlıkta geri ödeme sistemleri ve global bütçe. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(4), 78-92, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cider/issue/29530/316968>

- Öztunç, İ., & Cural, M. (2017). Performansa dayalı ek ödeme sisteminin kamu sağlık hizmetleri memnuniyeti üzerine etkileri. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 880-891.
- Rokhman W. (2011). Organizational justice as a mediator for transformational leadership and work outcomes. *Jurnal Fakultas Hukum UII.*, 15(2), 197-211.
- Sayan, İ. Ö., & Şahan, Y. (2011). Sağlık Bakanlığı'nda performans değerlendirme ve ek ödeme sistemi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 6(16), 33-70.
- Somuncuoğlu, S. vd. (2012). *Sağlık Kurumları Yönetimi-I*, (Editör) Mehtap Tatar, Anadolu Üniversitesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2631, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1599.
- Şengül, H., & Bulut, A. (2019). Sağlık hizmetlerinde ödeme mekanizmaları ve teşhis ile ilişkili gruplar. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 4(2), 196-209.
- Tıraş, H. H. (2013). Sağlık ekonomisi: Teorik bir inceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 125-151.
- Yüksel, İ. (2022). Kamu hastanelerinde performansa dayalı ek ödeme model önerisi: Bir üniversite hastanesi örnek uygulama. *Business Economics and Management Research Journal*, 5(3), 169-191.
- Yüksel, İ., & Sayın K. Ş. (2018). Kamu hastanelerinde performansa dayalı ek ödeme model önerisi ve örnek bir uygulama. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1-17.
- Yorulmaz, M. D. E. D. Y., Demirkıran, M., Yardan, E. D., & Yorulmaz, M. (2013). İl Sağlık Müdürlüğü Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algılamalarının İletişim Doyumlarına Olan Etkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 322-334.
- Zahednezhad, H., Hoseini, M. A., Ebadi, A., Farokhnezhad Afshar, P., & Ghanei Gheshlagh, R. (2021). Investigating the relationship between organizational justice, job satisfaction, and intention to leave the nursing profession:A cross-sectional study. *Journal of Advanced Nursing*, 77(4), 1741-1750.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Sağlık hizmetlerinin sahadaki en çok konuşulan ve tartışılan sorunlardan birisi, adil ve dengeli bir ödeme sisteminin oluşturulamamasıdır. Türkiye'de sağlık profesyonellerinin performans değerlendirilmesinde kullanılan tek bir model bulunmaktadır ve bu model performansa dayalı ek ödeme sistemi olarak adlandırılmaktadır. Performans sisteminin amacı ise sağlık meslek grupları arasında başarılıdan başarısız doğru bir mesleki sıralama yapmak olmamalı; sağlık hizmetleri bünyesinde özveri ile çalışan kişilerin adil bir ücretlendirme sistemi ile ödüllendirilmesi, çalışma isteklerinin artırılması ve adaletli kriterler ortaya konarak alanında uzman kişiler tarafından hesaplan bir ödeme kalemi olmalıdır. Performansa dayalı ek ödeme sisteminin bir başka problemi ise ödeme günlerinin düzensiz ve belirli bir tarihte olmamasıdır. Bu bağlamda araştırma, sağlık çalışanlarının beyaz reform ile gelen ek ödeme sistemi hakkında görüşlerini ve adalet algılarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma sistemi veya sağlık meslek gruplarını eleştirmeye yönelik bir çalışma değildir; çalışma sistemin daha etkin, verimli ve adil olmasını amaçlaması, profesyonel sağlık yöneticilerine sahadan veriler sunması sebebi ile güncel ve özgündür. Araştırma yüz yüze ve çevrimiçi anket tekniği ile gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden kişilerden alınan veriler ile yapılmıştır. Araştırmanın evreni bir Eğitim Araştırma Hastanesinde çalışan ve ek ödemeye tabi olan sağlık çalışanlarıdır. Örneklem ise araştırmaya katılmayı kabul eden 323 sağlık çalışanıdır. Ankette Çakır ve Sakaoğlu (2014) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılarak araştırmacılar tarafından uyarlanan yargı ifadeleri yer almaktadır. Son bölümünde ise sağlık çalışanlarının beyaz reform ile ilgili bilgilerini ve görüşlerini

belirleyen yargı ifadeleri yer almaktadır. Beyaz reform ile uygulamaya konulan performans dayalı ek ödeme sistemi sağlık profesyonelleri tarafından eleştirilmekle birlikte uygulanan sistemin amaçları ve hedefleri konusunda çalışanları sisteme karşı güvensizliğe itmektedir. Performansa dayalı ek ödeme sistemi sahada aktif olarak hizmet sunan sağlık çalışanları arasında iletişim sorunlarına ve rekabet ortamı oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Çalışmanın veri toplama sürecinde sağlık çalışanlarından alınan geri bildirimlere göre sağlık çalışanlarının temel motivasyon düşüklüğü ve meslek içindeki maneviyatını olumsuz etkileyen faktörlerin başında düşük ücret almak değil, sağlık meslek grupları arasında aynı işi yapanlardan veya daha az iş yüküne sahip sağlık meslek gruplarından daha düşük ücret almalarıdır. Ayrıca sağlık hizmetleri içinde yaşanan tek sorun ödeme kaynaklı sorunlar olmamakla birlikte son yıllarda artış gösteren sağlık profesyonellerinin işe bağlılıklarını olumsuz yönde etkileyen bir başka olumsuz faktör ise sahada sunulan sağlık hizmetine ve sağlık çalışanlarına gösterilen saygının ve değerlerin azalmasıdır. Tüm bu faktörler sağlık hizmetinin kalitesini düşürmek ile birlikte sağlık çalışanlarını tükenmişliğe ve buna bağlı olarak sessiz istifaya sürüklemektedir. Bu olumsuz durumlar beraberinde sağlık çalışanlarının işten ayrılma niyeti gibi olumsuz sonuçların artış göstermesini tetiklemiştir. Sağlık çalışanlarına gösterilen saygı ve değerlerin gün geçtikçe azalması beraberinde sağlıkta şiddet kavramının artmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Sağlık hizmetinin özellikleri gereği hizmetin ikamesinin olmaması ve ertelenemez özellikte olması çalışma koşullarını zor kılmak ile birlikte sağlık hizmetlerinde yönetim kaynaklı sorunlarında sahada oldukça yaygın olması çalışma ortamını çok daha zorlaştırmaktadır. Çalışanların işlerine olan bağlılıkları kurumlar için oldukça önemli başarı faktörleri arasındadır. Sağlık hizmetleri gibi hata oranının sıfıra yakın olması gereken hizmetlerde ise tecrübe kazanmış sağlık çalışanlarının işlerine gösterdikleri tutumlar direkt olarak sunulan sağlık hizmeti kalitesini etkilemektedir. Tecrübe kazanmış sağlık profesyonellerinin sağlık hizmetleri içindeki sayılarının azalması sağlık hizmetlerini olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerinde planlama, hizmet sunumu ve insan kaynakları yönetimi gibi yönetim kapsamına giren konularda çalışanların bu sürece dahil edilmesi sağlık hizmetlerinde yaşanan birçok sorunun çözülmesinde önemli bir destek kaynağı olacaktır. Bu çalışmada ise 01.07.2022 tarihinde uygulanmaya konulan ve sağlıkta beyaz reform adı altında gelen güncel ek ödeme yöntemi ile ilgili olarak, sahada özveri ile çalışan sağlık profesyonellerinin görüşleri en şeffaf ve doğru şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Performansa dayalı ek ödeme sistemi sadece parasal bir ödeme modeli olmaktan çıkıp, başarı ve verimlilik ölçütlerine göre sağlık profesyonellerinin ödüllendirilmesi ve teşvik edilmesini sağlayarak sahadaki verimliliği ve hedeflenen başarıyı sağlamaya çalışan bir uygulamadır. Buna karşın araştırma sonucu göstermektedir ki sağlık çalışanları sistemi etkin ve verimli bulmamaktadır. Performansa dayalı ek ödeme sisteminin tartışmaya ve eleştiriye yol açan ve en önemli sorunlarından biri olan başka yönü, sistemi hekim ağırlıklı olarak değerlendirerek bu hizmeti sunmaya çalışmaktır. Sistem hekim ağırlıklı değerlendirilmesine ve hekimler sistemi diğer sağlık çalışanlarına göre daha olumlu bulmalarına rağmen hekimlere gerekli değer verilememektedir ve ek ödeme sistemi hekimler tarafından eleştirilmektedir. Araştırma sonucunda sağlık çalışanları sistemin adil dağılım göstermediğini ve etkin olmadığını belirtmiştir. Hekimler dışındaki sağlık çalışanlarının ise adil dağılım konusunda çok daha olumsuz oldukları görülmektedir. Bu kapsamda politika yapıcıların bu hususlara odaklanarak sistemin işleyişinde düzenlemeler yapmaları önerilmektedir.

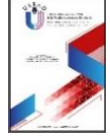
EXTENDED ABSTRACT: One of the most discussed and debated problems in the field of health services is the inability to establish a fair and balanced payment system. In Turkey, there is only one model used in the performance evaluation of health professionals and this model is called performance-based additional payment system. The purpose of the performance system should not be to make a professional ranking from successful to unsuccessful among health professional groups; it should be a payment item calculated by experts in the field by setting fair criteria and rewarding people who work devotedly in health services with a fair remuneration system and

increasing their willingness to work. Another problem of the performance-based additional payment system is that the payment days are irregular and not on a certain date. In this context, the study was conducted to examine the opinions of healthcare professionals about the additional payment system introduced with the white reform and their perceptions of fairness. This study is not a study to criticise the system or health professional groups; the study is up-to-date and original because it aims to make the system more effective, efficient and fair, and to provide professional health managers with data from the field. The research was conducted with the data obtained from people who voluntarily agreed to participate in the study through face-to-face and online survey technique. The population of the study is the health care workers who work in a Training and Research Hospital and are subject to additional payment. The sample is 323 healthcare professionals who agreed to participate in the study. The questionnaire includes judgement statements adapted by the researchers using the scale developed by Çakır and Sakaoğlu (2014). In the last part, there are judgement statements that determine the knowledge and opinions of healthcare professionals about the white reform. The performance-based supplementary payment system introduced with the white reform has been criticised by healthcare professionals, but it pushes employees to distrust the system in terms of the aims and objectives of the implemented system. The performance-based additional payment system paves the way for communication problems and competition among healthcare professionals who actively provide services in the field. According to the feedback received from healthcare professionals during the data collection process of the study, the main demotivation of healthcare professionals and the factors that negatively affect their spirituality within the profession are not low wages, but the fact that they receive lower wages than those who do the same job among health professional groups or health professional groups with less workload. In addition, although payment-related problems are not the only problem experienced in health services, another negative factor that negatively affects the work commitment of health professionals, which has increased in recent years, is the decrease in the respect and value shown to the health service and health professionals in the field. All these factors reduce the quality of healthcare services and lead healthcare professionals to burnout and consequently to silent resignation. These negative situations have triggered an increase in negative consequences such as the intention of health workers to quit their jobs. The decrease in the respect and value shown to healthcare professionals day by day has led to the increase and spread of the concept of violence in health. Due to the characteristics of the health service, the fact that the service is not substitutable and cannot be postponed makes the working conditions difficult, and the fact that management-related problems in health services are quite common in the field makes the working environment much more difficult. The commitment of employees to their jobs is among the most important success factors for organisations. In services such as healthcare services, where the error rate should be close to zero, the attitudes of experienced healthcare professionals towards their work directly affect the quality of healthcare services provided. The decrease in the number of experienced health professionals in health services may negatively affect health services. The inclusion of employees in this process, especially in issues that fall within the scope of management such as planning, service delivery and human resources management in health services, will be an important source of support in solving many problems experienced in health services. In this study, the opinions of health professionals working devotedly in the field regarding the current additional payment method, which was put into practice on 01.07.2022 and came under the name of white reform in health, were tried to be conveyed in the most transparent and accurate way. The performance-based supplementary payment system is not only a monetary payment model, but also an application that tries to ensure efficiency and targeted success in the field by rewarding and incentivising healthcare professionals according to success and efficiency criteria. However, the results of the research show that healthcare professionals do not find the system effective and efficient. Another aspect of the performance-based supplementary payment system that leads to discussions and criticism and is one of the most important

problems is the attempt to provide this service by evaluating the system as physician-dominated. Although the system is evaluated predominantly by physicians and physicians find the system more favourable than other healthcare workers, physicians are not given the necessary value and the additional payment system is criticised by physicians. As a result of the research, healthcare professionals stated that the system does not show fair distribution and is not effective. It is observed that health professionals other than physicians are much more negative about fair distribution. In this context, it is recommended that policy makers focus on these issues and make arrangements in the functioning of the system.

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 6, Year 6, Sayı 15, Issue 15,
Ağustos 2024, August 2024
e issn: 2687-2641

KİTAP İNCELEMESİ BOOK REVIEW

Kitabın Künyesi: Muhammed Emin Durmuş, *Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukataa*. İstanbul: İktisat Yayınları, 2021.
ON THE BOOK CALLED *MUKATAA IN OTTOMAN FOUNDATION LAW*

Nazan LİLA

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı,
Sakarya/Türkiye.
Res. Assist., Sakarya University, Department of Islamic Economics and Finance,
Sakarya/Türkiye.
nazankapici@sakarya.edu.tr
ORCID NO: 0000-0003-4858-233X

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1456118

Makale Türü / Article Type: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 20.03.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.05.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.04.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Lila, N. (2024). Kitap İncelemesi: Osmanlı Vakıf Hukukunda Mukataa. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 316-320.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Osmanlı Devleti, tarihte etnik ve kültürel açıdan çok farklı grupları bünyesine katarak asırlar boyu bir arada yaşatma başarısını elde etmiş sayılı imparatorluklardan biridir. Osmanlı'nın bu başarısı, temelde iktisadi alanda tesis ettiği sürdürülebilir sistem ile bu sistemin devamlılığını sağlamaya yönelik olarak oluşturulmuş hukuk düzeninde yatmaktadır. Özellikle devlet iradesinin de üzerinde olan hukuk ve adalet sistemi, halka güven telkin ederek yönetimin meşruiyetinin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna ilave olarak Osmanlı hukuk sisteminin bir diğer özelliği, iktisadi ve toplumsal şartların zorlaması halinde gerektiğinde esneyebilen bir yapıya sahip oluşudur. Hukuki anlamda Hanefi mezhebi doktrinine mensup olan Osmanlı uleması, dönemin şartlarının gerektirmesi durumunda zaman zaman zaruret ve maslahat gibi ilkelere dayalı olarak doktrin kaideleri dışına çıkan karar ve hükümler verebilmişlerdir. Bu kitap, Osmanlı ulemasının söz konusu istisnai hükümlerine dayanan mukataa uygulamasını konu edinmektedir. Osmanlı vakıf hukukunda istisnai hükümlere dayalı olarak geliştirilen yöntemleri ele alan eserler çerçevesinde bu kitap, Süleyman Kaya'nın (2014) *Osmanlı Hukukunda İcâreteyn* başlıklı çalışmasından sonra kaleme alınan önemli eserlerden biridir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıf, Mukataa

Abstract: The Ottoman Empire is one of the few empires in history that has achieved the success of living together for centuries by incorporating ethnically and culturally diverse groups. This success of the Ottoman Empire lies in the sustainable system it established in the economic field and the legal order created to ensure the continuity of this system. In particular, the law and justice system, which is above the will of the state, has played an important role in ensuring the legitimacy of the administration by instilling confidence in the people. In addition, another feature of the Ottoman legal system is that it has a structure that can stretch when necessary if forced by economic and social conditions. In the legal sense, the Ottoman ulama, who belonged to the doctrine of the Hanafi's, were able to make decisions and judgments that went beyond the rules of doctrine from time to time, based on principles such as necessity and *maslahat*. This book deals with the practice of *muqataa* based on these exceptional rulings of the Ottoman ulama. Within the framework of the works that deal with the methods developed based on exceptional provisions in Ottoman waqf law, this book is one of the important works written after Süleyman Kaya's (2014) work titled *İcâreteyn in Ottoman Law*.

Key Words: Ottoman, Foundation, Muqataa

Eserin Bölümleri Hakkında Değerlendirme

Muhammed Emin Durmuş kitapta mukataayı, kiracının vakıf arazide kendi mülkü olmak üzere ve hakk-ı karara dayalı olarak bina inşa etmesi ya da ağaç dikmesi suretiyle kurulan özel bir kira sözleşmesi olarak tanımlamaktadır. Yazar kitapta mukataaya dair anlatımını üç bölümde ele almaktadır. Mukataanın tarihi seyrine odaklandığı ilk bölüme, hukuki açıdan vakıf arazilerde sıradan kira sözleşmesinin mukataalı kiralamaya dönüşme sürecine değinerek başlamaktadır. Bu çerçevede vakıf gayrimenkullerin kiraya verilmesinde vakfın suiistimal edilmemesi adına hukukçuların kira süresi üzerinde önemle durduklarını belirtmekte ve vakıf binalar için bir yıldan, vakıf araziler için ise üç yıldan daha uzun süreli kiralamaların *icâre-i tavile* kapsamında görülerek caiz kabul edilmediğini aktarmaktadır. Bununla beraber, zamanla vakıf gayrimenkullerin belirli zaruri durumların gerektirmesi neticesinde vakfın maslahatı gereği uzun süreli olarak (*icâre-i tavile* ile) kiraya verildiğini ve mukataanın da bu kapsamda olduğunu ifade etmektedir.

Yazar ayrıca, mukataaya benzer şekilde vakıf gayrimenkullerde kiracıya uzun süreli tasarruf yetkisi veren icâreteyn, gedik, icâre-i tavile ve meşedd-i müske gibi diğer uygulamalardan da bahsetmektedir. Söz konusu uygulamalar, kiracıya vakıf gayrimenkulde uzun süreli veya süresiz olarak (kayd-ı hayat şartıyla) tasarruf imkanı sağlamaktadır. Ardından yazar, mukataa kavramının arşiv belgelerinde geçen farklı türlerini sıralamakta ve eserinde kiracıya vakıf gayrimenkulde karar hakkı sağlayan mukataa türüne odaklanacağını belirtmektedir. Yazar kişiye karar hakkı veren mukataayı, kiracının vakıf arsada kendine ait olmak üzere ağaç dikmesi veya bina inşa etmesi şeklinde kurulan ve özel şartları bulunan bir kira sözleşmesi olarak betimlemektedir.

Yazar birinci bölümün sonunda, mukataanın Osmanlı döneminde uygulanma sebeplerini irdelemektedir. Bu bağlamda yazar, yangın ve deprem gibi doğal afetler sonrasında vakıf arazilerin imar edilmesi ihtiyacına değinmektedir. Arazi üzerindeki vakıf mülklerin tamamen yanması ya da yıkılması, vakfa gelir getirmesi amacıyla hazırlanmış bu yapıların gelirinin tamamen kesilmesi anlamına gelmekte olup bu durum vakıfları maddi açıdan ciddi sıkıntı içine sokmaktaydı. Afetler neticesinde kullanılamaz hale gelen vakıf mülklerin yeniden inşası meselesi, vakıf mütevellilerini karz-ı hasen ile borçlanma, muamele-i şer'iyye yöntemiyle borç alma ya da çalışanların maaşlarına belirli bir süre için el koyma gibi çeşitli çözüm yollarına sevk etmekteydi. Ancak söz konusu yöntemlerin de yeniden inşa masraflarını karşılama noktasında sınırlı kalması, boş halde duran vakıf arazilerin mukataa ile kiraya verilmesi meselesini gündeme getirmiştir. Bu noktada mukataa uygulaması, vakıf için düzenli bir gelirin temin edilerek hasar gören vakıf mülklerin inşa ve tamirinin sağlanması noktasında elverişli bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın mukataanın işlevleri kapsamında değindiği bir diğer husus ise, mukataanın yerleşim yerlerindeki boş arazilerin imara açılarak şehrin genişletilmesine olan katkısıdır.

İkinci bölümde yazar, mukataa sözleşmesinin hukuki boyutunu mercek altına almaktadır. Sözleşmenin tarafları, vakfın temel yetkilisi konumunda olan müteveli ve vakıf arazide tasarrufta bulunacak olan kiracıdır. Sözleşmenin konusu ise mülkiyeti vakıflara veya devlete ait olan arazilerdir. Mülkiyeti vakfa ait olan arazileri yazar, gelirden istifade edilmek üzere hazırlanmış (müstegallât kabilinden) vakıf mülkler kapsamında değerlendirmektedir. Bu tür araziler ister boş olsun ister üzerinde vakıf mülke ait enkaz bulunsun mukataa yöntemiyle kiraya verilebilir. Nitekim mukataa sözleşmesi, esasında üzerindeki bina yanmış veya deprem neticesinde yıkılmış olan vakıf arsaların boş bırakılmayıp vakfa gelir temin etmek üzere değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiş bir yöntemdir. Yazar bu noktada, mukataa sözleşmesine konu olan arazilerin genellikle yerleşim yerleri içinde boş halde bulunan veya ziraata elverişli olmayan araziler olduğunu vurgulamakta ve mukataayı şehrin imarına önemli ölçüde katkı sağlayan bir sözleşme olarak tasvir etmektedir.

Yazara göre mukataa sözleşmesi, istisnai bir yöntem olması hasebiyle ancak belirli şartların gerçekleşmesi halinde uygulamaya konulabilir. Nitekim kiracıya

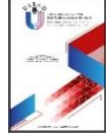
vakıf arazide süresiz tasarruf imkânı sağlayan mukataa, esasında vakıflar için pek de avantajlı bir yöntem değildir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için hukuki açıdan gerekli şartları yazar, şu şekilde sıralamaktadır: Vakıf kurucusunun ilgili arazinin mukataa ile kiraya verilmemesine yönelik özel bir şartının bulunmaması, vakfın arazi üzerine bina yapmak için yeterli gelirinin bulunmaması, vakıf arazinin başka bir yöntemle kiraya verilmesinin mümkün olmaması ve vakfın araziyi mukataa ile kiralamaya ihtiyacının olması. Yazara göre ancak söz konusu şartlar gerçekleştiğinde vakıf arazinin mukataa yöntemiyle kiraya verilmesi hukuki açıdan meşru olur.

Eserin üçüncü bölümünde Durmuş, mukataa sözleşmesinin hukuki sonuçlarına odaklanarak sözleşmenin taraflara getirdiği hak ve yükümlülükleri irdelemektedir. Bu bağlamda sözleşmede mütevellinin başlıca haklarından biri, periyodik olarak ödenen ve ecr-i misle denk olan mukataa bedelini tahsil etmektir. Emsal ücretin tahsil edilmesi, mukataa sözleşmesinin vakıf için devamlı bir gelir kaynağı temin etme amacıyla kurulduğu dikkate alındığında, sözleşmenin olmazsa olmaz şartlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla mukataa bedelinin kiracı tarafından kasıtlı olarak ödenmemesi halinde müteveli, vakıf arsası bir başkasına kiraya verebilir. Yazarın, sözleşmede mütevellinin hakları kapsamında dile getirdiği diğer başlıca hususlar ise şunlardır: Kiracının geride mirasçı bırakmadan vefat etmesi halinde tasarrufundaki boş araziye bir başkasına kiraya verme hakkı, vakıf arsada izinsiz yapılan mülkleri kaldırtma hakkı ve bazı özel durumlarda sözleşmeyi feshetme hakkı. Mütevelliyeye tanınan bu haklar, temelde vakfın maslahatının korunması ve sürdürülmesi amacına matuftur.

Yazarın mukataa sözleşmesinde kiracının hakları kapsamında zikrettiği başlıca husus, vakıf arazide hayat boyu tasarrufta bulunma hakkıdır. Yazara göre kiracıya tanınan bu hak, mukataa sözleşmesini sıradan kira sözleşmesinden ayıran özelliklerin başında gelmektedir. Ayrıca vakıf araziye ömür boyu kullanma yetkisine sahip olan kiracı, vefatından sonra arazinin tasarruf hakkını mirasçılara intikal ettirebilmektedir. Mukataa sözleşmesinde kiracının hakları kapsamında yazarın ikinci olarak ifade ettiği bu hak, kiracının vakıf arazideki kullanım yetkilerinin kapsamını özel mülke daha da yaklaştıran bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, kitapta intikal hakkını iki kısımda incelemekte olup kiracının özel mülkü sayılan ağaç ve binaların intikalinin İslam hukuku hükümlerine göre, vakfa ait olan arazinin kullanım hakkının intikalinin ise *intikal-i adi* adı verilen ve şartları sultan ya da vakıf kurucusu tarafından belirlenen bir yöntemle göre gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Vakıf arazinin kullanım hakkını intikal yoluyla devralan mirasçılar, mütevelliyeye ecr-i misli ödedikleri sürece araziye kullanmaya devam edebileceklerdir. Buna ilave olarak yazar, kiracının vakıf arazi üzerinde bulunan ve mülkiyeti kendine ait olan bina ve ağaçları dilediği şekilde başkasına satabileceğini, satım işlemiyle beraber vakıf arazinin kullanım hakkının da müşteriye ferağ yoluyla devredilebileceğini belirtmektedir.

Osmanlı'da vakıf hukukunun istisnai bir uygulaması olan mukataa sözleşmesini konu edinen eser, vakıf hukukuna aykırı görünen hulûv, gedik ve meşedd-i müske

gibi diğerk uygulamaların da incelenmesi noktasında merak uyandırmakta ve ileri araştırmalar için ilham kaynağı olmaktadır. Ayrıca şer'iyye sicilleri ve fetva mecmuaları gibi Osmanlı'ya dair malumatın ana kaynağı olan belgelere dayalı olarak hazırlanmış olması hasebiyle yöntem açısından da araştırmacılar için örnek teşkil etmektedir.

CLOWN OYUNCULUĞUNUN DİKKAT GELİŞİMİNE ETKİSİ: BİR DENEYİMLEME ATÖLYESİ İNCELEMESİ

THE EFFECT OF THE CLOWN ACTING ON THE DEVELOPMENT OF
ATTENTION: A STUDY OF AN EXPERIENTIAL WORKSHOP

Yiğit KOCABIYIK

Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları,
Iğdır/Türkiye.

Asst. Prof. Dr., Iğdir University Faculty of Fine Arts, Performing Arts,
Iğdır/Türkiye.

kocabiyikyigit@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7390-6370

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1509432

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03.07.2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 19.08.2024

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Kocabiyık, Y. (2024). Clown Oyunculuğunun Dikkat Gelişimine Etkisi: Bir Deneyimleme Atölyesi İncelemesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6(15), 321-335.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Bu araştırma, clown oyunculğu tekniklerinin, oyunculuk öğrencilerinin dikkat gelişimine etkisini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada, iki gruplu öntest-sontest deneysel tasarım kullanılmıştır. Araştırmaya, oyunculuk eğitimi alan 10 gönüllü öğrenci katılmıştır. Katılımcıların dikkat ve konsantrasyon düzeylerini ölçmek için, Brickenkamp'ın 1998'de geliştirdiği d2 Dikkat Testi kullanılmıştır. Tüm katılımcılara başlangıçta uygulanan testin ardından, müdahale grubuna bir haftalık clown oyunculğu eğitimi verilmiştir. Eğitimin tamamlanmasının ardından, tüm katılımcılara test tekrar uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 26.0 programı kullanılmış olup, betimleyici istatistikler ile bağımlı ve bağımsız örneklem t-testleri uygulanmıştır. Bulgular, deney grubunun hem kendi içinde hem de kontrol grubuyla kıyaslandığında, şu alanlarda anlamlı gelişmeler gösterdiğini ortaya koymuştur: Psiko-motor hız, kavrama hızı, dikkat yetisi, konsantrasyon performansı. Ayrıca, aynı grupta şu alanlarda azalma gözlenmiştir: Özel öğrenme güçlüğü, seçici dikkat sorunları, dikkat dalgalanmaları. Ek olarak, deney grubundaki 26-32 yaş aralığındaki katılımcıların, dikkat ve konsantrasyon becerilerinde daha belirgin bir ilerleme kaydettikleri tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sonuç olarak, bu çalışma clown oyunculğu eğitiminin, oyunculuk öğrencilerinin dikkat gelişimlerine potansiyel katkıları olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Clown, Oyunculuk, Dikkat, Dikkat Gelişimi, Konsantrasyon

Abstract: The aim of this study was to determine the effect of clown acting on attention and concentration skills. An experimental two group pretest-posttest technique was used between the experimental group and the control group. A total of 10 volunteer acting students were selected for the study. The d2 Attention Test (DBT) developed by Brickenkamp (1998) was used to measure the students' attention and concentration levels. The DBT was administered as a pre-test to all students, and a one-week clown acting workshop was administered to the experimental group. Post-test measures were administered after the workshop. SPSS (26.0) statistical package was used to analyse the data and descriptive statistics, dependent samples t-test and independent samples t-test methods were applied. The results show that there is an increase in psychomotor speed, comprehension speed, attention and concentration, and a decrease in specific learning disability, selective attention and fluctuation rate of attention in the pre-test-post-test within-group comparison of the experimental group and between the experimental and control groups. These differences were significant in favour of the post-test measures and the experimental group. It was also found that there was a greater increase in the attention and concentration skills of students aged 26-32 in the experimental group after the training ($p>.05$). As a result, it was concluded that clown training positively improved psychomotor speed, selective attention ability, specific learning disability, comprehension speed, attention ability, concentration performance and attention continuity of acting students.

Key Words: Clown, Acting, Attention, Attention Development, Concentration

GİRİŞ

Clown, tarihin derinliklerinden günümüze kadar birçok farklı kültür ve dönemde varlık göstermiş bir oyunculuk disiplini. İlk kayıtları yaklaşık 4500 yıl öncesine dayanmakta olup, bu figürler Çin saraylarının soytarılarından günümüze kadar, Antik Yunan'ın pantomimcileri, Bali kukla tiyatrolarındaki soytarıları, orta çağ saray soytarıları, Avrupa sirk clownları ve İtalyan Commedia dell'arte'si gibi çeşitli örneklerde görülmüştür (Bala, 2010: 50). Günümüzde clownlar toplum tarafından

genellikle basit eğlence unsurları olarak algılansa da bu oyunculuk türü eğlencenin ötesine geçen birçok işlevsel yeteneği ve derinliği içinde barındırmaktadır.

Peacock'a (2009: 14) göre, clown sadece izleyicilerini eğlendirmek için değil, aynı zamanda izleyicilere dünya ve hayat hakkında derin gözlemler sunmak için sanatını icra eder. Başarısızlıkları başarıya dönüştürme ekseninde, jonglörlük, akrobasi veya pantomim gibi çeşitli fiziksel yeteneklere sahip olunmasıyla öne çıkan clown oyunculusunda clownun karakteri oyuncu tarafından oluşturulur ve bu oluşum oyuncunun bireysel özelliklerine dayanır. Bu durum, clownu devredilemez kılmasının yanı sıra ömür boyu oyuncunun kendisine bağlı hale getirir. Beré (2013), bu benzersiz ve kişisel karakteri "özel clown" olarak tanımlar.

Bu yönleriyle clown oyuncululuğu, komedi unsurlarını içinde barındıran, fiziksel tiyatro, müzik, akrobasi ve jonglörlük gibi performans disiplinlerini kapsayan geniş bir yelpaze olarak tanımlanabilir (Lecoq, 1997: 163; Schechter, 2002: 141; Simon, 2012: 4). Bu disiplinlerin her birinde uzmanlaşmak, yoğun bir çalışma ve özveri gerektirmektedir. Özellikle jonglörlük becerileri söz konusu olduğunda, dikkat ve konsantrasyonun clown oyunculunun en önemli bileşenlerinden biri olduğu söylenebilir. Jonglörlük, sürekli hareket eden nesnelere kontrol etme ve dengeleme gerektirdiğinden, oyuncuların dikkatlerini odaklamalarını ve konsantrasyonlarını maksimum seviyede tutmalarını zorunlu kılmaktadır (Schechter, 2002: 135).

Clown oyunculunun bir diğer önemli yönü, clown karakterini bulma ve geliştirme sürecidir. Bu süreç, yürüyüş, kıyafet, ses gibi birçok faktörü bir arada içerdiği için büyük bir dikkat ve konsantrasyon gerektiren bir diğer süreçtir. Clown karakteri, oyuncunun kendine özgü komedi tarzını ve fiziksel yeteneklerini en iyi şekilde ifade etmesini sağlar (Lecoq, 1997: 157; Simon, 2012: 27). Bu nedenlerle, clown oyuncululuğu, yalnızca bir performans biçimi olmanın ötesinde, oyuncuların dikkat ve konsantrasyon becerilerini geliştirmek için güçlü bir araç olabilir.

Clown oyunculusunda olduğu gibi temel oyunculuk eğitiminde de dikkat ve konsantrasyon, başarılı bir performansın olmazsa olmazlarıdır. Sahne üzerinde replikleri ve hareket bütünü hatırlama, partnerle uyumlu çalışma ve anında tepki verme gibi birçok aşama, dikkat ve konsantrasyonun önemini ortaya koymaktadır (Esper & DiMarco, 2008: 45; Stanislavski, 2011: 76). Teknik etmenler ve sahne donanımlarıyla uyumlu olma gerekliliği de oyuncuların dikkatini sürekli yüksek tutmalarını gerektirir (Stanislavski, 2011: 86). Bu bağlamda, clown oyuncululuğu eğitimiyle oyuncuların dikkat ve konsantrasyon gelişimlerine katkı sağlanabilir mi sorusu akla gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, clown oyunculunun oyuncuların dikkat ve konsantrasyon gelişimine olan etkilerini incelemektir. Çalışmada, daha önce clown oyuncululuğu eğitimi almamış öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon düzeyleri ölçülerek, clown oyuncululuğu eğitiminin bu yetilere olan etkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca, örneklem grubunun yaş dağılımlarına göre veriler analiz edilmiştir.

Dünya literatüründe clown oyunculunun dikkat ve konsantrasyon üzerindeki etkileri hakkında herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak, genel olarak

tiyatro eğitiminin bilişsel becerileri geliştirdiğine dair çalışmalar mevcuttur (Noice & Noice, 2006). Ülkemizde ise oyunculuk alanında dikkat testlerinin kullanıldığı, dikkat ve konsantrasyon ölçümlerini içeren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, spesifik bir oyunculuk eğitimi biçiminin kazanımlarını ölçmeyi amaçladığı için, oyunculuk alanında nadir görülen deneysel bir araştırma olma niteliği taşımaktadır. Bu nedenle hem akademik literatüre katkıda bulunması hem de pratik uygulamalarda yeni yaklaşımlar sunması açısından önemli görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırmada, clown oyuncululuğu eğitiminin öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon becerileri üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla nicel bir yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmada, kontrol gruplu öntest-sontest yarı deneysel desen tercih edilmiştir. Deneysel araştırmalar, belirli müdahalelerin etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemeye ve bu sayede daha sağlam çıkarımlar yapmaya olanak tanıyan yöntemler olarak kabul edilir (Büyüköztürk vd., 2014: 17). Araştırmada kullanılan yarı deneysel desenin tablosu (Karasar, 2015: 102) aşağıda yer almaktadır.

Grup	Test	Uygulama	Test
Deney Grubu	Ön Test	Deneysel İşlem	Son Test
Kontrol Grubu	Ön Test	-	Son Test

Tablo 1. Yarı deneysel desen tablosu

Araştırma Grubu

Araştırmanın genel kapsamını oyunculuk eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu geniş grup içerisinde, belirli kriterlere göre daha spesifik bir çalışma grubu seçilmiştir. Çalışma grubu, Kafkas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde lisans düzeyinde oyunculuk eğitimi alan öğrencilerden oluşturulmuştur. 2023-2024 eğitim-öğretim yılının ilk yarısında gerçekleştirilen araştırmaya, daha önce clown oyuncululuğu deneyimi olmayan ve gönüllü katılım gösteren toplam 10 öğrenci dahil edilmiştir. Bu grubun cinsiyet dağılımı 2 kadın ve 8 erkek şeklinde ve 19-32 yaş aralığındadır. Ayrıca çalışma için araştırma öncesinde etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırma Problemi

Oyunculuk eğitiminde dikkat ve konsantrasyon, performansın en kritik ve gerekli unsurlarından biridir. Tiyatro alanında önemli bir teorisyen olan Konstantin Stanislavski'nin görüşlerine göre, bir oyuncunun sahnedeki başarısında konsantrasyon yeteneği kritik bir rol oynamaktadır. Onun yaklaşımında, dikkatin odaklanması, performansın temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilir (Stanislavski, 2011: 71-92). Clown oyuncululuğunun çeşitli disiplinleri içermesi ve bu disiplinlerin dikkat ve konsantrasyonu olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Çalışmanın merkezi konusu, clown tekniklerinin oyunculuk eğitimi müfredatına

entegre edilmesinin, öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon gelişimleri üzerindeki olası etkilerini incelemektir. Bu konu etrafında şekillenen çalışma, aşağıda belirtilen spesifik alt sorulara cevap bulmayı hedeflemektedir.

- Katılımcıların clown oyunculuğu eğitimi almadan önce dikkat ve konsantrasyon düzeyleri nasıldır?
- Katılımcıların clown oyunculuğu eğitimi aldıktan sonra dikkat ve konsantrasyon düzeyleri nasıldır?
- Yaşa göre clown oyunculuğu eğitimi, dikkat ve konsantrasyon düzeylerini nasıl etkilemektedir?

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, araştırmanın hedefleri doğrultusunda veri toplamak için katılımcıların demografik bilgilerini içeren Kişisel Bilgi Formu ve d2 Dikkat Testi kullanılmıştır.

d2 Dikkat Testi, Brickenkamp (1962) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları tamamlanmış bir araçtır. Türkçe'ye uyarlaması ise Toker (1990) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çeşitli alanlarda yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının olumlu sonuçlar vermesi, bu testin mevcut araştırma için uygun olduğunu göstermiştir.

d2 Dikkat Testi, bireyin psiko-motor ve kavrama hızını, dikkat yetisini konsantrasyon performansını, seçici dikkat yetisini, özel öğrenme güçlüğü ve dikkatin sürekliliğini ölçmek için geliştirilmiş bir araçtır. Testin tamamlanma süresi, kriterlere uyum ve gösterilen performans, ölçülen alt özellikler arasındadır. Grup uygulamasına uygun olması ve diğer dikkat testlerine kıyasla daha kısa sürmesi, bu testin avantajları arasındadır. Ayrıca 9-60 yaş aralığındaki bireylere uygulanabilir oluşu testin bir diğer avantajı olarak görülebilir.

Testin yapısı şu şekildedir: 14 sıra halinde düzenlenmiş toplam 658 figür bulunmaktadır. Her sırada 47 figür yer alır. Test materyali 'd' ve 'p' harflerinden oluşur ve bu harflerin altında veya üstünde bir ila dört arası nokta bulunur. Katılımcılardan beklenen, iki noktası olan 'd' harflerini bulup işaretlemeleridir. Her sıra için 20 saniye süre verilir ve testin toplam süresi yaklaşık 8 dakikadır.

d2 Dikkat Testinden elde edilen puanlar ve anlamları şöyledir:

- İşlenen toplam madde sayısı (TN): Tüm işaretlemelerin niceliksel ölçümü.
- Toplam Hata (E): İşaretlenmemiş (E1) ve yanlış işaretlenmiş (E2) harflerin toplamı.
- Toplam Madde – Hata (TN-E): Performansın doğruluğu ve hızı arasındaki ilişkiyi gösterir.
- Konsantrasyon Performansı (CP): Doğru işaretlenen ilgili madde sayısından E2'nin çıkarılmasıyla bulunur.
- Dalgalanma Oranı (FR): Çalışma hızındaki tutarsızlıkları veya motivasyon düşüklüğünü gösterir.

TN-E puanlarının değerlendirilmesi şu şekildedir:

- %50-60: Kötü
- %60-70: Vasat
- %70-85: Normal
- %85 üzeri: Çok iyi

Eğitim Programı ve Uygulama Prosedürleri

Çalışmanın başlangıç aşamasında, eğitim programı uygulanmadan önce, araştırmacı tarafından hem deney hem de kontrol grubundaki katılımcılara (N=10) d2 Dikkat Testi uygulanmıştır. Bu ilk ölçüm, çalışmanın ön test safhasını oluşturmaktadır. Kontrol grubu, çalışma süresince herhangi bir ek eğitim almamıştır. Deney grubuna belirlenen program çerçevesinde önce clown oyuncululuğuna dair teorik bilgiler verilmiş ve clown'ı anlamaya, bulmaya yönelik doğaçlama çalışmaları yapılmıştır. Bu doğaçlama çalışmalarının yanı sıra, deney grubuyla jonglörlük çalışmaları gerçekleştirmiştir. Clown oyuncululuğu eğitimi tamamlandıktan sonra, her iki gruba da son test (ST) aşamasında araştırmacı tarafından d2 Dikkat Testi tekrar uygulanmıştır. Eğitim sürecinin tamamlanmasının ardından, araştırmacı tarafından hem deney hem de kontrol grubundaki tüm katılımcılara d2 Dikkat Testi ikinci kez uygulanmıştır. Bu ikinci ölçüm, araştırmanın son değerlendirme aşamasını oluşturmaktadır. Clown oyuncululuğu eğitimlerinin uygulanması ve kontrolü, Kafkas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uygulama Stüdyosu'nda araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir hafta süren clown eğitim programının kapsam ve içeriği Tablo 2'de sunulmuştur.

	09:00 – 12:00	13:00 – 17:00
1. GÜN	Ön Test (<i>D2 Dikkat Testi uygulaması yapıldı.</i>) Clown Oyuncululuğu Temel Teorik Bilgilendirme (<i>Clown ilkeleri, oyunculuk biçimi, clown türleri, türlerin kostümleri, kişilik özellikleri, makyajları üzerine bilgi verildi.</i>)	Clown Doğaçlama Egzersizleri (<i>Clown'ı anlamaya ve bulmaya yönelik her katılımcıyla bireysel olarak 3 farklı egzersiz yapıldı. Yapılan son egzersizde katılımcının partneriyle etkileşim kurmaları için iki kişiyi içinde barındıran bir doğaçlama çalışması tercih edildi.</i>)
2. GÜN	Clown Doğaçlama Egzersizleri (<i>Clown'ı anlamaya ve bulmaya yönelik her katılımcıyla bireysel olarak egzersiz yapıldı.</i>)	Clown Doğaçlama Egzersizleri (<i>Egzersizlerde öğrencilerin partneriyle etkileşim kurmaları için iki kişilik doğaçlama çalışmaları yapıldı.</i>)
3. GÜN	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Önce iki adet, sonra üç adet top çevirme çalışması</i>)	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Poi çevirme ve denge tahtası çalışmaları</i>)
4. GÜN	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Üç top ve üç labut çevirme çalışmaları</i>)	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Tahta Bacak çalışması</i>)
5. GÜN	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Üç top, üç labut, iki tabak çevirme çalışmaları</i>)	Jönglörlük Egzersizleri (<i>Her katılımcının seçtiği jönglörlük malzemesiyle bireysel çalışması</i>)
6. GÜN	Clown Doğaçlama Egzersizleri (<i>Giriş seviyesinde deneyimlenen jönglörlük malzemelerini clown doğaçlamalarında kullanmaya dair çalışmalar</i>)	Clown Doğaçlama Egzersizleri (<i>Giriş seviyesinde deneyimlenen jönglörlük malzemelerini clown doğaçlamalarında kullanmaya dair çalışmalar</i>)

7. GÜN	Genel Değerlendirme ve Geri Bildirim	Son Test (D2 Dikkat Testi Uygulaması)

Tablo 2. 7 Gün Süreli Clown Oyuncululuğu Eğitim Programı

Sınırlılıklar

Çalışmanın önemli sınırlılıklarından biri örneklem büyüklüğüdür. Deneysel araştırmalarda güvenilir sonuçlar elde etmek için gereken örneklem büyüklüğü konusunda literatürde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, geçerli sonuçlar için örneklem büyüklüğünün en az 15 kişi olması gerektiğini savunmaktadır (Arlı & Nazik, 2001; Büyüköztürk vd., 2014). Çalışmada kullanılan örneklem büyüklüğü (N=10, her grupta 5 katılımcı), kaynaklarda belirtilen en az örneklem büyüklüğünün altındadır. Bu durum, çalışmanın bir sınırlılığı olarak kabul edilmeli ve sonuçlar bu bağlamda değerlendirilmelidir. Buna ek olarak araştırmanın yapıldığı bölümdeki toplam öğrenci sayısının dört sınıfta 20 olduğu göz önüne alındığında, çalışmaya katılan 10 öğrenci, mevcut popülasyonun önemli bir kısmını temsil etmektedir. Bu bağlamda, çalışma bulgularının, küçük ölçekli oyunculuk programları için değerli içgörüler sunduğu söylenebilir.

Diğer sınırlılıklar arasında kısa eğitim süresi (1 hafta) ve tek bir üniversiteden katılımcıların seçilmesi sayılabilir. Kısa eğitim süresi, clown oyunculunun uzun vadeli etkilerini gözlemlemeyi zorlaştırmaktadır. Ancak, örneklemde yer alan öğrencilerin eğitimlerine devam etmeleri nedeniyle, çalışma yalnızca ara tatilde yapılabilmektedir. Programın uygulanması için yalnızca bir haftalık bir süre bulunduğundan, yoğun bir çalışma programı tercih edilmiştir. Bu sebeple, bu koşullar altında yapılan uygulama çalışmasını, temel düzeyde bir deneyimleme atölyesi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Ayrıca, çalışmanın tek bir üniversitede gerçekleştirilmiş olması, farklı eğitim programları arasında karşılaştırma yapma imkânını sınırlamaktadır.

Bu sınırlılıklara rağmen, çalışma, clown oyuncululuğu eğitiminin dikkat ve konsantrasyon üzerindeki potansiyel etkilerini ortaya koymakta ve gelecekteki daha kapsamlı araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda, daha uzun süreli eğitim programları, farklı üniversitelerden katılımcılar ve daha büyük örneklemle bu sınırlılıkların üstesinden gelinebilir.

Verilerin Analizi

Çalışmada yer alan katılımcı sayısının 50'nin altında olması sebebiyle, verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için Shapiro-Wilks analizi tercih edilmiştir. Bu analiz sonucunda, tüm alt boyutlarda p değerlerinin 0.054 ile 0.997 arasında değiştiği gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığını göstermektedir (Büyüköztürk, 2014: 42).

Çalışmada, clown oyuncululuğu eğitimi verilerinin analizinde çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Öncelikle, deney ve kontrol grupları için d2 Dikkat Testi'nin çeşitli puanları (TN, E1, E2, TN-E, FR, CP) üzerinde tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Bu istatistikler ortalama (\bar{X}) ve standart sapma ($\pm Ss$) olarak ifade edilmiştir.

Deney ve kontrol gruplarındaki ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması için bağımlı örneklem t-testi kullanılmıştır. Anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak alınmıştır. Ayrıca, deney ve kontrol gruplarının ön test ve son test puanlarının karşılaştırılması için bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, çalışmanın hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilen analizlerden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bu kapsamda, d2 Dikkat Testi sonuçlarına ilişkin şu veriler ele alınmıştır:

- Deney ve kontrol gruplarının ortalama puanları
- Her bir grubun kendi içinde başlangıç ve son ölçüm değerlerinin karşılaştırılması
- Gruplar arasında başlangıç ve son ölçüm değerlerinin karşılaştırılması
- Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin analizler

Tablo 3'te, deney grubu ve kontrol grubunun ön test ve son test puanlarının ortalamaları ve istatistiksel anlamlılık değerleri verilmiştir.

Deney Grubu					Kontrol Grubu				
D.	Testler	X±Ss	t	p	D.	Testler	X±Ss	t	p
TN	Ön test	531.60±40.402	-3.906	.017	TN	Ön test	500.20±44.432	.899	.419
	Son test	597.60±42.782				Son test	482.20±79.578		
E1	Ön test	98.40±49.766	1.308	.261	E1	Ön test	82.40±19.970	1.903	.130
	Son test	83.20±8.532				Son test	39.60±41.801		
E2	Ön test	6.60±1.225	1.368	.243	E2	Ön test	15.80±6.419	-1.266	.274
	Son test	1.00±44.919				Son test	22.20±16.223		
TN-E	Ön test	444.80±52.653	-3.743	.020	TN-E	Ön test	402.00±59.758	-.964	.390
	Son test	513.40±7.259				Son test	418.60±60.595		
FR	Ön test	22.80±5.404	1.957	.122	FR	Ön test	25.60±10.213	-.379	.724
	Son test	13.20±46.957				Son test	29.40±12.219		
CP	Ön test	130.00±45.842	-	.001	CP	Ön test	48.00±28.679	.247	.817
	Son test	177.00±49.875				12.135	Son test		
Ön Test Karşılaştırması					Son Test Karşılaştırması				
D.	Testler	X±Ss	t	p	D.	Testler	X±Ss	t	p
TN	Deney	531.60±35.816	1.568	.192	TN	Deney	597.60±40.402	4.030	.016
	Kontrol	500.20±44.432				Kontrol	482.20±79.578		
E1	Deney	98.40±42.782	.751	.495	E1	Deney	83.20±49.766	2.812	.048
	Kontrol	82.40±19.970				Kontrol	39.60±41.801		
E2	Deney	6.60±8.532	-1.508	.206	E2	Deney	1.00±1.225	-2.916	.043
	Kontrol	15.80±6.419				Kontrol	22.20±16.223		
TN-E	Deney	444.80±44.919	1.565	.193	TN-E	Deney	513.40±52.653	2.839	.047
	Kontrol	402.00±59.758				Kontrol	418.60±60.595		
FR	Deney	22.80±7.259	-.415	.699	FR	Deney	13.20±5.404	-3.076	.037

	Kontrol	25.60±10.213				Kontrol	29.40±12.219		
CP	Deney	130.00±46.957	2.508	.066	CP	Deney	177.00±49.875	4.377	.012
	Kontrol	48.00±28.679				Kontrol	45.40±18.916		

Tablo 3. Grup İçi ve Gruplar Arası d2 Dikkat Testi Puan Ortalamalarının Dağılımı

D.: Değişkenler, CP : Konsantrasyon, E1 : İşaretlenmeyen harf sayısı, E2 : Hatalı işaretlenen harf sayısı, E% : Hata yüzdesi, FR : Dalgalanma oranı, TN : Toplam işaretlenen harf sayısı, TN-E: Toplam performans puanı

Deney grubunun ÖT ve ST puanları incelendiğinde, toplam madde işaretleme (TN), dikkat (TN-E) ve konsantrasyon puanlarında (CP) anlamlı derecede yüksek bir artış ($p<,05$) gözlemlendi. İşaretlenmemiş harf (E1), hatalı işaretlenen harf (E2) ve dalgalanma puanlarında (FR) anlamlı bir değişiklik olmamakla birlikte bir düşüş olduğu görüldü.

Araştırmanın kontrol grubunu oluşturan öğrencilerin, çalışmanın başlangıcında ve sonunda uygulanan d2 Dikkat Testi sonuçları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark gözlenmemiştir ($p>0.05$).

Öte yandan, çalışmanın deney grubunda yer alan ve clown eğitimine tabi tutulan öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon becerilerinde kayda değer bir gelişme tespit edilmiştir. Bu gelişme, hem grubun kendi içindeki başlangıç ve son ölçümleri arasında, hem de kontrol grubuyla yapılan analizlerde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde gözlemlenmiştir (Tablo 3).

Değişken	Grup	%
TN	Deney	12.41
	Kontrol	-3.59
E1	Deney	-15.44
	Kontrol	-51.94
E2	Deney	-84.84
	Kontrol	40.50
TN-E	Deney	15.52
	Kontrol	4.12
FR	Deney	-42.10
	Kontrol	4.12
CP	Deney	-36.15
	Kontrol	-74.35

Tablo 4. d2 Dikkat Testi Puan Artışlarının ve Azalışlarının Yüzdelerle Dağılımı

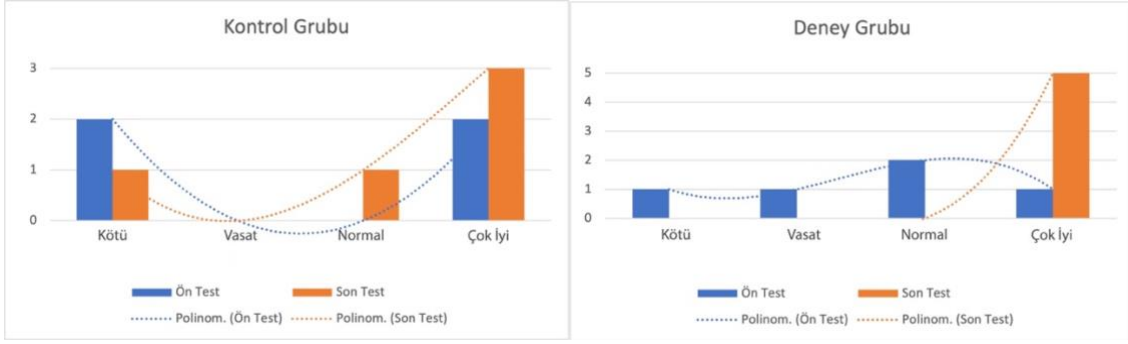
Deney grubundaki öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon puanlarında anlamlı gelişim gözlemlenmiştir. Deney grubundaki psiko-motor hızda %12.41 (TN), kavrama hızı ve dikkat yetisinde %15.52 (TN-E), konsantrasyon performansında %36.15 (CP) oranında artışla, seçici dikkat yetisinde %15.44 (E1), özel öğrenme güçlüğünde %84.84 (E2) ve dikkatin sürekliliğinde ise %42.10 (FR) oranında düşüşle gelişim gerçekleştiği tespit edildi. Bu oranlar kontrol grubunun gelişim yüzdeleriyle karşılaştırıldığında TN, E2, TN-E ve FR değerlerinde deney grubunda

daha fazla gelişim olduğu gözlemlenirken, E1 ve CP değerlerinde kontrol grubundaki gelişimin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

	Yaş	Test	Ss	T	p
TN	19-25 arası (N=2)	Ön test	518.00±28.284	-1.870	.156
		Son test	604.00±36.770		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	540.67±43.097	-10.726	.004
		Son test	593.33±50.203		
E1	19-25 arası (N=2)	Ön test	71.00±9.899	.034	.489
		Son test	70.00±50.912		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	116.67±48.583	3.236	.042
		Son test	92.00±58.026		
E2	19-25 arası (N=2)	Ön test	1.00±1.414	-.500	.352
		Son test	2.00±1.414		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	10.33±9.609	1.816	.106
		Son test	.33±.577		
TN-E	19-25 arası (N=2)	Ön test	446.00±39.598	-4.526	0.69
		Son test	532.00±12.728		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	444.00±57.000	-1.977	.093
		Son test	501.00±69.907		
FR	19-25 arası (N=2)	Ön test	26.50±10.607	1.476	.190
		Son test	11.00±4.243		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	20.33±5.132	1.154	.184
		Son test	14.67±6.429		
CP	19-25 arası (N=2)	Ön test	148.50±26.163	-6.429	0.49
		Son test	193.50±36.062		
	26-32 arası (N=3)	Ön test	117.67±59.138	-8.619	.007
		Son test	166.00±62.217		

Tablo 5. Deney Grubu d2 Dikkat Testi Puan Ortalamalarının Yaşa Göre Dağılımı

Clown eğitiminde yer alan deney grubundaki öğrencilerin yaşlarına göre puan ortalamaları incelendiğinde, psiko-motor hızda 26-32 yaş arasında (TN), seçici dikkat yetisinde 26-32 yaş arasında (E1), konsantrasyon performansında ise 16-25 ve 26-32 yaş gruplarının her ikisinde de (CP) anlamlı düzeyde gelişim gerçekleştiği görüldü.

Şekil 1. d2 Dikkat Testi Ölçümlerinin Yüzde ve Frekans Değişimi

D2 Dikkat Testinin ÖT verilerine göre, deney grubunda 1 kişinin kötü, 1 kişinin vasat, 2 kişinin normal ve 1 kişinin çok iyi düzeyde dikkat yetisine sahip olduğu görüldü. Kontrol grubunda ise 2 kişinin kötü, 1 kişinin normal, 3 kişinin çok iyi dikkat yetisine sahip olduğu tespit edildi. Deney grubuna uygulanan eğitimin ardından son test verilerinde 5 kişinin de çok iyi dikkat yetisine sahip olduğu görüldü. Kontrol grubunun son test verilerinde ise önemli ölçüde bir değişime rastlanmadı (Şekil 1).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, clown oyunculuğunun oyuncuların dikkat ve konsantrasyonuna olan etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, clown oyunculuğu eğitiminin dikkat ve konsantrasyon performansında anlamlı bir artış sağladığını göstermektedir. Deney grubu öğrencilerinin d2 Dikkat Testi sonuçları, clown eğitimi sonrasında psiko-motor hız, kavrama hızı, seçici dikkat yetisi, özel öğrenme güçlüğü ve dikkat sürekliliğinde olumlu yönde gelişmeler olduğunu ortaya koymuştur.

Deney grubundaki öğrencilerin ön test-son test karşılaştırmalarında dikkat (TN-E) ve konsantrasyon puanlarında (CP) anlamlı derecede artış gözlemlenirken, işaretlenmemiş harf (E1) ve hatalı işaretlenen harf (E2) sayılarında azalma tespit edilmiştir. Ayrıca, yaş gruplarına göre yapılan analizlerde 26-32 yaş arasındaki öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon gelişiminde daha yüksek oranda artış gösterdiği belirlenmiştir.

Kontrol grubunda ise clown eğitimi almadan yalnızca lisans eğitimlerine devam eden öğrencilerde dikkat ve konsantrasyon yetilerine yönelik istatistiksel olarak anlamlı bir değişim gözlenmemiştir. Bu veriler, clown eğitiminin dikkate dayalı performans üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, clown oyunculuğu eğitimi, oyunculuk öğrencilerinin dikkat ve konsantrasyon yetilerini geliştirmede etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Bu eğitim modelinin, oyunculuk eğitimi programlarına dahil edilmesi, öğrencilerin performanslarını artırma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bulguları ışığında, oyunculuk eğitimi alan öğrencilerin dikkat ve konsantrasyonlarını geliştirmek ve bunların devamlılığını sağlamak adına bazı

öneriler sunulabilir. Bu bağlamda, yükseköğretim kurumlarının ilgili bölümlerinde şu adımlardan bir veya birkaçının atılması düşünülebilir:

- Clown tekniklerini içeren derslerin mevcut müfredata entegre edilmesi
- Düzenli aralıklarla clown oyunculuğu üzerine atölye çalışmalarının düzenlenmesi
- Bu alanda uzmanlaşmış eğitmenlerle işbirliği yapılarak öğrencilere ek eğitim fırsatları sunulması

Bu tür uygulamalar, öğrencilerin mesleki gelişimlerine katkı sağlayabileceği gibi, dikkat ve konsantrasyon yeteneklerini de olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca gelecek çalışmalarda, clown eğitiminin uzun vadeli etkilerini görmek için 8-12 haftalık bir eğitim programı uygulanabilir ve takip ölçümleri yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Arılı, M., & Nazik M. H. (2001). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Bala, M. (2010) The Clown: An Archetypal Self-Journey, *Jung Journal: Culture & Psyche*, 4(1).
- Beré, M. (2013) Clown: A misfit by profession — Misfitness and clown's principles of practice, *Comedy Studies*, 4(2).
- Brickenkamp, R. (1962). *Aufmerksamkeits-Belastungs-Test (Test d2)*. 1st ed. Göttingen: Hogrefe.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Esper, W., & DiMarco, D. (2008). *The actor's art and craft: William Esper teaches the Meisner technique*. Anchor Books.
- Lecoq, J. (2002). *The Moving Body*. NewYork: Bloomsbury Methuen Drama.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Noice, H., & Noice, T. (2006). What studies of actors and acting can tell us about memory and cognitive functioning. *Current Directions in Psychological Science*, 15(1), 14-18.
- Peacock, L. (2009) *Serious play: modern clown performance*. Intellect Ltd.
- Schechter, J. (Ed.). (2002). *Popular Theatre: A Sourcebook*. Routledge.
- Simon, E. (2012). *The Art of Clowning*. Palgrave Macmillan,
- Stanislavski, K. (2008). *Bir Aktör Hazırlanıyor*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Toker M. Z. (1990). D2 dikkat testinin uyarılama çalışması. *Psikoloji- Seminer Dergisi*, 8, 627-635.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Clown oyunculuğu, insanlık tarihi boyunca çeşitli kültürlerde önemli bir yer edinmiş kadim bir performans sanatıdır. İlk kayıtları yaklaşık 4500 yıl öncesine dayanan bu sanat dalı, Çin saraylarından Antik Yunan'a, Bali kukla tiyatrolarından orta çağ Avrupa saraylarına kadar geniş bir coğrafyada varlık göstermiştir. Günümüzde clown oyunculuğu, modern tiyatro ve performans sanatlarının önemli bir unsuru haline gelmiş olup, eğlendirmenin ötesinde birçok farklı işlevi yerine getirmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, clown oyunculuğunun oyuncuların dikkat ve konsantrasyon becerileri üzerindeki etkilerini incelemektir. Clown oyunculuğu, oyuncuların sahne üzerindeki varlıklarını ve izleyiciyle kurdukları bağı güçlendiren bir disiplindir. Çalışma,

clown eğitiminin oyuncuların dikkat, konsantrasyon ve psiko-motor hız gibi bilişsel becerilerinde nasıl bir etki yarattığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın hipotezi, clown oyunculğu eğitiminin, oyuncuların dikkat ve konsantrasyon becerilerini olumlu yönde etkileyeceği yönündedir. Araştırmada deneysel çift gruplu ön test-son test tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubu, 2023-2024 akademik yılı güz döneminde Kafkas Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Oyunculuk Anasanat Dalında lisans düzeyinde öğrenim gören, daha önce clown oyunculğu eğitimi almamış 10 gönüllü öğrenciden (2 kadın ve 8 erkek) oluşmaktadır. Katılımcılar 19 ile 32 yaş aralığındadır. Veri toplama aracı olarak Brickenkamp (1962) tarafından geliştirilen ve Toker (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanan d2 Dikkat Testi kullanılmıştır. Bu test, seçici dikkati ölçen, zamana karşı uygulanan bir testtir. Testin tamamlanma süresi, ölçütlere uyum ve gösterilen performans testin ölçtüğü alt özelliklerdir. Deney grubuna bir hafta süren clown oyunculğu atölyesi uygulanmıştır. Bu süreçte clown oyunculğunun temel prensipleri, komedi teknikleri ve sahne uygulamaları üzerinde durulmuştur. Buna ek olarak deney grubu jonglörük üzerine çalışmalar yapmıştır. Kontrol grubu ise bu süre zarfında herhangi bir eğitim almamıştır. Eğitim öncesi ve sonrasında her iki gruba da d2 Dikkat Testi uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS (26.0) istatistiksel paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analizlerde tanımlayıcı istatistik, bağımlı örneklem t testi ve bağımsız örneklem t testi yöntemleri uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları, clown oyunculğu eğitiminin öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon seviyelerini anlamlı derecede artırdığını göstermektedir. Deney grubunun ön test-son test karşılaştırmasında, toplam madde işaretleme (TN), dikkat (TN-E) ve konsantrasyon puanlarında (CP) anlamlı derecede yüksek bir artış ($p < .05$) gözlemlenmiştir. İşaretlenmemiş harf (E1), hatalı işaretlenen harf (E2) ve dalgalanma puanlarında (FR) anlamlı bir değişiklik olmamakla birlikte bir düşüş olduğu görülmüştür. Deney grubundaki öğrencilerin psiko-motor hızlarında %12.41 (TN), kavrama hızı ve dikkat yetisinde %15.52 (TN-E), konsantrasyon performansında %36.15 (CP) oranında artış kaydedilmiştir. Ayrıca seçici dikkat yetisinde %15.44 (E1), özel öğrenme güçlüğünde %84.84 (E2) ve dikkatin sürekliliğinde ise %42.10 (FR) oranında düşüşle gelişim gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yaş gruplarına göre yapılan analizlerde, 26-32 yaş arasındaki öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon gelişiminde daha yüksek oranda artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu yaş grubunda psiko-motor hız (TN), seçici dikkat yetisi (E1) ve konsantrasyon performansında (CP) istatistiksel olarak anlamlı gelişmeler gözlenmiştir ($p < .05$). Kontrol grubunda ise clown eğitimi almayan öğrencilerde dikkat ve konsantrasyon yetilerine yönelik istatistiksel olarak anlamlı bir değişim gözlenmemiştir. Bu sonuç, clown eğitiminin dikkate dayalı performans üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonuçları, clown oyunculğu eğitiminin oyunculuk öğrencilerinin dikkat ve konsantrasyon yetilerini geliştirmede etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, clown oyunculğunun sadece bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda önemli bir eğitim ve gelişim aracı olduğunu da kanıtlamaktadır. Clown eğitiminin sağladığı bu bilişsel gelişim, oyuncuların sahne üzerindeki performanslarını daha etkileyici hale getirirken, aynı zamanda günlük yaşamlarındaki dikkat gerektiren aktivitelerde de daha başarılı olmalarını sağlayabilir. Bu nedenle, clown oyunculğu eğitimlerinin tiyatro eğitim programlarına dahil edilmesi, öğrencilerin dikkat ve konsantrasyon becerilerini geliştirmek açısından faydalı olabilir. Bu araştırma, clown oyunculğunun dikkat ve konsantrasyon gelişimine olan katkılarını ortaya koymakla birlikte, gelecekte yapılacak çalışmalar için de önemli bir temel oluşturmaktadır. Ancak çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneklem büyüklüğünün küçük olması ($N=10$), istatistiksel analizlerin gücünü ve sonuçların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, eğitim süresinin kısa olması (1 hafta) ve tek bir üniversiteden katılımcıların seçilmesi diğer sınırlılıklar arasındadır. Gelecek çalışmalarda, daha geniş örneklem gruplarıyla ve farklı yaş gruplarına yönelik araştırmalar yapılarak, clown oyunculğunun etkileri daha detaylı bir şekilde incelenebilir. Clown eğitiminin uzun vadeli etkilerini görmek için 8-12 haftalık bir eğitim programı uygulanabilir ve takip ölçümleri yapılabilir. Sonuç olarak, bu çalışma clown oyunculğu eğitiminin oyunculuk öğrencilerinin dikkat ve konsantrasyon becerilerini geliştirmede etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular ışığında, oyuncu adaylarının dikkat ve konsantrasyon düzeylerinin artırılması, geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla

üniversitelerin ilgili bölümlerinde clown oyunculuğu eğitimlerinin müfredata dahil edilmesi veya çeşitli atölye çalışmalarıyla desteklenmesi önerilmektedir. Clown oyunculuğunun sadece oyunculuk öğrencileri için değil, dikkat ve konsantrasyon gerektiren diğer meslek grupları için de faydalı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

EXTENDED ABSTRACT: Clown acting is an ancient performance art that has held a significant place in various cultures throughout human history. This art form, with its first records dating back approximately 4,500 years, has existed across a wide geography from Chinese courts to Ancient Greece, from Balinese puppet theaters to medieval European courts. Today, clown acting has become an indispensable element of modern theater and performance arts, serving many different functions beyond mere entertainment. The main purpose of this research is to examine the effects of clown acting on actors' attention and concentration skills. Clown acting is a discipline that strengthens actors' stage presence and their connection with the audience. The study aims to determine how clown training affects actors' cognitive skills such as attention, concentration, and psycho-motor speed. The hypothesis of the research is that clown acting training will positively affect actors' attention and concentration skills. The study used an experimental double-group pre-test-post-test technique. The study group consists of 10 volunteer students (2 females and 8 males) studying at the undergraduate level in the Acting Department of the Faculty of Fine Arts at Kafkas University during the fall semester of the 2023-2024 academic year, who had not previously received clown acting training. Participants are between 19 and 32 years old. The d2 Attention Test, developed by Brickenkamp (1962) and adapted to Turkish by Toker (1990), was used as the data collection tool. This test measures selective attention and is administered against time. The completion time of the test, adherence to criteria, and performance shown are the sub-features measured by the test. The experimental group underwent an intensive one-week clown acting workshop. During this process, the focus was on the basic principles of clown acting, humor techniques, and stage applications. Throughout the workshop, students received training on creating clown characters, giving spontaneous reactions on stage, and directly interacting with the audience. The control group continued their normal education during this period. The d2 Attention Test was applied to both groups before and after the training. Data analysis was performed using the SPSS (26.0) statistical package program. Descriptive statistics, dependent sample t-test, and independent sample t-test methods were applied in the analyses. The findings of the research show that clown acting training significantly increased students' attention and concentration levels. In the pre-test-post-test comparison of the experimental group, a significant increase ($p < .05$) was observed in total item marking (TN), attention (TN-E), and concentration scores (CP). Although there was no significant change in unmarked letter (E1), incorrectly marked letter (E2), and fluctuation scores (FR), a decrease was observed. Students in the experimental group showed increases of 12.41% in psycho-motor speed (TN), 15.52% in comprehension speed and attention ability (TN-E), and 36.15% in concentration performance (CP). Additionally, improvements were detected with decreases of 15.44% in selective attention ability (E1), 84.84% in specific learning difficulty (E2), and 42.10% in attention continuity (FR). In analyses based on age groups, it was determined that students between 26-32 years old showed a higher rate of increase in attention and concentration development. Statistically significant improvements were observed in psycho-motor speed (TN), selective attention ability (E1), and concentration performance (CP) in this age group ($p < .05$). In the control group, no statistically significant change was observed in attention and concentration abilities of students who continued only their undergraduate education without clown training. This result reveals that clown training has a significant effect on attention-based performance. The results of the research show that clown acting training is an effective method for improving the attention and concentration abilities of acting students. These findings prove that clown acting is not just a means of entertainment, but also an important tool for education and development. The cognitive development provided by clown training can make actors' performances on stage more impressive while also enabling them to be more successful in attention-requiring activities in their daily lives. Therefore, including clown acting training in theater education programs could be beneficial for improving

students' attention and concentration skills. While this research reveals the contributions of clown acting to the development of attention and concentration, it also provides an important foundation for future studies. However, the study has some limitations. The small sample size (N=10) limits the power of statistical analyses and the generalizability of results. Additionally, the short duration of training (1 week) and the selection of participants from a single university are among other limitations. In future studies, the effects of clown acting can be examined in more detail by conducting research with larger sample groups and different age groups. An 8-12 week training program can be implemented to see the long-term effects of clown training, and follow-up measurements can be made. In conclusion, this study has shown that clown acting training is an effective method for improving the attention and concentration skills of acting students. In light of these findings, it is recommended to include clown acting training in the curriculum of relevant departments at universities or to support it with various workshops to increase, improve, and ensure the continuity of attention and concentration levels of aspiring actors. It should be considered that clown acting could be beneficial not only for acting students but also for other professional groups requiring attention and concentration.